శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

ఒకటవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్ ,1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్యాదమర్యాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్‌మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 220/-

శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

ఒకటవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్ ,1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ప్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజ్‌మర్యాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్‌మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 220/-

విషయసూచిక

పుట

శ్రీరామచంద్ర

ఆంధ్రకవితరంగిణి

"శ్రీవాణీగిరిజా॰ శ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాంగేషు యే
లోకానాం స్థితి మావహ న్త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వస్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరా శ్రేయసే"

నన్నయభట్టు

జగమెఱిఁగిన బ్రాహ్మణుఁడగు నీమహనీయుని చారిత్రము నిదివఱ కెందఱో చరిత్రకారులు లిఖించియున్నారు. ఆంధ్రభాషఁ గావ్యరచనకుఁ బూనినకవులలో గ్రంథారంభమున నీతని నుతింపకుండిన వారరుదు. పుణ్యపురుషకీర్తనమునఁ జర్వితచర్వణదోషముండదు. ఆంధ్రకవితరంగిణి యం దీతని చరిత్రమును మొదట నుల్లేఖింప నా లేఖిని యువ్విళులూరుచున్నది.

నన్నయ నన్నియలు భిన్నవ్యక్తులా?

ఈ మహాకవినామము దాదాపు వేయిసంవత్సరముల నుండి చరిత్రకారులచేతను, పండితులచేతను, గవులచేతను "నన్నయ భట్టు" అని వాడఁబడుచున్నది. నందంపూడి శాసనము బయలువడిన పిమ్మట నీతనిపేరు "నన్నియభట్టు" అని స్పష్టమయినది. నన్నయయనినను నన్నియయనినను ఒక్కవ్యక్తియే కాని యిరువురు కారు. చిరకాలమునుండి ప్రచారములో నుండుట కారణముగా నీ కవి నిందు నన్నయ యనియే పేర్కొనుచున్నాఁడను. ఇతఁడు రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థానపండితుఁడై భారతమును రచించినవాఁడు. నందంపూడి శాసనమునందును, మండశాసనమునందును శాసనకావ్యకర్త 'నన్నియభట్టు' అని లిఖింపఁబడియున్నది.

ఈ రెండుశాసనములును భారతకృతిపతియైన రాజరాజు బ్రాహ్మణుల కగ్రహారములిచ్చి వ్రాయించినవి. ఈ శాసనములను భారత కావ్యకర్తయే రచించినాఁడని చెప్పుట యుక్తము. శాసనములను రాజులు తమ యాస్థానపండితులచేతనే వ్రాయించుచుందురు. వేమ భూపాలుని యాస్థానకవియైన శ్రీనాథభట్టనేకశాసనములను రచియించి యుండెను. విశ్వేశ్వరభూపతి యాస్థానవిద్వాంసుఁడగు విన్నకోట పెద్దన, విశ్వేశ్వరరాజుశాసనమును వ్రాసియుండెనని విదితమయినది. ఇట్టి యుదాహరణముల నింకను జూపవచ్చును. శిలాశాసనములలో లిఖింపఁబడియుండుటచే నీకవియొక్క నిజనామము నన్నియయే యై యుండునని మనమూహింపఁదగియున్నది. 'నన్ని' శబ్దము కర్ణాటక భాషలోనిదనియు, దానికి "సుందరము లేక ప్రియము" అను నర్థమున్న దనియు, బండితులభిప్రాయమిచ్చియున్నారు. నందంపూడి శాసనములో నారాయణభట్టును "నన్నినారాయణాయ" అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ కవి నామము నన్నియయే యైనను, నది యాంధ్రభాషలో నించుక మార్పుఁజెంది నన్నయ యని వాడఁబడుచువచ్చినది. భారతమందలి గద్య పద్యాదులలోఁగూడ నీ మార్పు చేయఁబడిన ట్లూహింపఁదగియున్నది. నన్నిచోడకవిని, "నన్నచోడుఁ" డని "నన్నెచోడుఁ" డని పిలుచుచున్నారు. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకర్తలు ప్రాచీన శాసనములలో నామాంతరములయందు వచ్చెడి 'అయ్య' బదులుగా "ఇయ" అని వాడుచువచ్చిరని వ్రాసియున్నారు. ఏది యెట్లున్నను నిది వాడుకలోవచ్చిన మార్పు దక్క నన్యము కాదు. ఆ కాలములో నీపేరు, నన్నియ యనియో లేక నన్నయయనియో ఏదియో యొక్క రూపములోనె యుండును. కాని కొందఱు నన్నియయనియుఁ గొందఱు నన్నయ యనియుఁ బండితులు వాడి యుండరు. అందుచే నన్నియ నన్నయ లొక్కరే కాని భిన్నులుకారు.

నందంపూడి శాసనకావ్యకర్త నన్నియభట్టువియు, మహాభారత కావ్యకర్త నన్నయభట్టనియు, వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులనియు శ్రీమారేమండ రామారావుగారు భారతి (వృష-కార్తికము) లో వ్రాసి

యున్నారు. కాని వారి యూహయందు సత్యమున్నదని నాకుఁ దోచఁ లేదు. రాజరాజు నాస్థానమున నన్నియ—నన్నయ నామధారు లిరువు రుండినట్లు వేఱుసాక్ష్యము వలన ఋజువయిన నేకాని, రామారావుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలను. శాసనమునందు నన్నయభట్టు తనను గూర్చి యేమియుఁ జెప్పుకొనకుండుటయును నారాయణభట్టున కగ్రహారమిచ్చిన రాజరాజు నన్నయను సత్కరింపకపోవుటయును, నందంపూడి శాసనకావ్యకర్తయు, మహాభారతకర్తయు నొక్కఁడుగాఁ డని చెప్పుటకుఁ గారణములని శ్రీరామారావుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యీ కారణములనుబట్టి యీభిన్నకర్తృత్వము ధ్రువపడఁజాలదని నా యుద్దేశము. శాసనకావ్యకర్తలు తమను గూర్చి శాసనముల యందు జెప్పుకొను నాచారముగనృట్టదు. శ్రీనాథుఁడు తాను గ్రంథకర్త నని శాసనములలోఁ జెప్పుకొనలేదు. శాసనకావ్యకర్తలు తమను గూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పుకొనిన శాసనములు నేఁజూచినంతవఱకు లేవు. చరిత్రకారులందఱును నన్నియ నన్నయలు భిన్నవ్యక్తులు కారని నిర్ణయించియున్నారు. బలవత్తమమయిన సాక్ష్యము లభించినఁగాని భిన్నత్వ మంగీకార్యము కాదు.

నన్నయ వంశము

పంచమవేదమని ప్రశస్తిఁగాంచిన శ్రీమహాభారతాంధ్రీకరణము నకుఁ బూనుకొనిన యిమ్మహాకవి బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. ముద్గల గోత్రుఁడు. ఇతఁడు తన తల్లిదండ్రుల పేరులనుగాని తన పూర్వ్వుల యుదంతమునుగాని జెప్పుకొనియుండలేదు. నిరాడంబరజీవనులగు మహాపురుషులు కేవలలోకోపకార తత్పరులై ఘనకార్యములను జేయు చుందురు. వారికి యశఃకాంక్ష యుండదు. నన్నయభట్టాతరగతికిఁ జెందినవాఁడు. తనను గూర్చి యీక్రింది పద్యమును మాత్రమెవరో చెప్పినట్లు కృత్యాదిని రచించియున్నాఁడు. నిజముగా నీపద్యము నేనారాయణభట్టయిన రచియించియుండెనేమో యని యనిపించును.

సీ॥ తనకుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ । జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది । నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్రు । జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి । శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు
ఆ॥ నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా । చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా। భరణుఁడిట్టులనియెఁగరుణతోడ.

ఈ పద్యమునుబట్టి నన్నయ, వేదాధ్యయనతత్పరుఁ డనియు నిరతాగ్నిహోత్రి యనియు, బహుపురాణార్థవేది యనియు, ప్రాపంచిక ధర్మవిజ్ఞాని యనియు, నిత్యసత్యవచనుఁడనియు, నుభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుఁ డనియు, బుద్ధిని గేవలము బృహస్పతి యనియు, మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టి మహాపురుషుఁడు, ఇట్టి పవిత్రహృదయుఁడు మహాభారతము నాంధ్రీకరింపఁ బూనుట యాంధ్రులయదృష్టము భారతమునం దీతని రచనాభాగమునఁ బ్రతిపద్యమానందును, పవిత్రత కాన్పించుచుండును. ఈతని సౌజన్యాది గుణము లీతనిపద్యములలోఁ బ్రతి ఫలించుచుండును.

నన్నయభట్టాంధ్రుఁడు — భీమనభట్టు కుమారుఁడు.

నన్నయ మహారాష్ట్రుఁడని కొందఱును, గర్ణాటకుఁ డని కొందఱును దలఁచుచున్నారు. కాని యందుల కాధారములులేవు. కర్ణాటక శబ్దమగు 'నన్ని'నిబట్టి యీతఁడు కర్ణాటక బ్రాహ్మణుఁడని కొందఱనుచున్నారు. కాని యంతమాత్రముచే నన్నయ కర్ణాటకుఁడు కాఁజాలఁడు. కర్ణాటాంధ్రములు సన్నిహితము లగుటచేతను కర్ణాటులాంధ్రదేశమును, ఆంధ్రులు గర్ణాటకమును బరిపాలించుటవలనను, గర్ణాటాంధ్రభాష లప్పుడెల్లెండ్రగుటను నామములలోనేమి శబ్దజాలము నందేమి మిశ్రణము జరుగుచువచ్చినది. ఆకాలపు కవుల యాంధ్ర గ్రంథములయందుఁ గన్నడపదము లెన్నియో చేరినవి. నన్నయనామము కూడ నారీతిగ వచ్చినదే కాని యన్యము కాదు. నన్నయ శుద్ధాంధ్ర బ్రాహ్మణుఁడు.

భారతమునుబట్టి నన్నయ పూర్వులవిషయము మనకేమియుఁ దెలియదు. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి యగు విమలాదిత్యుఁడు, వజ్జియప్రెగ్గడ కగ్రహారమువిచ్చి వ్రాయించిన రణస్థిపూఁడి శాసనముయొక్క కావ్యకర్త భీమనభట్టు. రాజరాజు వ్రాయించిన కోరుమిల్లి, కలిదిండిశాసనముల కావ్యకర్త భీమనభట్టు కుమారుఁడైనచేతనభట్టు. ఆరాజరాజ నరేంద్రుఁడే వ్రాయించిన నందంపూడి, మండశాసనములను రచించినది నన్నియభట్టు. రణస్థిపూఁడి శాసనకర్తయైనభీమనభట్టును, కోరుమిల్లి కలిదిండి శాసనకావ్యకర్తయైన చేతనభట్టునకుఁ దండ్రి యగుభీమనభట్టును నొకవ్యక్తియే యని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. (కోరుమిల్లి శాసనకావ్యకర్త చెట్టనభట్టని కొందఱు) నన్నియభట్టు భీమనభట్టుయొక్క రెండవకుమారుఁడో కాక చేతనభట్టు యొక్క కుమారుఁడో, అయియుండునని నాయభిప్రాయము. భారతములోఁ దాను రాజరాజునకుఁ గులబ్రాహ్మణుఁడనని నన్నయభట్టు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఈవిషయము నాయూహకుఁ బలమొసంగుచున్నది. కులబ్రాహ్మణుఁ డనఁగా రాజకుటుంబము నాశ్రయించి వంశానుగతముగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణుఁడని యర్థము. ఈ నన్నియభట్టు శాసనమునఁ దండ్రిపేరేల చెప్పలేదని ప్రశ్నించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. భారతముననే చెప్పుకొననియాతఁడు, దానపత్రమువంటి యీశాసనమున లేఖకునామ ముదహరించినట్లు తననామమును మాత్రమే యుదాహరించును. కాని, తనచరిత్రమును లిఖించునని తలంపరాదు. రాజాస్థానములలో సంధివిగ్రహి యుద్యోగము నందున్నయాతఁడు శాసనగ్రంథములను వ్రాయుచుండునని స్మృతులలోఁ జెప్పఁబడినది. దీనినిబట్టి భీమన, చేతన, నన్నయలు సంధివిగ్రహులని యెంచఁదగియున్నది. సంధివిగ్రహి మంత్రులలో నొకఁడు. ఈవిషయము శాసనములవలనఁగూడ స్పష్టమగుచున్నది. భావిపరిశోధనమువలన భీమన, చేతన, నన్నియల బాంధవ్య మెఱుంగఁబడునని విశ్వసించుచున్నాఁడను. ఈ సందర్భమున నీదిగువ శాసనమును గమనింపవలసియున్నది.

"శకాబ్దే యుగనందరంధ్రగణితే చైత్రం గతే భాస్కరే
శ్రీమార్కండ మహేశ్వరాయ వసతే గోదావరీప్రాన్తకే
ప్రాదాద్దీప మఖండవర్తి మనిశమ్ విప్రప్రదీపాస్స్వయమ్
భీమశ్శ్రీమదమాత్యకృత్యనిపుణో మాతా పితృశ్రేయసే"

స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సర ౧౨ శ్రాహివిష్ణుసంక్రాంతి నిమిత్యంబున మార్కండీశ్వరమహాదేవరకు భీమన ప్రెగ్గడలు వెట్టిన యఖండవర్తి దివియ......

ఈశిలాశాసనము గోదావరిమండలమందలి రాజమహేంద్రవరమున మ్యూజియములో నున్నది. (A. R. 1933 పుట 55–56) ఈశాసనము శక ౯౯౮ క్రీ.శ. ౧౦౭౨ నాఁటిది.

ఈశాసనమందలి సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజు మహాభారతకృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుని సవతిసోదరుఁడగు విజయాదిత్యుఁడేకాని యన్యుఁడు కాఁడు. దొరతనము వారి శాసనపరిశోధక శాఖవారీతనిని రాజరాజుకుమారుఁడగు కులోత్తుంగచోడుఁడని భావించిరి. కాని యది సరికాదు.

ఆ విజయాదిత్యుని యొద్ద మంత్రిగానున్న భీమనప్రెగ్గడ వ్రాయించిన శాసనమిది. ఈ భీమన యెవ్వరో మనము తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఈ భీమనప్రెగ్గడ నన్నయభట్టు కుమారుఁడని నాయభిప్రాయము. నన్నయభట్టుతండ్రి భీమనభట్టు కావచ్చునని పైన వ్రాసియుంటిని. తండ్రిపేరు తనకుమారునకుఁ బెట్టునాచార మీప్రాంతముల యందు చిరకాలానుగతమై యుండుటచే, నన్నయభట్టు తన తండ్రిపేరు కుమారునకుఁ బెట్టియుండవచ్చును. వంశానుగతమైన రాజాశ్రయము నన్నయభట్టునకుఁ బిమ్మట నీ భీమనప్రెగ్గడకు వచ్చియుండును. రాజరాజునకు తరువాత నాతని సవతిసోదరుఁడైన వేఁగిదేశపరిపాలనాధికారము వహించిన విజయాదిత్యుని యొద్ద నీభీమన మంత్రియై యుండును. ఈశాసనము రాజమహేంద్రివరమునందే యుండుట వలనను, అందలి

మార్కండేయస్వామికే యఖండవర్తి యుంచుటవలనను, నితఁడు రాజమహేంద్రవర వాస్తవ్యుఁడై రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా రాజ్యమేలిన విజయాదిత్యునికడ మంత్రిగా నున్నాఁడని చెప్పుటకు సంశయింప నక్కఱలేదు. ఆ పక్షములో నీతఁడు నన్నయభట్టుకుమారుఁడని తలంచుటలో తప్పులేదని నాయూహ. ఈయూహ సత్యమయ్యెనేని, నన్నయభట్టు నియోగిశాఖకుఁ జెందినవాఁడని యూహించుటకు కనువగుచున్నది. కాని యిందితరేతరాశ్రయదోష మున్నదని కొందఱన వచ్చును. అయినను భావిపరిశోధకులకు తోడుపడునను నాశతో నీవాక్యముల నిటఁ జేర్చినాఁడను.

నన్నయభట్టు సోమయాజియా?

నన్నయభట్టు యజ్ఞమును జేసినట్లు పట్టమట్ట సరస్వతి సోమయాజికవి, పృథుచరిత్రమునం దీ క్రిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. నన్నయభట్టుగారు యజనం బొనరించినచోట జమ్మిచె
ట్టున్నది తణుకు తూర్పున, సమున్నతమైనది దాని నీక నే
నున్నతతిన్ శిశుత్వమున నున్నతరీతి వరం బొసంగుచున్
నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేసితివి నాయుమ నీవును భీమనాయకా.

భారతమునఁ దాను సోమయాజినని నన్నయ చెప్పలేదు. "అవిరళ జపహోమతత్పరు"అను మాటలో నీ యర్థ మున్నదని, తలంచుట అతివ్యాప్తి యగును. భారతరచనాకాలము నాఁటి కితఁడు యజ్ఞము చేయలేదేమో! ఈతఁడు జన్న మొనర్చినతణుకు గ్రామము గోదావరి మండలమున గోస్తనీనదీతీరమున నున్నది. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుని రాజధాని గోదావరి మండలమునందలి రాజమహేంద్రవరము. పైని జూపిన పద్యములో " తనకులబ్రాహ్మణు " అని చెప్పి యుండుటచే నన్నయ రాజరాజనరేంద్రునియొద్ద రాజమహేంద్రవరము నివాసముఁగా గలవాఁడని తలంచుట న్యాయము. అఖండగోదావరీతీర స్థలమును, కోటిలింగపుణ్యక్షేత్రము నగు రాజమహేంద్రవరమునఁ

కేయక నన్నయభట్టు తణుకుపురమున నేల జన్న మొనరించెనో తెలియదు. నన్నయజన్మస్థానము తణుకుగాని, తత్సమీపముగాని యయియుండవచ్చును! విశ్వామిత్రమహర్షి గోస్తనీనదీతీరమున తణుకునకు నాల్గుమైళ్ళ దిగువనున్న రేలంగిగ్రామము చెంత, యజ్ఞము చేసెననియు, నందలి దక్షిణాగ్నియందు జనించిన కృత్యయే 'మండలమ్మ' యను పేరుతో గోస్తనీనదీతీరస్థాలయమునఁ గొలువఁబడుచున్న దనియు నొకప్రతీతి కలదు. అందుచే గోస్తనీనదీతీరమున పవిత్రతరమని యెంచి నన్నయ, యచ్చట యజ్ఞమొనర్చెనో! లేక, యాకాలమునకు రాజరాజనరేంద్రుఁడు కాలధర్మము నొందుటచేతను, నాతని కుమారుఁడు రాజమహేంద్రవరమున నుండక చోళరాజ్య ప్రభుత్వమును స్వీకరించుటవలనను, తన్నాదరించువారు లేక నన్నయభట్టు రాజమహేంద్రవరమును వీడి తణుకునకుఁ బోయి యచ్చట నివాసమేర్పరుచుకొనియెనో! ఏమి చెప్పుటకును నాధారములు లేవు. ఈ యూహలన్నియు సరస్వతి సోమయాజిపద్యముపై నాధారపడియున్నవి.

భారతగ్రంథ ప్రాశస్త్యము.

నన్నయ తాను రచింపఁబూనిన గ్రంథప్రాశస్త్యమును గృత్యాదియందీ క్రిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని
యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు
నీతి విచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రంబని
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహ మని
యైతిహాసికు లితిహాస మనియు
బరమ పౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ
యం బని మహిఁ గొనియాడుచుండ

ఆ. వివిధ వేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై
పరఁగుచుండఁ జేసె భారతంబు.

నిజముగా నాంధ్రభాషయందు భారతమువలె సర్వజన రంజకంబగు గావ్య మింకొకటిలేదు. 'వింటే భారతమే వినాలి. తింటే గారెలే తినాలి'యను సామెతయే యిందులకుదాహరణము. భారతాంధ్రీకరణము సామాన్యకార్యము కాదు. అయినను, రాజాదరణముచే దానీ కార్యమునకుఁ బూనితినని నన్నయ యీ క్రిందిమాటలలోఁ దనభావమును వెలిబుచ్చియుండెను.

"చ. అనులిన తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రములయశేషపారము మనంబున బొందను బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థ జలగౌరవ భారతభారతీ సము
ద్రముఁ దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁ బోలునే.

వ. అయినను దేవా నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నానేర్చువిధంబున నీకావ్యంబు రచియించెద."

ఇట్టి మహోత్తమకావ్యరచనమున నారాయణభట్టు తనకుఁ దోడుపడియెనని నన్నయభట్టు తన కృతజ్ఞతను భారతకృత్యాదిని వెల్లడించియున్నాడు. నారాయణభట్టు చారిత్రమును నీగ్రంథమున వేఱుగ వ్రాయనెంచితిని. ఈవిషయము నచట విపులముగఁ జెప్పఁదలఁచి యిట వదలితిని.

భారతాంధ్రీకరణమునకు రాజరాజు ప్రోత్సాహము.

నన్నయభట్టు విరచితమైన మహాభారత కావ్యమును గృతినంది శాశ్వతయశోలాభమును బడసిన పుణ్యపురుషుఁడు చాళుక్యవంశజుఁడగు విష్ణువర్ధన మహారాజు. ఇతనికి రా జ రా జ ని యు, రాజరాజనరేంద్రుఁ డనియు, రాజమహేంద్రుఁ డనియు నామాంతరములు. ఇతని రాజ

ధాని గోదావరి మండలములో నఖండ గోదావరీనదీ తటమున నున్న రాజమహేంద్రవరపట్టణము. ఈపట్టణముననే మహాభారతాంధ్రీకరణము నకుఁ బునాది ఏర్పడినది. ఇది మా నివాసమున కుత్తరమున దశక్రోశ మాత్రి దూరమున నున్నది. రాజాస్థానమున మహారాజు. భారతాంధ్రీ కరణమునకు నన్నయను బ్రోత్సహించినట్లు కవి రచించినభాగము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"అఖిల వేలావలయవలయిత వసుమతీవనితా విభూషణం బైన వేఁగిదేశంబునకు నాయకరత్నంబునుం బోని రాజమహేంద్రపురంబు నందు మహేంద్ర మహిమతోఁ బరమానందంబున ననవరతమహామహీ రాజ్యసుఖంబు లనుభవించుచు సకలభువన లక్ష్మీవిలాస నివాసంబయిన రమ్యహర్మ్యతలంబున మంత్రిపురోహితసేనాపతి దండనాయకదౌవారిక మహాప్రధానాంత సామంత విలాసినీపరివృతుండయి యపారశబ్దశాస్త్ర పారగులైన వైయాకరణులును మృదుమధురసభావభాసురనవార్థవచన రచనా విశారదులైన మహాకవులును వివిధతర్కవిగాహితసమస్తశాస్త్ర సాగరగరీయఃప్రభృతులైన తార్కికులును నాదిగాఁగలుగు విద్వజ్జనం బులు పరివేష్టించి కొలువ సుఖోపవిష్టుండై యిష్టకథా వినోదంబుల నుండి యొక్కనాఁడు,

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రముల తెఱంగెఱింగితి నుదాత్తరసాన్వితకావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందునిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబుభక్తితోన్.

వ. అయినను నాకు ననవరతంబును శ్రీ మహాభారతంబునందలి యభి
ప్రాయంబు విన నభిలాష పెద్దయై యుండు.

మ. ఇవి యేనున్ సతతంబు నాయెడఁ గరంబిష్టంబులై యుండుఁబో
యవు భూదేవకులాభితర్పణమహీయఃప్రీతియున్ భారత
శ్రవణాసక్తియుఁ బార్వతీపతి పదాబ్జధ్యానపూజామహోత్స
వమున్ సంతతదానశీలతయు శశ్వత్సాధు సాంగత్యమున్.

వ. మఱి యదియునుంగాక.

చ. హిమకరుఁదొట్టి పూరుభరతేశకురు ప్రభుపాండు భూపతుల్
క్రమమున వంశకర్తలనఁగా మహినొప్పిన యస్మదీయ వం
శమునఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణ శోభితులైన పాండవో
త్తములచరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్ట మెంతయున్.

క. జననుత కృష్ణద్వైపా
యనమునివృషభాభిహిత మహాభారత బ
ద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడఁ
దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తి మెయిన్.

క బహుభాషల బహువిధముల
బహుజనములవలన వినుచు భారతబద్ధ
స్పృహులగువారికి నెప్పుడు
బహుయాగంబుల ఫలంబు పరమార్థమగున్.

ఈగద్య పద్యములవలన రాజరాజెంతటి సత్పురుషుఁడో, ఎంతటి భాషాభిమానియో స్పష్టపడుచున్నది. ఈ మహామహుని మూలమున నాంధ్రభాషకు నాంధ్రలోకమున కెంతయో మేలుసమకూరినది. మహోత్కృష్ట కార్యనిర్వహణార్థము, భగవంతుఁడప్పు డప్పు డందులకుఁ దగు పురుషుల సృజియించి యొక్కచోఁ జేర్చుచుండును. నన్నయ రాజనరేంద్రుల సంఘటనమునికి మహాభారతాంధ్రీకరణకార్యము ప్రయోజనము. జైన బౌద్ధమతములచే వైదికమతమునకు హానికలుగనున్న సమయమున జనసామాన్యమున వైదికమత సంరక్షణమునకై భారతాంధ్రీకరణము మిగుల తోడుపడినదని చెప్పవచ్చును. రాజరాజు తలిదండ్రులు జైనమతావలంబకులు. రాజరాజనరేంద్రుఁడు వైదిక మతాభిమాని, సామాన్య ప్రభువుకాఁడు. కవిపండిత పోషకుఁడు. విద్వత్ప్రభువు "అర్థ ధర్మ శాస్త్రముల తెఱం గెఱింగితి సుదాత్తరసాన్విత కావ్య నాటక క్రమములు పెక్కు సూచితి" అను వాక్యము లీవిషయమును ధృవ పరచుచున్నవి.

నన్నయభట్టు భారతము నెంతవఱకు రచించెను?

లోకోపకారమునే మనసునందిడుకొని నన్నయయు రాజరాజను నీ మహాకార్యమును సంకల్పించుకొనిరి. కాని వారి సంకల్పము పూర్తిగ నెరవేరినదికాదు. "శ్రేయాంసి బహు విఘ్నాని" కదా!

నన్నయభట్టు భారతమునం దాదిసభాపర్వములును, నరణ్యపర్వమున మూఁడాశ్వాసములును నాల్గవయాశ్వాసమున గొంతవరకును మాత్రమే రచింపఁగలిగెను. ఆరణ్యపర్వమున మిగిలినభాగమును ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడకవి చేసెనని యింతవరకు వాడుకగా నున్నది. ఇట్లుండగా నీనడుమ కొందఱు పండితులు, నన్నయభట్టారణ్యపర్వమునుగూడఁ బూర్తిగనే రచించెననియు నందుఁ జివరఁ గొంతభాగములో నచ్చటచ్చట గొన్ని భాగములు శిథిలములై పోఁగా నాశిథిలభాగములను మాత్రమే యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ పూరించెననియు నందుచేత నే యాశ్వాసాంతగద్యలు నన్నయ పేరుతోనే యున్నవనియు నొకక్రొత్తవాదమును దెచ్చిపెట్టియున్నారు. అందుచే నన్నయభట్టు, ఆరణ్యపర్వమును బూర్తిగా రచియించెనా? యనుప్రశ్న మేర్పడినది. నన్నయభట్టు, ఆరణ్యపర్వమున నాల్గవ యాశ్వాసమునఁ గొంతవఱకు మాత్రమే రచియించె ననియు మిగిలినది యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కృతమనియు నా యభిప్రాయము. ఈ విషయమును గూర్చి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ చరిత్రమున విశేషముగా వ్రాయఁదలఁచి యిట విడచిపెచితిని.

భారతరచన మెందువలన నాగిపోయినది?

నన్నయభట్టు రచనమంతటితో నాగిపోవుటకుఁ గారణ మాతని మరణమని కొందఱును, నాతని మతిభ్రమణమని మఱి కొందఱును ననే కులనేకవిధములుగాఁ జెప్పుచున్నారు. వేములవాడ భీమకవి రచించిన రాఘవపాండవీయమును నశింపఁ జేయుటచే నన్నయకు మతిపోయిన దనియు, నంతటితో భారతరచన మాగిపోయెననియుఁ గొందఱందురు. కాని యీకథ విశ్వాసార్హమైనదికాదు. ఇందునుగూర్చి భీమకవి చరిత్ర

మున వ్రాసితిని. భారతము నంతవఱకును రచించినపిమ్మట నన్నయ
భట్టు కాలధర్మము నొందియుండునని బ్ర. వీరేశలింగము పంతులుగా
రభిప్రాయపడి యున్నారు. కాని రాజరాజనరేంద్రుని మరణముచేతనే
భారతరచన మాగిపోయెనని నాయభిప్రాయము. నన్నయభట్టుమరణా
నంతరము భారతమును బూర్తిచేయుటకయి రాజరాజనరేంద్రుఁడు
ప్రయత్నించెనని చెప్పెడుకథ లన్నియుఁ గట్టుకథలుగాని విశ్వాసార్హ
ములయినవికావు. అసంబంధమైన గ్రంథస్థనిదర్శనము లేమియు లేవు.
తనను బోషించు ప్రభువును గృతిపతియునైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు
భారతారణ్యపర్వరచనా మధ్యకాలమునఁ గాలధర్మము నొందుటయు,
నాతనికుమారుఁ డదివఱకే చోళరాజ్యముకొఱకు దక్షిణదేశమునం
దుండి యాంధ్రభాషయందభిమానము లేకయుండుటయుఁ గొంతకాలము
వఱకును రాజమహేంద్రవర సింహాసనమున భాషను బోషించుటకుఁ
దగిన ప్రభువు లేకుండుటయు భారత రచనమునందు నన్నయభట్టునకు
విరక్తిఁ గలిగించియుండును. అతఁడు రాజరాజునకుఁ దరువాత నతి
కాలములోనే స్వర్గము నలంకరించియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని
వంశీయు లెవ్వరును భారతశేషమును బూర్తిచేయించుటకై ప్రయత్నింప
లేదు.

భారతరచనాకాలము

నన్నయభట్టు భారతము నెప్పుడు రచించెనో యాగ్రంథమును
బట్టి తెలియదు. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు క్రీ. శ.
౧౦౦౨ మొదలు ౧౦౬౧ వఱకు నున్నవాఁడు. నన్నయభట్టాకాల
మునందున్నమాట నిశ్చయము. నన్నయభట్టు వంశానుగతముగా
వచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పుకొనుటచే, నితఁడు పసితనమునుండి
యు ననఁగా రాజరాజు తండ్రియైన విమలాదిత్యుని నాఁటినుండియు
నీరాజకుటుంబాశ్రయమునఁ బెరిఁగియుండు నని యూహింపవచ్చును.
ఇతఁడు రాజరాజుకంటె వయసున నొకింత చిన్నవాఁడేమో యని
యూహకలుగుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౦౫౦–౧౦౬౦ నడుమ నన్నయ

భట్టు భారతభాగమును రచియించియుండునని నేనభిప్రాయపడు చున్నాఁడను. చరిత్రకారులలోఁ జాలవఱ కిట్లే యభిప్రాయపడి యుండిరి. విమర్శకాదర్శ బిరుదాంచితులగు నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు నన్నియభట్టు గతించినకాలము క్రీ. శ. ౧౦౫౫ ప్రాంతము" అని (భారతి ౧౧ సం. ౧భా ౩౫౬ పుట) వ్రాసియున్నారు. కాని వారి యభిప్రాయముతో నే నేకీభవింపఁజాలకున్నాఁడను.

భారత రచనాకాలము క్రీ. శ. ౧౦౨౫-౧౦౩౦ నడుమ జరిగినదనియు ౧౦౩౦-౧౦౩౨ నడుమ రాజరాజు నాతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడోడించి రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేసెననియుఁ, దనప్రభువునకుఁ గల్గినకష్టము హృదయవిదారకము కాఁగా నన్నయ హఠాన్మరణ మొందె ననియుఁ దనకష్టమునకును నన్నయమరణమునకును, నారణ్య పర్వరచనమే కారణమని తలంచి, రాజరాజు తరువాతఁదిరిగి భారతమును బూర్తిచేయించుటకై ప్రయత్నింపలేదనియు, క్రీ. శ. ౧౦౫౩ లో రచింపబడిన నందంపూడిశాసనకావ్యకర్త, యీనన్నయభట్టు కాఁడనియు నన్నయ నామధారుఁడగునాతఁడు వేఱనియు, శ్రీ మారేమండ రామారావుగారు, భారతిపత్రికలో వ్రాసియున్నారు. కాని నేను వారి యభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలకున్నాఁడను. నారాయణభట్టు భారతరచనమున నన్నయకుఁ దోడుపడలేదని యనలేము. నారాయణభట్టునకు భారతరచనాకాలమునం దీయక నందపూడి యగ్రహారము నన్నయభట్టు మరణానంతర మిరువది యేండ్ల కిచ్చెనని తలంచుటసమంజసముకాదని నాయభిప్రాయము. రాజరాజు పట్టాభిషేకమయిన పిదప ౩-౮ సంవత్సరములమధ్య నన్నయ భారతరచనము పూర్తియైనదని శ్రీ రామారావుగారి యభిప్రాయము. ఈలోపున నె "యగ్రజన్మలకు... అగ్రహారములిచ్చె" ననుట కాధారము లేదు. ఈతఁడిచ్చిన యగ్రహారములన్నియు, పైనఁ జెప్పిన కాలమునకుఁ దరువాతనే యైనట్లు శాసనములవలనఁ గానవచ్చుచున్నది. భారతమునందు రాజరాజున కెంత యభిలాష కలదో కృత్యాదిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టి వాఁడరణ్యపర్వభీతియున్నచో దానినివదలి తరువాతిగ్రంథము నైనను

మఱియొకనిచేఁ బూర్తిచేయించుటకు ప్రయత్నింపకుండ నుండఁడు. ఈ కారణములనుబట్టి భారతరచనము ౧౦౩౦ తో నన్నయ మరణ మూలమున నాఁగిపోయెనని తలంపవీలులేదు.

నన్నయ భట్టాదికవియా?

ఆంధ్రకవిత్వమున కాదికవి నన్నయభట్టని కొందఱును కాఁదని కొందఱును దలంచుచున్నారు.

సంస్కృతకవిత్వము వాల్మీకితోఁ బ్రారంభమైనది. కావున సంస్కృతకవిత్వమునకు వాల్మీకి నాదికవిగాఁ జెప్పుచున్నారు. నన్నయ భట్టు కూడ నాంధ్రమున నట్టి యాదికవియేనా యని యడిగినచోఁ గాఁడని చెప్పకొనుటకు సంశయింపఁబని లేదు. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము, పండరంగని అద్దంకి, కందుకూరి శాసనములు మొదలగు కొన్ని శాశనములయందు ఆంధ్రపద్యము లుండుటచే నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము స్వల్పముగనైనఁ బద్యకవిత్వ ముండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము నాంధ్రభాషయందు గ్రంథము లుండెనా యని ప్రశ్నించినచో మనకు లభ్యము లయినవానిలో నన్నయ భట్టునకుఁ బూర్వము రచింపఁబడినవి లేవని మాత్రమే చెప్పఁగలము. కాని నన్నయకు పూర్వ మాంధ్రగ్రంథములే రచింపఁబడలేదని ధైర్యముగా సమాధాన మీయఁజాలము. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము నన్నయకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడినదేమో యని కొందఱు సంశయించుచున్నారు. అది కాకపోయినను, ఏవయిన కావ్యములు రచియింపఁబడి కాలగర్భమునఁ బడిపోయెనేమో! ఎవరు చెప్పఁగలరు? ఇంద్రవిజయమను కావ్యమును నన్నయభట్టు రచియించెనని రంగరాట్ఛందమునం దుదాహరింపఁబడిన పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. అది సత్యమయ్యెనేని యది భారతమునకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడి యుండవలయునుగదా! అప్పుడు భారతమాది కావ్యము కాదు. తిక్కన సోమయాజి విజయసేనము, ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము, అథర్వణభారతము, ఇంక నిటి వెన్నియో గ్రంథములు మన కిప్పుడు లభించుటలేదు.

అట్లే నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన గ్రంథము లుండియు నవియునకు లభ్యము కాకపోయి యుండవచ్చును. నన్నయభట్టాదికవి కాఁడనియు, భారత మాదికావ్యము గాదనియు నన్నంతమాత్రమున నన్నయకుఁ గాని, భారతమునకుఁగాని వించుకంతయు గౌరవలోపము రానేరదు. బ్ర. వీరేశలింగముపంతులుగారనినట్లు శ్లాఘ్యమయిన యాంధ్రమహాకావ్యరచనమునం దీతఁ డాదికవియే. కావ్యమునకును గవికిని గౌరమును తెచ్చునది కావ్యమందలి గుణము కాని కాలము యొక్క ప్రాచీనత కాదు. నన్నయ కాలమున నారాయణభట్టు ఆంధ్ర భాషయందుఁ గవియై కవిరాజశేఖరబిరుదమును వహించియున్నట్లు నందంపూడి శాసనము చెప్పుచున్నది. ఇదిగాక నన్నయభట్టు భారత కృత్యాదియందు వ్రాసిన యీక్రిందిపద్యమును బట్టికూడా నన్నయ కాలమున కవీంద్రులుండిరని తెలియుచున్నది.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థ యుక్తిలో
నారసి మేలు నాసితరులక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారతసంహితా రచన బంధురుఁడయ్యె జగద్ధితంబుగన్.

ఇందలి కవీంద్రు లాంధ్రభాషయందుఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవా రనియే తలంపవలయునుగాని యితరభాషలయందుఁ గవిత్వము చెప్పఁ గలవారని యర్థము చెప్పుటలో సారస్యములేదు. సంస్కృతమునకు వాల్మీకి నాదికవి యని చెప్పినట్లాంధ్రభాషకు నన్నయ నాదికవినిగాఁ జెప్ప వలనుపడదనుట నిశ్చయము.

భారతకృత్యాదియందు నన్నయభట్టాంధ్రకవుల నెవ్వరిని నుతింప లేదు. కావున నంతకుఁ బూర్వ మాంధ్రకవులు లేరని నిశ్చయింపఁ దగియున్నదని కొందఱనుచున్నారు. కాని యీయుక్తియందు బలము లేదు. నన్నయభట్టు సుకవినిందను గురుస్తుతిని తనవంశవర్ణనమును గూడఁ గృత్యాదియందుఁ జేయలేదు. దీనినిబట్టి నన్నయకు గురువు లేఁడని నిరయింపరాదు కదా!

నన్నయ కవిత్వగుణము

నన్నయకవిత్వమునందలి గుణవర్ణనమును జేయుటకు విశేష సామర్థ్యము కావలయును. అది నిండు వెన్నెలవంటిది. మానవ హృదయముల కాహ్లాదముకలిగించు వస్తువులలో నన్నయ కవిత్వ మొకటి. ఈతని పద్యములను జదువునప్పు డందలి మాధుర్యముచే శ్రోతల హృదయము లుప్పొంగుచుండును. ఎన్ని మారులు చదివినను దనివి యుండదు. ఈ కవివతంసుఁడు పరమేశ్వరుని మనమున నిలిపి, లోక శ్రేయఃకాంక్షియై యార్యధర్మములను దృష్టియందుంచుకొని నిర్మల హృదయముతో గ్రంథమును రచియించెనని యాతని పద్యములను జదివినవారికి తోపింపఁ జేయుచుండును. ఇతఁడు శబ్దశాసనుఁడు, లక్షణవేత్త. కవిరాక్షసు డనిన ట్టాంధ్రకవిత్వమున కీతఁడు పెట్టినది భిక్ష.

నన్నయకవిత్వమున సంస్కృతశబ్దములు మెండుగా నున్నను నవి మృదులములై సుబోధకములై మనోహరములుగానుండి హృదయమున కానందము గల్గించుచుండును. ఇతని కవితాధార యెగుడుదిగుడు లేక పూర్ణనదివంతివలెఁ బ్రవహించుచుండును. ఉదాహరణమునకై రెండు పద్యముల నుదాహరించెదను. సంస్కృతమున నున్న

యథా నవనీతం హృదయం బ్రాహ్మణస్య
వాచి క్షురో నిశిత స్తీక్ష్ణధారః
తదుభయ మేత ద్విపరీతం క్షత్రియస్య
తదేవంగతే నశక్తోహం తీక్ష్ణహృదయ
త్వా త్తం శాప మన్యథాకర్తుం గమ్యతాం.

అనుదానిని యీా క్రిందిపద్యములో నతి మనోహరముగా నాంధ్రీకరించియున్నాఁడు.

ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణా
ఖండలశస్త్రతుల్యము జగన్నుత విప్రులయందు నిక్క మీ
రెండును రాజులందు విపరీతము గావున విప్రుఁ డోపు నో
పండతిశాంతుఁడయ్యు నరపాలుఁడు శాపము గ్రవ్వరింపగన్.

నహ్యనాఢ్యః సఖాఢ్యస్య నావిద్వా న్విదుష స్సఖా
నశూరస్య సఖా క్లీబః సఖి పూర్వం కిమిష్యతే॥
నాశ్రోత్రియః శ్రోత్రియస్య నారథీ రథిన స్సఖా
సామ్యాద్ధి సఖ్యం భవతి వైషమ్యా న్నోపపద్యతే॥

చ. ధనపతితో దరిద్రునకుఁ దత్త్వవిదుం డగు వానితోడ మూ
ర్ఖునకుఁ బ్రశాంతుతోడఁ గడుఁగ్రూరునకున్ రణశూరుతోడ భీ
రునకు వరూథితోడ నవరూథికి సజ్జనుతోడఁ గష్ట దు
ర్జనునకు నెవ్విధంబునను సఖ్యము దా నొనఁగూడ నేర్చునే!

క. సమశీల శ్రుతయుతులకు
సమధనవంతులకు సమసుచారిత్రులకుం
దమలో సఖ్యమును వివా
హము నగుఁ గా కగునె రెండు నసమానులకున్.

నన్నయ కవిత్వమున "నిరంకుశాః కవయః" అను సూక్తిచేఁ దప్పు సాధువులుకాని ప్రయోగము లచ్చటచ్చటఁ గలవు. ఇట్టి ప్రయోగములు తిక్కన శ్రీనాథాది మహాకవుల కావ్యములలోఁ గూడనున్నవి. వైయాకరణులు వానికి గతి కల్పించుకొనవలసినదే కాని యవి దోషములని పరిహరింపరాదు. 'ప్రయోగ శరణమ్ వ్యాకరణమ్.'

నన్నయభట్టును నుతించిన కవులు.

నన్నయభట్టు కవిత్వ మందలి గొప్పదనమును నామాటలలోఁ దెల్పుటకంటె సుప్రసిద్ధపండితకవు లాతనినిగూర్చి చెప్పిన పద్యములఁ గొన్నిటి నిట నుదాహరించుట యుక్తమని యెంచి యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆదరణీయ పారవివిధార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృత మై పెనుపొందియుండ నం
దాదిఁ దొడంగి మూఁడు కృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్.

—తిక్కన సోమయాజి.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతిసం
పన్నము నుద్ధతాన్యపరిభావిమదోత్కటమున్ నరేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి యొప్పెడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న విరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుట సన్నుతించెదన్.

—ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

క. నెట్టుకొని కొల్తు నన్నయ
భట్టోపాధ్యాయసార్వభౌమునిఁ గవితా
పట్టాభిషిక్తు భారత
ఘట్టోల్లంఘనపటిష్ఠ గాథప్రతిభున్.

—శ్రీనాథుఁడు.

ఉ. సారకథాసుధారసమజస్రము నాగళపూరితంబుగా
నారఁగ గ్రోలుచున్ జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా
భారతసంహితన్ మునుఁ ద్రిపర్వము లెవ్వఁ డొనర్చె నట్టి వి
ద్యారమణీయు నంధ్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదన్.

—మారన.

క. ఇట్టుల మగుమతి భారత
ఘట్టమునకు నడవ యచ్చుఁగట్టినకవితా
పట్టాభిషిక్తు నన్నయ
భట్టోపాధ్యాయుఁ దలఁచి పరమప్రీతిన్.

—పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన్న.

శ్రీనాథుఁడు రచించిన పద్యమును బినవీరన్న రచించిన పద్యమును నొక్కపోలికగా నున్నవి. శ్రీనాథుని గ్రంథములను జదివియుండుటచేఁ బినవీరన్న యిట్లు వ్రాసియుండును.

ఉ. వేయివిధంబులందుఁ బదివేవురుపెద్దలు సుప్రబంధముల్
వ్రాయక చెప్పిరట్లు రసబంధురభావభవాభిరామ ధౌ
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులునాఁగ బ్రశస్తికెక్కెరే
యేయెడ నన్నపార్యగతి నిద్ధరనట్టి మహాత్ముఁగొల్చెదన్.
— జక్కన — విక్రమార్కచరిత్ర.

చ. ప్రకృతి యుగంబుదీర్చు మునివర్యులకున్నముదై నపుణ్యుని
న్వికృతికిశిక్షగాఁగ బదవిద్యరచించినవాని నంధ్రవా
క్ప్రకటనవిద్యకల్పతరురాజముబీజము సర్వవాక్యశా
సకబిరుదాంక నన్నన విచక్షణచంద్రు నమస్కరించెదన్.

గీ. పాణినిర్వర్ణ తద్ధర్మ భవ్యనామ
సంజ్ఞపరు పామహాన్మహత్ స్థిరమయాంధ్ర
వాగ్గకర్త ఘూకవివాగ్వినేతఁ
జాఁగి మ్రొక్కెద నలశబ్దశాసనునకు.
— అహోబలపండితుఁడు — కాళిందీకన్యకా పరిణయము.

ఉ. ధారజెలంగినిత్యపరితర్పితరాజరసజ్ఞమై యసా
దారణ భారతాద్భుత పదమ్ములుమించి నిరంతరక్షణా
ధారమహామహత్వ సహితంబగు నన్నయభట్టు భారతీ
సారసుధారసంబు బుధసంస్తవనీయము గాకయుండునే.
— చదలువాడ — మల్లియ్య.

క. ఆ భారతపర్వత్రయ
మీభారతవర్షమెల్ల నెఱుఁగ దెనుఁగునన్
శ్రీభారతిగతిఁజెప్పిన
నాభావకు (భరతుం) డని తలంతు నన్నయభట్టున్.
— కొఱవి గోపరాజకవి

భారతాంధ్రీకరణవిధానము.

నన్నయభట్టు సంస్కృత భారతమును మక్కికి మక్కిగా నాంధ్రీకరింపలేదు. అందలి భావముల నవగతముచేసికొని, సందర్భానుసార

ముగాఁ బెంచియుఁగుదించియు గొ్రొత్తభావములను జేర్చియుఁగొన్ని విషయములను విడచియు యథేచ్ఛగా నాంధ్రీకరణమును సాగించినాఁడు. చదువువారికిది యపాంతరీకరణమువలెఁ గన్పట్టక స్వతంత్రరచనమువలెఁ జూపట్టుచుండును. సంస్కృత భారతమందలి కొన్నికథల నీతఁడాంధ్రీకరింపలేదు. రాజసూయయాగసందర్భమున భీష్మునిచే ననుజ్ఞాతుఁడై ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని బూజించినపుడు శిశుపాలుఁడనిన వాక్యములు సంస్కృతభారతమున నుప్పదిశ్లోకములలో నున్నవి. వాని నెనిమిది పద్యములలో నన్నయ యాంధ్రీకరించినాఁడు. ఈతని యాంధ్రీకకరణ విధానమును స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ జూపనెంచి యా శ్లోకములను నాపద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"నాయ మర్హతి వార్ష్ణేయ స్తిష్ఠత్స్విహ మహాత్మసు
మహీపతిషు కౌరవ్య రాజవత్ పార్థివార్హణామ్. ౧
నాయం యుక్తస్సమాచారః పాండవేషు మహాత్మసు
యత్కామా త్పుండరీకాక్షం పాండవార్చితవానసి ౨
బాలా యూయం సజానీధ్వం ధర్మస్సూక్ష్మో హి పాండవాః
అయం చ స్మృత్యతిక్రాంతో హ్యాపగేయోల్పదర్శనః ౩
త్వాదృశో ధర్మయుక్తోహి కుర్వాణః ప్రియకామ్యయా
భవ త్యభ్యధికం భీష్మ లోకే ష్వవమత స్సతామ్ ౪
కథం హ్యరాజా దాశార్హో మధ్యే సర్వమహీక్షితామ్
అర్హణా మర్హతి తథా యథా యుష్మాభిరర్చితః ౫
అథవా మన్యసే కృష్ణం స్థవిరం కురుపుంగవ
వసుదేవే స్థితే వృద్ధే కథ మర్హతి తత్సుతః ౬
అథవా వాసుదేవోపి ప్రియకామోనువృత్తవాన్
ద్రుపదే తిష్ఠతి కథం మాధవో ర్హతి పూజనమ్ ౭
ఆచార్యం మన్యసే కృష్ణ మథవా కురునందన!
ద్రోణే తిష్ఠతి వార్ష్ణేయం కస్మా దర్చితవానసి ౮

ఋత్విజః మన్యసే కృష్ణ మథవా కురునందన
ద్వైపాయనే స్థితే వృద్ధే కథం కృష్ణోర్చిత స్త్వయా ౯
భీష్మే శాంతనవే రాజన్ స్థితే పురుషసత్తమే
స్వచ్ఛందమృత్యుకే రాజన్ కథం కృష్ణోర్చిత స్త్వయా ౧౦
అశ్వత్థామ్ని స్థితే వీరే సర్వశాస్త్రవిశారదే
కథం కృష్ణ స్త్వయా రాజ న్నర్చితః కురునందన... ౧౧
దుర్యోధనే చ రాజేంద్రే స్థితే పురుషసత్తమే
కృపేచ భారతాచార్యే కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౨
ద్రుమం కిం పురుషాచార్య మతిక్రమ్య త్వయార్చితః
భీష్మకే నైవ దుర్ధర్షే పాండవ కృత్స్నలక్షణే ౧౩
నృపేచ రుక్మిణి శ్రేష్ఠే హ్యేకలవ్యే తథైవచ
శల్యే మద్రాధిపే నైవ కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౪
అయం చ సర్వరాజ్ఞాం వై బలశ్లాఘీ మహాబలః
జామదగ్న్యస్య దయితః శిష్యో విప్రస్య భారత ౧౫
యే వాత్మబల మాశ్రిత్య రాజానో యుధి నిర్జితాః
తం చ కర్ణ మతిక్రమ్య కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౬
నైవ ఋత్విఙ్న చాచార్యో న రాజా మధుసూదనః
అర్చితశ్చ కురుశ్రేష్ఠ కిమన్య త్ప్రియకామ్యయా ౧౭
అథ వాభ్యర్చనీయోయం యుష్మాకం మధుసూదనః
కిం రాజభి రిహానీతై రవమానాయ భారత ౧౮
వయంతు నభయా దస్య కౌంతేయస్య మహాత్మనః
ప్రయచ్ఛామః కరాన్ సర్వేనలోభా న్నచ సాంత్వనాత్ ౧౯
అస్య ధర్మప్రవృత్తస్య పార్థివత్వం చికీర్షతః
కరా నస్మై ప్రయచ్ఛామః సోమ మస్మా న్నమన్యతే ౨౦
కి మన్య దవమానాద్ధి యదేనం రాజసంసది
అప్రాప్తలక్షణం కృష్ణ మర్ఘేణార్చితవానసి ౨౧
అకస్మా ద్ధర్మపుత్రస్య ధర్మాత్మేతి యశోగతం
కో హి ధర్మచ్యుతే పూజా మేవం యుక్తాం నియోజయేత్ ౨౨

యోఽయం వృష్టికులేజాతో రాజానం హతవాన్ పురా
జరాసంధం మహాత్మాన మన్యాయేన దురాత్మవాన్ ౨౩
అస్య ధర్మాత్మతా చైవ వ్యపకృష్టా యుధిష్ఠిరాత్
దర్శితం కృపణత్వం చ కృష్ణేఽర్ఘ్యస్య నివేదనాత్ ౨౪
యది భీతాశ్చ కౌంతేయాః కృపణాశ్చ తపస్వినః
ననుత్వ యాపిబోద్ధవ్యం యాం పూజాం మాధవార్హసి ౨౫
అథవా కృపణై రేతా ముపనీతాం జనార్దన
పూజా మనర్హః కస్మాత్త్వ మభ్యనుజ్ఞాతవా నసి ౨౬
అయుక్తా మాత్మనః పూజాం త్వం పున ర్బహుమన్యసే
హవిషః ప్రాప్య నిస్యందం ప్రాశితా శ్వేవ నిర్జనే ౨౭
న త్వయం పార్థివేంద్రాణా మవమానః ప్రయుజ్యతే
త్వా మేవ కురవో వ్యక్తం ప్రలంభంతే జనార్దన ౨౮
క్లీబే దారక్రియాయా దృగంధేవా రూపదర్శనమ్
అరాజ్ఞో రాజవ త్పూజా తథా తే మధుసూదన ౨౯
దృష్టో యుధిష్ఠిరో రాజా దృష్టో భీష్మశ్చ యాదృశః
వాసుదేవో ప్యయం దృష్ట స్సర్వమేత ద్యథాతథమ్ ౩౦
ఇత్యుక్త్వా శిశుపాల స్తానుత్థాయ పరమాసనాత్
నిర్యయౌ సదస స్తస్మా త్సహితో రాజభి స్తదా. ౩౧

మ. అవనీనాథు లనేకు లుండగ విశిష్టారాధ్యు లార్యుల్ మహీ
దివిజుల్ పూజ్యులు పల్వు రుండఁగ ధరిత్రీనాథ గాంగేయుదు
ర్వ్యవసాయంబునఁ గృష్ణుఁ గష్టచరితున్ వార్ష్ణేయుఁ బూజించి నీ
యవివేకం బెఱిఁగించి తిందఱకు దాశార్హుండు పూజార్హుఁడే.

చ. కడు కొని ధర్మతత్త్వ మెఱుఁగంగ నశక్యము ధర్మబాహ్యుని
న్నొడఁబడ నిష్టుఁడై కఱపి యుత్తములుండఁగ వాసుదేవుఁ డ
జ్ఞునకుఁ బూజ యిమ్మని విచారవిదూరుఁడు భీష్ముఁ డెంతయున్
వెడఁగుదనంబునం బనిచె వృద్ధులబుద్ధులు సంచలింపవే.

చ. ఇతనికిఁ గూర్తుఁ రేని ధనమిత్తు రభీష్టము లైనకార్యముల్
మఱి నొనరింతు రిష్టుఁ డని మంతురు గాక మహాత్ము లైనభూ
పతులయు విప్రముఖ్యులసభా విధి దృష్టవిశిష్టపూజనా
యతికి ననర్హు నర్హుఁడనియచ్యుతు నర్చితుఁ జేయఁ బాడియే.

సీ. ఈతని వృద్ధని యెఱిఁగి పూజించితే
వసుదేవుఁ డుండంగ వసుమతీశ!
ఋత్విజుం డని విచారించి పూజించితే
ద్వైపాయనుం డుండ ధర్మయుక్తి
నాచార్యుఁ డని వినయమునఁ బూజించితే
కృతనుతుల్ ద్రోణుండుఁ గృపుఁడు నుండ
భూనాథుఁ డనియెడుబుద్ధిఁ బూజించితే
యాదవుల్ రాజులే యవనివిభుఁడ

ఆ. పూజనీయు లైనపురుషులలోపల
నెవ్వఁ డయ్యెఁ గృష్ణుఁ డిట్టు లేల
పూజ్యులయినవారిఁ బూజింపనొల్లక
భీష్మపలుకుఁ జేసి బేలవయితి.

చ. పురుషవిశేషవిత్తముఁడు పూజ్యుఁడు రాజులలోన నీయుధి
ష్ఠిరుఁ డని నీగుణాళి ప్రకటించి మనంబులలోన ధారుణీ
శ్వరులు భవన్ముఖంబునకు వచ్చిన నిందలు కివ్విధంబునం
బరఁగ నవజ్ఞ సేయు టిది పాడియె ధర్మువె ధర్మనందనా.

క. నీ వెఱుఁగక యిచ్చిన నిది
నావిషయమె యని మనంబునం దలఁపకల
జ్ఞావిరహితుఁ డయి యర్ఘ్యము
గోవిందుఁడు గొనియెఁ దనకుఁ గొను టుచితంబే.

క. చనఁ బేడికి దారక్రియ
యును జెవిటికి మధురగీతియును జీకున క

త్యనుపమసురూపదర్శన
మును జేయుటఁ బోలుఁ గృష్ణుఁ బూజించు టిలన్.

ఉ. ఈయవనీశ్వరప్రవరు లిందఱు నిన్ను నరింగ నిట్లుగాఁ
జేయు టిది ధర్మరాజనుమిశేషసమాఖ్య నిరర్థకంబుగా
ధీయుత యంచు ధర్మజనదీసుతకృష్ణుల నెగ్గు లాడుచుం
బోయెసదంబు వెల్వడి సపుత్త్రబలుండయి చైద్యుఁడల్కతోన్.

సంస్కృతశ్లోకములు సులభములుగా నుండుటచేతను, గ్రంథ విస్తరభీతిచేతను వానియర్థమిట నీయలేదు. నన్నయ మితవచనుఁడు. తిక్కనయు నట్టివాఁడే. వీరిభాషాంతరీకరణము పౌనరుక్త్యాది దోషములులేకుండ గాంభీర్యముతో నుండును. సంస్కృతమున ధర్మరాజును సంబోధించినపదములును కృష్ణునెట్లు పూజించితివను నర్థమిచ్చు పదములు ననేకమారులు వచ్చినవి. ఆంధ్రమున నట్లు లేదు. కర్ణజరాసంధాదులను గూర్చిన ప్రశంస తీసివేయఁబడినది.

నన్నయభట్టారకుని యితరరచనములు

నన్నయభట్టారకుఁడు భారతముగాక మఱికొన్ని గ్రంథములను రచియించెనని చెప్పుచున్నారు. వానిపేరు లివి:—

౧. చాముండికావిలాసము
౨. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి.
౩. ఇంద్రవిజయము.
౪. లక్షణసారము.
౫. రాఘవాభ్యుదయము.

ఈ గ్రంథకర్తృత్వము వివాదగ్రస్తమైనది. ఒక్కొక గ్రంథమును గూర్చి వేఱువేఱుగ నిక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

చాముండికావిలాసము.

దీనికిఁ జౌడేశ్వరీవిలాసమని నామాంతరము. ఇది మూఁడాశ్వాసములు గల యొక చిన్న పద్యకావ్యము. ఇందు నందవరీక బ్రాహ్మణు

లనుగూర్చి ప్రథమాశ్వాసమునను, ద్వితీయ తృతీయాశ్వాసములయందు "తొగట" కులమువారని చెప్పఁబడియెడి దేవాంగుల కథలును రచింపఁబడినవి.

ఆశ్వాసాంతగద్యలు మూఁడాశ్వాసములకు నీక్రిందరీతిని మూఁడు విధములుగా నున్నవి.

౧. "ఇది శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసన శ్రీ నన్నయభట్ట విరచితంబైన చౌడేశ్వరీ విలాసంబను మహా ప్రబంధంబు నందు ప్రథమాశ్వాసము"

౨. "ఇది శ్రీ సకలసుకవిజనశ్రేష్ఠ శ్రీ నన్నయభట్ట విరచితంబైన చౌడేశ్వరీ విలాసంబను మహా ప్రబంధమునందు ద్వితీయాశ్వాసము"

౩. "ఇది శ్రీ సకలవిబుధవినుత సర్వవిద్యావిచక్షణ నన్నయభట్ట విరచితంబైన శ్రీ చౌడేశ్వరీ విలాసంబను నొక్క మహా ప్రబంధంబు నందు తృతీయాశ్వాసము"

దాదాపు నూటయిరువది పద్యములుగల యొక్క చిన్న పుస్తకమును మూఁడాశ్వాసములుగా విభజించుటయు నందు మూఁడువిధములగు గద్యలను వేసికొనుటయు నన్నయవంటి మహాకవి చేయు పనులు కావు. నన్నయవంటి వేదవేదీ, నానా పురాణవిజ్ఞాననిరతుఁ డిట్టికథలు వ్రాసినాఁ డనుటకంటె హాస్యాస్పదమైన విషయ మింకొకటి యుండదు. అతఁడు రచించిన శ్రీ మహాభారతమునం దాశ్వాసాంత గద్యలన్నియు "ఇది శ్రీ సకలసుకవిజనవినుత" అని యొక్కరీతిగా నున్నవి.

ఈ చిన్నపుస్తకమును రచించినకవి నన్నయనామధారి మఱి యెవ్వఁడో యై యుండునని తోసివేయుట కవకాశము లేకుండ గ్రంథాదియందలి యీక్రిందిపద్యమ భ్యంతరము గల్గించుచున్నది.

సీ. వ్యాసాదిఋషులకు వందనం బొనరించి
కవిభల్లటుల చాల ఘనత నెంచి
సుకవీశ్వరుల నెల్ల సొంపుగా వినుతించి
గురుపాదపద్మముల్ సరసఁ గాంచి
యిష్టదేవాళి సంహృష్టత సేవించి
మంత్రాదిదేవత ల్మదిని నుంచి
సర్వజనాళికి సంతోష మొనరించి
పార్థివసభల వైభవము గాంచి
యాంధ్రవాక్యానుశాసనం బతిశయిల్లఁ
జేసి లోకోపకారార్థసిద్ధిఁ జెంది
ఘనత రాజనరేంద్రుని కరుణ వడసి
నట్టివాఁడను నన్నయభట్ట నేను.

భారతమునఁ దనను గూర్చి చెప్పుకొనిన "తనకులబ్రాహ్మణు" ఇత్యాదిపద్యమునకును పైపద్యమునకు నెంత భేదమున్నదో పరికించి నచో, నీగ్రంథములు నన్నయభట్టు రచించినవి కాదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పై సీసపద్యమునందలి, ప్రథమ పాదమునందును రెండవ పాదప్రథమార్థమందును వడులను, రెండవపాదద్వితీయార్థమూఁడవపాద ప్రథమార్థములఁ బ్రాసయతులను బ్రయోగించినాఁడు. నన్నయకృత భారతము నందెచ్చటను సీసములలో నట్టియతిసాంకర్యము లేదు. వడితో నారంభించిన సీసమంతటను వడులే యుపయోగించియు, ప్రాసయతితో మొదలిడిన సీసమునందుఁ దుదకట్టఁ బ్రాసయతులే వేసియు సీసపద్య రచనము పట్ల నన్నయ యొకనియమమునవలంభించినాఁడు. చౌడే శ్వరీవిలాసమున నట్టినియమము లేదు. భారతమునుండి పై నుదాహరిం చిన (తనకులబ్రాహ్మణు-ధర్మేతరజ్ఞులు-ఇత్యాది) సీసపద్యములనుబట్టి నన్నయమహాకవి నియమములను గ్రహింపవచ్చును.

చాముండికావిలాసము నన్నయకవికృతము కాదని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారనేకకారణములను జూపి నిర్ధారణ మొనర్చి

యున్నారు. ఆ విషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేదు. చౌడేశ్వరీవిలాస
మును జదివినవారెవ్వరు నది నన్నయ కృతమని చెప్పఁజాలరు. సామా
న్యుఁ డెవఁడో యీచిన్న పుస్తకమును రచించి నన్నయ మహాకవి
పేరు పెట్టియున్నాఁడని చెప్పుట కావంతయు సందియము లేదు. ఇఁక
నీవిషయమును గూర్చి చర్చింపవలసినయావశ్యకత లేదు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి

ఆంధ్రభాషావ్యాకరణ మొకటి యెనుబదియెనిమిది ఆర్యావృత్త
ములలో (ఎనుబది రెండనియొప్పక) సంస్కృతమున రచియింపఁబడినది.
దానికి "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి" యని పేరు. దానికి మహామహోపాధ్యా
యబిరుదాంచితుఁ డగు ఎలకూచి బాలసరస్వతి టీక వ్రాసియుండెను.
దీనికే అహోబలపండితుఁడు సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానమును రచించి
యున్నాఁడు. దానికి అహోబలపండితీయమని పేరు. కాకునూరి
అప్పకవి అప్పకవీయ మను పేర గద్యపద్యాదులలో నాయాంధ్రశబ్దచింతా
మణికి వివరణమును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈయాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్ర
ములను నన్నయభట్టు రచించెనని కొందఱును, నన్నయ రచిం
పలేదని కొందరు నభిప్రాయపడుచున్నారు. ఉభయపక్షముల వాద
ములును యుక్తిప్రయుక్తులతో నిండి యిదమిత్థ మనినిర్ణయించుటకుఁ
దోడుపడకున్నవి. ఈవిషయమును మఱల నిటఁ జర్చింపఁబూనుట వివాద
కారణమే కాని వేఱొండు గాదు. అట్లని యీవిషయము నెత్తకుండ
నుండుట చరిత్రకారులకు చితము కాదు. ఇట్టిపట్టులసహృదయుల కంత
రాత్మయే ప్రమాణము. ఈగ్రంథము నన్నయకృత మగునా కాదా
యని సంశయము కలుగుటకు గలకారణములను క్లుప్తముగా నిట వ్రాసి
నిర్ణయమును జదువరులకే వదలివైచెదను. ఇచ్చట నేను వ్రాయువిషయ
యములలోఁ జాలభాగ మిదివరకు పండితులచేఁ జర్చింపబడినవేయైనను,
నూతన పాఠకుల కవి క్రొత్తవే యగును.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యజ్ఞాతవాస మారువందలవత్సరములు.

నన్నయభట్టు పదియవశతాబ్దివాఁడు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ టీకవ్రాసిన బాలసరస్వతి పదునాఱవశతాబ్దిని తుదిభాగమునను పదునేడవ శతాబ్ది మొదటను నున్నవాఁడు. అనఁగా నాఱువందలసంవత్సరములీయాంధ్రశబ్దచింతామణి నెవ్వరు నెఱుఁగరని యర్థము. ఈ మధ్యకాలములో నెందఱో మహాకవులు, ఎందఱో లాక్షణికులు బయలుదేరి వ్యాకరణములను, లక్షణగ్రంథములను, మహాకావ్యములను వ్రాసియుండిరి కాని వారెవ్వరు నీ గ్రంథమున్నట్లెఱుఁగరు. నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివాఁడైన కేతనకవి తనయాంధ్రభాషాభూషణమున

క. మున్ను తెలుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రేఁ జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయభట్టాదికవిజనంబుల కరుణన్.

గీ. సంస్కృతప్రాకృతాదిలక్షణము చెప్పి
తెలుఁగునకు లక్షణము మున్ను దెలుపకునికి
కవిజనంబులనేరమి గాదు నన్న
ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచినతలఁపు గాని.

అని చెప్పియుండుటచేఁ దిక్కనాదిమహాకవులు గాని, కేతనాది లాక్షణికులు గాని యీగ్రంథము నెఱుంగరని తేలుచున్నది.

ఎవ్వరు నెఱుంగకున్నంతమాత్రముచే నది నన్నయ కృతము కాదని చెప్పుటకు వలనుపడదు. నన్నిచోడుని కుమారసంభవము నథర్వణాచార్యునివఱకు నెవ్వరెఱింగి యున్నట్లు గానరాదు. అంతమాత్రమునఁ గుమారసంభవము నన్నిచోడునిది కాదని చెప్పరాదు కదా! ఇట్టి వనేకము లుండవచ్చును. కాని యట్టి గ్రంథములు బయలుపడినప్పుడు, అవి లభ్యములైనతావులు, వాని మూలప్రతులు మొదలగునవి వాని సత్యత్వమును గూర్చి సాక్ష్య మిచ్చుచుండును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కట్టి

శాత్మ్యము లేదు సరికదా! అది లభ్యమయిన వృత్తాంతము విపరీతపంద ర్భములతోఁ గూడి విశ్వాసానర్హమైనదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి మొట్టమొదట బాలసరస్వతికే లభించినది. అది తనకు లభించినమార్గము నాతఁడీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

బాలసరస్వతి చెప్పిన కథ.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబు చేసి, మున్నొక్కనాఁడు విద్యానగరిలో నచింత్య శాపణోపాగమ స్నేహసాహచర్యుండగు శివ యోగివర్యుచే దేవచోదనం బరిప్రాప్తమైన యాంధ్రశబ్దచింతామణి గ్రంథంబు లోకోపకారార్థంబు గాఁ డీక గావింపంగోరి నెమ్మనంబున.

ఉ. ఏమి మహాద్భుతం బిది! హరిహరి! యెక్కడి యాంధ్రశబ్ద చిం
తామణిఫక్కి! యెక్కడి మతంగనగంబు యుగాదిసంభవుం
డై మని చన్న నన్నయనుమహాకవి యెవ్వఁడు సిద్ధుఁ డెవ్వఁ డా
హా! మదగణ్య పుణ్యసముద్రగతిఁ జేకుఱెఁ గాదె యిన్నియున్.

మ. ఇలఁ బ్రజ్ఞాధికులౌ కవుల్ మునుపు లేరే వారు వ్యాఖ్యాన క
ర్తలు గానోపరె పెక్కువత్సరము లంతర్భూతమై యున్న యీ
తెలుఁగు వ్యాకరణంబు నాకొసఁగె బ్రీతిం డీక గావింపు మం
చలసిద్ధుండు మదిష్టదేవత విరూపాక్షుండు నిక్కంబుగన్.

కవికిష్టదైవ మగు విరూపాక్షుఁడే వచ్చి యిచ్చిన ట్లొకసిద్ధుఁ డీ గ్రంథమును దనకిచ్చెనని యీ పద్యములోఁ జెప్పఁబడినది. గ్రంథ మంతయు గలిపి ముప్పదిరెండు శ్లోకములు ఆసిద్ధుఁ డీ శ్లోకములు వ్రాసియున్న తాళపత్రప్రతి నిచ్చెనో లేక యాతఁ డాశ్లోకములను బాలసరస్వతికి ముఖతః చెప్పెనో పై పద్యముల వలన స్పష్టముగా మన కుఁ దెలియుటలేదు. ఇది తనకు లభించువఱకు నంతర్భూతమై యున్న దని బాలసరస్వతియే యంగీకరించినాఁడు. ఈ సిద్ధుఁడు దేవతాస్వరూ

పుఁడు గాక యొక మానవుఁడే యని తలంచితిమేని, నన్నయభట్టు కాలమునుండి పరంపరగా నెందఱో యీ వ్యాకరణసూత్రములను పాఠముగాఁ జెప్పుకొనుచురాఁగా రాఁగా, తుది నీసిద్ధుడు గురుముఖమునఁ జెప్పుకొనె నని తలంపవలసియుండును. ఆపక్షములో నిది యంతర్భూతమై యుండుట పొసఁగదు. తాళపత్రప్రతినే యీ సిద్ధుఁ డెచ్చటనో సంపాదించి బాలసరస్వతి కిచ్చె ననుటయే సమంజసముగా నుండును. అప్పకవి యీ సిద్ధు డెవ్వఁడో నిర్దిష్టము చేసి యీ కథను మఱింత విశ్వాసపాత్రముగాఁ జేసినాఁడు.

అప్పకవి కథ

నన్నయభట్టు మొదట నాంధ్రశబ్ద చింతామణిని రచించి యా పిమ్మట భారతాంధ్రీకరణమునకుఁ బూనుకొనెననియు, నాతఁడు భారతము రచించుచుండఁగా వేములవాడ భీమకవి రాఘవపాండవీయమును జేసి నన్నయకుఁ జూపుటకై తెచ్చియిచ్చెననియు నాతఁడు దానిని మరల నీయక యడఁచివేసెననియు నందులకుఁ గినిసి భీమకవి నన్నయ యింటికడ లేనప్పు డాతనిభార్యనో, కుమార్తెనో యడిగి యాంధ్రశబ్దచింతామణిని గ్రహించి దానిని గోదావరిలోఁ గలపెననియు, నా వ్యాకరణము లేకపోవుటచేఁ గవిరాక్షసుఁడు నన్నయ భారతమున మొదటి మూఁడుపర్వములయందును జెప్పిన నియమముల నుల్లంఘించి కవులెవ్వరును గావ్యములను జేయరాదని నియమము చేసెననియు నన్నయభట్టు ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిని రచించునప్పుడు పసివాఁడుగ నున్న సారంగధరుఁడు (రాజరాజ నరేంద్రునికుమారుఁడు) ఆ సూత్రములను బఠించి యుండెననియు, నాతని చేతులు, పాదములు ఖండింపఁబడిన పిమ్మట మత్స్యేంద్ర సిద్ధుని యనుగ్రహముచే సిద్ధుఁడై యుండి యాతఁడే మతంగ పర్వతమునొద్ద కీలకనామసంవత్సరమున బాలసరస్వతి కాసూత్రముల నిచ్చెననియు నప్పకవి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

తే. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి వ్యాకరణము
ముందు రచియించి తత్సూత్రములఁ దెనుంగు
బాసచేఁ జెప్పె నన్నయభట్టు దొల్లి
పర్వములు మూఁడు శ్రీమహాభారతమున.

వ. ఆ సమయంబున.

తే. భారతముఁ దెన్గించుచుఁ దా రచించి
నట్టి రాఘవ పాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంచ నీ ఫక్కి సంగ్రహించె
ననుచు భీమన గౌంతయు నడఁచె దాని.

వ. తదనంతరంబ.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపఁగా బడిరొ నెందును దానినె కాని సూత్ర సం,
పాదన లేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁగా
రా దని ద్రాక్షవాటికవి రాక్షసుఁ డీ నియమంబు సేసినన్.

క. ఆ మూఁడు పర్వములలో
నామూన్యుఁడు నుడువుతెరఁగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కను
ధీమణి మొదలైనతొంటి తెనుఁగు గవీంద్రుల్.

తే. రాజరాజ నరేంద్రతనూజుఁ డార్య
సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించునెడఁ బతనం బొనర్చె
నన్య లెవ్వ రెఱుంగ రీయాంధ్రఫక్కి.

క. అతఁడు దనకాళ్లు చేతులు
మతిచెడి జనకుండు దఱుగ మత్స్యేంద్రుని సం
గతి నవి గ్రమ్మఱ మొలచిన
క్షితి సిద్ధులఁ గలసి యొక్కసిద్ధుం డయ్యెన్.

క. ఆలోకనుతుఁడు మొన్నటి
కీలక సమ నా మతంగగిరి కడ నొసఁగెన్
బాలసరస్వతులకు నతిఁ
డోలిఁ దెనుఁగు టీక దాని కొప్పుగఁ జేసెన్.

క. ఆదిని భీమకవీంద్రుఁడు
గోదావరిలోనఁ గలిపెఁ గుత్సితమున నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర
త్మోదయుఁ డునిపట్టి దానిమహిమ వెలయించెన్.

రాజరాజనరేంద్రునకు సారంగధరుఁడను పుత్రుఁడుగాని, రత్నాంగి చిత్రాంగులను భార్యలుగాని లేరని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నప్పుడు సిద్ధరూపమును ధరించిన సారంగధరుఁడీ యాంధ్రశబ్దచింతామణిని బాలసరస్వతి కిచ్చెననిన నెవ్వరు నమ్మెదరు? పై పద్యములననుసరించిచూడ సారంగధరుఁడు పూర్వులువ్రాసియుంచిన తాళపత్రప్రతిని సంపాదించి యిచ్చుటగాక తానా యేనుబదిరెండు శ్లోకములను ముఖతః బాలసరస్వతికిఁ జెప్పినట్లు తోఁచుచున్నది. లేదా సిద్ధరూపమున నున్న సారంగధరుఁడు తాను, ఆరువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము పసితనమునఁ జదువుకొనిన శ్లోకములు నప్పుడు తాళపత్రములపై లిఖించి బాలసరస్వతికిచ్చి యుండవలయును. ఈ కథలపై వ్యాఖ్యాన మనవసరము. ఈకథలను జెప్పకుండ గ్రంథము నన్నయభట్టవిరచితమని యూరకున్నచోఁ గొంతవఱకైనను నమ్మకముండెడిదేమో! ఆ విశ్వాసముపోయి యాంధ్ర శబ్ద చింతామణి నన్నయభట్టకృతము కాదనుభావము దృఢమగుటకే కథలు కారణములగుచున్నవి.

ఈ యాంధ్రశబ్ద చింతామణి, యప్పకవికి లభించిన మార్గము కూడ నద్భుతముగానే యున్నది. కవి కిష్టదైవమగు గోపాలదేవుఁడు స్వప్నమునఁ గన్పడి, "యాంధ్రశబ్ద చింతామణి" మతంగ పర్వత బ్రాహ్మణునివలన నీయింటికి వచ్చునని యు, దానిని నీ వాంధ్రీకరించి

లోకోపకార మొనర్పవలయునని యానతిచ్చెనఁట! ఆ మఱుచటి దినముననే యొక బ్రాహ్మణుఁడు మతంగపర్వత నివాసివచ్చి యప్పకవి కాగ్రంథము నిచ్చెనఁట! ఈసంగతు లప్పకవీయము నందలి యీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

క. ఇల నెనుబది రెండాఖ్యలు
గలిగి పరిచ్ఛేదపంచకంబునఁ దగు నీ
విలసితఫక్కి మతంగా
చలవిప్రునివలన నీవు సదనముఁ జేరున్.

క. సురభాషయందు నల్పా
క్షరముల బహుసూచితార్థసారము లిమిడిం
తురు సూత్రంబుల నవి వి
స్తరముగఁ దెనుఁగింపకున్నఁ దరమే తెలియన్.

తే. నారికేళపాకంబుగా నన్నయకవి
ప్రక్రియాకౌముదిని ముట్టఁ బలికెఁ గానఁ
గేవలాంధ్రులు గాన రాత్రోవ నీవు
గోస్తనీ పాకమై యుండఁ గూర్పవలయు.

చ. అని యతఁ డానతిచ్చి చన నంతట మేల్కని నాల్గుదిక్కులుం
గనుఁగొని యద్భుతంబుఁ గుతుకంబును డెందమునం బెనంగ వేఁ
గినఁ గల కేది బద్ధ మని కేరుచు నుండెడువేళ నామతం
గనగనివాసి పుస్తకనికాయధరుం డొకరుండు వచ్చినన్.

క. ఆ విప్రు నతిథిఁగా సం
భావించి భుజింపఁ బెట్టి భాషించు నెడన్.
దా విశ్వశ్రేయ యనుచు
నీవచనము సదువ నెచట దిది యన నతఁడున్.

క. నన్నయ భట్టీయములో
నెన్నఁగఁ బ్రథమార్య గాదె యీపాత్రములో

నన్నవి యని యెనుబదిరెం
డన్న మహోద్భుతముఁ బొంది యవు డెల్లరకున్.

సిద్ధరూపమునను న్న సారంగధరునివలన మతంగపర్వతము మీఁద నీయాంధ్రశబ్ద చింతామణి బాలసరస్వతికి లభించినది. ఆ మతంగపర్వతనివాసి యగు బ్రాహ్మణుఁడే అప్పకవి కీ గ్రంథము నొసంగినాఁడు. బాలసరస్వతికి లభించినది పుస్తక రూపముననున్నదో కాదో చెప్పఁ జాలము కాని యప్పకవికి లభించినది మాత్రము పుస్తకమనుట నిశ్చయము. అప్పకవికిఁ బుస్తక మిచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడు బాలసరస్వతి యని యన వీలులేదు. బాలసరస్వతి యొక్క గ్రంథమునకు బ్రతి వ్రాసి కొనిన మఱియొక బ్రాహ్మణుఁడై యుండవలయును. అప్పకవికి స్వప్నము వచ్చినది మన్మథసంవత్సర శ్రావణబహుళాష్టమి. గ్రంథము లభించినది నవమి. అప్పకవీయరచనారంభము దశమి. ఈవిషయము లీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియవచ్చినది.

సీ. ధాత రెండవపరార్ధమున నాదిదినంబు
    నగటివరాహ కల్పంబునందు
మహిత వైవస్వతమనువేళ దేశంబు
    లర్థింప నైన మహాయుగమునఁ
గలిసమయంబునఁ దొలిచరణమున
    మానితం బగుచంద్రమానమునను
శాలివాహన నామశకమున గజశైల
    శరసుధాకిరణుల సంఖ్యనడవ

తే. నంగజాబ్దంబునను దక్షిణాయనమున
జలధరర్తువు మొదటిమాసంబునందు
బహుళమున దేవకికిఁ జక్రపాణి పుట్టి
నట్టియష్టమి సనుదేర నధికభక్తి.

క. శశిమిా సురగురువాసర
శశితారావజ్రయోగ షష్ఠకరణయు
క్తశరాసనలగ్నంబున
శిశిరకరాంశమున మొదలు సేసితిఁ గృతికిన్.

కీలక సంవత్సరమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి బాలసరస్వతికి లభించినది. కీలకమునకు మన్మథమునకు నడుమ నలువది యెనిమిది సంవత్సరములు గడచినవి. కీలకనాటికే బాలసరస్వతి చాల గ్రంథములను రచించియున్న వాఁడగుటచే మన్మథ సంవత్సరమునాఁటికి దాదాపు నూఱుసంవత్సరములవయసు కలవాఁడగును కావున నాతఁడు స్వయముగా నీగ్రంథము నప్పకవి కిచ్చియుండఁడు. బాలసరస్వతి యొద్దనుండి ప్రతి వ్రాసికొనిన వేఱొక బ్రాహ్మణుఁడే, అప్పకవి కిచ్చినవాఁడని నిశ్చయింతము. ఈవు స్తకప్రదానసంబంధములైన పైపద్యములను జదివినచో, నేనుబది రెండార్యలు గల మూలగ్రంథమును మాత్రమె తెచ్చి యిచ్చినట్లు తోఁచును గాని యది సత్యము కాదు. బాలసరస్వతి వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడ నున్నప్రతినే యిచ్చియున్నాఁడు. దానినే తానాధారంబుగాఁ గైకొంటినని యప్పకవి యీ క్రింద వచనములో నంగీకరించియున్నాఁడు.

"ముందు బృందారకభాష నశేషవిద్యా జలజాసనుండగు శబ్దానుశాసనుండు సంక్షేపంబుగాఁగూర్చిన యాంధ్రవ్యాకరణంబునందలిసంజ్ఞా, సంధి, తత్సమ, దేశ్య క్రియాపరిచ్ఛేదంబు లయిదునుం దెమఁగుఁబలుకుల నేను విస్తరించి భాషాపరిచ్ఛేదంబును, వర్ణపరిచ్ఛేదంబును, వళిప్రాసపరిచ్ఛేదంబును, పద్యపరిచ్ఛేదంబును, సంధిపరిచ్ఛేదంబును, తత్సమపరిచ్ఛేదంబును దేశ్యపరిచ్ఛేదంబును, క్రియాపరిచ్ఛేదంబును నను నామంబుల నభిరామంబులగు నాశ్వాసంబు లెనిమిదిగా నెలకూచి బాలసరస్వతి సకలభాషాకవిమహోపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్ర వ్యాఖ్యాన గ్రంథం బాధారంబుగా రచియింపఁబూని"

బ్రాహ్మణుఁడు తనకు గ్రంథము నిచ్చిన మఱునాఁడే అప్పకవి తనగ్రంథమును నారంభించి యుండుటచే, బాలసరస్వతి టీకను మఱి

యొకప్పు డప్పకవి సంపాదించెనని యనుటకు వీలు లేదు. ఆటీక నది వఱకే యప్పకవి సంపాదించి యుండెననుటకు నవకాశము లేదు. మతంగ పర్వతమున బాలసరస్వతి గ్రంథము లభించుటను దెలిసికొనిన బ్రాహ్మణుఁడు, అతఁడు టీక వ్రాయక యూరకుండెను. టీక వ్రాసెనని తెలిసినపిమ్మట బాలసరస్వతి యొద్దకుఁ బోయి (బాలసరస్వతి మతంగాచలవాసి కాఁడు) టీకా సహితముగా నాతని యొద్దఁ బ్రతి వ్రాసికొని దానిని దీసికొని వచ్చి యప్పకవి కిచ్చియుండవలయును. ఈ కథ కూడ విశ్వాసార్హముగాఁ దోఁచుట లేదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి పీఠిక యందు బాలసరస్వతి వ్రాసిన వచనమును రెండు పద్యములను బైని వ్రాసి యున్నాఁడను. అట్టి భావములనే, (కలికాదిని, ఎక్కడిమతంగ పర్వతము, అంతర్హితము మొదలగు పదములనుంచి) తెలుపుచు నప్పకవియా క్రిందిపద్యములను వ్రాసియుండుట చిత్రముగానున్నది.

ఉ. ఎన్నఁగ నన్నయార్యకృతి యీ కలికాదిని జెప్ప దాని భీ
మన్న హరించెఁ గ్రమ్మఱ మహాత్ముఁడు రాజనరేంద్రుపట్టి దా
మొన్న నొసంగె విప్రునకు మూలమతం డొసఁగండు టీక వా
కన్నది మున్ను విన్నదియుఁ గాదు మహాద్భుత మబ్బె నాకిటన్.

క. మూలము చెప్పిన నన్నయ
భూలోకబ్రహ్మ యతనిబుద్ధిఁ దెలిసి వ్యా
ఖ్యాలంకృతంబు లొనర్చిన
బాలసరస్వతులఁ బోలు ప్రాజ్ఞులు గలరే.

క. ఎక్కడిమతంగపర్వత
మెక్కడి కామొసలి సుకవి లీలా లేకే
గ్రక్కున నిది దెసఁగింపక
దక్కుట నన ధనముఁ జేయుతలఁపున నేమో.

క. ఆ తిక్కనమఖ్యకవి
వ్రాతముచే నీ తెలుఁగువ్యాకరణము ధా

త్రిశంకువుఁ గడు వాఁగ
ర్ఖ్యాతుఁడై తెనుఁగు గాకపోవుట లెల్లన్.

వ. మన్మరాతరాజనవధువాతి తపోవిశేషంబువలననగదా యనిచింతించి
విశ్రాంతసంతుష్టాంతరంగుండనైన.

అహోబలపండితుఁడు చెప్పినకథ.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి సంస్కృతవ్యాఖ్యానమొనరించిన యహోబలపండితుఁడు, అప్పకవి చెప్పినకథనే యీక్రిందిశ్లోకములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో. సోఽయం కృతి ర్వేములవాడ భీమకబంధరాత్రి హితనాత్సరేణ
గోదావరే నాశమవాపితామూ దిత్యుద్గతా పి ద్ధ్వని కింవదంతీ॥

* * * *

రాజరాజనరేంద్రస్య సారంగస్య బాలకః
సత్కృతః పాణిపాదేన రహితో జనిహేతునా
మత్స్యేన్ద్రనామసిద్ధేంద్ర వహిమ్నా సిద్ధతాం గతః
జగ్రాహ వ్యాకృతిం తస్మాత్కవి బాలసరస్వతీ
ఎలకూచి కులాంభోధి శరదాత్కాకరః
సమస్తకవితాదక్షో వత్సరే కిల కావ్యయే.

ఈవిషయమున నప్పకవి వ్రాసినదానికంటె నహోబలపండితుని వలన మరేమి తెలియవచ్చిన విశేషమేమియు లేదు. కాని,

"మతంగశైల విప్రేంద్రా దాదన్యవ్యాకృతి పుస్తకమ్
కాకునూర్యప్పకవినా కృష్ణేనాగ్రహ సద్గతాః॥
పాఠభేదాస్తు బహవోదృశ్యన్తే పుస్తకద్వయే
మయాప్రాయస్సదస్తత్ర పుస్తకం పరిగృహ్యతే॥

అనుశ్లోకములలో, కాకునూర్యప్పకవికి లభించిన వ్యాకరణములలో నాలుశ్లోకములు పోయినవనియు, అప్పకవిగ్రంథమునకును బాలసరస్వతి గ్రంథమునకును పాఠభేదములు విశేషములుగా గలవనియుఁ దాను తెలుపుచుగా బాలసరస్వతి పాఠమునే గ్రహించుచు వచ్చితిననియు నొక

నభిప్రాయమును వెలిబుచ్చియున్నాఁడు. బాలసరస్వతియు నప్పకవియు స్వహస్తములతో వ్రాసికొనిన గ్రంథము లహోబలపండితునకు లభించినవని చెప్పుట కవకాశము లేదు. అహోబలునకు లభించిన బాలసరస్వతి గ్రంథప్రతిని అప్పకవీయ గ్రంథప్రతికిని పాఠభేదములు గలిగినవని తలంపవలసియున్నది. అప్పకవి క్రీ.శ. ౧౬౫౬ అగస్టు నెలలో నప్పకవీయమును ప్రారంభించియుండెను. దానిని బూర్తిచేయుటకు నాల్గు సంవత్సరములు పట్టెనని యనుకొంటిమేని ౧౬౬౦ తో బూర్తి యయ్యెనని చెప్పవలసియున్నది. అహోబలపండితుఁడు క్రీ.శ. ౧౮౦౦ ప్రాంతమువాఁడు. కావున నప్పకవీయములోఁ నప్పకవికిఁ దరువాతఁ బండితులు మార్పులు చేసినారనుట కవకాశము తక్కువగా నుండును. బాలసరస్వతికిని, నహోబలునకును నూఱు సంవత్సరములకుఁ బైగా వ్యవధియున్నది. ఈ కాలములోఁ బండితులు బాలసరస్వతి గ్రంథమున మార్పులు చేసినారని తలంచుట కవకాశమెక్కువగాఁ గలదు. మూలగ్రంథములో నప్పకవియే మార్పులు గావించి తన యప్పకవీయమును రచించెనని యనుటకుఁ గూడ నవకాశము లేకపోలేదు. కాని యప్పకవి తనగ్రంథమును బాలసరస్వతి గ్రంథము నాధారముగాఁ గైకొని రచియించితినని చెప్పియుండుటచే నందలిసూత్రములను అప్పకవి మార్చినాఁడని తలంపరాదని నాయుద్దేశము.

అప్పకవీయమునందు, మూలసూత్రములను గొన్నిటిని వ్రాసి, పిమ్మట నప్పకవివ్రాసిన యాంధ్రవచనము చేర్పఁబడుచు వచ్చినది. అందుచే నప్పకవీయ సూత్రములు మూలగ్రంథానుసరణములని తలంచుట కవకాశమున్నది. బాలసరస్వతీయమునందట్లు లేదు ఏసూత్రమున కాసూత్రమును దాని టీకయు నున్నది. మఱియు బాలసరస్వతీయటీకలని చెప్పఁబడువానిలో విశేషభేదములు గన్పట్టుచున్నవి. ఉదాహరణమున కొకటి రెండుసంగతులను జెప్పెదను. వావిళ్లవారు బాలసరస్వతీ టీకాసహితాంధ్రశబ్దచింతామణియని యొక గ్రంథమును ప్రకటించినారు. అది బాలసరస్వతి టీక కాదని చెప్పుచు నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు నిజమైన బాలసరస్వతి టీక యిది యని కొక

గ్రంథమును బ్రకటించినారు. నా కీనడుమ బాలసరస్వతి టీకాసహితాంధ్రశబ్ద చింతామణి తాళపత్రప్రతియొకటి లభించినది. అది యీ రెండు టీకలకు భిన్నముగానున్నది 'ఆంధ్రభారతము' మనుచరిత్రము ఆముక్తమాల్యద, మొదలగు గ్రంథములనుండి లక్ష్యములుదాహరింపబడియున్నవి దీనినిబట్టి బాలసరస్వతీ టీకలలో బండితులు ప్రక్షేపములుగా మార్పులు గావించి యుండిరనియు సమటీక కనుగుణముగా వారు సూత్రములను దారుమారు గావించి యుందురనియు దలంపవలసి యున్నది. నేను జూచిన తెలుగు నప్పకవీయమునందు దిట్టమార్పులు గన్పట్టుటలేదు. బాలసరస్వతీయమునందు బండితులు తారుమారు చేసినప్రతియే యహోబలపండితునకు లభించియుండునని యు, నాపాఠమునే యహోబలుడు గైకొని నన్నయసూత్రమున నదిమూలానుసరణమనిపలం పరాననియు నా యభిప్రాయము. అప్పకవీయమునకు వ్యతిరిక్తముగానున్న పాఠములు బాలసరస్వతికి బిమ్మట బండితులచే జేయబడినవనియే నా విశ్వాసము. మూలసూత్రముల నప్పకవి మార్పుచేసెనని తలంపరాదు. అహోబలపండితుడు నప్పకవి పాఠములను గ్రహించినట్లీక్రింది శ్లోకములో జెప్పియున్నాడు.

శ్లో॥ అప్పార్యకవినా త్తకారూఢ పాఠభేదాన్యదుద్ధృతం
మయాసంగృహ్యతే రూపంతదస్యాథర్వణోక్తిభిః

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యేనూరువందల సంవత్సరముల దనుక నణగియుండుటచే నీపాఠభేదములు కలిగెనని కొందఱనుచున్నారు. కాని యీవాదమునందు సారము లేదు. బాలసరస్వతికిని నన్నయభట్టునకును గల మధ్యకాలము మూడువందల సంవత్సరములు. ఈ కాలములో గ్రంథమణగలేదు. పాఠభేదములును లేవు బాలసరస్వతికి లభించినది మొదటిది అప్పకవికి లభించిన గ్రంథము రెండవది ఈ రెంటిలోనే పాఠభేదములు ఇవియేమాతృకలు. ఈ మాతృకల ప్రతులలో పాఠభేదములు గలవు. ఈపాఠభేదములు, గ్రంథము మూడువందల సంవత్సరములడగియుండుటచే వచ్చినవికావు. గ్రంథము బయలుపడిన పిమ్మట,

నది ప్రచారములోనికి వచ్చినతరువాత, నందుండులోపములను సవరించు టకో లేక ప్రమాదవశముననో, పండితులు లేఖకులు తమతమప్రతులలోఁ జేసినమార్పులే యీపాఠభేదములు కావున నీపాఠభేదములు వచ్చుట కుఁ గారణము గ్రంథ మాఱువందల సంవత్సరము లుండియుండుటయని చెప్పరాదు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ బ్రసిద్ధుఁడైన సారంగధరుఁడు ఒక టీక వ్రాసియుండెననియు, దానిని స్పష్టముగా వివరించుటకయి నన్నయ భట్టే తానుగా నవతరించితిననియు, నహోబలపండితుఁడీక్రింది శ్లోక ములోఁ దెలిపియున్నాఁడు.

శ్లో॥ వ్యసిద్ధసారంగధరేవ టీకా మపి స్ఫుటీకర్తు మతీవహార్దాత్
వాతూలవంశేవవతారభూయ శ్రీ నన్నవి ద్యానభూమేవసోస్మి

దీనినిబట్టి, యాంధ్రశబ్దచింతామణికి సారంగధరకృతమైన సం స్కృతటీక యొకటి యున్నట్లు సూచితమగుచున్నది.

భారతమును రచించిన నన్నయభట్టుగాక మఱియొకఁడో నన్న య యనుపండితుఁ డీయాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచియించి యుండు ననియు, దానికి సారంగధరుఁ డనుపండితుఁడు సంస్కృతమునఁ డీకను రచియించియుండుననియు, దానికి బాలసరస్వతి యాంధ్రమునఁ డీకను వ్రాసియుండుననియు, నన్నయ, సారంగధరనామములను బట్టి యప్ప కవి యీకథ నల్లియుండవచ్చుననియు నొక యూహ కలుగుచున్నది. బాలసరస్వతి రచించెనని చెప్పఁబడుచున్న (పైనుదాహరించిన యొక వచనమును, ఉత్పలమాల మత్తేభవృత్తములును) గద్యపద్యములు బాల సరస్వతి కృతములుగాక యిటీవలి వారెవరో రచియించి యుండిరని తలంపవలసియున్నది. బహుశః అప్పకవిగాని, అతని పద్యములను బట్టి మఱియొకఁడుగాని యీగద్యపద్యములను వ్రాసియుండును. సారంగ ధరకృతటీక యిప్పుడు గన్పడుటలేదు ఈవిషయమును బాలసరస్వతి గాని, యప్పకవిగాని తెలపెట్టలేదు. దీనియందు విశేషముండకపోవుట

కారణమైయుండును. బాలసరస్వతికిఁ దాతకుఁ దాత నన్నయ యొకఁ డున్నాడు. కాని యాతఁడు పండితుఁడని చెప్పఁబడక పోవుటచే నాతఁడీగ్రంథకర్తయని యనఁజాలము.

ముద్రితాముద్రిత ప్రతులలోని గద్యలు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి ముద్రితాముద్రితప్రతులలో నుదాహరింప బడిన గద్యలీ వివాదమును బరిష్కరించుటకుఁ దోడుపడ లేదు. ఇవి యనేకవిధములుగా నుండుటయు, నన్నయభట్టారకకృతమని చెప్పుట కాధారములేకపోవుటయు నిట్లనుటకుఁ గారణములు. ఈసందర్భమునఁ గవిభల్లటుని చారిత్రమున వ్రాసిన వాక్యములను గూడఁ జూడవలసి యున్నది.

వ్యాకరణకర్తలు మువ్వురినామములు తొలగింపఁబడినవి.

ఇఁకను సూత్రములనుబట్టియీ వివాదమును తీర్మానించుట కేమయిన నవకాశము కలదా యని యాలోచింపవలసి యున్నది. అప్పకవీయములో సంధిపరిచ్ఛేదమున ౧౩వ వృత్తమున "నమోప్యతో వాల్యధర్వణాచార్యమతాత్" అని యొకసూత్రమున్నది. ౧౭ వ వృత్త మున "హేమోక్తేః పరుషాణాం గసడదవాస్యుః పదాద్యస్యేః" అని యొకసూత్రమున్నది. పదియవ వృత్తమున "లోపో వాస్యాత్ త్రేషా మితశ్చ దద్వ త్త్రివిక్రమమతేన" అని యొకసూత్రమున్నది. ఈసూత్ర ములలోఁ జెప్పఁబడిన యధర్వణాచార్యుఁడును, హేమాచార్యుఁడును త్రివిక్రముఁడును వ్యాకరణకర్తలు. వీరు మువ్వురును నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివారు. ఈసూత్రములు నన్నయభట్టకృతము లేయైనచో నధర్వ ణాదులను దలపెట్టుట యసంభవము. కావున నివి నన్నయకృతములు కావని బ్రహ్మశ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. బాల సరస్వతీయములని ప్రకటింపఁబడుచున్న నన్నయభట్టీయములలో ఈ సూత్రమునందలి 'నమోప్యతో' యనుపదమును పదునేడవవృత్తమందలి "హేమోక్తేః" యను పదమునకు బదులుగా నుంచి, మిగిలినసూత్రము

తీసివేయఁబడినది. పదియవవృత్తమందలి పైనుదాహరించిన "లోపో వాస్యాత్" అనుసూత్రమునుకూడ తీసివేయఁబడినది. నన్నయభట్టు తనగ్రంథమున నథర్వణాచార్యుని హేమచంద్రుని త్రివిక్రముని దలపెట్టుటయసంభవమనితలంచి బాలసరస్వతీయమును దరువాతివారెవ్వరైన సవరించినారా? లేక అప్పకవి మూలములోలేని యీ సూత్రములను వ్యాకరణకర్తల నామములనుజేర్చి తన గ్రంథమునఁ దెచ్చిపెట్టుకొనియెనా? యనునది నిర్ధారింపఁబడవలసినసమస్య. ఈ సూత్రములను అప్పకవి తెచ్చిపెట్టుకొని యుండఁడనియు నాతని కందువలనఁ గలిగెడు ప్రయోజనము లేదనియు ననుకొనినచో, నీసూత్రములు నన్నయకృతములు కావనియు, బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారనినట్లు బాలసరస్వతియో, లేక మఱియొకరో యీ సూత్రములను రచించి పుస్తకమునకు గౌరవమును దెచ్చుటకై మహాకవియగు నన్నయభట్టునకు దీనికర్తృత్వము నాపాదించియుందురనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. బాలసరస్వతీయములో నీవ్యాకరణకర్తలు మువ్వురిపేరులను గూడ లేకుండుట చిత్రముగనే యున్నది. పైనివ్రాసిన వాక్యములనన్నిటిని జదివి చదువరులు తమయంతరాత్మకు సత్యమని తోఁచినరీతిని నిర్ణయించుకొందురు గాత!

ఇంకనొకటిరెండు విషయములు

నన్నయ ముందుగా నాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించి పిమ్మట భారతమును రచించెనని కొందఱనుచున్నారు. నన్నయ భారతమున నాంధ్రశబ్దచింతామణియందలి నియమములకు విరుద్ధములగు ప్రయోగములున్నవని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తమయాంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ జూపియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానినిందు మఱలఁ జూపలేదు. శబ్దశాసనుఁడని పేరొందిన నన్నయమహాకవి తానుచేసిన యమముల నుల్లంఘించెననుటకంటె, నా నియమము లాతఁడు చేసిన

వికావని యెంచుటయే ధర్మము కదా. అయితే లక్షణగ్రంథమును వ్రా
యుట వేఱు లక్షణదోషము లేకుండ కావ్యనిర్మాణ మొనర్చుట వేఱు.
కావ్యమునం దెచ్చోటనయిన దోషమున్నంత మాత్రమున నాలక్షణము
నాతఁడు చేయలేదనియో, ఆకావ్యము నే యాతఁడు చేయలేదనియో
నిర్ణయించుట సత్యేతరమగునవి పైని చెప్పినయుక్తికి సమాధానము.
అదియును నిజమే దాని కనేకోదాహరణములను జూపవచ్చును. ఇట్టి
యుక్తిప్రతియుక్తుల కెంతయేని యవకాశమున్న యీ విషయమును
గూర్చి యిఁక పెంచి వ్రాయుట యుపయోగము లేనికార్యము. పండి
తులును కవులును, ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలోని నియమములకంటె భారత
ప్రయోగములకే యెక్కువ విలువనిచ్చుచున్నారు. చింతామణిననుస
రించి దోషమయినను, ప్రయోగమున ననుసరించి సాధువులైనచో వాని
ననుసరించి తమకావ్యములయందు శబ్దములను బ్రయోగించుచునే
యున్నారు.

ఆంధ్రభాషాచారిత్రమును రచించిన శ్రీ డా॥ చిలుకూరు నారాయ
ణరావుగారు, నన్నయభట్టుకాలమున జతుర్థీవిభక్తికి "కున్నై" యను
ప్రయోగముండెడిదనియు, "కొఱకు" అనునది విభక్తిగాఁ గాక యొక
శబ్దముగా నే యాకాలపుకవు లుపయోగించుచుండెడివారనియుఁ గొన్ని
ప్రయోగములను జూపుచు, నాంధ్రశబ్దచింతామణియందు "కొఱకు కై
చతుర్థ్యాః" అనుసూత్రముండుటచే నీగ్రంథము నన్నయతరువాత రచిం
పఁబడినదే కాని నన్నయ కృతము కాదని, యిట్టివే మఱికొన్ని యుదా
హరణముల నిచ్చుచు, నిర్ధారణ మొనర్చి యున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతి
చే నావచనమంతయు నిట వ్రాయలేదు.

వీనినన్నిటిని బట్టిచూడఁగా నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభ
ట్టారకకృతము కాదనియే, తేలుచున్నది.

పదునేడవశతాబ్దివాఁడైన మంచెళ్ల వాసుదేవకవి యాంధ్రశబ్ద
చింతామణికి సంస్కృతమున వృత్తిని వ్రాసియుండెను.

లక్షణసారము

కస్తూరిరంగకవి రచించిన యానందరంగ రాట్ఛందమునందు నన్నయభట్టు లక్షణసారములోనివని యీక్రిందిపద్యము లుదాహరింపఁబడినవి. నన్నయభట్టు లక్షణసారమును రచియించినట్లు అప్పకవ్యాది లక్షణవేత్తలెవ్వరును జెప్పియుండలేదు. కవులుగాని పండితులుగాని చరిత్రకారులుగాని యిదివఱ కెవ్వరును, నన్నయభట్టు లక్షణసారమును రచియించినట్లు చెప్పలేదు. అట్టిసందర్భములో నీరంగకవి కీలక్షణసార మెచ్చట లభించెనో తెలియదు. తృప్తికరమయిన సాక్ష్యము లభించిననేతప్ప నీపద్యములు నన్నయభట్టువని తలంప వీలులేదు. అయినను భావిపరిశోధకుల కుపయోగములుగా నుండునని యాపద్యములనిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

మ. స్వరవర్గప్లుతముల్ శకంధుగణబిత్వప్రాద్య భేదోర్వను
స్వరభిన్నప్రభు కాకువిత్యములు దేశ్యజ్ఞోభయాఖండముల్
సరసాదేశవిభాగవృద్ధులును మాసంయుక్తవైకల్పముల్
గరిమం బోలిక చక్కటెక్కటి యనంగా నిర్వదేడాయతుల్.

గీ. ఒకటి కరసున్న కలిగి మూఁటి కవిలేక
ప్రాసములు లఘుపదములై పైని జెల్లఁ
గృతుల నొక్కొక్కచో నది యొట్టులనిన
నిఁకను నెఱిఁగింతుఁ జెప్ప డీసుకవు లనఁగ.

గీ. కనఁ దవర్గద్వితీయ థకారమునకుఁ
బ్రాస మొకచోఁ జతుర్థ ధ వర్ణ మైనఁ
గాకయు దకారమునకు ధకార మైన
నమరి నదియు వర్గప్రాస మండ్రు గృతుల.

గీ. స్వరముతుదనుండు లుప్తవిసర్గకోత్వ
మైనగూఢస్వరయతి దాసోఽహ మనఁగ

నచ్యుతాశ్రితు లుర్వి ననోన్యన్యవిప్రు
లనఁగ నమ్మాధవుండు యశోవృద్ధి యనఁగ.

గీ. కృతులలో శబ్దశాస్త్రజ్ఞ మతముచేత
వృద్ధి నొందును రూఢిగా నెసఁగి యుండె
నట్టియెడఁ బ్రకృతివికృతుల ననుసరించి
యుభయమును జెల్లు వల్లకు శుభచరిత్ర.

గీ. అచ్చు హల్లును సాపశబ్దాదివర్ణ
ములకుఁ జెప్పినఘుణ్ యతులనఁగఁ దనరు
నంబురుహగేహిని మధురాలాప యనఁగ
లక్ష్మి వాగ్గీతకోకిలాలాప యనఁగ.

గీ. పృథుబుధులకు ముకారంబు పూర్వమునను
గాక పైఁగాని చెప్పఁ జక్కటి యతియగు
మష్టిఁగొని కృష్ణుఁ డురమునఁ బొడిచె ననఁగ
బుధుల వినుతులఁ దగె వ్యాసముని యనంగ.

గీ. తొలుతఁ బ్రాకృతిసూత్రంబువలన జ్ఞాకు
నార్ణ మాదేశముగ వచ్చి యమరు కతనఁ
బ్రాకృతాదేశ పరసవిరామ మైత
నర్పుఁ గృతుల శుకుండు సుజ్ఞాని యనఁగ.

ఇందు మొదటిపద్యము కవివాగ్బంధనములోనిదని తంజావూరు పుస్తకభాండాగార పట్టికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

తంజావూరు పుస్తకభాండాగారమున లక్షణసారమను ఛందోగ్రంథ మొకటియున్నది. దానికర్తపే రందు లేదు. దానిని నేను చూడఁజాలకపోవుటచే నదియు నిదియు నొక్కటియగునో కాదో చెప్పఁజాలను. ఇవి రెండును నొక్కటియే యగునెడల నందధర్వణాచార్యునిపే రుదాహరింపఁబడియుండుటచే నీ లక్షణసారకర్తృత్వము నన్నయభట్టునుండి తొలఁగి యన్యునిపైఁ బడును.

ఇంద్రవిజయము.

నన్నయభట్టు ఇంద్రవిజయమను నొక కావ్యమును రచియించె నని వాడుక కలదు. కాని యాగ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను లభించుట లేదు. నన్నయభట్టు ఇంద్రవిజయములోని వని యీక్రింది రెండుపద్యము లానందరంగరాట్ఛందమున నుదాహరింపఁబడియున్నవి.

క. ఆ సరసిజాక్షి కౌనుకు
గా సరి యొక్కింత పోలుకతమునఁ గద యా
కాశ మనంతాహ్వయమునఁ
గేసరి హరినామమునఁ దగెఁ విను మింద్రా!

చ. ఒకపలువాతఁ గొన్నకిటియుం దలలో నిడుకూర్మభర్త నా
లిక లిరుగన్న సీదిరవు శేషు పయోధరధారఁ బొట్టఁ బెం
చు కులనగాళి యీడు ప్రతిజోడనయెం చనఁగూడ దేరికె
న్నికగ యయాతి యొండెధరణిన్ భరియించి చెలంగు వానికిన్.

ఈ పద్యమున 'నాలుక' యనుటకు బదులుగా 'నాలిక' యనుటయు, ల, ఱ, లకు యతిమైత్రిఁ జేయుటయు, ద్రుతాంతశబ్దముపై వచ్చు పరుషమును బరుషముగా నుంచుటయుఁ జూడ నీగ్రంథము నన్నయమహాకవికృతముగాక నన్నయనామధారియగు మఱియొకనిచే రచింపబడినదై యుండుననియుఁ దలంపఁ వలసియున్నది.

రాఘవాభ్యుదయము.

నన్నయభట్టు రాఘవాభ్యుదయ మనునొక గ్రంథమును వ్రాసి యున్నట్లొకరు వ్రాసియున్నారు. కాని యందుల కాధార మేమియు లేదు.

నన్నయ యే శాఖా బ్రాహ్మణుఁడు.

నన్నయార్యుఁ డేశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనువిషయము వివాదాస్పదమయినది. కొందఱు వైదికశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనియుఁ గొందఱు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనియు ననుచున్నారు. ఈ విషయమున

నిదివఱకు పలుమారులు చర్చలు జరిగియున్నవి. ఈ చర్చలన్నియు జరిగినపిమ్మటనే బ్రహ్మశ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ యాంధ్ర కవుల చరిత్రమున క్రీ. శ. ౧౯౧౭ వ సంవత్సరములో నిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

ఆంధ్రకవుల చరిత్రాభిప్రాయము.

"ఇతఁడు ముద్గలగోత్రజాతుఁ డగు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. ఒకానొక రీతఁడు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడనియు, తెలుఁగు కవిత్వమునకు మొదటినుండియు నియోగులే ప్రసిద్ధులయి యుండుటచేత నీతఁడును నియోగియే యయియుండువనియు, భట్టశబ్ద మాత్రధారణచేత నీతఁడు వైదికీయని భ్రమింపఁగూడదనియు, నియోగియైన శ్రీనాథకవిగూడ తన కాశీఖండములోని "చిన్నారి పొన్నారి చిఱుతకూఁకటినాఁడు" అను పద్యములోఁ దన్నుఁ గూర్చి "శ్రీనాథభట్టసుకవి" యని చెప్పికొనియెననియు, వ్రాసియున్నారు. నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటికే యాంధ్రస్మార్త బ్రాహ్మణులలో వైదిక నియోగిభేద మేర్పడి యుండినను, నియోగివైదికుల కిరువురకును సమానముగానే "భట్టశబ్దము చెల్లుచుండినను, నన్నయభట్టు తాను రాజుయొక్క కులబ్రాహ్మణుఁ డయినట్టు" తన కులబ్రాహ్మణు ననురక్తునవిరళ జపహోమతత్పరు... నన్నపార్యుఁ జూచి "పరమ ధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయాభరణుఁ డిట్టులనియెఁ గరుణతోడ" నని యాదిపర్వములోఁ జెప్పుకొని యుండుటచేత నన్నయ వైదికశిఖామణి యనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది. కులబ్రాహ్మణుఁ డయి వంశపరంపరగా రాజపురోహితత్వము నిర్వర్తించుచుండుట వైదికులలోనే కాని నియోగులలో లేదు. ఇంకొకరు చాళుక్యులు పశ్చిమమునుండి వచ్చినవారగుటచేత నన్నయభట్టు మహారాష్ట్ర దేశప్రాంతములనుండి రాజరాజనరేంద్రుని పూర్వుల వెంట వచ్చిన మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులసంతతివాఁ డయి యుండునని వ్రాసియున్నారు. అదియు విశ్వసనీయము కాదు. నన్నయ వేఁగినాటి బ్రాహ్మణుఁడని యూహించుటకు తగిన నిదర్శనములు నన్నయార్య విరచితమైన భారత

భాగములోనే కనుపట్టుచున్నవి. ఇతఁడర్జునుని తీర్థయాత్రలను వివరించుటలో నీక్రింది వర్ణనము నాదిపర్వము నందుఁ జేసియున్నాఁడు.

సీ. దక్షిణగంగ నాఁ దద్దయు నొప్పిన
  గోదావరియు జగదాదియైన
భీమేశ్వరంబును బెడఁ గగుచున్న శ్రీ
  పర్వతంబును జూచి యుర్విలోన
ననఘమై శిష్టాగ్రహార భూయిష్టమై
  ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన
పుణ్యసమృద్ధమై పొలుచు వేఁగీదేశ
  విభవంబుఁ జూచుచు విభుఁడు దక్షి

గీ. ణాంబురాశితీరంబున గరిగి దురిత
హారి యైన కావేరీ మహాసముద్ర
సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కభిమ
తార్థదానంబుఁ జేసి కృతార్థుఁడగుచు.

స్వదేశమునం దభిమాన మెల్లవారికిని సహజమయి యుండును గదా! ఈతఁడు వేఁగినాటివాఁ డగుటచేతనే మూలగ్రంథమైన సంస్కృతమహాభారతములో లేని వేఁగిదేశమహత్త్వవర్ణనము నుత్తమ విశేషణములతోఁ దెలుఁగు భారతమునఁ జొప్పించి తన యసమాన దేశాభిమానమును గనఁబఱిచి యున్నాఁడు''.

నన్నయభట్టు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడని వాదించువారిప్పటికిని గలరు. వీరిలో ముఖ్యులు కవిశేఖర వఝా సూర్యనారాయణగారు, విమర్శాదక్షక కీ. శే. నడకుదిటి వీరరాజు పంతులుగారు, కర్లపాలెపు వెంకట నారాయణప్పగారు మొదలగువారు. వైదికబ్రాహ్మణుఁ డని వాదించువారిలో ముఖ్యులు విమర్శకాగ్రేసర బిరుదాంచితులగు కీ. శే. కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. ఈయన నన్నయభట్టారకచారిత్రమను నొక గ్రంథమును గూడ వ్రాసియుండిరి. నన్నయ వైదికుఁడైనను

నియోగియైనను, సర్వజనపూజ్యుఁ డనుటకు సంశయము లేదు. ఇప్పటి పండితులలోఁ బెక్కురు, ఈ చర్చవలన ప్రయోజనము లే దనితలంచువారు కలరు. అది సత్యమే కాని యీచర్చను వదలిపైచి యీమహాకవిచారిత్రము ముగించితి నేని చరిత్రకారుల ధర్మము నుల్లంఘించినవాఁడ నగుదు నేమో యను భయముచేతను ఆవిషయములఁ దెలిసికొన నభిలషించువారికి గ్రంథమునుజూచి నిరాశ చెందుదురను తలంపునను, భావికాలపాఠకుల కుపకరింపవచ్చు ననియుఁ దలంచి యీ యంశములలో ముఖ్యములైనవాని నిటఁ జూపెదను. వీనిని జదివి పాఠకులు తమ యిచ్చవచ్చినరీతిని నిర్ణయించుకొందురు గాక! పండితు లింతవఱకు చర్చించిన యంశములనుబట్టి నన్నయభట్టేశాఖకుఁ జెందినవాఁడని నిస్సంశయముగా చెప్పుటకుఁదగిన యాధారములు లభింపలేదనియు, విషయ మింకను సందిగ్ధముగానే యున్నదనియు నా యభిప్రాయము.

నన్నయభట్టు తనను గూర్చి భారతమున వ్రాసికొనిన "తనకుల బ్రాహ్మణు" ఇత్యాదిపద్య మొక్కటియు నాశ్వాసాంతగద్యయుఁదక్క నాతనివృత్తాంతమును దెలుపునాధారములు మనకు లభింపలేదు. నన్నయ యేశాఖకుఁ జెందినబ్రాహ్మణుఁడో నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములను జూపునట్టివి, ఆకాలమునాఁటి శాసనములు గాని గ్రంథములు గాని, నన్నయకృతములు గాని యితరకవి రచనములుగాని లేవు. ఇఁక నీ విషయమును జర్చించుటకు పైని జెప్పిన గద్యపద్యములు రెండే యాధారములు. ఈ రెండింటిలో "తనకులబ్రాహ్మణు" "నన్నయభట్ట" యను రెండుశబ్దముల విషయమై పండితులు భిన్నాభిప్రాయులుగా నున్నారు. వాని నటుండనిండు. అందలి తక్కినశబ్దము లుభయశాఖాబ్రాహ్మణులకునుగూడ నన్వయించును. ఈవిషయమున సంశయము లేదు. ఎవ్వరేని యాశబ్దములలోఁ గొన్ని ప్రత్యేక మొక శాఖలోని వారికే వర్తించునని చెప్పినచో, నందువలన వారి సంకుచితహృదయము వెల్లడియగునే కాని, సత్యము బయటఁబడదు. అందునుగూర్చి విశేషముగాఁ జర్చింపనవసరమును లేదు. ఇఁక పైని జెప్పిన రెండుశబ్దములలో

భట్టశబ్ద ముభయశాఖా బ్రాహ్మణులకును గూడ నాకాలమున వర్తిం
చుచుండెనని, సామాన్యముగా నుభయపక్షములవారును గూడ నంగీక
రించుచున్నారు. వైదికశాఖా బ్రాహ్మణులకు భట్టశబ్ద ముపయోగింపఁ
బడుననునది నిర్వివాదాంశమే. నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణులలోఁ
గూడ నీభట్టశబ్దము నుపయోగించునాచార మున్నదనుటకు నియోగి
బ్రాహ్మణుఁడగు శ్రీనాథుఁడు తాను "శ్రీనాథభట్టసుకవిని" అని చెప్పు
టయే నిదర్శనము; ఆజ్జరపు పేరయలింగకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు,
అతని పూర్వుఁడుకొండుభట్టు. వేదవేదాంగ సంపన్నుఁడు. అగ్రహార
పరిగ్రహీత. ఇట్టి వింక ననేకదృష్టాంతములు చూపవచ్చును. నన్నయ
భట్టునకు, భారతవచనమునఁ దోడుపడిన నారాయణభట్టు నియోగి
బ్రాహ్మణుఁడైనట్లు నందంపూడి శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.
అందుచే భట్టశబ్దము శాఖానిర్ణయమునకుఁ దోడుపడఁ జాలదని తలంప
వలసియున్నది.

"కులబ్రాహ్మణ శబ్దచర్చ"

ఇఁక "కులబ్రాహ్మణ" శబ్ద మొకటియున్నది. కులబ్రాహ్మణ
శబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డనునర్థమును జెప్పి నియోగి బ్రాహ్మణులలోఁ
బురోహితవృత్తిని గైకొనినవారు లేరు కావున నన్నయ నియోగి కాఁ
డనియు వైదిక శాఖా బ్రాహ్మణుఁ డనియుఁ గొందఱు తలంచు
చున్నారు. రెండవ అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని శాసనములో (ద.
హిం. శా. సం|| ౧ పుట ౪౬) తన కులబ్రాహ్మణుఁడును కౌండిన్య
గోత్రుఁడు నైన యొకబ్రాహ్మణునకు ప్రాత్తన క్షేత్రమును దానమిచ్చి
నట్లు లిఖింపఁబడియున్నది. ఇందుపయోగింపఁబడిన కులబ్రాహ్మణశబ్దమును
పాశ్చాత్యపండితులు Family preist అని భాషాంతరీకరించి యున్నారు.
ఈ శాసనము పదియవ శతాబ్దమునాఁటిది. నన్నయభట్టు వైదికోత్తముఁ
డని వాదించువారుకూడఁ గులబ్రాహ్మణ శబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డని
యర్థమును జెప్పుటకంగీకరింపక యాశబ్దమునకు వంశానుగతముగా
రాజకుటుంబము నాశ్రయించుకొనియున్న బ్రాహ్మణుఁ డని మాత్రమే

యర్థము చెప్పవలయునని యభిప్రాయపడుచున్నారు. కులబ్రాహ్మణ శబ్దమునకు, "పురోహితుఁడని యర్థము చెప్పకూడ" దని నన్నయభట్టు నియోగియని వాదించువారు కూడ చెప్పుచున్నారు. కాని వీరిరువురకును అభిప్రాయములలో భేదమున్నది.

పౌరోహిత్యము నీచవృత్తియనియు నిత్యసత్యవచనుఁడును అవిరళజపహోమ తత్పరుఁడు నగు నన్నయ యిట్టి నీచవృత్తి నవలంబించి యుండఁ డనియు, రాజాశ్రయుఁడును బూజ్యుఁడును నగు బ్రాహ్మణునిగా మాత్రమే యుంచి నన్నయగౌరవమును గాపాడవలయుననియు, మొదటివారి యభిప్రాయము. ఇప్పటివలెఁ బురోహితవృత్తి యాకాలమున నీచముగాఁ బరిగణింపఁబడుటలేదు. ఈకాలము గూడ నన్నయకున్న లక్షణములను గల్గియున్నచో నాతఁడు రాజపురోహితుఁడుగా నుండినను గౌరవింపబడుచునే యుండును. అందుచేఁ గులబ్రాహ్మణుఁడనఁగా, పురోహితుఁ డనినను నన్నయ గౌరవమునకు భంగము రానేరదు. కులబ్రాహ్మణుఁ డనగా మంత్రి యనియు, నన్నయ, రాజరాజనరేంద్రుని యొద్ద మంత్రులలో నొకఁడుగా నుండెననియు, శ్రీవఝా సూర్యనారాయణగారు వ్రాయుచు, తమవాదమును బలపరుచుటకుఁ గొన్ని విషయముల నుదాహరించి యున్నారు. అవియివి:—

౧. నారదుఁడు ధర్మరాజును కుశలప్రశ్నము చేయు కథాసందర్భమున సభాపర్వములో మంత్రిలక్షణములను వివరించుచు,

క. ఆనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల
ననురక్తులఁ బితృపితామహక్రమమున వ
చ్చిన విప్రుల మంత్రులుగా
నొనరించితె కార్యసంప్రయోగము పొంటెన్.

అను పద్యమును నన్నయ రచించి యుండెను. "పితృపితా మహక్రమమున వచ్చిన విప్రు" లనఁగా "కులబ్రాహ్మణు"లని యర్థము. మంత్రులకుఁ బ్రధానలక్షణము రాజునందనురక్తుఁడై యుండుటయు వంశాను

క్రమముగా వచ్చు బ్రాహ్మణుఁడై యుండుటయు నై యున్నవి. ఈ యభిప్రాయమును మనసునం దుంచుకొనియే, నన్నయ తనకును రాజునకును గల సంబంధమును జెప్పునప్పుడు మొట్టమొదట నే "తన కుల బ్రాహ్మణు, ననురక్తు" అను లక్షణములు రెండిటినిఁ జెప్పి తాను రాజునొద్ద మంత్రిలలో నొకఁడనని సూచించియున్నాఁడు. కావున నన్నయకవిని పురోహితునిగాఁ గాక మంత్రిలలో నొకనిగా భావించుట యుక్తము.

౨. ఈ సందర్భముననే నన్నయ పురోహితుని లక్షణములను గూడ నీ క్రిందిపద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

క. ధీరుఁడు ధర్మాధర్మవి
శారదుఁడు బహుశ్రుతుండు సమచిత్తుఁడు వా
ణీరమణీశ్రితవదనస
రోరుహుఁ డనఁ దగునె నీపురోహితుఁ డధిపా!

ఈ లక్షణములలో "కులబ్రాహ్మణ" "అనురక్తు" అను లక్షణములు చెప్పఁబడలేదు. కావున నన్నయ పురోహితుఁ డనుట సమంజసము కాదు.

3. దాదాపుగా నన్నయకాలమువాఁడైన నన్నిచోడమహాకవి కుమారసంభవము నందలి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ గులవిప్రుఁడు మంత్రి యని చెప్పియున్నాఁడు.

క. పతిహితుఁ గులవిప్రోత్తముఁ
జతురు సదాశుద్ధుఁ గార్యసంవేదిఁ బరేం
గితవిదు ధైర్యాన్వితు ని
ర్గతమతియుతు రాయబారిగాఁ బనుపఁదగున్.

ఇట్లు రాయబారిగా వెళ్లినవాఁడు బృహస్పతి పౌత్రుఁడు. సుమతియనువాఁడు. తాను ప్రధానుఁడ నని యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. ఏనమరదూత హరిసే
నానులు సురపతియు, దనుజనాయకునితో సం
ధానమునకుఁ బుత్తెంచిన
దానికిఁ జనుదెంచితిం బ్రిధానుఁడ నెందుఁ.

ప్రిధానుఁడు, ప్రిధానిశబ్దములు మంత్రి యందు రూఢములై యున్నవి. కావున నిచ్చటికులవిప్రశబ్దము మంత్రినే బోధించుచున్నది.

కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దమునకు, మంత్రియనియే చెప్పవలయును గాని, పురోహితుఁ డని చెప్పరాదు. ఇది కవిశేఖర సూర్యనారాయణగారి వాదసారాంశము. మంత్రి, అమాత్య, ప్రెగ్గడ, శబ్దములు చిరకాలమునుండి నియోగిబ్రాహ్మణులయందు రూఢములై యున్నవి. కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దార్థము మంత్రియైనయెడల, నన్నయను నియోగిబ్రాహ్మణునిగాను, పౌరోహిత్యము వైదికబ్రాహ్మణులలోనే కలదు కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డనియర్థమైనచో, నన్నయను వైదిక శాఖాబ్రాహ్మణునిగాను నిర్ణయింపవలయునని వీరి మతము.

నన్నయ, వైదిక బ్రాహ్మణుఁడో, నియోగియో నిర్ణయించుటకు, కులబ్రాహ్మణశబ్ద మొక్కటిదక్క మఱియొక యాధారమేమియు లభింపకపోవుటచే, నీశబ్దము నింతగా శోధింపవలసివచ్చినది. సభాపర్వము లోని పద్యము సంస్కృతభారతమున కాంధ్రీకరణము. సంస్కృత భారత రచనాకాలము నాఁటికి వైదిక, నియోగిభేదము లేదు. కావున నా పద్యమువంటిలి కులబ్రాహ్మణ మంత్రిశబ్దములు శాఖా నిర్ణయమునకుఁ గోడుపడవు. కాని నన్నయ కాలమునాఁటికి శాఖాభేదములున్నవి. కావున మంత్రి లక్షణములలో ముఖ్యములైన వానిని దన మనసునందుం చుకొని. తననుగూర్చి చెప్పుకొనునప్పుడు, తాను మంత్రినని తెలుపుట కై యాలక్షణములనే తన కుపయోగించుకొనినాఁడని తలంచిననే గాని యీవాదమునకు బలములేదు. తుదకు శబ్దార్థవిచారణ మెట్లున్నను, నన్నయ, సాభిప్రాయముగా నాశబ్దము నుపయోగించెనా ? లేక, శబ్దార్థ

మును విచారింపక సామాన్యదృష్టితో నాశబ్దమును వేసియుండెనా ? యనునది వివాదాంశమగుచున్నది. సామాన్యదృష్టితోనే యాపదములను బ్రయోగించి యుండెనని యెంచితిమేని, యాశబ్దార్థచర్చతో మనకుఁ బనిలేదు. ఆపక్షములో నీశబ్దములనుబట్టి నన్నయశాఖను నిర్ణయింప బూనుట వృథాప్రయాసము. అట్లుగాక సాభిప్రాయముగా వానిఁ డాపదముల నుపయోగించెనని నిశ్చయించినప్పుడే, యాశబ్దచర్చయవసరమగును. పింగళి సూరనార్యాది మహాకవులు గ్రంథముల యందలి పాత్రలలో దమను బ్రతిఫలింపఁ జేసియుండిరని పండితు లంగీకరించుచున్నారు. ఇట్టి యుదాహరణములను సంస్కృత గ్రంథములనుండియు, నాంధ్రగ్రంథములనుండియు, విశేషముగాఁ జూపవచ్చును. స్పష్టముగాఁ జెప్పుటకంటె స్వవిషయములను సూచనగాఁ జెప్పుటయందే యప్పటి వారు కుతూహలమును జూపెడివారనుట సర్వాంగీకృతమైన విషయము. నన్నయమహాకవియుఁ దనకు రాజుతోఁ గల సంబంధమును దెలుపుకొనునప్పుడు సూచనగా సభాపర్వాంతర్గత పద్య లక్షణములను దెలుపుకొని యున్నాఁడని భావించుటలో విరుద్ధమేమియు నుండదు.

ఈసందర్భమునఁ బాఠకులు తీర్మానించుకొనవలసినవిషయములు రెండు:—

మొదటిది—నన్నయ కవి, కులబ్రాహ్మణాది శబ్దములను విశేష దృష్టితో నుపయోగించెనా? సామాన్యదృష్టితోఁ బ్రయోగించెనా ?

రెండవది—విశేషదృష్టితో నుపయోగించినచో, సభాపర్వమునఁ జెప్పబడిన మంత్రి, పురోహిత లక్షణములలో నే లక్షణములు మనసున నుంచుకొని "తనకులబ్రాహ్మణు" అను పద్యము నాతఁడు వ్రాసియుండెను ? (ఈ పద్య మీకవిచారిత్రాది యందీయఁబడినది.) ఈసందర్భమున, పురోహితలక్షణముకంటె మంత్రిలక్షణములనే మనసునందుంచుకొని నన్నయ వ్రాసియుండునని తలంచిన సూర్యనారాయణగారి యభిప్రాయ మంగీకరింపఁ దగినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. నన్నయ భట్టు, రాజునొద్ద తానే వృత్తి నవలంబించియుండెనో స్పష్టముగాఁ దెలుపు

కొనక యిట్టిక్రమము లేల పడవలయును? అని కొంద ఱడుగవచ్చును. ఆమహాకవి తికమక లేమియుం బడలేదు. బాధపడుచున్నది మనమే. ఆతఁ డుపయోగపరచినశబ్దమును బట్టి శాఖానిర్ణయము చేయఁ బూనుటలో మనమే తికమకపడుచున్నాము. ఆకాలమునాఁటి కవులు తమను గూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పుకొనువారు కారని మొదటనే వ్రాసియుంటిని. తనతండ్రి పేరయినఁ జెప్పుకొనని నన్నయ, తనశాఖను వృత్తిని, స్పష్టముగా నేలతెలుపలేదని ప్రశ్నించిన లాభమేమి?

"కులబ్రాహ్మణు" అనుశబ్దమునకు శబ్దార్థమును మాత్రమే తీసికొనినచో నందు మంత్రి యనునర్థమును లేదు. పురోహితుఁ డనునర్థమును లేదు. కులక్రమానుగతముగా వచ్చుబ్రాహ్మణుఁ డనియే యర్థము. శబ్దార్థమును మాత్రమే మనసునందుంచుకొని యాపదమును నన్నయ ప్రయోగించెనని వాదించుట కవకాశము లేకపోలేదు. అందువలననే, ఈవిషయ మింకను సందిగ్ధముగానే యున్నదని వ్రాసియుంటిని.

నన్నయ, శబ్దార్థమును మాత్రమే మనసునందుంచుకొని వ్రాసినను, వాచ్యార్థముకంటె లక్ష్యార్థము ప్రధానము కావున నిచ్చటలక్ష్యార్థమును నన్నయవాక్యములలో నున్నరీతిగనే గ్రహించి, యాతనిని మంత్రిగా నిర్ణయింపుఁడని శ్రీ సూర్యనారాయణగా రడుగుచున్నారు. నన్నయభట్టు మంత్రియని తెలుపుటకు, శ్రీ సూర్యనారాయణగారు మఱికొన్ని యుక్తులను జెప్పిరి. "కులబ్రాహ్మణు" "అనురక్తు" అను పదములవలన నన్నయ మంత్రిత్వము స్థిరపడినప్పుడు, ఆపద్యములోని తక్కినవచనము లాపదవిని నన్నయభట్టునుండి తొలగించుటకు సమర్థములు కావని చూపుట కాయుక్తులు పనికివచ్చును. కాని, యాపదములను వానిమీఁద నాధారపడిన యుక్తులును, పైశబ్దముల సాహాయ్యము లేకుండ స్వతంత్రముగా నన్నయకు మంత్రిత్వము నీయఁజాలవు. కావున వానినిగూర్చిన చర్చనిందు వదలివైచితిని.

ఈరెండు శబ్దములనుబట్టి నన్నయభట్టు మంత్రియనిన ననవచ్చును. కాని పురోహితుఁడని నిర్బాధకముగా నిర్ణయించుటకు వీలు

లేదు. మంత్రియుఁ బురోహితుఁడును గాని, సామాన్య బ్రాహ్మణుఁడనిన ననుట కవకాశమున్నది.

సభాపర్వమున మంత్రిలక్షణములను వర్ణించుపద్యమున "మంత్రులు" అని బహువచనము నుపయోగించెననియు, పురోహితు వర్ణించిన పద్యములో పురోహితుఁడని యేకవచన ప్రయోగము చేసెననియు, నందుచే రాజునొద్ద, మంత్రులు పలువురుండురనియుఁ, బురోహితుఁ డొక్కఁడే యుండుననియు నిర్ధారణము సేయవలసియుండెననియు, రాజరాజుసభను వర్ణించు నప్పుడు, "మంత్రి పురోహితదౌవారిక" ఇత్యాదిగా నన్నయ చెప్పియున్నాఁడనియు, మంత్రులు పలువురుందురు. కావున నందుఁ దానొకఁడయ్యు నన్యుల నుద్దేశించి మంత్రిశబ్దము నుపయోగించెననియు, నన్నయ, పురోహితుఁ డయ్యెనేని, యన్యుఁడు పురోహితుఁడుండఁడు కావున, నావాక్యములోఁ బురోహితశబ్దముండుట తగదనియు నందుచే నన్నయ, బురోహితుఁడు కాఁడని నిర్ణయింపవలయునని శ్రీ సూర్యనారాయణగారి యభిప్రాయము. నన్నయ పురోహితుఁడు కాఁడని నిర్ణయించుట కీవాదమునకు బలము చాలదని నా యభిప్రాయము రాజునకుఁ బురోహితుఁ డొక్కఁడే యుండునని యంగీకరింతము. నన్నయభట్టు, ఆసభలో నున్నాఁడు. అతఁడు పురోహితుఁడే. అయిన నా వాక్యములోఁ బురోహితశబ్దమును దొలగించి "మంత్రిసేనాపతి దండనాయక దౌవారికాదులును, పురోహితుఁడనైన నేనును" అని వ్రాసికొనవలయునా? ఇది సమంజసము కాదు. నందంపూడి శాసనములోఁ గూడ, "మంత్రిపురోహిత, సేనాపతి యువరాజ దౌవారిక ప్రధానసమక్షమ్" అని వ్రాయఁబడియున్నది. నన్నయ తాను పురోహితుఁడై నప్పుడు, తానుకూడ నాసభయందుండెనని తెలుపుకొనుటకు, "పురోహిత" అని ప్రథమపురుషమునే యుపయోగించును. ఇందులకు "తనకులబ్రాహ్మణు" అను సీసపద్యమే తార్కాణము.

వివాదవిషయ నిర్ధారణమునకు, శ్రీ సూర్యనారాయణగారు చూపిననన్నెచోడుని ప్రయోగములుకూడ తోడుపడఁ జాలవని నా తలంపు.

ఇంతతో నీచర్చను విడచి, నన్నయనుగురించి తరువాతి కవులేమయినఁ జెప్పియుండిరేమో చూతము.

గోపాలుని రామకవి చిత్రాంగదా పరిణయ విమర్శ.

నన్నయభట్టు నియోగిబ్రాహ్మణశాఖకుఁ జెందినవాఁడని వాదించువారు, నియోగి బ్రాహ్మణుఁడగు గోపాలుని రామకవి తాను రచించిన చిత్రాంగదాపరిణయమునందు నన్నయభట్టు తమవంశములోని పూర్వుఁడని జెప్పియుండుట నొక ప్రధానకారణముగాఁ గైకొనియున్నారు. రామకవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. కాని యీక్రిందిపద్యములోఁ బోతనను బూర్వకవినిగా వర్ణించి యుండుటచే, పదునాఱవ శతాబ్దివాఁడో, అంతకంటెను దరువాతివాఁడో యయియుండునని చెప్పవచ్చును.

సీ. రామాయణార్థపూర్ణవివేకి వాల్మీకి
విశ్రుతాశుకవిప్రవీణు బాణు
విమలసాలంకార విఖ్యాతి భవభూతి
మానితశబ్దసమాజు భోజు
మూర్ఖ విచ్ఛిన్నతమోరవి భారవి
కవితాచణోల్లాసుఁ గాళిదాసు
సహజోపమానవిస్తంద్రుఁ జోరకవీంద్రుఁ
నుత్ప్రేక్ష్య కవితామయూఖు మాఘు
నామనంబుఁ దలపోసి నన్నపార్యు
సోము భాస్కర భీమాది సుకవిజనులఁ
బ్రణుతి గావించి శ్రీనాథు రంగనాథుఁ
బోతనార్యుల స్మరియించి పూజఁజేతు.

ఈ పద్యములో "నన్నపార్యు" అని మాత్రమే నన్నయభట్టును స్మరించినాఁడుకాని యీతఁడు తనపూర్వుఁడని చెప్పియుండలేదు.

అయినను దనవంశమును వర్ణించునప్పుడు సంశయమునకుఁ జోటీయకుండ నన్నయభట్టు తనవంశములోఁ బూర్వుఁడని యీక్రింది పద్యములలో స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"వ. మద్వంశక్రమం బభివర్ణించెద.

మ. వివిధామ్నాయ పురాణశాస్త్ర పటిమా విద్వన్నుఁడధ్యాత్మ మా
ర్గవిశేషప్రతిపాద మానసుఁడు సాంఖ్యస్థైర్య నిష్ఠానుయో
గవినోదానుభవప్రమోదుఁడు తపోగ్రజ్వాలి మాద్గల్యమా
నివరేణ్యుండు ప్రకాశ మందె ధరణిన్ విజ్ఞానపారీణుఁడై.

క. ఆ మాద్గల్యస గోత్రల
లాముఁ డను పొగడ్త గని యిలఁ శబ్దపటి
ష్టామేయదక్షశిక్షా
కాముఁడు నన్నయ జనించె గణనాగణుఁడై.

సీ. తగ నంధ్రశబ్దచింతామణి పంచప
రిచ్ఛేదనియతి విర్మించి మొదల
గణవర్ణకూటలక్షణ శుభాశుభఫల
శిక్షాప్రబంధముల్ చేసి నాది
కవిజనాళికిఁ జమత్కారకల్పనలను
మించి జాడల నేర్పరించెఁ దొలుత
సంస్కృతం బంధ్రభాషాయుక్తి సాధించి
నిర్దుష్టనామముల్ నిలిపె రూఢి
భారతామ్నాయపాథోధి పటిమఁ దెలిసి
వేడ్క నీద నపేక్షించి విబుధు లెల్ల
నౌర! నన్నయభట్టు విద్యలకు రట్టు
సుకవివాకట్టు సత్కవికోటగట్టు

* * *

క. ఆనన్న పార్వ్యవంశాం
బోనిధి సంపూర్ణ చంద్రు పోలికను దయా
నూనగుణాలంకారుఁడు
ధీనిధి గోపాలుఁ డమితతేజుఁడు పుట్టెన్.

ఈగోపాలుఁనిబట్టి రామకవియింటిపేరు గోపాలునివారని వచ్చినది. ఈరామకవి చిత్రాంగదాపరిణయాశ్వాసాంతమునఁ దనను గూర్చి గద్యయందిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

"గద్య:— ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహ కరుణాకటాక్షవీక్షణవిచక్షణాక్షీణ మహిమా కలిత లలిత కవితావిలాస మృదుమధురవచనరచనావిలాస గోపాలన్వయాంబోనిధి సంపూర్ణరోహిణీకళత్ర మౌద్గల్యసగోత్రపవిత్ర ఆపస్తంబసూత్ర యోగానందయామాత్యపుత్ర సరస సన్మానరామాభిధానప్రణీతంబైన చిత్రాంగదాపరిణయంబను శృంగార కావ్యంబునందు.—"

నన్నయమహాకవి, రామలింగకవి వంశములోనిపూర్వుఁ డనుట నిశ్చయమయ్యెనేని, యాతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డగుట నిశ్చయము. కాని యీవిషయమున కీ. శే. శా. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, సంశయము చూపుచున్నారు సంశయము చూపుటే కాదు. రామకవికిని నన్నయకును సంబంధము లేదని ఘంటాపథముగాఁ జెప్పియున్నారు. నన్నయ తనపూర్వుఁడని, రామకవి స్పష్టముగాఁ జెప్పుచుండ, నదిఁ డసత్యమాడెనని తలంపరాదనియు, ఎంతగొప్పపండితుఁడైనను, ఎంతటి పూజనీయుఁడైనను, ఒక వైదిక బ్రాహ్మణునిఁ దన వంశకర్తయని యంతటి యవివేకియైనను నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు జెప్పుకొనఁ డనియు నట్లే వైదిక కవి యొక నియోగినితనవంశకర్తగాఁ జెప్పుకొనఁ డనియుఁ గావున, రామకవి వాక్యములను శిరసావహించి, నన్నయను నియోగి బ్రాహ్మణునిగా నిర్ణయింపవలయు ననియు, శ్రీ సూర్యనారాయణ ప్రభృతులవాదము ఈవాదమునందు బలము లేకపోలేదు. రామకవి, మహాపండితుఁడని, మహాకవియని, యన్వయముగా, తన కుటుంబము

నకు ప్రసక్తిలేని నన్నయను తనవంశకర్తగాఁ దెచ్చిపెట్టుకొనె నని, చెప్పుట సాహసమే యగును. కాని, కర్ణాకర్ణిగా వినిన యంశములను సత్యములని భ్రమ చెంది రామకవి పొరపాటు పడియుండవచ్చునని తలంచుట కవకాశము లేకపోలేదు. రామకవికి దురుద్దేశ మారోపింపఁ జాలము. కాని, యతఁడు పొరపాటుపడి యుండునని తలంచుట తప్పు కాఁజాలదు. ఐతే, పొరపాటుపడి నాఁడని ఋజువుచేయు భార మట్లు వాదించువారిపై నుండును.

నన్నయభట్టు పదునొకొండవ శతాబ్దివాఁడు. రామకవి పదునాఱవశతాబ్ది వాఁడు. వీరిరువురి నడుమ నైదువందల సంవత్సరములు వ్యవధియున్నది. ఇరువురి నడుమ దాదాపుగా నిరువది తరములు గడచినవి. ఇట్టి వివాదము పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరనను గూర్చికూడ కలదు. పినవీరన తన పూర్వుఁడని పెనుమళ్ళ సోమయామాత్యుఁడు వ్రాసికొనినాఁడు. అచ్చట గోత్రభేదమున్నది. అయినను వారిరువురినడుమ నింత కాలవ్యవధి లేదు. దాదాపు పదితరములు మాత్రమే గడచినవి. ఆతరములవారి పేరులు, పిల్లలమఱ్ఱివారు పెనుమళ్ళ వారగుటకుఁ గారణము, మొదలగు నంశములను సోమయామాత్యుఁడు తన గ్రంథములోఁ దెలిపియున్నాఁడు. పినవీరన శాఖానిర్ణయమునకు మఱికొన్ని యాధాములు కూడ లభించినవి. ఆ విషయము నాతని చారిత్రమున వ్రాసెదను. నన్నయ విషయమున రామకవి యట్టి సాక్ష్యమును చూపలేదు. రామకవి, తన గ్రంథమున నన్నయ మొదలుగా గోపాలునివరకు, నావంశములోని వారల నామములను దెలుపలేదు. నన్నయను జెప్పి పిమ్మట గోపాలునిమాత్రమే నుడివియున్నాఁడు. అందుచే నన్నయభట్టు తనవంశములోనివాఁ డని తెల్పుటకు కర్ణాకర్ణికగా వినినయంశములైనను సంపూర్ణముగా లేవని ధ్రువపడుచున్నవి. కొలఁది కాలము క్రిందట న్యాయస్థానము నందొక వ్యాజ్యములో నన్నయభట్టు మొదలుగా రామకవి వఱకును దాని తరువాతను గల వంశవృక్షమొకటి సాక్ష్యముగా ప్రదర్శింపఁబడెనని వినియుంటిని. కాని, యది నాకు లభింప

లేదు. అందుచే నావిషయమున నిఁక నేమియు వ్రాయజాలను. వరు
సగా వంశవృక్షము నీయఁబోయినంతమాత్రమున నన్నయభట్టు గోపా
లుని వారి వంశీయుఁడుకాఁడని చెప్పజాలము కాని, యితరకారణము
లచే నాసంబంధ మనమానింపఁ బడుచున్నపుడిది కూడ నా యనుమాన
మును నతింత బలముచేయునుకదా? రామకవి చెప్పినమాట యనుమా
నింపఁబడుటకుఁ బ్రబలమైన కారణ మొకటి కలదు. అది గోత్రభేదము.

ముద్గల, మౌద్గల్య గోత్రము లొకటియా?

నన్నయభట్టు ముద్గలగోత్రుఁడనని తన "కులబ్రాహ్మణు" అను
పద్యమునందుఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు. గోపాలుని రామకవి మౌద్గల్య
సగోత్రుఁడు. ముద్గల, మౌద్గల్యగోత్రములు భిన్నములని కీ. శే. బ్రహ్మ
య్యశాస్త్రిలగారి వాదము ఇవి రెండును నామభేదముగల యేకగోత్ర
మే యని శ్రీ సూర్యనారాయణగారను చున్నారు. మౌద్గలుఁడు, ము
ద్గలుని కుమారుఁడని యుభయపక్షముల వారును నంగీకరించుచున్నారు.
తండ్రికొడుకుల కేక గోత్రముండునుగాని, భిన్నగోత్ర మెట్లుండునని
సామాన్యముగాఁ బ్రశ్నింపకమానరు. ఈప్రశ్నకు శ్రీ బ్రహ్మయ్య
శాస్త్రిలుగా రీవిధముగా సమాధానమిచ్చియున్నారు. వసిష్ఠుఁడు గోత్ర
కారకుఁడైన మహర్షి. అతని కుమారుఁడు వాసిష్ఠుడు. మనుమఁడు
పరాశరుఁడు వసిష్ఠ, వాసిష్ఠ, పరాశరగోత్రములు మూఁడును ఇప్పుడు
వాడుకలో నున్నవి. ఈమూఁడుగోత్రములకును బ్రవరలు వేఱు. కా
వున ముద్గల మౌద్గల్యులు తండ్రికొడుకులైనను, వారిరువురును గోత్ర
కారకులైనప్పుడు, భిన్నగోత్రములుగనే భావింపబడవలయునని శాస్త్రి
లుగారు వ్రాసి యందులకు ధర్మప్రవృత్తి, నిర్ణయసింధువు మొదలగు
గ్రంథములనుండి యుదాహరణముల నిచ్చియున్నారు.

ముద్గల, మౌద్గల్యగోత్రములు రెండును బూర్వమును నిప్పుడను
గూడ నున్నవి. ముద్గలసంబంధమైన మౌద్గల్యగోత్రమును నభిప్రాయ
ముతో మౌద్గల్యగోత్రమని కొందఱును, మొదట ముద్గలగోత్రము

కావున ముద్గల గోత్రుని కొందఱును, జెప్పుకొనుచున్నారని శ్రీసూర్య నారాయణగారి వాక్యము— గోత్రమెప్పుడును తమయిష్టము వచ్చినట్లు చెప్పుకొనునదికాదు రామకవి ముద్గలగోత్రజాతుఁడయ్యెను, దానినే చెప్పుకొనక తత్సంబధమైనదని యూహించు 'మౌద్గల్య' గోత్రమని ఏల చెప్పుకొనవలయును? రా మ క వి వంశములో (వివాదాస్పదుఁడయిన నన్నయను విడచి) పూర్వముగాని, తరువాతఁ గాని, ముద్గల గోత్రజుఁ డనని చెప్పుకొనువారున్నారని చూపఁ గలిగినప్పుడు, ఈ రెండు నేక గోత్రములుగా భావింపనవకాశ ముండును. లేదా యట్టిదృష్టాంతముల నైనఁ జూపవలయును. కృత్యాదిపద్యములలో ముద్గల గోత్రజుఁడ నని చెప్పుకొని, గ్రంథాంతగద్యయందు మౌద్గల్యసగోత్రజుఁడ నని వ్రాసి కొనిన శతావధానికవి యొకరున్నారు. కాని వారివ్రాఁతను బట్టి యీ రెండుగోత్రము లొకటియే యని నిర్ధారణము సేయరాదు. రామకవి తనగోత్రకర్త మౌద్గల్యుఁడని చెప్పెనేగాని ముద్గలుఁ డని చెప్పలేదు. ఋషులలోగాని, గోత్రమునందుగాని యుచ్చారణభేదమువలననొక్కింత భేదమున్నప్పుడు, దానినిగూర్చి విశేషచర్చ చేయవలసిన యవసర ముండదుగాని, రెండును వేఱువేఱుగోత్రములుగా వ్యవహరింపఁబడు చున్నప్పుడు వాని నొకేగోత్రమని నిర్ణయింపవలనుపడదు. న న్న య నాటికి, ముద్గలగోత్రమని వ్యవహరింపబడుచున్నను, పిదప మౌద్గల్య గోత్రముగా మారెనని కొంద ఱనుచున్నారు ఆమార్పుగోపాలునివారి విషయము నందేయైనదని చెప్పుచో, న ది యెప్పుడు మారెనో చూపినఁగాని దానినంగీకరింపరాదు. ఒక్కగోపాలుని వారి విషయము లోఁ గాక సర్వత్ర, అట్టిమార్పువచ్చెనని యందురేని, యందు సత్యము లేదు. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడైన ము రా రి కవి యనర్ఘరాఘవ మునఁ, దాను మౌద్గల్యగోత్రజుఁడ నని యీ క్రింది వాక్యములలోఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

'అస్తి మౌద్గల్యగోత్రసంభవస్య మహాకవేర్భట్ట శ్రీ వర్ధమానతను జన్మనః తంతుమతీనందనస్య మురారేః కృతి రభినవ మనర్ఘరాఘవనా మనాటకం॥''

ఒక్క ఋషినామములో నేకవర్ణోచ్చారణభేద మాత్రము దక్క ప్రవరయందీ రెండుగోత్రములకును భేదములేపోవుటచే నీరెండునునొక గోత్రమని తలంప నవకాశము గలుగుచున్నమాట నిశ్చయమే యైనను నంతమాత్రమున నది యేకగోత్రమని చెప్పుటకు వీలులేదు. శాస్త్ర గ్రంథములయందును వ్యవహారములోను భిన్నగోత్రములుగా నున్న వీనిని, రామకవి గ్రంథమునుబట్టి యేకగోత్రముగా నిర్ణయించుట సాహసమగును.

ముద్గలగోత్రమనునది లేనేలేదనియు మాద్గల్యగోత్ర మొక్కటి యే యున్నదనియు నన్నయ రచించిన పద్యమునందలి 'ముద్గల' ను 'మాద్గల'గా సవరింపవలయుననియుఁ గొందఱన చున్నారు ఈమార్పు 'మాద్గల్య'యని యుండవలయును. 'మౌద్గల'యనుట కూడదు. 'మౌద్గల్య' యనుటకు లక్షణ మంగీకరింపదు. ముద్గలగోత్రు లిప్పుడున్నారని వారి పేరుల నుదాహరించి చూపుటకు నేనిప్పుడు సిద్ధముగా లేను. కాని యిదా విశాలాంధ్రదేశమున ముద్గలగోత్రు లుండకపోరని నా విశ్వాసము. కాలేరు శాసనమందలి ప్రతిగృహీత ముద్గలగోత్ర జాతుఁడగు మేడమార్యుఁడని చెప్పఁబడియున్నది. ముద్గలగోత్రము లేదని చెప్పు టెట్లు? "మౌద్గల్య ముద్గలాభ్యాంచ న వివాహో పరస్పరమ్" అని రెండును వేఱువేఱు గోత్రములుగాఁ జెప్పి వారికి వివాహమును నిషేధించి యుండఁగా ముద్గలగోత్రము లేదని యెట్లు చెప్పఁగలము? ఈ గోత్రభేదమును తెలియకుండగనే నన్నయభట్టు తనపూర్వుఁడని రామకవి వ్రాసికొనియెనా? యను ప్రశ్నకుసమాధాన మీయవలసియున్నది. నన్నయభట్టు ముద్గల గోత్రుజాతుఁడనని స్పష్టముగాఁ జెప్పుకొనుచుండఁగా దాన మాద్గల్యగోత్రమువాఁడనని చెప్పుకొనుచు, నన్నయ తన వంశములోనివాఁడని చెప్పుటకు, రామకవి, అత యవివేకి యని చెప్ప సాహసింపను. పైని జెప్పిన మూఁడు పద్యములును బ్రక్షిప్తములయియు,

రామకవి వానిని రచింపలేదనియు, ముద్గల మౌద్గల్యము లొకే గోత్రము లయియుండునని భావించిన ప్రతిలేఖకుఁ డెవరో యీ పద్యలను రచించి గ్రంథములోఁ జేర్చెననియు, నాకుఁ దోఁచుచున్నది. లేదా, గోపాలుని వంశములో నన్నయ నామధారి పూర్వుఁ డొకఁడు వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞుఁ డుండియుండును. వానిని నన్నయభట్టుగా భావించి రెండుకందముల నడిమి సీసమును ప్రతిలేఖకుఁడు రచించి యందుఁ జేర్చియుండును. సీసపద్యములోని రెండవపాదమునుబట్టి నన్నయ, లక్షణగ్రంథమును రచించినట్లు గన్పడుచున్నది. కస్తూరి రంగకవి తక్క-మఱి యెవ్వరును నన్నయభట్టు లక్షణగ్రంథమును రచించెనని చెప్పలేదు. అందుచే నిది ప్రక్షిప్తమని తలఁచుచున్నాఁడను. ప్రతివివాదవిషయములోను గొన్ని పద్యములను ప్రక్షిప్తములుగాఁ దీసివేసినచో, వివాద పరిహారమునులభమగునను నాక్షేపణము రాఁగలదని నే నెఱుంగకపోలేదు. పూర్వకవి స్తుతిలో "నన్నపార్యు" అని మాత్రమే, వ్రాసియందు దనవంశకర్తయని చెప్పలేదు. కావునను సౌగంధికాపహరణాది గ్రంథకర్తయగు గోపాలుని సింగయకవి నన్నయభట్టును దన పూర్వుఁ డని చెప్పియుండక పోవుటచేతను, నే నట్లభిప్రాయపడితిని.

మా నన్నయభట్టు.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన, శకుంతలా పరిణయమునందు, పూర్వకవులను స్తుతించుచుః—

మ. కవులం బంకజగర్భ సన్నిభుల వాగ్రాణీశు వల్మీక సం
భవునిన్ వ్యాసునిఁ గాళిదాసు బిలహున్ బాణున్ మయూరున్ శుకున్
భవభూతిన్ శివభద్ర మల్హణుని, ఘంటామాఘునిం జోరు భా
రవి మా నన్నయభట్టుఁ దిక్కకవి నెఱ్ఱాప్రెగ్గడన్ సోమునిన్.

అను పద్యములో "మా నన్నయ భట్టు" అని చెప్పియుండుటచేత నన్నయభట్టును బినవీరన నియోగిబ్రాహ్మణునిగా వర్ణించెనని కొందఱభిప్రాయపడియున్నారు.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, నాచనసోముఁడును, నియోగులగుటచేతను 'మా' అను నక్షర మీనల్గురికును గూడ నన్వయించు ననియు నందువలన నన్నయభట్టుకూడ నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డని తలంపవలయుననియు వారి యభిప్రాయము. లోకములో మాటల సందర్భమున "అతఁడు మనవాఁడే"–"వాఁడు మావాఁడే నండి" అనుచుండుటయు, సామాన్యముగా నేకకులమునో, ఏకశాఖనో తెలుపుసందర్భమున నట్లుపయోగించుచుండుటయు, మనము చూచుచునేయుందుము. అట్టి యభిప్రాయముతోనే పినవీరన నన్నయభట్టునుగూర్చి యుపయోగించెనని వారియుద్దేశము, వారట్లు తలఁచుటలో తప్పులేదు. ఓంతలపూడి యెల్లయకవికూడ శ్రీనాథుని నుతించుచు నీ క్రిందిపద్యములో 'మా' యుపయోగించియున్నాఁడు.

శా. సూనాస్త్రప్రమదానుద స్ఫురితవక్షోజాత శాతిక్యముల్
బూనంజాలు వచోవిలాసముల నేర్పుల్ చూపి కర్ణాటక
క్ష్మానాథేంద్రసభన్ గవిత్వవిజయోత్సాహంబుఁ గైకొన్న మా
శ్రీనాథుం గవిసార్వభౌముఁ గొలుతున్ సేవాంజలుల్ గీల్కొనన్.

ఆదిలక్ష్మీవిలాసమున "అక్కినపల్లి నృసింహకవియు మా నన్నయభట్టు" అని యీక్రింది పద్యములో వ్రాసికొని యున్నాఁడు. నృసింహకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు.

ఉ. ఎన్నిక భారతంబుమొద మేర్పడ నేర్పున నంధ్రభాష సం
పన్నతచే రచించి మహిపాగమశాసన సోమయాజిశా
భ్యున్నతిఁ గాంచి లోకముల భూరియశోధను లైనయట్టి మా
నన్నయభట్ట తిక్కకవినాథుల సాధుమతి నృతించెదన్.

* * *

అయినను నీయక్షరప్రయోగమునుబట్టి నన్నయ నియోగిబ్రాహ్మణుడని నిర్ణయింపఁ జాలము. భక్తిపూర్వకమైన ప్రేమయే యీ ప్రయోగమునకుఁ గారణమని నాయభిప్రాయము. ఈవిషయమును

గూర్చి పినవీరనచారిత్రమునఁ గొంత వ్రాసి యున్నాఁడను. పినవీరన వైదికబ్రాహ్మణుఁడని యొకవాదమున్నది. ఆవాదమును జేయువారు, నన్నయభట్టు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు కావున, నీ "మా" నుబట్టి పినవీరనను వైదికునిగాఁ జేయఁ గోరుచున్నారు. ఈ ప్రయోగము వారి వాదమునకును బలమీయదు.

ఇంతవఱకుఁ గవిచారిత్రమును దెలిపియుంటిని. కృతిపతి చారిత్రముగూడఁ దెలిపినఁగాని, కవిచారిత్రము సంపూర్ణముకాదని నాయభిప్రాయము. సామాన్యముగా నీరెంటికి నవినాభావసంబంధముండును. అందుచే నిట—

భారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుని వంశచారిత్రమును గొంత వ్రాయ సంకల్పించితిని. ఇట్టి కథలను దీర్ఘముగా వ్రాసి పాఠకుల హృదయమున విసువుజనింపకుండఁ జేయవలయుననియే నా యుద్దేశము.

చాళుక్యవంశ వర్ణనము.

నన్నయభట్టమహాకవికిఁ బోషకుఁడై భారతరచనకుఁ బ్రోత్సాహమొసంగి, యీ మహాకావ్యమును గృతినొందినవాఁడు రాజరాజనరేంద్రుఁడు. ఆంధ్రభాషకు, నాంధ్రలోకమునకు మహోపకారమును గావించిన యీ యుత్తమశ్లోకుని వంశమునుగూర్చి యిట ప్రస్తావించుట యప్రస్తుత ప్రశంస కానేరదు. భారతములో నీతఁడు చాళుక్యవంశము వాఁడని చెప్పఁబడియున్నది. చాళుక్యవంశోత్పత్తినిగూర్చి కొన్ని గాథలు కలవు. అందు ముఖ్యమైనవి రెండు.

చాళుక్యవంశోత్పత్తిగాథ — మొదటిది.

బిల్హణపండితుఁడు సంస్కృతమున రచించిన విక్రమాంక దేవచారిత్రమున నిట్లు చెప్పఁబడినది. పూర్వ మొకప్పుడు బ్రహ్మ, సంధ్యావందనము చేసికొనుచున్నసమయమున దేవేంద్రుఁ డచ్చటకు వచ్చి భూలోకంబున దానవాంశచే జనించిన కొండఱి మూలమున ధర్మహాని

వాటిల్లుచున్నదనియు, నందువలన దేవతలకుఁ హవిర్భాగములు లభింపవనియుఁ గావున ధర్మరక్షణము సేయఁ బ్రయత్నింపుమనియు విన్నపము సేసిరఁట. అంతట బ్రహ్మ దుష్టసంహారమొనర్చి ధర్మసంరక్షణము సేయ సమర్థుఁడగు నొకపురుషుని నిర్మింపఁ దలంపు గలవాఁడై తనచులుకము (ఆచమనము చేయుటకై రెండవ్రేలు మడిచిపట్టిన చేయి) వంక దృష్టి పారించెనఁట. అందుండి తేజశ్శాలియగు పురుషు డొకఁడు జన్మించెనఁట. అతనివంశమున హారీతి, మానవ్యుఁ డనుపరాక్రమశాలులు జన్మించిరఁట. వారివలన వంశాభివృద్ధి యయ్యెనఁట. చుళుకము నుండి పుట్టినవాఁడు కావున నాతఁడు చళుక్యుఁ డయ్యెననియు నాతని వంశీయులు చాళుక్యులని పిలువఁ బడుచుండిరనియు నొక గాథ చెప్పఁబడినది.

చాళుక్యవంశోత్పత్తిగాథ — రెండవది.

చంద్రవంశపురాజులలో విజయాదిత్యుఁ డను రాజు, అయోధ్యనుండి దక్షిణదేశమును జయింపఁగోరి యచ్చటకువచ్చి త్రిలోచనపల్లవునితో రణ మొనర్చుచు నందు నిహతుఁ డయ్యెననియు, నాతనితోఁ గూడ వచ్చిన యాతనిభార్య, గర్భవతి, తొట్లోతప్పించుకొని ముడివేము అగ్రహారమునకుఁ జేరి విష్ణుభట్టును బ్రాహ్మణునియింట దాఁగెననియు నతఁడామెను పుత్రికవలె సంరక్షించి యామెకుఁ గల్గిన మగశిశువునకు జాతకర్మాది సంస్కారము లొనర్చి రాజునకుఁ గావలసిన విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెననియు, వయసువచ్చిన పిమ్మటఁ దల్లివలన నాతఁడు యావద్వృత్తాంతమును దెలిసికొని చళుక్యపర్వతమునకుఁ బోయి గౌరీదేవినిగూర్చి తప మాచరించి, కుమారమాతృగణములను దృప్తిపరచి తదనుగ్రహమునఁ దనకులక్రమాగతములగు శ్వేతాతపత్ర, వరాహలాంఛనాదులను బడసి పరాక్రమముచే నప్పుడు రాజ్యముసేయుచున్నకదంబులను, గాంగులను, రాష్ట్రకూటులనుజయించి బాదామి(వాతాపినగరము) నగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేసెననియు, విష్ణుభట్టసోమయాజిచేఁ బెంపఁబడినవాఁడు కావున నాతనికి విష్ణువర్ధనుఁ డను

నామము కలిగెననియు, చళుక్యపర్వతముపైఁ దపమాచరించి రాజ్యలాభమును బడయుటచే నప్పటినుండియు నాతని వంశమువారు చాళుక్యులనిపిలువఁబడుచుండిరనియు, రెండవ గాథ. ఇది నందమపూండి శాసనములోను, అంతకుఁ బూర్వ ముండిన శాసనములలోను గూడఁ జెప్పఁబడినది. ఈ గాథలు సత్యములు కావనియు, నీచాళుక్యులు సూర్యవంశమువారు గాని, చంద్రవంశమువారుగాని, కారనియు, వీరు దాక్షిణాత్యులును ద్విజేతరులునై యుండి తమవంశమునకు గౌరవము నాపాదించుటకై నీగాథలను కల్పించుకొని వానిని శాసనములలోని కెక్కించుకొనిరనియు నవీనచరిత్రకారులనుచున్నారు. అది సత్యమే కావచ్చును. దానినిగూర్చి చర్చించుట కిట తావు చాలదు.

విష్ణువర్ధనుఁడు.

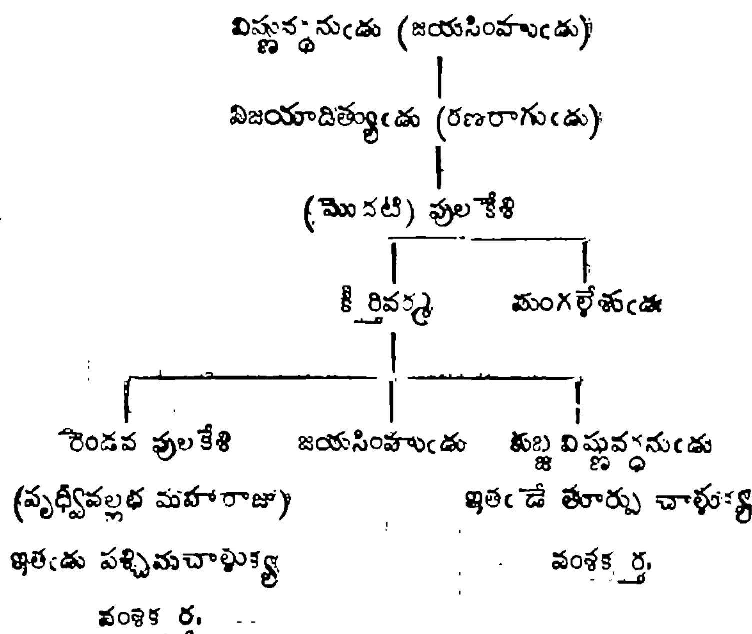
ఈ విష్ణువర్ధనుఁడు దక్షిణహిందూదేశమునంతను జయించెను. ఈతఁడు పొందిన విజయములనుబట్టి ప్రజలీతనిని జయసింహుఁడని పిలువఁజొచ్చిరి. ఏడులక్షల యేఁబదివేలుసంఖ్య గల దక్షిణాపథము నీతఁడు పరిపాలించెనని నందమపూండి శాసనమునఁ గలదు. ఈ సంఖ్య గ్రామములని కొందఱును, రాజునకు వచ్చువాదాయమని కొందఱును, జనసంఖ్యయని కొందఱును, రాజుకడనున్న సైనికసంఖ్య యని కొందఱు నూహించుచువచ్చిరి. నందమపూండి శాసనము పుట్టి యిప్పటికి దాదాపు తొమ్మిదివందల సంవత్సరము లైనది. అప్పటికంటె నిప్పు డెన్నియో రెట్లు గ్రామములు క్రొత్తగా గట్టఁబడియున్నవి. అయినను మొత్తము హిందూదేశమునం దంతట నిప్పుడేడులక్షల గ్రామము లున్నట్లు దొరతనము వారిలెక్కల వలన స్పష్టమగుచున్నది. తొమ్మిదివందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వ మొక్క దక్షిణాపథమున నేడులక్షల యేబదివేలు గ్రామము లుండెనని తలంచుట కవకాశము లేదు. అందుచే నది

గ్రామసంఖ్య కాసేరదు. రాజునకు వచ్చు నాదాయమునుగాదు. అది యాకాలపుజనసంఖ్యయై యుండవలయును, నవీనచరిత్రకారులు కొందఱీయభిప్రాయమునే వెలిపుచ్చియున్నారు. ఈ విష్ణువర్ధనుఁడు క్రీ. శ. ౫౦౦ సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడని చెప్పవచ్చును ఇతఁడు పల్లవరాజకుమార్తెయైన మహాదేవిని పెండ్లియాడి యామెవలన విజయాదిత్యుఁడను కుమారునిఁ గనియెను.

విజయాదిత్యుఁడు:— ఈ విజయాదిత్య మహారాజు మిక్కిలి పౌరుషశాలి. అనేక యుద్ధములలోఁ బ్రాల్గొని రణరాగుఁ డను బిరుదు వహించి ప్రఖ్యాతిఁ గాంచెను. ఇతనికుమారుఁడు పులకేశి:— ఇతఁడు చాళుక్యవంశమున మిక్కిలి యశస్సు నార్జించిన మహాపురుషుఁడు. రాజధానీనగరమైన వాతాపి నభివృద్ధి గావించి సత్యాశ్రయ శ్రీ పృథివీవల్లభరణ విక్రమాంక మహారాజను బిరుదునామమును గైకొని రాజ్య పరిపాలనము చేసెను. ఇతని కుమారుఁడు కీర్తివల్లభ మహారాజు:— ఈ రాజచంద్రుఁడు మౌర్యులను, కదంబులను జయించి రాజ్యమును సంపాదించినవాఁడు. ఇతనికి "పులకేశి, జయసింహుఁడు, విష్ణువర్ధనుఁడు"నను ముగ్గురు కుమారులు. తండ్రి చనిపోవునప్పటికి వీరు పసివారుగనుండుటవలనఁ గీర్తివర్మకు సవతి సోదరుఁడైన మంగళేశుఁడు రాజై చేది దేశమును బాలింపుచుండిన కాలచుర్యులను చాళుక్యస్వామిరాజును నింకను వరికొందఱు రాజులను జయించెను. ఇతఁడు గొప్ప పరాక్రమవంతుఁ డనియు, ధర్మాత్ముఁ డనియు పేరు గాంచినవాఁడు. ఇతఁడు తన కుమారుని రాజ్యమున నిలుపవలయునని, యనేక ప్రయత్నములు గావించెను గాని, కీర్తివర్మ జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన రెండవ పులకేశి శక్తిసామర్థ్యములవలన నాప్రయత్నము కొనసాగలేదు. ఆప్రయత్నము

లలో మంగళేశుఁడు తన ప్రాణములను రాజ్యమునుగూడఁ బోఁగొట్టు కొనియెను.

మంగళేశుని యనంతరమునఁ జాళుక్య రాజ్యభారమును వహించినవాఁడు కీర్తివర్మ పెద్దకుమారుఁడగు పులకేశి. ఇతనిని రెండవ పులకేశి యందురు. ఇతఁడు వేఁగిదేశమును జయించి పిమ్మట కళింగదేశమునకుఁ బ్రిధాననగరమైన పిఠాపుర దుర్గమును సాధించి యాదేశమును స్వాధీనము చేసికొనియెను. రాష్ట్రకూటులను, కదంబులను, గాంగులను, మౌర్యులనుగూడ జయించి వారిని సామంతులనుగాఁ జేసి వారిఁ గప్పములను గైకొనియెను. చాళుక్యులలో నింత పరాక్రమవంతుఁడగు రాజింకొకఁడులేఁడు. ఇతనికి రాజపరమేశ్వరుఁ డనియు, సత్యాశ్రయ పృధ్వీవల్లభ మహారాజనియు బిరుదములు కలవు. ఉత్తరహిందూస్థానమున సార్వభౌముఁడై కన్యాకుబ్జమును రాజధానిగ జేసికొని పరిపాలించుచున్న హర్షవర్ధనుఁడు దక్షిణదేశమును జయింపవలయునని వచ్చినప్పుడడ్డు తగిలి యాతనిని దక్షిణమునకు రాకుండఁ జేసినదీ పృధ్వీవల్లభ మహారాజే. ఈతఁడు వేఁగి కళింగదేశములను జయించుటకు వెడలినప్పుడీతనితో నీతని తమ్ముఁడైన విష్ణువర్ధనుఁడు కూడనుండి యాతనికి సాహాయ్యమొనర్చుచుఁ దా నీదేశమునకు రాజుగా నుండవలయునని తలంచుచుండెను. వేఁగి కళింగదేశములను జయించి తనదేశమునకు మరలిపోవునప్పుడీ రెండవ పులకేశి, తనతమ్ముఁడైన విష్ణువర్ధనుని వేఁగి కళింగదేశములను బరిపాలనము చేయుటకై నియమించెను. ఈవిష్ణువరనుఁడు మిక్కిలి పొట్టివాడుగ నుండుటచే నీతనికి కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడని పేరువచ్చినది. ఈతఁడు క్రమముగా స్వతంత్రుఁడై వేఁగి కళింగదేశముల రాజయ్యెను. విష్ణుభట్టారకునిచే సంరక్షింపఁ బడిన విష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా నీకుబ్జ విష్ణువర్ధనుని వఱకునుగల వంశవృక్షమీ క్రింద చూపఁబడు చున్నది.

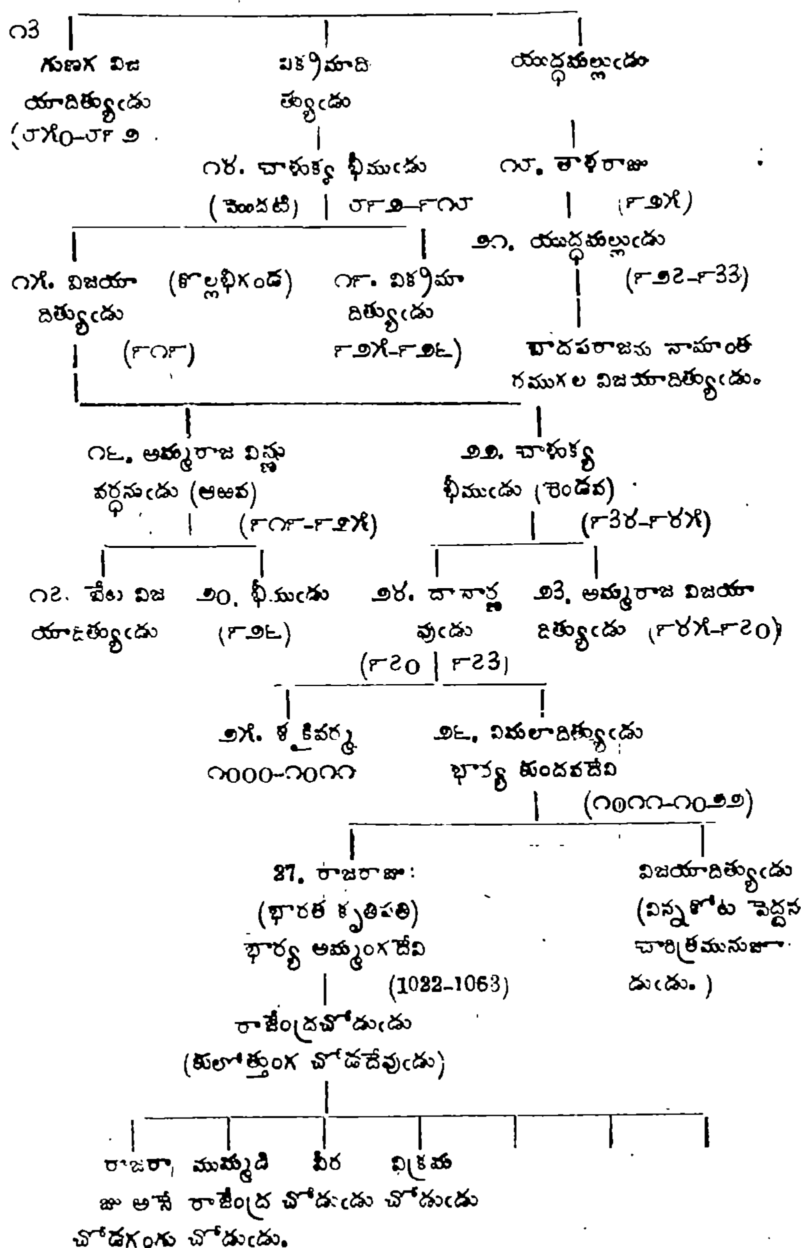

పృథ్వీవల్లభ మహారాజని నామాంతరముగల రెండవ పులకేశి పశ్చిమమున బాదామినగరము (దీనికి వాతాపినగరమని నామాంతరము) రాజధానిగా రాజ్యము చేయుచుండుటచే నాతనికిఁ బశ్చిమచాళుక్యరాజనియు, నాతని వంశమువారికిఁ బశ్చిమ చాళుక్యులనియు పేరు వచ్చినది. అట్లే తూర్పున వేఁగిరాజధానిగా వేఁగి కళింగదేశములను బరిపాలించిన కుబ్జవిష్ణువర్ధనునకు తూర్పుచాళుక్యరాజనియు నాతని వంశము వారికిఁ దూర్పుచాళుక్యులనియు నామ మేర్పడినది. భారతకృతిపతియైన రాజరాజు తూర్పు చాళుక్య వంశములోనివాఁడు. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁ డీ వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా రాజరాజువఱకును గల వంశవృక్షము నీదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను. పశ్చిమచాళుక్య వంశముకూడఁ జాలగ నభివృద్ధిచెంది రెండుశాఖలుగఁజీలి బాదామిని రాజధానిగాఁ జేసికొని పరిపాలించినవారు బాదామి చాళుక్యు

లనియు, కల్యాణపురమును రాజధానిగాఁజేసికొని పరిపాలించినవారు కల్యాణపుర చాళుక్యులనియుఁ బిలువఁ బడుచుండిరి. కాని వారికీ చరిత్రముతో సంబంధము లేనందున నావంశములిందుఁ జూపఁబడలేదు.

౧. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుఁడు (౬౧౬-౬౩౩)

- ౨. జయసింహుఁడు I (౬౩౪-౬౬౬)
- ౩. ఇంద్రభట్టారకుఁడు (౬౬౬)
  - ౪. విష్ణువర్ధనుఁడు (రెండవ) (౬౬౭-౬౭౫)
    - ౫. మంగి యువరాజు (౬౭౬-౭౦౦)
      - ౬. జయసింహుఁడు II (౭౦౧-౭౧౩)
      - ౭. కొక్కిలి (౭౧౪)
      - ౮. విష్ణువర్ధనుఁడు (మూఁడవ) (౭౧౪-౭౫౦)
        - ౯. విజయాదిత్యుఁడు (నరేంద్ర మృగరాజు) (౭౫౧-౭౬౮)
          - ౧౦. విష్ణువర్ధనుఁడు (నాల్గవ) (౭౬౮-౮౦౩)
            - ౧౧. విజయాదిత్యుఁడు (౮౦౪-౮౪౮)
              - ౧౨. విష్ణువర్ధనుఁడు (కలివిష్ణువర్ధనుఁడు) (అయిదవ) (౮౪౯)
            - నృపరుద్రుఁడు

౧౩ గుణగ విజయాదిత్యుడు (౮౫౦-౮౯౨
విక్రమాదిత్యుడు
యుద్ధమల్లుడు
౧౪. చాళుక్య భీముడు (వెంపటి) ౮౯౨-౯౧౮
౧౮. తాళరాజు (౯౨౫)
౨౧. యుద్ధమల్లుడు (౯౨౭-౯౩౩)
౧౫. విజయాదిత్యుడు (కొల్లభిగండ) (౯౧౯)
౧౯. విక్రమాదిత్యుడు ౯౨౫-౯౨౬)
బాదపరాజను సామంత
గముగల విజయాదిత్యుడు.
౧౬. అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుడు (ఆఱవ) (౯౧౯-౯౨౫)
౨౨. చాళుక్య భీముడు (రెండవ) (౯౩౪-౯౪౫)
౧౭. బేట విజయాదిత్యుడు
౨౦. భీముడు (౯౨౬)
౨౪. దానార్ణవుడు (౯౭౦ | ౯౭౩)
౨౩. అమ్మరాజ విజయాదిత్యుడు (౯౪౫-౯౭౦)
౨౫. శక్తివర్మ ౧౦౦౦-౧౦౧౧
౨౬. విమలాదిత్యుడు భార్య కుందవదేవి (౧౦౧౧-౧౦౨౨)
27. రాజరాజు: (భారత కృతిపతి) భార్య అమ్మంగదేవి (1022-1063)
విజయాదిత్యుడు (విన్నకోట పెద్దన చారిత్రమునుజాడుడు.)
రాజేంద్రచోడుడు (కులోత్తుంగ చోడదేవుడు)
రాజరాజు అనే రాజేంద్ర చోడుడు
ముమ్మడి చోడుడు
వీర చోడుడు
విక్రమ చోడగంగు చోడుడు.

దీని తరువాఁతగూడ నీవంశమభివృద్ధి చెందినది. కాని దానితో మనకిటఁ బ్రసక్తిలేదు.

చాళుక్యులకు రణాధిదేవతయు షాణ్మాతురుఁడునగు కార్తికేయుఁడును, ఆదిశక్తులైన బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కౌమారి, వైష్ణవి, వారాహి, ఇంద్రాణి, చాముండ, యను సప్తమాతృకలును గులదైవతములైనట్లు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని సతారా శాసనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. నందంపూఁడి శాసనమందుఁగూడ "మాతృగణ పరిపాలితానాం, స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం" అని యుదాహరింపఁ బడియున్నది. ఈ చాళుక్యవంశపు రాజు లాంధ్రదేశములోఁ జాలభాగమును దాదాపుగ నైదువందల సంవత్సరములు బరిపాలించియుండుటచే వారిచారిత్రమును క్లుప్తముగ నీదిగువ వ్రాయుచున్నాఁడను. నన్నయభట్టారకకవి చారిత్రములో నీరాజవంశవర్ణనమున కంతగా సంబంధము లేకపోయినను, ఆంధ్రదేశ పరిపాలనముతో సంబంధించినదగుటచేతను, వారు భారతకృతిపతికిఁ బూర్వులగుటవలనను వారిచారిత్రమును గొంచెమిటఁ జెప్పఁదలఁచితిని. ఆరాజుల చారిత్రముల నిందుఁ బూర్తిగఁ దెలుపు టనావశ్యకము కావున, లోపవ్యత్యాసములను బాటింపక దిఙ్మాత్రసూచకముగ వాని నిట వ్రాయుచున్నాఁడను. ఆయానృపాలురు వ్రాయించిన శిలాతామ్రశాసనములనుగూర్చి కూడ యొక్కించుక సూచించితినేని జిజ్ఞాసువు లాశాసనములను జదువుకొని యా కాలమునాఁటి పరిస్థితులను దెలిసికొనవీలగునని తలంచి యతిక్లుప్తముగ నాశాసన విషయములను గూడ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

౧. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుఁడు:—ఇతనికిఁ విషమసిద్ధి యనియు, మకరధ్వజుఁ డనియు బిరుదములు కలవు. విషమదుర్గములను సాధించుటచే విషమసిద్ధి యనియు, అనేకాగ్రహారముల నొసంగిన మహోదాత యగు

టచేగామధేనువనియుఁ, బొట్టివాఁడైనను రూపవంతుఁ డగుట మకరధ్వ జుఁడనియు నీతనికీ బిరుదములు వచ్చినట్లూహింపఁదగియున్నది. ఈతఁడు వేఁగి కళింగరాజ్య పరిపాలనమున నియుక్తుఁడు కాకముందు యువరాజుగా నున్నకాలమున భీమరథీనదీతీరమున నొకగ్రామమును విప్రుల కిచ్చినట్లొక శాసనము కలదు. (ఇం. ఆ. సం॥ ౮ పుట ౨౮౫) పిష్ట పురము (ప్రస్తుత పిఠాపురము) రాజధానిగా విశాఖపట్టణము మండలము లోని సర్వసిద్ధితాలూకాయందలి తిమ్మాపురశాసన మొకటియు (A.R. ౧౯౦౮ పుట ౬౦ అదియేమండలములోని చీపురుపల్లిశాసన మొకటి యు (ఇం. ఆ. సం॥ ౨౦. పుట ౨౧; ౬౯.) నీ త ని వి గాన్పించు చున్నవి. చీపురుపల్లిశాసన మీతని పదునెనిమిదవ రాజ్యసంవత్సరమున ననఁగా శా. వ. ౫౫౫ సం॥ శ్రావణ పూర్ణిమనాటి చంద్రగ్రహణకాలమున (హర్యాణశకము ౬౩౨వ సం॥ జూలయి నెల ౭వ తేదీ)దిమిలసీమలోని కలవకొండ గ్రామమును విష్ణుశర్మ మాధవశర్మ యను బ్రాహ్మణులకు దాన మొసంగినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈరాజు రాజ్యము చేసిన కాలము పదునెనిమిది సంవత్సరములు. ఈ దిమిలయను గ్రామము విశాఖపట్టణ మండలమున సర్వసిద్ధితాలూకాలో కొలమంచిలికిఁ గ్రోసుదూరమున నున్నది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కాలమున నాప్రాంతమంతయు దిమిలవిషయ మని పిలువఁబడుచున్న ట్లిందువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇదిగాక యీ తని వేఱొకశాసనము గుంటూరు మండలములోని బె జ్జ రా ల యను గ్రామమున లభించినది. (A.R. ౧౮౯౯ సంఖ్య ౧౫౮.) కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యము కళింగదేశమునందు మాత్రమే వ్యాపించెననియు, వేఁగి దేశము నందంతగా నెలకొనలేదనియు, వేఁగిదేశమున నంతకుఁ బూర్వము పాలకులుగానున్న విష్ణుకుండినులే కుబ్జవిష్ణువర్ధనునకు వేఁగిదేశము ను స్వాధీనము గాకుండఁ జేయుచుండిరనియుఁ గొందఱు చరిత్రకారులభిప్రాయపడియున్నారు. కాని బెజ్జరాలశాసనము మొదలగు శాసనములవలన నీతనిరాజ్యము గంజాముమండలము మొదలు నెల్లూరు వఱకును వ్యాపించి నట్లు గన్పట్టుచున్నది.

ఈ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు యువరాజుగ నుండినప్పుడు సంస్కృతమున కిరాతార్జునీయ మను కావ్యమును రచించిన భారవిమహాకవియాతనికి మిత్రుఁడుగా నుండెనఁట. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౧౬ మొదలు ౬౩౩ వఱకు నైయున్నది.

౨ జయసింహుఁడు — ఇతఁడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కొడుకు. ఇతనియొక్క పూర్తినామము పృథ్వీజయసింహవల్లభుఁడు. జయసింహులలో మొదటివాఁడగుటచే నీతనిని మొదటిజయసింహుఁ డందురు. ఇతఁడు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని కొన్నిశాసనములలోను ౩౩ సంవత్సరములని కొన్నిటియందును కలదు. విశేషశాసనములలో ౩౩ అనియుండుటచే నీతనిరాజ్యకాలము ౩౩ అనియే చరిత్రకారులు నిశ్చయించియున్నారు. కావున నీతనిరాజ్యకాలము ౬౩౪ మొదలు ౬౬౬ వఱకు నైయున్నది. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడై వేఁగిదేశమునఁ జాళుక్యరాజ్యమును స్థిరముగాఁ బాదుకొలిపి పిఠాపురమునకు దక్షిణమున నున్నప్రదేశమును కృష్ణానదికి దక్షిణమునను్న పల్లవరాజ్యమును జయించి వేఁగిరాజ్యములోఁ జేర్చెను. ఇతనికి సర్వసిద్ధి, కామధేను వను బిరుదులున్నవి. విశాఖపట్టణమండలములోని సర్వసిద్ధియను పట్టణ మీతని పేరుతోనే కట్టఁబడెనని చెప్పెదరు. కళింగగాంగులతో జరిగిన యుద్ధములలో పిఠాపురదుర్గమును, దక్షిణకళింగదేశమును ఈతని పరిపాలనమునుండి తొలఁగిపోయినను, దక్షిణప్రదేశము లీతనియధికారమునకు లోఁబడియుండెను. ఇతని శాసనములనుబట్టి మొత్తముమీఁద నిప్పటి యుభయగోదావరిమండలములును, కృష్ణాగుంటూరు మండలములును ఈతని పరిపాలనముక్రింద నుండెనని చెప్పవచ్చును. అదివఱకు వేఁగిప్రభువులుగా నుండెడి విష్ణుకుండినుల నీతఁడు జయించెను. ఇతఁడు బహుశాస్త్రజ్ఞానపారీణుఁడు విద్వత్ప్రభువు. ఇతఁ డాంధ్రదేశమున అసనపుర ఘటికాస్థానమును స్థాపించి పేరుగాంచెను. ఘటికాస్థాన మనఁగా నిప్పటి విశ్వవిద్యాలయము వంటిదని చెప్పవచ్చును. శాస్త్రవిజ్ఞానమును నేర్పెడి విద్యాపీఠము లాకాలమున ఘటికాశాసన

ములని పిలువఁబడుచున్నట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ ఘటికాస్థాన సభ్యుఁడగు కాటిశర్మకు కంఢేఱు వాటివిషయములోని నిడుంబఱ్ఱు అనుగ్రామమును దానము చేసినట్లొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. కంఢేరువాటి విషయమని గుంటూరు మండలములో నింకొక భాగము పిలువఁబడుచుండెడిదనియు, గుంటూరు తాలూకాలో నిడవఱ్ఱు అనుగ్రామమే నిడుంబఱ్ఱు అనియుఁ జరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు (భారతిపత్రిక క్రోధన వైశాఖమాసము పు. ౯౦) అసనపుర వాస్తవ్యుఁడగు రుద్రశర్మకు పులింబూరు అను గ్రామమును దానమిచ్చియుండెను. ఈ పులింబూరు గోదావరి మండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాలో 'పాలమూరు' అని యిప్పుడు పిలువఁబడుచున్నది ఇది గుద్దవాడి విషయములోనిది. (తామ్రశాసనములు ౭–౧౯ ౧౩ ౧౪) గుద్రహార విషయములోని పెణకపఱ్ఱు అను గ్రామమును బ్రాహ్మణుల కొసంగియుండెను. ఇది క్రీ. శ. ౬౫౧వ సంవత్సరము నాటిది. మఱియు నీ రాజచంద్రుఁడు కొంకఱ్ఱు గ్రామ దానమొసంగినట్లొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. గుంటూరు మండలములోని నరసారావుపేట తాలూకా విప్పర్ల గ్రామమున నీతని శాసనమొకటి యాంధ్రభాషలో క్రీ॥ శ॥ ౬౪౧వ సంవత్సరమునాఁటిది గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రభాషయందున్న శాసనములలో నిది మొదటిదనుచున్నారు. విద్యాపీఠమును స్థాపించిన అసనగ్రామ మేదియో, ఏమండలములోనిదో యిప్పటివఱకును గుర్తింపఁబడలేదు. ఈ గ్రామము పేరితని తమ్ముని కుమారుఁడైన రెండవ విష్ణువర్ధనుని శాసనములోఁగూడఁ బేర్కొనఁబడినది. ఈ యసనపురము గోదావరి మండలములోని ద్రాక్షారామమునకు సమీపమునను౦డెడిదని కొన్ని యాధారములనబట్టి నాకుఁ బొడఁగట్టినది. కాని యుందు విషయమైన పరిశోధన మింకను గావలసి యుండుటచే నిం దిప్పుడా విషయమునుగూర్చి యేమియు వ్రాయలేదు. కంఢేఱు విషయముకూడ గోదావరి మండలమందున్నదనియే తోఁచుచున్నది.

3. ఇంద్రభట్టారకుఁడు:—జయసింహ మహారాజు నకుఁ బుత్రసంతతి లేకపోవుటచే నీతని తరువాత నీతని సోదరుఁ డయిన ఇంద్రభట్టారకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతనికి ఇంద్రవర్మ మహారాజని పేరు. ఇతఁ డేడు దినములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెను. ఇతని తండ్రికాలములో శత్రువులుగానుండి యోడిపోయిన కళింగగాంగులు మొదలగువారేకమై యీతనిని సంహరించిరి. ఇతనికి త్యాగధేనువని బిరుద మున్నది. కాని యీతఁడు చేసిన ధర్మను లేవియుఁ గాన్పింపవు సోదరుని కాలములో నితఁడు ద్రవ్యమును విశేషముగా దానమొసంగి యుండుటచే నీతని కీ బిరుదము వచ్చియుండును. తండ్రి కామధేను బిరుదాంచితుఁడగుటచే నీతఁడు త్యాగధనుఁడను బిరుదమును దాల్చియుండును. ఇతఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడును, ఇత్తిలూరు బోయయను నామాంతరముగల దుర్గశర్మ పౌత్రుఁడు నగు చెండిశర్మకు కొండనాగూరను గ్రామమును దాన మిచ్చి నట్లొకతామ్రశాసన మున్నది. (౧౮౧౧—౧౨ సం॥ రి. ౨) బోయశబ్దము భోగికశబ్దమునుండి వచ్చినది. ఇత్తిలూరు గ్రామము నగ్రహారముగాఁ గల్గియున్నవాఁ డని యర్థమైయుండును బోయ, బోయలు, అని యాకాలమున బ్రాహ్మణులు పిలువఁబడుచున్నట్లు శాసనములున్నవి. ఈ శాసనమునఁ గాల మీయఁబడలేదు. ఈ కొండనాగూరు కృష్ణా మండలములోని నూజివీడు తాలూకాలో నున్న ముసునూరు ప్రాంతమున నున్నట్లు తలఁపఁబడుచున్నది.

౪. రెండవ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁ డింద్రభట్టారకుని కుమారుఁడు. ఇతనికి విష్ణురాజని నామాంతరము కలదు. శాసనములను బట్టి యీతనికి విషమసిద్ధి, ప్రళయాదిత్యుఁడు, మకరధ్వజుఁడు, సర్వలోకాశ్రయుఁ డనుబిరుదములు కలవనియుఁ దనపెదతండ్రియైన జయసింహవల్లభుఁడు సంపాదించిన రాజ్యమును నిలుపుటయే గాక కమ్మనాఁడు గుద్రహారవిషయములను సంపాదించి క్రీ. శ. ౬౬౭ మొదలు ౬౭౫ వఱకును తొమ్మిదివత్సరములకు దక్షతతో రాజ్యపరిపాలనము చేసెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు గొప్ప వితరణబుద్ధికలవాఁడు ధర్మశాస్త్రపరి

జ్ఞాత. ఇతఁడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వమే పెదతండ్రితోఁ గూడనుండి యుద్ధములలోఁ పాల్గొనుచు పేరుగాంచి యుండెను. ఇతని కుమారుఁడైన మంగి యువరాజు శాసనములలో నీతఁడు 'బహుసమరసంఘట్టోప లబ్ధ విజయయశః ప్రసూతామోదగంధాధివాసిత సకలదిఙ్మండలుఁ డని యు, నానాశాస్త్రాభ్యాసోప బృంహితవిమల విశాల బుద్ధియనియు, త్యాగౌదార్యధైర్యశౌర్యాది గుణాలంకృతుఁ డనియు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు.

ఇతఁడు "అసనపుర వాస్తవ్యుఁడును తైత్తిరీయ సబ్రహ్మచారి యుఁ గశ్యపగోత్రుఁడును, వేదవేదాంగేతిహాస పురాణన్యాయానేక ధర్మశాస్త్ర విదుఁడును, అగ్నిష్టోమాది పౌండరీక పర్యంతానేక క్రతు యష్టవునైన ధ్రువశర్మ పౌత్రుఁడును దోచిశర్మ పుత్రుఁడును, నధీత వేద ద్వయుండునగు ధ్రువశర్మకు గుద్రహార విషయములోని పట్టివాడలోఁ గొంతభూమిని దానము చేసి యుండెను." ఇతఁడు పరమమాహేశ్వరుఁ డని యొక శాసనములో వర్ణింపఁ బడియుండుటచే నీతఁడు శైవుఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. పరమ మాహేశ్వర బిరుదమును వహించిన వారు తూర్పు చాళుక్యులలో పలుకొంద రున్నారు. ఇతని శాసనములు గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో గాన్పించుచున్నవి. ఇతఁడు కర్మ రాష్ట్రమునందలి రేయూరు గ్రామమును దానము చేసియుండెను.

౫. మంగియువరాజు:— రెండవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడగు నితనికి మంగివర్మ, మంగిమహారాజు. మంగియువరాజు, విజయాదిత్యుఁ డు అని నామాంతరములును విజయసిద్ధి సర్వలోకాశ్రయుఁడు. సమస్త భువనాశ్రయుఁడు నను బిరుదములును కలవు. తండ్రికంటె నధికముగ సకలగుణశక్తిసంపన్నుఁడై విశాఖపట్టణమండము మొదలు నెల్లూరు వఱ కునుగల దేశమునకు ప్రభువై పరిపాలన మొనర్చిన ట్లీక్రిందిశాసనముల వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

(క) నూతులపట్టు శాసనము (ఇండియను ఆంటిక్వెరీ ౨౦ వ సంపుటము ౧౦౫ పుట)

(చ) చెందలూరు శాసనము (ఎపిగ్రాఫియా యిండికా 8వ సంపుటము)

(ట) విశాఖపట్టణ మండలములోని తిమ్మాపుర శాసనము (A.R. 1907-1908)

(త) ఏడువాడలపాలెము శాసనము : (ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక ౨వ సంపుటము) ఇది బెజవాడనుండి పుట్టఁబడినది. పాగుణూరవిషయములోని బొండాడవర్తి యను గ్రామములోని రెండు నివర్తనల భూమిని అథర్వశాఖాధ్యాయులును కౌశికగోత్రులును జీవశర్మపౌత్రులును దాచశర్మపుత్రులునగు ముగ్గురు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చినట్లిందు చెప్పబడినది. నూతులపల్లి, చెందలూరు గ్రామములు రెండును కమ్మనాఁటిలోనివి. ఇవి యిప్పటికి గుంటూరు మండలములోనివై యున్నవి

(ప) లక్ష్మీపుర శాసనము (భారతి, విభవ సంII పుష్యమాసము పం ౫ భా ౧ పుట ౯౩౫.) ఇందు మంగియువరాజుపే రుదాహరింపఁబడినది. దానకర్త విట్రాజు. మంగియువరాజుయొక్క శాసనములు మఱికొన్ని గలవు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౭౬ మొదలు ౭౦౦ వఱకు నిరువదియైదు సంవత్సరములు.

౬. రెండవ విజయసింహుఁడు:— ఇతఁడు మంగియువరాజునకు మొదటిభార్య కుమారుఁడు. ౧౩ సంవత్సరములు సింహాసనమునందున్నవాఁడు. ఇతనికి సర్వసిద్ధి సర్వలోకాశ్రయ బిరుదములు కలవు ఇతని కాలమున బాదామి చాళుక్యులకును కాంచీపుర పల్లవులకును పోరాటములు సాగుచున్నను నవి వేఁగిదేశమునకు వ్యాపింపలేదు. ఇతనికాలమునందే మహమ్మదీయులు ప్రథమమున హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చిరని యందురు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ శ. ౭౦౧ మొదలు ౭౧౩ వఱకునైయున్నది. పెణుకపఱ్ఱు శాసనము, విప్పర్లచెరువు శాసనమునను రెండు శాసనము లీతనివి కన్పట్టుచున్నవి.

౭. కొక్కిలి:—ఇతనికి కోకిలవర్మయనియు, విక్రమాదిత్యభట్టారకుఁ డనియు, నామాంతరములు. మంగియువరాజునకు రెండవభార్య వలన కలిగిన కుమారుఁడు. మంగియువరాజునకుఁ బైఁ జెప్పిన రెండవ జయసింహుఁడు గాక విష్ణువర్ధనుఁడను మఱియొక కుమారుఁ డున్నాఁడు. రెండవ జయసింహునకుఁ బుత్రసంతానము లేకపోవుటచే నాతని తరువాత నాతని సోదరుఁ డైన విష్ణువర్ధనునకు రాజ్యము రావలసి యుండఁగా నీ కొక్కిలి కాంచీపుర పల్లవరాజులైన రెండవ నరసింహవర్మ యొక్కయు, నీతని తనయుఁడైన పరమేశ్వరవర్మ యొక్కయు సాహాయ్యమున నక్రమముగా వేఁగిసింహాసనము నాక్రమించుకొని ౬ మాసములు క్రీ. శ. ౭౧౯వ సంవత్సరములో రాజ్యపాలనము చేసెను. ఇంతలో పల్లవులలో నంతఃకలహములు వచ్చుటచే వారిసాహాయ్యము కొక్కిలికిలభింపదయ్యెను. ఆసమయమును గనిపెట్టి బలవంతుఁడైన విష్ణువర్ధనుఁ డీతనిని జయించి సింహాసనము నధిష్ఠించెను.

౮. మూఁడవ విష్ణువర్ధనుఁడు:—ఇతఁడు మంగియువరాజు యొక్క రెండవ కుమారుఁడు. రెండవ జయసింహుని తమ్ముఁడు. అక్రమముగా రాజ్యమాక్రమించుకొనిన కొక్కిలిని జయించి రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొని యితఁడు వేఁగిరాజ్యమును నిష్కంటకముగాఁ బరిపాలించి యనేక ధర్మకార్యములు గావించెను. ఇతని కాలములో నాంధ్రదేశమున జైనమతము వ్యాపించియుండెను. ఈ రాజచంద్రుఁ డుభయమతముల యందును సమబుద్ధి కలవాఁడై జైనుల యాలయములను బ్రాహ్మణాలయములను గూడ బోషించెను. ఈతని శాసనములు పెక్కులు కలవు.

1 పసవుంబట్టు శాసనము C. P 9 of 1913–14 A. R.
2 మావిండిపల్లి శాసనము C. P 3 of 1914–15 A. R.
3 ముసినికుండ శాసనము C. P 9 of 1916–17 A. R.
4 జలమూరు శాసనము C. P 10 of 1919–20 A. R.

ఎ ఇం. సం. ౧౮ వుట ౫౮.

5 పిక్కంచిలి శాసనము	C. P	6 of 1913–14	
6 రెండుబళ్ళిశాసనము	C. P	2 of 1914–15	
7	C. P	4 of 1924–25	భారతి రక్తాక్షి సం॥ మార్గశిర మాసము.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౭౧౮ మొదలు ౭౫౦ వరకు ముప్పదియేడు సంవత్సరములని చెప్పవచ్చును. పండితులకృష్టి నాక గ్రించిన అహాదనకర శాసన మీతనిదని కొందఱును, నైదవవిష్ణువర్ధనుని దని కొందఱు నభిప్రాయము నొసంగియున్నారు.

౯. మొదటి విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మూఁడవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఈతఁడు మొదలుగా విజయాదిత్యనామమును ధరించిన వారింకను గొంద ఱుండుటచే నీతనిని చరిత్రకారులు మొదటి విజయాదిత్యుఁడని పిలుచుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౭౫౫ మొదలు ౭౭౪ వఱకు ౧౮. సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతని పరిపాలనము క్రీ. శ. ౭౪౬ మొదలు ౭౬౪ వఱకునని కొందఱును ౭౫౫ మొదలు ౭౭౦ వఱకునని కొందఱును చరిత్రకారు లనుచున్నారు. ఎట్లయినను నితఁడు రాజ్యముచేసిన కాలము ౧౮ సంవత్సరములు. ఇతనికి విజయాదిత్య భట్టారకుఁడని నామాంతర మున్నది. మఱియు త్రిభువనాంకుశ, విక్రమరామ, విజయసిద్ధి బిరుదములుకూడ కలవు. త్రిభువనాంకుశ బిరుదనామమును దాల్చుట కీతఁడే మొదటివాఁడు. ఈతని తరువాతివారి బిరుదమును వంశపరంపరగా వహించుచు వచ్చిరి. ఇతని కాలములో రాష్ట్రకూటులు వేఁగిదేశమును జయింపవలయునని ప్రయత్నించిరి. కాని యది సాధ్యముకాలేదు.

౧౦. నాల్గవ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁడు మొదటి విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. వేఁగిదేశమున కుబ్జవిష్ణువర్ధను నాఁటి నుండియు చాళుక్యులక్రింద నున్నను, విష్ణుకుండినులు మొదలగువారిచే నడుమ నడుమ నాటంకములు గల్పింపఁబడుచుండెను. ఈ నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని

కాలమునాఁటికి వేఁగిరాజ్యమునఁ దూర్పుచాళుక్యులు స్థిరముగఁ బొందుకొనిరి. గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరి శాసనము (భారతి సం ౧ సం ౧ పుట ౭౦)లో నీ నాల్గవ విష్ణువర్ధను డు వేఁగి పంద్రెడువేల దేశమును బరిపాలించినట్లు "తస్యతనయః విష్ణువర్ధనః పంచత్రింశ ద్వర్షాణి ద్వాదశసహస్ర వేంగిమండల మన్వపాలయత్" అని చెప్పఁబడినది.

ఈతని కాలములో రాష్ట్రకూట రాజులలో నంతఃకలహములు సంభవించెననియు నందు గోవిందరాజును నతఁడు వేఁగిదేశాధిపతి సాయము నభిలషించెననియు నొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. (ఎపిగ్రాఫియా యిండికా సం ౫ పుట ౧౦౮.)

ఇతనికి విజయాదిత్యుఁడును భీమసల్కియను నామాంతరము గల చాళుక్యభీముఁడు నను నిరువురు కుమారులు కలరు. ఈ నాల్గవ విష్ణువర్ధనుఁడు కాలచుర్య వంశములోని త్రిపురాధీశ్వరుని కుమార్తెను బరిణయ మాడెననియు, నామెకు నృపరుద్రుఁడను మఱియొక కుమారుఁడు జన్మించెనవియుఁ జెప్పుచున్నారు.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౭౬౮ మొదలు ౮౦౩ వఱకు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు.

౧౧. రెండవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఇతనికిఁ గల బిరుదములలో నరేంద్రమృగరాజను నది ప్రధానమయినది. ఇతవి తరువాతి వారిశాసనములలో నీతనిని నరేంద్రమృగరాజనియే వ్రాయుచువచ్చిరి. ఈతనికి మహారాజాధిరాజు, సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, చాళుక్యాన్వయ భూపాలుఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు, రాజపరమేశ్వరుఁడు, విక్రమధవళుఁడు నను బిరుదములు కలవు. ఈతని తండ్రియనంతరము, వేంగిచాళుక్య సింహాసనమునకై యీతని సోదరుఁడైనభీమసల్కి యీతనితో పోరాడెను. రాష్ట్రకూట రాజగు గోవిందుఁడును, ఆతనిసామంతులగు మైసూరు దక్షిణగాంగులును భీమసల్కికి సాహాయ్యము చేసిరి. హైహయవంశజుఁడును, పినతల్లి

కుమారుఁడు నైన నృపరుద్రుఁడు విజయాదిత్యుని పక్షమున నుండెను. ఈ యుద్ధము ఒకటిరెండుకాదు పండ్రెండేండ్లు జరిగినది. ఒకప్పుడు భీమసల్కి జయించి వేఁగిసింహాసనమును నాక్రమించుకొనినను, ఈ రెండవ విజయాదిత్యుఁడు తనపట్టుదలను వీడక ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో రణమొనర్చి పండ్రెండేండ్లలోను ౧౦౮ యుద్ధములుచేసి, సోదరుని రాష్ట్రకూటులను గాంగులను జయించి నిష్కంటకముగా రాజ్యమేలెను. పండ్రెండేండ్లు యుద్ధములతో గడచినను మిగిలిన కాలములోఁ బ్రజానురంజకముగా ధర్మమూర్తియై రాజ్యపాలన మొనర్చెను. ఈతఁ డొనర్చిన ౧౦౮ యుద్ధములలోను జరిగిన ప్రజాసంహారాదిపాపనాశనమునకై ౧౦౮ శివాలయములను నిర్మించి, అనేకాగ్రహారముల నొసంగి యనేకతటాకారామాదులను బ్రతిష్ఠించెను. పెక్కుసారులు తులాభారమును దూగి యా వెండిబంగారములను పేదల కొసంగి కీర్తి వడసెను. ఈ విజయాదిత్యుఁడు రాజనీతివిద్యావిశారదుఁడు. యుద్ధవిద్యానిపుణుఁడు చతురుపాయరహస్యవేది. ధర్మాధర్మవిజ్ఞాని. పాపభీతి కలవాఁడు. ఈతని కీర్తి నీతనితరువాతి రాజులు తమశాసనములలోఁ మిక్కిలిగాఁ గొనియాడియున్నారు. మచ్చునకు గుణగ విజయాదిత్యుని యురుటూరి శాసనములోని వాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను. "తస్యప్రియతనయః విజయాదిత్యః అష్టోత్తరయుద్ధశతం జిత్వా లబ్ధయశోజయః చాళుక్యార్జునభూపాలో రాజాచాళుక్యవంశజః నరేంద్రమృగరాజ శ్రీ విజయాదిత్యభూపతిః త్యాగీ భోగీ యోగీ నిత్యం సత్యాశ్రయాన్వయః అష్టోత్తర యుద్ధశతం యుద్ధ్వా తత్పాపసన్తతయేతత్ద్యుద్ధప్రదేశేషు వేంగీదేశే సమస్తతః అగ్రహార ప్రపారామ తటాకోపవనానిచ నరేంద్రేశ్వర నామాని సేశ్వరాయతనానిచ సనృత్తగీతసత్రాణి చాష్టోత్తర శతానియః కృతవాన్సదా భాతిభూతలేఖ్యాతసాహసః॥"

ఈ రాజసింహుఁడు వేదవేదాంగపారగు లయినయిరువది నలుగురు బ్రాహ్మణులకు 'కొట్టుపట్టు' అనుగ్రామమును చంద్రగ్రహణనిమిత్తమున దానమిచ్చినట్లు వ్రాయించిన యొక శిలాశాసనము (ద.

హి. శా. సం॥ ౧ పుట ౩౧)లోఁ జైని జెప్పిన యీతని సుగుణము లన్నియు వర్ణింపఁబడియున్నవి. గ్రంథవిస్తరభయమున నాశ్లోకముల నిట వ్రాయలేదు.

ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ ౬౦౮ మొదలు ౬౪౮ వఱకును నలువదినాల్గు సంవత్సరములు.

౧౨. కలివిష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁడు నరేంద్రమృగరాజని బిరుదమును వహించిన రెండవ విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. తూర్పు చాళుక్యరాజులలో విష్ణువర్ధననామమును వహించినవారియం దీతఁ డైదవవాఁ డగుటచే నితని నైదవవిష్ణువర్ధనుఁ డనియు, సమస్తాయుధముల చేతను యుద్ధమొనర్చు నేర్పు కలవాఁ డగుటచేఁ గలివిష్ణువర్ధనుఁ డనియు నీతనికి నామాంతరములు. ఇతనికిఁ సర్వలోకాశ్రయుఁడు, విషమసిద్ధి, పరమమాహేశ్వరుఁ డనుబిరుదములు కలవు. ఇతఁడు తండ్రితోఁ గూడ నుండి యాతఁడొనర్చిన యుద్ధములలోఁ బాల్గొని యుండెను. ఈతనిభార్య రాష్ట్రకూటాన్వయసంజాత యగు శీలాదేవి. ఈమె గోవిందరాజుయొక్కగాని, అమోఘవర్షునియొక్కగాని కుమార్తె యైయుండ వచ్చునని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. కాని యీమె, ఇంద్రభట్టారకుని కుమార్తె యైనట్లు గుణగవిజయాదిత్యుని యురుటూరి శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది. రాష్ట్రకూటులలో యింద్రభట్టారకులు ముగ్గురున్నారు. మూఁడవ యింద్రభట్టారకుఁడు శా. శ. ౬౪౨ ప్రాంతము వాఁడు. కావున నాతఁ డీశీలమ తండ్రి కాఁడు. మొదటి యింద్రభట్టారకుఁడో రెండవవాఁడో యై యుండును. శీలాదేవిభట్టారిక యను పేరుగలయొక సంస్కృతకవయిత్రి కలదు. ఆమె యీమెయేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. భావిపరిశోధనమువలనఁ గాని సత్య మెఱుంగరాదు.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౪౯వ సంవత్సరమొక్కటియే.

౧౩. గుణగవిజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు కలివిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. విజయాదిత్యులలో మూఁడవవాఁ డగుటచే నీతనిని

మూఁడవ విజయాదిత్యుఁ డందురు. ఇతనికి గుణాంక విజయాదిత్యుఁ డనియు, గుణగాంకవిజయాదిత్యుఁ డనియు నామాంతరములు. గణకా దిత్యుఁ డని యాంధ్రకవులచరిత్రము నందున్నది. గణక శబ్దమునుబట్టి వాఁబోలు నీతఁడు గణితశాస్త్రమునఁ బండితుఁ డని వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకాధారము నాకుఁ గనపడ లేదు. ఇతనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, రణరంగశూద్రకుఁడు, విక్రమధవళుఁడు, పరచక్రరాముఁడు త్రిభువనాంకుశుఁడు, నృపతి మార్తాండుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు మొదలగు నెన్నియో బిరుదములు కలవు. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడై యనేకదేశములను జయించి నలువదినాల్గు సంవత్సరములు లేకచ్ఛత్రముగా క్రీ. శ. ౮౯౨ వ సం॥ ఏప్రియలు ౧౭ తేదీ వఱకు వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను.

ఇతఁడు రాష్ట్రకూటాధిపతి యగు రెండవకృష్ణునితో యుద్ధము చేసి యాతని నోడించి యాతని రాజధానీనగర మగు మాల్యఖేతము (నిజామురాష్ట్రములోని మాలెఖేడ్)ను దగ్ధముగావించి కృష్ణపురదహన విఖ్యాతకీర్తివంతుఁడని యతని వారిచే శ్లాఘింపఁ బడియెను:

ఉప్పుటూరు వాస్తవ్యుఁడును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడును కౌశిక గోత్రుఁడును, దామోదరశర్మ పుత్రుఁడు నగు వినయశర్మ యొసంగిన యద్భుతాదేశము ననుసరించి నోడంబరాష్ట్రాధిపతిని జయించి నోడంబుల నోడించి యాసంతోషముచే నావినయశర్మకు గుద్రహారవిషయము (కృష్ణామండలములోని గుడివాడ ప్రాంతము) లోని ట్రండపట్టు అను గ్రామమును దాన మొసంగెను.

మఱియు నీతఁడు గుద్రహార విషయమందలి 'ఉరువుటూరు' అనుగ్రామమను (కృష్ణామండలములో గు డి వా డ తాలూకా యందు పామఱ్ఱు గ్రామముయొక్క ప్రక్కనున్న ఉరుటూరు) పదునలుగురు బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లొకశాసనము (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సం॥ ౧ పుట ౧౮౦) వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనము

లోని "యస్యచ మాతా రాష్ట్రకూటాధిప స్యేన్ద్ర భట్టారకస్య హిమవతో భవా నీవ పితుః భూదరమాన్యతాం జనయన్తీ జలధేర్లక్ష్మీ రివ జనకా త్సేతేవ గుణాన్వితత్వా చ్ఛీలకే త్వన్వర్థవ ద్వ్యజని "అను వాక్యములవలన రాష్ట్రకూట రాజయిన, యింద్రభట్టారకునికుమార్తెయగు 'శీలమ' యీ గుణగ విజయాదిత్యుని తల్లియైనట్లు తెలియుచున్నది. ఈతని తండ్రి కాలమునాఁటికి రాష్ట్రకూటులతోఁ దూర్పు చాళుక్యులకు వైరము మాసిపోయియుండునని యూహింపఁ దగియున్నది. ఈశాసనమున పాండురంగడు, ఆజ్ఞప్తియని యుదాహరింపఁ బడియున్నది. ఈపాండు రంగనితండ్రి కడియరాజు, ఈతనిని సాహాయ్యముగాఁ గొని గుణకవిజ యాదిత్యుఁడు బోయరాజుల పల్లవుల నణఁచి వేసెను. వారితో జరి గిన యుద్ధమున నీకడియరాజు నిహతుఁ డయ్యెను. ఆతనియెడఁ గల యనురాగమునుబట్టి యాతని కుమారుఁడైన పాండురంగని సైన్యాధిపతిగ నియమించెను. పాండురంగఁడును తండ్రిని మించిన పరాక్రమవంతుఁడును, స్వామిభక్తి పరాయణుఁడునై యనేక యుద్ధ ములలో గుణగ విజయాదిత్యునకు జయము గల్గించెను. ఈ విషయ ములు పాండురంగని శాసనములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

కడియరాజు కుమారుఁడైన పాండురంగనిశాసనములు నెల్లూ రు మండలమున అద్దంకియం దొకటియు, కందుకూరు నందొకటియు నున్నవి. (నె. శా. సం. పుటలు ౯౮౬-౫౮౮) ఇవి పద్యాత్మకములవి సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులగు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు గుర్తించియున్నారు. దీనినిబట్టి నన్నయకు దాదాపు ౨౦౦ సంవత్సర ములకుఁ బూర్వమే ఆంధ్రమునఁ బద్యకవిత్వ మున్నదని తేటపడుచున్నది. నన్నయకుఁ బూర్వమొక యాంధ్ర ఛందస్సుకూడ కలదని పండిత రాఘ వయ్యంగారనుచున్నారు. కడియరాజు శాసనమొకటి కలదు. (భారతి సం. ౫ భా. ౧ పు. ౬౧౮) దీనిని ధర్మవరశాసనమందురు. ఇందీతఁడు విజయాదిత్య పాదపద్మ భ్రమరాయమాణుఁ డని వర్ణింపఁబడినది.

ఈ మూఁడవ విజయాదిత్యుఁడు రాజాదిత్యాది బ్రాహ్మణులయిదుగురికి సీసలి (పశ్చిమ గోదావరి మండలములోని భీమవరం తాలూకాయందున్నది.) గ్రామమును దానముగా నిచ్చి యుండెను. (వ్యయ సం॥ వైశాఖము. భారతి)

మొదటి చాళుక్య భీముఁడు:— ఈతని తరువాత నింక నొక భీముఁ డుండుటచే నీతనిని మొదటి చాళుక్య భీముఁ డందురు. ఇతఁడు గుణగ విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడైన విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు. ఇతని తల్లి వెంగాంబ ఇతని తండ్రి రాజ్యము చేయలేదు. పెదతండ్రి యనంతర మీతఁడు వేఁగి సింహాసన మధిరోహించి ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్య మేలెను. కొంద ఱితని రాజ్యకాల మిరువదియారేండ్లం దురు. ఈతని పెదతండ్రియైన గుణగ విజయాదిత్యుఁడు, రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణభూపతిని జయించి యాతని పురమును దగులఁ బెట్టి కృష్ణపుర దహన విఖ్యాతినిబొంది యుండెనని పైని వ్రాయఁ బడినది. ఆ పూర్వవైరమును మనసునం దుంచుకొని యా కృష్ణభూపతి గుణగ విజయాదిత్యుని యనంతరము వేఁగి దేశము పై దండెత్తిరాఁగా పరాక్రమవంతుఁ డైనభీమ భూపతి యాతనితో ఘోరయుద్ధ మొనర్చి రాష్ట్రకూటులను వేఁగిదేశమునుండి వెడలఁద్రోలి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలెను. అంతకుఁ బూర్వమే తనకు విరోధులైన దాయాదు లనందఱిని జయించి యుండెను. రాష్ట్రకూటులతోఁ జేసిన యుద్ధములలో నీతని సవతి తోబుట్టువయిన గామకాంబ కుమారుఁడగు మహాకాలుఁ డనువాఁడు సైన్యాధిపతియై సేనలను నడిపించి జయముగాంచె నఁట ! గామకాంబ సవతి తోబుట్టువు కాదనియు, చాళుక్యభీముని పెంపుడు తల్లియైన నాగిపోతి కుమార్తె యనియు, నొకశాసనమునం దున్నది. (ఎ. ఇం. సం॥ ౫ పు. ౧౩౭) ౧౬ ఏండ్లు వయసుగల నీతని తనయుఁడు నిరవద్యపురము కడను పెదవంగూరు గ్రామమునొద్దను జరిగిన యుద్ధములలో పాల్గొని రాష్ట్రకూట సేనాపతి దండెనగుండయను జంపి తాను గూడ నందే నిహతుండయ్యెను. ఈతని కళింకోట శాసనమునుబట్టి

వేఁగిదేశమే కాకుండ ఎలమంచిలి రాజధానిగాఁగల కళింగమును దేవ రాష్ట్రమును (విశాఖపట్టణ మండలము లోనిది) నీతని స్వాధీనమునం దున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది.

ఈ చాళుక్య భీముఁడు కౌండిన్య గోత్రుఁడును ద్రోణ భట్టు పుత్రుఁడును రేవమయ్య పౌత్రుఁడును, నగు పోతమయ్యకు ఉత్తర కండేరువాడి విషయములోని నూకిపఱ్ఱును తన పట్టాభిషేక కాలమున నగ్రహారముగా నిచ్చి శాసనము వ్రాయించెను. (ఎపిగ్రాఫియాఇండికా సం. ౫ పేజి ౧౨౮) మొట్టమొదట చాళుక్యరాజుల పరిపాలనా కాలమును దెలిసిన దీశాసనమే. ఈతనికి విష్ణువర్ధనుఁ డని నామాంతర మున్నట్లీ శాసనము చెప్పుచున్నది. ద్రోహార్జునుఁ డను బిరుదమున్నది. ఈతనికి విష్ణువర్ధనుఁడని నామాంతరమున్నను విష్ణువర్ధనులను లెక్కించు టలో కొందఱు చరిత్రకారు లీతనినిఁ జేర్చుకొనలేదు. కొంద ఱితనిని నాలవవిష్ణువర్ధనుఁ డని పేర్కొన్నారు. నేనిం దీతనిని విష్ణువర్ధనునిగా లెక్కింపలేదు. ఇంతటనుండి విష్ణువర్ధన సంఖ్యలోఁ గొందఱితో భేదము గన్పడుచుండును. ఈతని అత్తిలితామ్ర శాసనము (ఆ. సా. ప. సం. ౧౧ సం ౬పుట ౨౮౧)ను బట్టి యీతని పట్టాభిషేకము హూణశకము ౮౯౨ సం॥ ఏప్రియలు ౧౬వ తేది యని తెలియుచున్నది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా రాజ్యమేలిన రాజుల రాజ్య సంవత్సరములనుబట్టి చూడఁగా నీ పట్టాభిషేక కాలమును ఆయా రాజుల పరిపాలనా కాలములును ఒక నెల యిరువది దినములు తక్కువగా సరిపోయినవి.

ఈ చాళుక్య భీముని కాలములో పాండురంగని శాసన మొకటి (ధర్మవరము శాసనము) కనఁబడుచున్నది. ఇతఁడు, గుణగ విజయాదిత్యుని కాలములో నున్న పాండురంగుఁడై యుండునని తోఁచుచున్నది. ఈ చాళుక్యభీముని బెజవాడ తామ్ర శాసనములో పాండురంగుని మనుమఁడైన కాడెయరాజు ఆజ్ఞప్తిగాఁ గనుబడుచున్నాఁడు. ఈయిరువురు పాండురంగులు నొక్కరగుదురో కాదో తెలియదు. తాతయు మనుమఁడు నొక్క రాజు కాలములో నుండుట సంభవమేనా! యని యనుమానము కలుగుచున్నది.

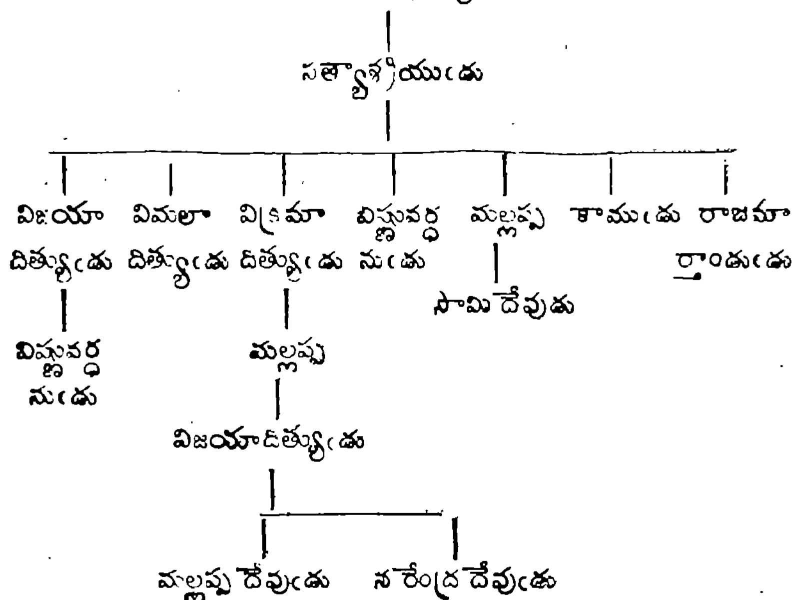
(౧౫) నాల్గవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మొదటిచాళుక్య భీముని పెద్ద కుమారుఁడు. ఇతనికి కొల్లభిగండ భాస్కర విజయాదిత్యుఁ డని బిరుద మున్నది. ఇతఁ డాఱుమాసములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెను. కళింగమును గూడ జయించి కళింగవేఁగి మండలములను బరిపాలించెను. ఇతని దానశాసనము లేవియుఁ గాన్పించుట లేదు.

(౧౬) అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతనికిఁ బిమ్మట నింక నొక యమ్మరాజుండుటచే నీతనిని మొదటి యమ్మరాజనియు, విష్ణువర్ధన నామధారులలో నీతఁ డాఱవవాఁ డగుటచే నాఱవ విష్ణువర్ధనుఁ డనియు చరిత్రకారు లనెదరు. కొంద ఱీతని నేడవ విష్ణువర్ధనుఁ డనెదరు. ఇతనికి సర్వలోకాశ్రయుఁ డనియు, రాజమహేంద్రుఁ డనియు బిరుదులు కలవు. వేఁగిదేశమునకు మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరమును రాజధానిగాఁ జేసి పరిపాలించిన వాఁ డీతఁడే యగుటచే నీతనికి రాజమహేంద్రుఁ డని బిరుదము వచ్చె నందురు. ఇతని రాజ్యప్రారంభకాలమున దాయాదులు కొందఱు రాష్ట్రకూటరాజులతోఁ జేరి కుట్రపన్ని యీతనిని బదభ్రష్టునిఁ జేయఁజూచిరి. కాని వివేంకవంతుఁడును బరాక్రమశాలియు నగు నీయమ్మరాజు సమయమున మేల్కాంచి శత్రువుల నణఁచివేసి రాజ్యమును నిష్కంటకముగాఁ జేసికొనియెను. తండ్రి కాలమునుండియు సైన్యాధిపతిగా నుండి విశ్వాసపాత్రుఁడైన భండరాదిత్యునకుఁ గాండేరువాడి విషయములోని గొంటూరు గ్రామమును దాన మొసంగెను. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౯౧౮ మొదలు ౯౨౫ వఱకు నేడుసంవత్సరములు.

(౧౭) అయిదవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మొదటిఅమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుని కొడుకు. అమ్మరాజుకాలములోనే దాయాదులలో నంతఃకలహములు బయలుదేరి రాజ్యమునకై పోరాడ నారంభించిరి, కాని యాతఁడు బలవంతుఁడును, ఉపాయశాలియు నగుటచే వారి యాటలు కొనసాగినవి కావు. అతఁడు చనిపోయిన పిమ్మట నాకల

హములు మరల తలచూపినవి. ఈ విజయాదిత్యుఁ డసమర్థుఁ డగుటచే నా కలహముల నడఁపలేకపోయెను. ఈతని పరిపాలనము పదునైదు దినములు మాత్రమే జరిగెను. ఇంతలో గుణగ విజయాదిత్యుని కనిష్ఠసోదరుఁ డైన యుద్ధమల్లుని కొడుకగు తాళపరాజనువాఁ డీతనిని బదభ్రష్టుని గావించి చెఱలో నుంచి తాను సింహాసన మెక్కెను. అటుపిమ్మట మరల నాసింహాసన మీవిజయాదిత్యుని వంశములోనికి రాలేదు. ఇతనికి బేటరాజని నామాంతరము కలదు. అందుచే నీతనిని బేటవిజయాదిత్యుఁ డందురు. ఈ బేటవిజయాదిత్యుని వంశములోఁ గొందఱు పిఠాపురము రాజధానిగా గొంత దేశమును బరిపాలించి నట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం. ౪ పుట ౨౨౬)

ఆ రాజులను గూర్చి వ్రాయుట కిట తావు చాలదు. వారి వంశవృక్షమును మాత్ర మీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను.

(౧౮) తాలపదేవుఁడు;— ఇతనికి తాడప రాజని, తాలరాజని నామాంతరములు. గుణగవిజయాదిత్యుఁ డీతనికి పెదతండ్రి. మొదటి అమ్మరాజుకుమారుఁ డైన విజయాదిత్యుని చెఱయందుంచి యాతఁడు వేఁగిరాజ్యము నాక్రమించెనని పైని వ్రాసియుంటిమి. ఈతఁడొక నెలదినములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెను. ఇంతలో నీతని పెదతండ్రి మనుమఁడును, మొదటి చాళుక్యభీముని రెండవ కుమారుఁడును, కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడు నగు విక్రమాదిత్యుఁడీ తాళరాజును జంపి చాళుక్యసింహాసన మాక్రమించుకొనియెను. కొన్నిదినములు మాత్రమే రాజ్యభారమును వహించినవాఁ డగుటచేనీ తాలపరాజునుగూర్చి వ్రాయఁ దగిన విశేషములు లేవు.

(౧౯) విక్రమాదిత్యుఁడు:—ఇతఁడు మొదటి చాళుక్యభీముని కుమారుఁడు. కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడు. ఇతఁడు పైని జెప్పిన తాళరాజును సంహరించి, వేఁగిరాజ్యమును గ్రహించి పదకొండు నెలలు మాత్రమే రాజ్యమేలెను. స్వల్పకాలము మాత్రమే సింహాసనమునందున్న యాతనిని గుఱించి చెప్పఁదగిన వృత్తాంత మేదియుఁ గాన్పింపదు.

(౨౦) భీముఁడు:— ఇతఁడు మొదటి అమ్మరాజుయొక్క రెండవ కుమారుఁడు. బేట విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడు. ఇతఁడు తన పినతాత యైన విక్రమాదిత్యుని జయించి, రాజ్యమును గైకొనెను. ఇతఁడు రెండునెలలు మాత్రమే రాజ్యముచేయుటచే నీతనిని గూర్చి కూడఁ జెప్పవలసిన విశేషాంశములులేవు. అన్యోన్యకలహములచే వేఁగి రాజ్యమున రెండు సంవత్సరములలో పలువురు రాజులు రాజ్యము చేసిరి.

(౨౧) రెండవ యుద్ధమల్లుఁడు:— ఇతనితండ్రి తాళరాజు. తాత యుద్ధమల్లుఁడు ఈతాతయైన మల్లుని మొదటి యుద్ధమల్లుఁడనియు, నతని మనుమఁడగు నీతనిని రెండవ యుద్ధమల్లుఁ డనియు నందురు. మొదటి యుద్ధమల్లుఁడు రాజ్యము చేయలేదు. కాని తన

యగ్రసోదరుఁడైన గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమున నాతనితోఁ గూడ నుండి యుద్ధములందును, రాజకార్యములందును సాయహాయ్యము సేయుచుండెను. ఈ మొదటి యుద్ధమల్లుఁడు బెజవాడలోఁ గుమారస్వామికొక యాలయమును దానిని జేర్చి యొకమఠమును గట్టించి యొకశాసనమును వ్రాసెను. దీనికే యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమని పేరు. ఇది మధ్యాక్కరలతో వ్రాయబడినది. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము పద్య కవిత్వ మున్నదనుట కిదియొక నిదర్శనము. ఈ రెండవయుద్ధమల్లుఁడు, ఆ యాలయమునకే ముఖమంటపమో గోపురమో కట్టించి, శాసనము వ్రాయించెను. (ఆం. సా. పత్రిక పింగళ పుట ౪౯—౬౦)

ఈ రెండవ యుద్ధమల్లుఁడు పైని జెప్పిన మొదటి అమ్మరాజు కొడుకయిన భీమునిజయించి, రాజ్యమునుగైకొని క్రీ శ. ౯౨౭ మొదలు ౯౩౩ వఱకు నేడుసంవత్సరములు పరిపాలించెను.

ఈ రెండవ యుద్ధమల్లునకు బాదపరాజను నామాంతరముగల విజయాదిత్యుఁ డనునొక కుమారుఁడు కలఁడు. ఈతఁడు వేఁగిసింహాసనము నధిష్ఠించినవాఁడు కాఁడు. ఈతని శాసనములు కొన్నికానవచ్చుచున్నవి.

(౨౨) రెండవ చాళుక్యభీముఁడు:—ఇతఁడు కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని రెండవకుమారుఁడు. అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనునకు సవతి తమ్ముఁడు. రెండవయుద్ధమల్లునకుఁ దరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన వాఁడు. ఇతఁడీ రెండవయుద్ధమల్లునిఁ జోళరాజయిన లోవబిక్కినిఁ, రాష్ట్రకూట రాజయిన గోవిందరాజును, గాంగరాజగు నెట్టపరాజును గూడ జయించి వేఁగిదేశము నిష్కంటకముగాఁ జేసి పరిపాలించెను. ఇతనికి రాజమార్తాండుఁడు, గండమహేంద్రుఁడు ననుబిరుదములుగలవు. ఇతని కేడవ విష్ణువర్ధనుఁ డని నామాంతరము కలదు. గోదావరిమండలములోని సామర్లకోటకుఁ జేరియుండిన భీమవర మీతనిపేరిటఁ గట్టబ

డుటచే దానికి చాళుక్యభీమవర మని పేరువచ్చినదని కొందఱును, మొదటి చాళుక్య భీమునిబట్టి యీపేరు వచ్చినదని కొందఱును దలంచుచున్నారు.

ఇతఁడు ఆపస్తంబసూత్రుఁడును రేవశర్మకంద మవ్వలకు బుత్రుఁడును క్రమపాఠియునగు కొమ్మనకు కండేరు వాడి విషయములోని కోడతల్లియను గ్రామమును దాన మొసంగి శాసనమును (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం ౧ పు ౪౩) వ్రాయించెను. ఈ దానము పానారవంశ ప్రభువును, వేఁగిదేశ రాజ్యరక్షకుఁడు నగు వజ్జియ యను వాతని కోర్కెపై నీయఁబడినది.

ఈ చాళుక్యభీముని రెండవశాసనము (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం ౫ పుట ౧౩౪) నందు గౌతమగోత్రుఁడగు మాధవ సోమయాజి పుత్రుఁడైన విద్దమయ్యయను బ్రాహ్మణునకు గుద్రవార విషయములోని "అకులమన్నాడు" అను గ్రామమును ఉత్తరాయణ సంక్రాంతి నాఁడగ్రహారముగా నిచ్చినట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇతని రాజ్యకాలము పండ్రెండు సంవత్సరములు. క్రీ. శ. ౯౩౪ మొదలు ౯౪౫ వఱకునని తెలంపవలసియున్నది. ఇతనికిఁ బిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండవ అమ్మరాజ విజయాదిత్యుని పట్టాభిషేక కాలము ౫ డిశంబరు ౯౪౫ తేదీ యని పడకలూరు శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. దీనికిని మొదటి చాళుక్యభీముని పట్టాభిషేకకాల మయిన ౧౭ ఏప్రియలు ౮౯౨ వ సంవత్సరమునకును నడుమ ౫౩ సం॥ ౭ మా ౧౮ దినములున్నది. ఈ మధ్యకాలమున రాజ్యము చేసిన రాజులు తొమ్మండుగురు. వారి రాజ్యకాలము నంపంపూఁడి శాసనమునుబట్టి లెక్కించినచో ౫౭ సం॥రం ౮ మా ౧౫ దినములని తేలుచున్నది. ఈ రెంటికిని భేదము దాదాపు నాల్గువత్సరములు. ఈ భేదకాలము మొదటి చాళుక్య భీమునికాలములో తగ్గింపవలసియుండునని నాయభిప్రాయము.

౨౩. రెండవ అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు రెండవ చాళుక్యభీముని కనిష్ఠపుత్త్రుఁడు. ఇతని సవతియన్న దానార్ణవుఁడు. ఇతఁడు దానార్ణవుఁడుండఁగనే తన పండ్రెండవయేట వేఁగి సింహాసన మధిష్ఠించి, ౨౫ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతని తల్లి లోక మహాదేవి. చాళుక్య రాజ్యభారమును వహించిన విజయాదిత్యులలో నీతఁ డాఱవవాఁడు. ఇతనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, మహారాజాధిరాజు, రాజమహేంద్రుఁడు, పరమ భట్టారకుఁడు అను బిరుద నామములు కలవు ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడును దానశీలుఁడునై యున్నాఁడు. ఇతని కాలమున చాళుక్య రాజులలో నంతఃకలహములు లేవు.

౧. ఇతఁడు తనకులబ్రాహ్మణుఁ (Family priest) డయిన కౌండిన్య గోత్రుఁడగు నొక బ్రాహ్మణునకు విలుప్తమై పోయిన ప్రాక్తనక్షేత్రమును తిరిగి యిచ్చి దానశాసనము వ్రాయించెను. (ద. హిం. శా. సం ౧ పుట ౪౭)

౨. చంద్రగ్రహణ కాలమున పెన్నతవాడి విషయములోని పడకల్లూరు గ్రామమునందలి కొంతభూమి నొక బ్రాహ్మణున కిచ్చి వ్రాయించిన దానశాసనము (ఇండియన్ ఆంటిక్వేరీ సం ౭ పుట ౧౫.) లో నీరాజు శా. శ. ౮౪౭ సంవత్సరము మార్గశిర ౧౩ శుక్రవారము నాఁడు (౫ డిశంబరు ౯౨౫ వ సంవత్సరము) పట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

౩. గుద్రహారవిషయ మందలి పాంబఱ్ఱు (పామఱ్ఱు) అను గ్రామములోని కొన్నిభూములను పట్టవర్ధని వంశములోఁ జేరి యుండి బొద్దియయను నామాంతరముగల యువరాజ బల్లాల దేవ వేలాభటునకు దానము చేసెను. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన పట్టవర్ధనుని వంశజులు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కాలమునుండియు చాళుక్యులకడ ఎంత్రోత్త్యాది పదవుల వహించి శోభిల్లుచుండిరి. (ఇం ఆం. సం, ౮ పుట ౭౩)

౪. వెలనాండు విషయములోని (వెలనాఁటిసీమ అనగా ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలములోని చందవోలు ప్రాంతదేశము) గొలవల్లు గ్రామము నుత్తరాయణ సంక్రాంతి కాలమున ధారవోసెను." (ఇం. ఆ. సం. ౧౨ పుట ౯౧.)

౫. "ఉత్తరాయణ సంక్రాంతి కాలమున వేంగినాడు విషయములోని గుంటుగొలను (గుండుగొలను) గ్రామములోఁ గొంతభూదానము చేసియుండెను. ఇతఁడు తనమామయగు నృపకాముని యొక్కయు అత్తయగు నయమాంబయొక్కయు కోరికమీఁద నీ దానముచేసినట్లు చెప్పఁబడినది." (ఇం ఆం. సం ౧౩ పుట ౨౪౮)

(౬) అడ్డకాలిగచ్ఛకు సంబంధించి వలహారిగణములోఁ జేరిన జైన శ్రావకి యగు చామెకాంబ గురువయిన అర్హనందియను జైనాచార్యునకు సర్వలోకాశ్రయ జైన భవనముయొక్క భోజనశాల కొఱకు అత్తిలినాఁడు విషయములోని కంచుంబఱ్ఱు (కంచుమఱ్ఱు) గ్రామమును దానము చేసెను. ఇందుదాహరింపఁ బడిన చామెకాంబ పట్టవర్ధని కుటుంబములోనిదని తెలుపఁ బడినది. ఈమె రాజున కుంపుడుకత్తెగాఁ జేర్కొనఁ బడియెను. ఈశాసనము భట్టుదేవునిచే రచింపఁబడినది. ఇప్పటి పశ్చిమ గోదావరి మండలములోని తణుకు తాలూకాలోఁ దణుకు గ్రామమున కేడుమైళ్లదూరమున అత్తిలిగ్రామము కలదు. ఇది పూర్వమత్తిలినాఁడు విషయమునకు ముఖ్యపట్టణముగ నుండెను. (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం॥ ౭ పు ౧౭౭-౧౯౨)

(౭) గుణగవిజయాదిత్యునికడ నుద్యోగిగా నున్నపాండురంగని వంశములోని వాఁడును తనకడ నుద్యోగిగా నున్నవాఁడు నగు దుర్గరాజుచే విజయవాటిక (బెజవాడ)లో నిర్మింపఁబడిన జైనాలయమునకుఁ గూడ అత్తిలినాఁడు విషయములోని మల్లిపూఁడి గ్రామమును దానము చేసినట్లుగ మల్లిపూఁడి శాసనమువలన ద్యోతక మగుచున్నది."

(ఎ. ఇం. సం ౯౮ పుట ౪౭-౫౬)

(౮) తనభృత్యవర్గములోఁ జేరి తనయెడఁ గడుభక్తిం గూర్చెడు కుప్పనామాత్యునిం దన వాలిలి సన్మానించి దానధర్మములఁ దనిపెనని యమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని వాంగ్రదము శాసనము తెలుపుచున్నది. (ఎ.ఇం. సం. ౯ పుట ౧౩౨)

(౯) ఈతఁడు తన గురువైన విద్యేశ్వరపండితుని కుమారుఁడైన మమ్మడి ప్రభూతరాశి పండితునకు అమ్మలపూఁడి మొదలగు గ్రామములను దానమిచ్చి వ్రాయించిన తాండికొండశాసనమును బట్టి శైవుఁడైనట్లు (భారతి–బహుధాన్య–ఆషాఢము) తెలియుచున్నది.

ఈ శాసనములనుబట్టి చూడఁగా నీ మహారాజు శైవుఁడైనను, జైనులను, బ్రాహ్మణులను సమానముగా నాదరించి వారి వారి యాలయములను బోషించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

(౨౪) దానార్ణవుఁడు:— ఇతఁడు రెండవఅమ్మరాజుయొక్క సవతి సోదరుఁడు. రెండవచాళుక్యభీముని కుమారుఁడు. రెండవఅమ్మరాజునకుఁ బిమ్మట నీతఁడు వేఁగిసింహాసనము నధిష్ఠించి మూఁడుసంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెను. ఈతని పేరుతో నున్న శాసనము లేమియుఁ గన్పట్టుట లేదు. ఈతని పరిపాలనము మూఁడుసంవత్సరములతో నంతమొందుటకు కారణ మీతని మరణమై యుండును. అది స్వాభావికముగ సంభవించెనో, శత్రువులవలనఁ గలిగెనో తెలియదు. ఈతనితరువాత ౨౭ సంవత్సరములు వేంగిదేశ మరాజకముగ నుండెనని యీతని తరువాతి శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతని కిరువురు కుమారులు కలరు. ౧ శక్తివర్మ ౨ విమలాదిత్యుఁడు. దానార్ణవుఁడు మరణించునాఁటి కీ యిరువురు పుత్రులును బసివారై యుండుటచే దేశ మరాజకమై చాళుక్యదాయాదులో, మఱియెవ్వరో బహునాయకులు బయలువెడలి రాజ్యమును బరిపాలించి యుందురు. ఈ కాలములో వేఁగిదేశమున శాసనములు గన్పడవు. ఈకాలమునఁ జోళులీ దేశము మీఁదికి దండెత్తి వచ్చి దానార్ణవుని జయించి యీ దేశమును పాలిం

చిరివి కొందఱనుచున్నారు. కాని యీ యూహ నిరాధారమైనది. ఈయరాజక కాలము శా. శ. ౮౯౫ మొదలు ౯౨౨ వఱకు (అనఁగా క్రీ. శ. ౯౭౩ మొదలు ౧౦౦౦ వఱకు) నైయున్నది.

౨౫. శక్తివర్మ:— ఇతఁడు దానార్ణవునకు, ఆర్యామహాదేవి వలన జన్మించిన యిరువురుకుమారులలో నగ్రజుఁడు. ఈతఁడు పసివాఁడుగా నున్నప్పుడు తండ్రి చనిపోవుటవలననో మఱియే కారణముననో, యితనికిఁ బూర్వము దాదా పిరువదియేడు సంవత్సరములు వేఁగిదేశ మరాజకముగ నుండి యల్లరులతో మునిఁగియున్నది. ఇఁతడు చోళరాజరాజు సాహాయ్యమున నల్లరుల నణఁచివైచి శత్రువులను జయించి, రాజ్యభారమును వహించెనని చరిత్రకారులనుచున్నారు. ఈతనిప్రభు భట్టు శాసనము (ఆం. సా. ప. సం ౨ పుట౭౯౮)లో నితఁడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడనియు, బాల్యముననే ద్రవిడయుద్ధమునం దనేక శత్రుగజములను దనఖడ్గముచే ఖండించెననియు, చోడభీమునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడిన యొకమహావీరుని స్వబాహువుచే సంహరించెననియుఁ జటాచోడమహావృక్షమును వ్రేళ్ళతోఁ బెఱికి వేసెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. వేఁగిదేశ మరాజకముగా నున్నప్పుడు చోడు లీదేశమును బరిపాలించిరని కొందఱు చరిత్రకారు లనుచున్నారు. కొందఱది సత్యముకాదనుచున్నారు. ఈశాసనములోఁ జెప్పఁబడిన చోడభీముఁడును జటాచోడుఁడు నెవ్వరో తెలియుట లేదు. వేఁగిదేశమే, యరాజకముగా నున్నప్పుడీ శక్తివర్మ ద్రవిడయుద్ధములలో నెట్లు పాల్గొనెనో తెలియదు. ఈతఁడు వేఁగిదేశమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైనపిమ్మట ద్రవిడదేశముపైకి దండువెడలెననుటకు వీలులేదు. తన రాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటయే కష్టతర మగుసమయములో నీతఁడు ద్రవిడదేశముపైకిఁ బోయెనని విశ్వసింపఁజాలము. వేఁగిదేశ మరాజకముగా నుండుటచే నీతఁడు బాల్యముననే ద్రవిడదేశమున కేగి తనధైర్యశౌర్యపరాక్రమములచేఁ జోడరాజరాజును మెప్పించి, యాతనిసాహాయ్యమున వేఁగిదేశమును జయించి, పట్టాభిషిక్తుఁడై, తనతమ్ముఁడైనవిమలా

దిత్యునకు రాజరాజు కుమార్తెను బరిణయము చేయించి, సూర్యవంశపు రాజులతోఁ దూర్పుచాళుక్యులకు సంబంధబాంధవ్యములను గలిపినట్లు తోఁచుచున్నది. పైని జెప్పిన చోడభీముఁడును జటాచోడుఁడును, చోడరాజరాజునకు శత్రువులై, యాతనిపక్షమున యుద్ధములు చేయుచున్నప్పుడు శక్తివర్మచే జయింపఁ బడియుందురు.

౨౬. విమలాదిత్యుడు:— ఇతఁడు దానార్ణవుని కుమారుఁడు చాళుక్యచంద్రుఁ డని నామాంతరముగల శక్తివర్మకుఁ దమ్ముఁడు. శక్తివర్మకుఁ బిమ్మట రాజ్యభారమును వహించినవాఁడు. ఆంధ్రమహాభారత కృతిపతియైన రాజరాజునకుఁ దండ్రి. ఇతఁడు సూర్యవంశపుచోడరాజయిన రాజరాజునకుఁ గుమార్తెయు రాజేంద్రచోడునకు సోదరియు నైన కుందవదేవిని పెండ్లియాడి యామెవలనఁ దనకుఁ గలిగిన కుమారునకు దనమామగారిగు రాజరాజు నామము నుంచెను. చాళుక్యులకును చోళులకును వివాహసంబంధముల కిదియే మొదలు. ఇతనికి "బిరుదాంక భీముఁడు మమ్మడిభీముఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు భూపమహేంద్రుఁడు" అను బిరుదములు కలవు. ఈతని మామయైన రాజరాజచోడుఁడు క్రీ. శ. ౯౮౫ వ సంవత్సరమున చోళసింహాసనము నధిష్ఠించి తనపదునాల్గవ రాజ్యసంవత్సరమున ననఁగా క్రీ. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమున వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి జయించిన ట్లాతని శాసనములు చెప్పుచున్నవి.

అప్పటికి దాదాపు ముప్పదిసంవత్సరములు వేఁగిదేశమునఁ బ్రభువు లేక యరాజకముగ నున్నది. ఈ కాలములో చోడరాజరాజీదేశమును జయించి, తూర్పుచాళుక్య వంశములో దానార్ణవునికొడుకయిన శక్తివర్మను వేఁగిసింహాసనమున నిలిపియుండును. శక్తివర్మ క్రీ. శ. ౯౯౯వ సంవత్సరమున చాళుక్యరాజ్యమునకు పట్టభద్రుఁ డైనట్లు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧ వఱకు రాజ్యము చేసియుండెను. ఈతని వివాహ మెప్పుడు జరిగెదో తెలియదు. చోడరాజరాజు, తనకుమార్తెను విమలాదిత్యున కిచ్చినపిమ్మట

వేఁగిదేశమును జయించి, యా సింహాసనమును శక్తివర్మ కిచ్చియుండిన నుండవచ్చును. లేదా, వేఁగిదేశమును జయించినపిమ్మట వేఁగిసింహాసనమును శక్తివర్మకును, తనకుమారైను విమలాదిత్యునకును నిచ్చియుండును. ఈ రెండవసూచనయే సత్యమై యుండునని నిశ్చయింపఁదగి యున్నది.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు తనమంత్రి యగు వజ్జియప్రెగ్గడకు గుద్రవాడివిషయము లోని రణస్థిపూఁడి గ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చి వ్రాయించిన శాసనమును బట్టి శా. శ. ౯౩౩ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధ పంచమీ గురువారమున పుష్యమీ నక్షత్ర సింహాలగ్నమున (అనఁగా క్రీ. శ. ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమున మెయినెల ౧౦ వ దినమున)నతఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇతని కుమారుఁడైనరాజరాజు క్రీ శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల ౧౯ వ తేదిని సింహాసన మెక్కినట్లు నందంపూఁడి శాసనమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున నీ విమలాదిత్యుఁడు ౧౧ సంవత్సరముల ౨ మాసములు రాజ్యమేలినట్లు తేలుచున్నది. కాని కొన్నిశాసనములలో నీతఁడేడు సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఇందులకు విమలాదిత్యుని జీవితకాలములోనే కుమారుఁడైన రాజరాజు రాజ్యభారమును వహించి నాల్గు సంవత్సరములైన పిమ్మట తండ్రియనంతరమున పట్టాభిషిక్తుఁడైన ట్లూహింపవచ్చునని కొందఱును తండ్రియనంతరమున రాజ్యమును వహించినను, నాల్గుసంవత్సరము లైనపిదప పట్టాభిషిక్తుఁడై, యుండునని కొందఱును సమాధానమిచ్చియున్నారు. ఈ విషయమును రాజరాజును గూర్చి వ్రాయునప్పుడు వ్రాసెదను.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమునుగూడ జయించెనని చెప్పుచుఁ గొంద ఱందులకు, విశాఖపట్టణమందలి విజయనగరమునకు సమీపమున నున్నరామతీర్థము కడనుండిన యొక శాసనము నాధారముగాఁ జూపుచున్నారు (A. R. No 372 of 1905) ఈ శాసనము చాలగా శిథిలమై పోయినది. కాలము తెలియుటలేదు. ముమ్మడి

భీముఁ డనుపేరు మాత్రము కనఁబడుచున్నది. విమలాదిత్యునకు ముమ్మడిభీముఁ డనుబిరుద ముండుటచే నాశాసన మాతనిదే యనుచున్నారు. బలవత్తర మైనసాక్ష్యము లభించిననే గాని యీ విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమును జయించెననిగాని, యీ శాసన మాతనిదే యని గాని విశ్వసించుటకు వీలులేదు. విజయాదిత్యునిచేఁ బెంపఁబడిన సంకియదేవుని కొడుకగు ముమ్మడి దేవుఁడొకఁడున్నాఁడు. ఈ శాసన మాతనిది కావచ్చును.

చోడరాజరాజు కుమారుఁ డైనరాజేంద్రచోళుఁడు (విమలాదిత్యునిభార్యయైన కుందవకు అన్నగారు) కళింగదేశమును జయించి మహేంద్రగిరి పైని రెండుశాసనములను వ్రాయించి జయస్తంభమును నాటించె ననియు, నప్పుడీవిమలాదిత్యుని జయించి చెఱ గొనిపోయె ననియు, తండ్రి యాతనిని జెఱనుండివిడిపించి తనకుమార్తె యైనకుందవ నిచ్చి వివాహము చేసెననియు, విమలాదిత్యుఁ డక్కడ వివాహమైన పిదప తనమామగారి ౨౯ వ రాజ్యసంవత్సరమున తిరువైయూరు గ్రామము నందలి పంచనాథేశ్వరస్వామికి దాన మిచ్చి వ్రాయించినయొక శాసనము కలదనియు, నక్కడనున్న కాలము తీసివేసి మరల వచ్చిన కాలము మొదలు పెట్టి నీతని రాజ్యకాల మేడుసంవత్సరములని తరువాతి శాసనములలోఁ జెప్పఁబడియె ననియు నొక కథ చెప్పఁబడుచున్నది. కాని యీకథ విశ్వాసార్హమైనది కాదు.

మహేంద్రగిరిపై నున్న రెండు శాసనములలో నొకటి సంస్కృతమునను నొకటి యరవమునను నున్నవి. (ద. హిం. శా. సం. ౫ సంఖ్య ౧౩౫౧–౧౩౫౨). అందు ౧౩౫౧ వ సంఖ్యగల శాసన మిది:—

శ్లో. జయతి నిజభుజాలీ నిర్జితోర్వీపమాలీ
పరిణతి గళితమాల్యాలంకృత స్థానభూమిః
విమలయతి యదీయం ధామ లోకం సమస్తం
కలిమలినిమషైఘ గ్రాఘజి రాజేంద్రచోళః

నిర్వ స్తన్నిజవిక్రమేణ విమలాదిత్యం కులూతేశ్వరం
సంగృహ్యాద్రినిభాః కలింగపతినా న్దత్తాకరో వారణాః
నిఖ త్వా దండపతి ర్జగద్విజయినో రాజేంద్రచోళస్య
సన్ధ్యా ప్రాప్తే శిఖరే వ్యధ త్తవిజయ స్తంభ న్మహేంద్రాచలే

ఈ శాసనములో కాలము లేదు. రాజేంద్రచోళులు పెక్కురున్నారు. అం దీరాజేంద్రచోళుఁ డెవ్వఁడో తెలియదు. ఈతనిచే జయింపఁబడినవాఁడు తూర్పుచాళుక్యవిమలాదిత్యుఁ డనుట కాధారములు లేవు. శాసనవిమలాదిత్యుఁడు కులూతేశ్వరుఁ డని యున్నది. తూర్పుచాళుక్యుల విశేషణము లేమియు లేవు. కావున నీ శాసనమును బట్టి పై కథ నిజమని చెప్పరాదు.

మన విమలాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧ లో రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు. తరువాత నాతఁడు కళింగమును జయించిన దెప్పుడు ? రాజేంద్రచోళుఁ డాతనిని జయించిన దెప్పుడు ? రాజేంద్రచోళుఁడు సింహాసనమెక్కినది క్రీ. శ. ౧౦౦౧ వ సంవత్సరము. విమలాదిత్యుని చెఱగొనినాఁ డనునది ౧౦౧౧ కు తరువాతనై యుండవలయును. అప్పటి కాతని తండ్రి రాజరాజు లేఁడుకదా ! అతఁడు తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహముచేయుటెట్లు ? ౧౦౧౨ లో వివాహమైన దనుకొందము. ఈతని కుమారుఁడు రాజరాజు సింహాసనము నారోహించినది ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము కదా ! అతఁడు ౧౦ యవ సంవత్సరమున బాలుఁడుగా నున్నప్పుడు రాజ్యమును స్వీకరించెనని యెచ్చటను జెప్పియుండలేదు కదా ! ఈ కారణములను బట్టి పైకథ లేశమాత్రమును నమ్మ న ర్హ మైనది కాదు. వివాహమైన పిదప రాజేంద్రచోళుఁ డాతనిని జయించుటకు విరోధకారణములు గానవచ్చుటలేదు. విమలాదిత్యుని వివాహము రాజరాజు జీవించియుండఁగనే క్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతమున జరిగి యుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు జైనమతావలంబకుఁ డనియుఁ, త్రికాలయోగి సిద్ధాంతదేవుఁడను జైనాచార్యుఁ డీతని గురువనియుఁ దెలియు

చున్నది. ఈతఁడు జైనమతాభిమాని యైనను, నితరమతములయందు ద్వేషము లేనివాఁ డైనట్లీతఁడు పంచనాథేశ్వరునకు దాన మొసంగుటను బట్టి యూహింపవచ్చును (A.R. No 215 of 1894) (పూర్వ గోదావరీ మండలమునందలి రామతీర్థ క్షేత్రమునందలి పాండవులపంచ యనుగుహ యందున్న శాసనము) ఈతని మంత్రి యైన వజ్జియప్రెగ్గనను గూర్చి యాంధ్రుల చరిత్ర మిట్లు చెప్పుచున్నది.

"విమలాదిత్యుని మంత్రియగు వజ్జియప్రెగ్గడ రణస్థిపూఁడి శాసనమున విశేషముగా నభినందింపఁబడియుండెను. ఇతఁడు కౌరమ చేడు గ్రామనివాసియు కౌండిన్యగోత్రుఁడు నైన బ్రాహ్మణుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు పరిశుద్ధమైనవాక్కును పవిత్రమైన వర్తనమును గలిగి బ్రాహ్మణకులమునకు భాస్కరునివలె నున్నవాఁ డని గొనియాడఁబడి యుండెను. ఈ వజ్జియప్రెగ్గడ అమాత్య శిఖామణి యనియు బుధ వజ్రప్రాకారుఁ డనియు, సౌజన్య రత్నాకరుఁ డనియు బిరుదునామము లను వహించియాంధ్రదేశమునం దంతటఁ బ్రఖ్యాతివహించెను. ఈ బ్రాహ్మణప్రభువు మనోవాక్కాయ కర్మంబులఁ బరిశుద్ధుఁడై న కుండిన ఋషేంద్రునివంటివాఁ డట. మఱియు శివభక్తుఁడు. యజ్ఞయాగాది క్రతువుల నాచరించిన కర్మిష్ఠి. ఉదారచిత్తము గలవాఁడు. ఇతఁడు తన ప్రజ్ఞావిశేషములచేత విమలాదిత్యుని పరిపాలనము జయప్రదమైనది గాఁ జేయుటకు చాల కష్టపడినందున విమలాదిత్యుఁడు సంతోషించి వాని ప్రభుభక్తికి మెచ్చుకొని గుద్రవాడివిషయములోని పాలువళమను గ్రామముతోఁ గూడ రణస్థిపూఁడి గ్రామము నగ్రహారముగా నేర్పాటుచేసి దానముచేసెను. ఈ రణస్థిపూఁడి గ్రామముచుట్టును మొంతకఱ్ఱు (మోడేకుఱ్ఱు), లుల్ల (లొల్ల), సిరిపొడపూఁడి (పెదపూడి) చింతగుంట, పెంజెఱువు మొదలగు గ్రామములు పేర్కొనఁబడి యుండుట ఈ రెండుగ్రామములు గోదావరీమండలములోని అమలాపురము తాలూకాలోనివిగాఁ గనఁబట్టుచున్నవి. పాలువళ్ళగ్రామ మమలాపురము కాలువయొద్దనున్న పలివెలగ్రామముగా నున్నది. యీ శాసనము వ్రాసినవాఁడు భీమనభట్టు."

రాజరాజు:— ఇతఁడే మహాభారత కృతిపతి. ఇతఁడు పైని జెప్పిన విమలాదిత్యునికుమారుఁడు. విమలాదిత్యునకుఁ గుందవదేవి, మేడవదేవి యనునిరువురు భార్యలనియుఁ గుందవయందు రాజరాజును మేడవయందు విజయాదిత్యుఁడును జన్మించినట్లును శాసనములను బట్టి తెలియుచున్నది. భారతమునందలి యీక్రింది పద్యమువలన నీతఁడు విమలాదిత్యున కగ్రతనూజుఁ డని యొఱుంగ నగుచున్నది.

క. సత్యాశ్రయకులశేఖర !
నిత్యోదయా ! రాజరాజనృప ! సుకవిజన
స్తుత్య ! మహాగుణవిమలా
దిత్యాగ్రతనూజ ! విమలధీరమణీయా !

రాజరాజజననము, వివాహము.

ఇతని తండ్రియైన విమలాదిత్యునకుఁ గుందవతోనైన పరిణయము క్రీ. శ. ౧౦౦౮ సంవత్సరప్రాంతమని పైని వ్రాసియుంటిని. ఇతని పట్టాభిషేకము క్రీ. శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమున నని నందంపూఁడిశాసనము చెప్పుచున్నది. అప్పటి కితని కిరువది యేండ్లుండునని తలంచుటి మేని, ఈతని జననము క్రీ. శ. ౧౦౦౨ వ సంవత్సరప్రాంతమని విశ్వ యింపవచ్చును. ఇతఁడు తనమేనమామకుమార్తెయైన "అమ్మంగదేవి ని బరిణయమాడెను. ఈ వివాహ మెప్పుడైనదియుఁ దెలియదు. బహుశః శా. శ. ౯౪౦ ప్రాంతమున నీతనికి వివాహమై యుండును. ఇతని కుమారుఁడైన కులోత్తుంగ చోడుని జననము శా. శ. ౯౬౦ప్రాంతము గావచ్చును.

ఇతని రాజ్యారంభము.

ఇతఁడు తండ్రిజీవితకాలములోనే రాజ్యముచేయ నారంభించె నని పైని వ్రాసియుంటిని. శా. శ. ౯౪౦ సంవత్సర ప్రాంతమున నీతఁడు రాజ్యపాలనము స్వీకరించినను ౯౪౪ వఱకు పట్టాభిషిక్తుఁడు కాలేదు. ఇందులకుఁ గారణము స్పష్టముగాఁ దెలియదు. చరిత్రకా

రులిందులకు వేలువేలు కారణములను జెప్పుచున్నారు. తండ్రి శ. ౯౪౪ వఱకు జీవించియుండెననియు నాతని యనంతరమున పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెననియుఁ గొందఱి మతము. తండ్రి ౯౪౦ ప్రాంతముననే చనిపోవుటయో, జైన మతమును స్వీకరించి కుమారునకు రాజ్యమిచ్చి సన్యసించుటయో జరిగినదనియు, రాజరాజునకు సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుల సాహాయ్యముతో రాజరాజును పట్టాభిషిక్తుఁడు గాకుండ నిరోధించెననియు రాజరాజు వారిని జయించి, పట్టాభిషిక్తుఁ డగుటకు నాల్గుసంవత్సరములు పట్టెననియుఁ గొందఱి యభిప్రాయము.

శాసనములలో నీయఁబడిన విజయరాజ్యసంవత్సర సంఖ్యనుబట్టి లెక్కించినచో నీతనిరాజ్యారంభ కాలము శా. శ. ౯౪౨ అగుచున్నది. ఈ విధముగా నీతనిరాజ్యారంభము మూఁడు తెఱఁగులుగా నున్నది. (శా. శ. ౯౪౦, ౯౪౨, ౯౪౪). ఇతఁడు ౪౧ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని యీతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములయందున్నది. ఇతఁడు శా. శ. ౯౪౪ వ సంవత్సరమున సూర్యుడు సింహరాశియందుండఁగా కృష్ణపక్ష ద్వితీయా గురువాసరమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెనని నందంపూఁడి శాసనమునఁ దెలుపఁబడినది. ఆనాఁడు క్రీ. శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల ౧౬ వ తేదీ యగునని చరిత్రకారులు తెలిపియున్నారు.

శత్రుబాధలు.

రాజరాజు రాజ్యపరిపాలనము ౪౧ సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగాను, సుఖముగాను, గడచెనని చరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. కాని యీతఁడుకూడ శత్రువులవలన బాధలనుభవింపకపోలేదు. ఈతని శత్రువులలో ముఖ్యుఁ డీతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడు. ఇతఁడు మొదటినుండియు రాజరాజునకు గర్భశత్రువై సమయముకొఱకు వేచియుండి యీతనిని బాధ పెట్టుచుండెను.

ఈ విజయాదిత్యుఁడు రాజరాజును వెడలఁగొట్టి యాతని సింహాసన మాక్రమించి వేఁగిరాజ్యమును గొంతకాలము బరిపాలించిన ట్లీతని పాములవాక శాసనమునందలి యీ క్రిందిశ్లోకముల వలనఁ దెలియుచున్నది.

"తస్య మున స్త్రెడిభీమస్య సుతః కృత
మతి గ్రహారాజరాజాహ్వయో
రాజా ద్వాదశాబ్దాన్ ధరా మపాలయత్
తం రాజరాజనృపతిం నిర్ఘాట్య
భువంపరిసహ్యా విజయాదిత్యభూపః
విమలాదిత్యతనూజస్య ద్వైమాతురో గృహీ ద్రాజ్యమ్.

శ్లో శ్రీమాన్శాకే సమాఘేన్నృగీషు నిధిమితే కర్కి-గేకర్క-శాంశౌ
శుద్ధాత్మా శుద్ధపంచ వ్యాదితిది నే సూర్యభే శౌర్యశాలీ
కన్యాలగ్నేతి ధన్యో శశికులతిలకో రాజమార్తాండసూను
ర్వేంగీ సామ్రాజ్య పట్టం స్థవహతి విజయాదిత్యభూపః ప్రతాపీ

విజయాదిత్యుఁడు తనసవతి సోదరుఁడైన రాజరాజును వెడలగొట్టి శా. శ. ౯౫౨ సూర్యుఁడు కర్ణాటకమునందుండఁగా శుద్ధపంచమీ సోమవారమున (క్రీ. శ. ౧౦౩౦) పట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లీ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినది. అప్పటికి రాజరాజు పట్టాభిషిక్తుఁడై యెనిమిదిసంవత్సరములే యైనది. పైని వ్రాసిన మొదటి శ్లోకమున పండ్రెండేండ్లని చెప్పఁబడినది. రాజరాజు తండ్రియైన విమలాదిత్యుని గూర్చి వ్రాసినప్పుడు రాజరాజు పట్టాభిషేకకాలమునకు, పూర్వము నాలుగేండ్లు రాజ్యభారము వహించి యుండెనని వ్రాసియుంటిని. ఆ నాలుగేండ్లు కలిపినచోఁ బండ్రెండు సంవత్సరములు సరిపోవుచున్నది. ఇతఁడు శా. శ. ౯౪౦ సంవత్సర ప్రాంతమున రాజ్యభారమును వహించినట్లు విమలాదిత్యుఁడు ఏడు సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెనని, నందంపూఁడి శాసనము మొదలగు కొన్ని శాసనములు చెప్పుటను బట్టియు, విజయాదిత్యుని పాములవాక శాసనములోని "ద్వాదశాబ్దాన్" అను మాటను

బట్టియు స్పష్టమగుచున్నది కదా! రాజరాజు నామ ముదాహరింపఁ బడిన శాసనములనుబట్టి శా. శ. ౯౪౨ వ సంవత్సర మీతని రాజ్యారంభ కాలమని తెలియుచున్నది. (నందివెలుగు శాసనము; వలివేరు శాసనము = ౧౯౨౦ – సంఖ్య ౬౭౨), ద. హిం. శా. సం. సంఖ్య ౧౦౦౬) ఈ శాసనములలో రాజరాజు విజయరాజ్య సంవత్సరములును శాలివాహన శకాబ్దములుగూడ నీయఁ బడినవి వానినిబట్టి లెక్కించి చూడఁగా నీతని రాజ్యారంభ కాలము శా. శ. ౯౪౨ అని ధ్రువపడుచున్నది. ఇఁక నీతని పట్టాభిషేక కాలము శా. శ. ౬౪౪ అని నందంపూఁడి శాసనమే స్పష్టముగా జెప్పుచున్నది కదా! రాజరాజు ౪౧ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెనని యాతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములలో నున్నది. యీ లెక్క శా. శ. ౯౪౨వ సంవత్సరము నుండి లెక్కింపఁ బడినట్లు, రాజరాజు సవతి తమ్ముఁడైన విజయాదిత్యుని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది ఈ విజయాదిత్యుని విజయరాజ్య సంవత్సరములు శా శ. ౯౮౩ నుండి ప్రారంభమైన ట్లాతని శాసనములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

రాజరాజును శా. శ. ౯౫౨లో సింహాసనమునుండి తొలగించినను, విజయాదిత్యుఁడు విశేషకాలము వేఁగి సింహాసనమునం దున్నట్లు కన్పట్టదు. రాజరా జనతికాలములోనే, యాతని జయించి, రాజ్యమును గైకొని యుండును. అందుచేతనే యాతని రాజ్యకాలము ౪౧ యని యవిచ్ఛిన్నముగా తరువాతి వారి శాసనములలో నుదాహరింపఁ బడినది. ఆ కాలములో విజయాదిత్యుని శాసనములు కనుపట్టుట లేదు.

రాజరాజు రాజ్యకాలము శా. శ. ౯౮౩ తో నంతమొందినట్లు తెలిసికొంటిమి. అప్పు డాతఁడు చనిపోయెనో, మఱి యే కారణము చేతనైన, రాజ్యము విజయాదిత్యునకు సంక్రమించెనో తెలియుట లేదు. శా. శ. ౯౫౨ లో నొకసారి విజయాదిత్యుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెననియు, ననతికాలములోనే రాజరాజుచేఁ బదభ్రష్టుఁ డయ్యెననియు పైని జెప్పియుంటిమి. ఆ పిమ్మట నా విజయాదిత్యుఁడు కళింగదేశ

మున వేఁగి యచ్చట నొక చిన్న సంస్థానమునకుఁ బ్రభువై కాలము గడపిన ట్లాతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. కొంత కాల మీ విజయాదిత్యుఁడు, పశ్చిమ చాళుక్యులకడ సేనానిగా నుండెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. విజయాదిత్యుని కుమారుఁడైన శక్తివర్మ శాసనములోని

"విమలాదిత్యాచ్చోడాన్వయైకలక్ష్మ్యాశ్చ మేడవమహాదేవ్యాః
అజని జయశ్రీ నిత్యో విజయాదిత్యో నరేశ్వరస్తుత్యః
పరోక్షే రాజరాజస్య భ్రాతు ర్ద్వైమాతురస్య యః
ప్రత్యగ్రహీ న్మహీరాజ్యం వీర శ్రీయాయుతః

అను శ్లోకములవలన రాజరాజు, ఏ కారణమువలననో, తనరాజ్యమును వీడి యున్నప్పు డాతని పరోక్షమున విజయాదిత్యుఁ డాతని రాజ్యము నపహరించి యుండెనని తెలియుచున్నది. ఈకథ శా. శ. ౯౮౩ లో జరిగియుండును. దక్షిణమున చోళులకును పశ్చిమ చాళుక్యులకును జరుగుచున్న యుద్ధములోఁ జోళులపక్షమునఁ బాల్గొనుటకో, కాక, తనమామగారైన రాజేంద్రచోళుని రాజ్యమాతని దౌహిత్రుఁడును తనకుమారుఁడు నైన రాజేంద్రచోళునకు (కులోత్తుంగచోడుఁడు) రాఁబట్టవలయునను ప్రయత్నముననో దక్షిణ దేశమునకు రాజరాజు పోయి యుండును. ఆకాలములో వేఁగి సింహాసనమును, విజయాదిత్యుఁడు, పశ్చిమ చాళుక్యుల సాహాయ్యమున నాక్రమించికొని యుండును. కాని, రాజరాజు మరల విజయాదిత్యునినుండి రాజ్యమును దీసికొనలేదు. తరువాత కొలఁదికాలములోనే రాజరాజు చనిపోయియుండును.

శా. శ. ౯౬౪ ప్రాంతమున వేఁగిదేశము నాక్రమించుకొనవలయునని, కళ్యాణిచాళుక్యులు ప్రయత్నించి రనియు, నాసమయమున రాజరాజు మేనమామ యగుమధురాంతకచోళరాజేంద్రభూపాలుని పనుపున రాజరాజబ్రహ్మమహారాజును వంటి యిరువురు దండాధిపతులును ప్రచండ సైన్యముతో వచ్చి కళ్యాణి చాళుక్యుల నెదుర్కొనిరనియు,

కలిదిండికడ జరిగినయుద్ధములో నాముగ్వురు సైన్యాధిపతులు చనిపో యిరనియుఁ, దరువాత నా చోళరాజేంద్రుని కుమారుఁడు గొప్ప సైన్య ముతో వచ్చి కళ్యాణి చాళుక్యులను దరిమివేసి వేఁగిని నిష్కంటకము గాఁ జేసెననియు శ్రీ డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు కలిదిండి శాసనపరిష్కారసందర్భమున భారతిలో (సంపుటము ౩౦ భాగము ౧) వ్రాసియున్నారు. పై విషయములనుబట్టి రాజరాజు పరిపాలనము పుష్పశయ్యను బోలిలేదనియు, నప్పుడప్పుడు శత్రువులదాడులును యుద్ధ ములును సంప్రాప్తములగుచునే యుండెననియుఁ దెలియుచున్నది.

రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁడా ?

రాజరాజు వ్రాయించిన మండకొమ్రి శాసనమును విమర్శిం చుచు రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁడుగా నుండెనని శ్రీ డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు భారతీపత్రికలో (స్వభాను-శ్రావణము) వ్రాసియున్నారు. ఈ విషయమున నాకొకింత యను మానము కలుగుచున్నది. రాజరాజు శాసనములలో నెచ్చటను, కళ్యాణిచాళుక్యరాజుయొక్క పేరుగాని, ఆతని విజయరాజ్య సంవత్సర సంఖ్యగాని, చాళుక్య విక్రమ సంవత్సర సంఖ్యగాని యుదాహరింపఁ బడలేదు. రాజరాజు పరిపాలనా కాలములో, కళ్యాణి చాళుక్యప్రభువుల శాసనములు వేఁగిదేశములో గన్పట్టుటలేదు. ఈ కారణముచే రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁ డని యంగీకరించుటకు మన సొప్పకున్నయది. కళ్యాణిచాళుక్యప్రభువుల శాసనములలోఁ దాము వేఁగిపురాధీశ్వరులమని చెప్పుకొనియున్నను, వారలకుఁ గల్గిన తాత్కా లికవిజయముల వలన నట్లు వ్రాసికొనిరని యూహింపవలయునే కాని, రాజరాజు, వారి యేలుబడి నంగీకరించి వారికి సామంతుఁడుగా నుండె నని తలంచుటకు వీలులేదని నా యూహ. కళ్యాణి చాళుక్యులకు, "సమస్తభువనాశ్రయ, సత్యాశ్రయకుల తిలక" బిరుదము లుండెననియు ఆ బిరుదములను నన్నయభట్టు భారతమున రాజరాజున కుపయోగించె ననియుఁ, దమ ప్రభువుల బిరుదములను సామంతులు ధరించుట కల

దనియు. దీనినిబట్టి రాజరాజు కల్యాణీ చాళుక్యుల సామంతుఁడని తలం
పవలయుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈబిరు
దములు రాజరాజు శాసనములలో లేవు. భారతమున రాజరాజును
సంబోధించు పద్యములలో నన్నయ యుపయోగించినాఁడు. దీనినిబట్టి
రాజరాజే బిరుదములను దన యేలిక యొక్క బిరుదములనుగా ధరించి
నట్లు తలంపరాదని నా యభిప్రాయము. ఇందులో సమస్తభువనాశ్రయ
బిరుదమును తూర్పుచాళుక్యులలో రాజరాజు పూర్వులు కొందఱు
తమ శాసనములలో వేసికొనియున్నారు. అందుచే నీ బిరుదము
ప్రత్యేకము కల్యాణి చాళుక్యులది యని తలంపరాదు. సత్యాశ్రయుఁ
డుభయచాళుక్యులకును వంశకర్త. అందుచే నన్నయ భారతమున
నాశ్వాసాంతపద్యమున 'సత్యాశ్రయ కులశేఖరు'యని రాజరాజును సం
బోధించినాఁడు. కల్యాణిచాళుక్యుల "సత్యాశ్రయ కులతిలక" బిరుద
మును సామంతుఁడు కావున, రాజరాజునకు వేయవలయు నను నుద్దేశ
ముతో నీశబ్దమును నన్నయ యుపయోగింపలేదని నాతలంపు. ఏలిక
బిరుదములను సామంతున కుపయోగింపవలయునని యుద్దేశమున్నచో
నా బిరుదములను రాజరాజు శాసనమునందే నన్నయ వేసియుండును.

రాజరాజు గుణసంపద.

నిత్యసత్యవచనుఁడైన నన్నయమహాకవి, యీ రాజేంద్రుని
గూర్చి రచించిన యాశీర్వాదపద్యములలోని ప్రతివాక్యమును సత్యమే
యని యాతఁడొనర్చిన ఘనకార్యము లిప్పుడును చాటుచున్నవి.

ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందుచంద్రికా
రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజిత భూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్.

క. విమలాదిత్యతనూజుఁడు
విమలవిచారుఁడు గుమారవిద్యాధరుఁ డు
త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా
గమవిజితశ్రముఁడు తమోహీనకరుఁ డురుకాంతిన్.

చ. ఘనదురితానుబంధకలికాలజదోషతుషారసంహతిం
దనయుదయప్రభావమున దవ్వుగఁ జోపి జగజ్జనానురం
జన మగురాజ్యసంతత వసంతవితాంతవిభూతి నెంతయుం
దనరఁ జళుక్యమన్మథుఁడు ధర్మదయార్ద్రనిబద్ధబుద్ధియై.

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసమునన్ మనీషి వి
ద్యాశ్రితతత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్త వ
ర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహి నొప్పు సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్.

సీ. నిజమహీమండలప్రజఁ బ్రీతిఁ బెంచుచు
బరమండలంబుల ధరణిపతుల
నడిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును
బలిమి నీయనిభూమివలయపతుల
నుక్కడఁగించుచు దిక్కులఁ దనయాజ్ఞ
వెలిఁగించుచును విప్రకులము నెల్లఁ
బోషించుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల
నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమునఁ

ఆ. చారుతరమహాగ్రహారంబు లిచ్చుచు
దేవభోగముల మహావిభూతిఁ
దనరఁ జేయు నిట్లు మనుమార్గుఁ డగువిష్ణు
వర్ధనుండు వంశవర్ధనుండు.

భారతమందలి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములను విమర్శన పూర్వకముగ, నదివిరిమేని రాజరాజు బిరుదములును నాతని మతము, సామ్రాజ్యము, భాషానురక్తి, ప్రజాపరిపాలనా సౌష్టవము మొదలగు సుగుణములు దెలియఁగలవు.

రాజరాజు శాసనములు.

రాజరాజు వ్రాయించిన వానిలో కోరుమిల్లి, కలిదిండి, మండ, నందంపూడిశాసనములు వ్యాఖ్యానములతోఁగూడఁ బ్రకటింపఁబడినవి.

కోరుమిల్లియను గ్రామమును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడును, భారద్వాజగోత్రుఁడును నైన చీదమార్యుఁ డను బ్రాహ్మణునకు దానముచేసెను. ఈ గ్రామము గోదావరిమండలమున రామచంద్రపురము తాలూకా మానివాసగ్రామ మగు కపిలేశ్వరపురమునంటి తూర్పుదిక్కున నున్నది. నందంపూడి శాసనమును గూర్చి నారాయణభట్టుచారిత్రమున వ్రాయనున్నాఁడను.

వేఁగిదేశముపై దండెత్తి వచ్చుచున్న శత్రువుల నెదుర్కొనుటకై తనకు సాహాయ్యముగాఁ దనమామగా రయిన రాజేంద్రచోళుఁడు దక్షిణదేశమునుండి రాజరాజబ్రహ్మమహారాజను బ్రాహ్మణదండనాయకుని యొక్కయు మఱి యిరువురు దక్షిణదేశ దండనాయకుల యొక్కయు నాధిపత్యమున నొకప్రచండ వాహినిని బంపఁగా కలిదిండికడ జరిగిన ఘోరయుద్ధమున నా దండనాయకులు మువ్వురును స్వర్గమలంకరించినందున వారికిఁ బుణ్యలోకావాప్తికొఱకు శివాలయాదులు నిర్మించి వాని సంరక్షణకై కలిదిండి మొదలుగా మూఁడు గ్రామముల నిచ్చి రాజరాజు వ్రాయించినశాసనము కలిదిండి శాసనమని పిలువఁబడును. కలిదిండి కృష్ణామండలములోని కైకలూరుతాలూకాయందున్నది. ఈ గ్రామములు మూఁడింటికిఁ గలిపి మధురాంతకవల్లూరని శాసనమున నామకరణము చేసినను నవి యిప్పుడా నూతననామమునఁ బిలువఁబడక పూర్వనామముననే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. శాసనకాలము శా. శ. ౯౬౪ ప్రాంతమైయుండునని శ్రీ నేలటూరి వెంకటర

మణయ్యగారూహించియున్నారు. (భారతి సం. ౨౦ భా. ౧. ఈ శాసనకావ్యకర్త బేతనభట్టు ఈకాలము సత్యమయ్యెనేని, బేతనభట్టు క్రీ. శ. ౧౦౪౨ వఱకును జీవించియున్నాఁడని తలంపవచ్చును. నందంపూఁడిశాసన కాలము రాజరాజురాజ్యవర్షములు ౩౨ వ సంవత్సరమున వ్రాయఁబడినది. రాజరాజు రాజ్యప్రారంభకాలము శా. శ. ౯౪౨ అని యొకలెక్కవలన తేలినది. దానినిబట్టి నందంపూఁడి శాసనకాలము శ. ౯౭౪ (క్రీ శ. ౧౦౫౨) అగును. నందంపూఁడి శాసనమున రాజరాజు పట్టాభిషేక కాలము శ. ౯౪౪ అని చెప్పఁబడినందున నా లెక్కలనుబట్టి గణనము చేసినచో నా శాసనకాలము శ ౯౭౬ (క్రీ శ, ౧౦౫౪) అగును. బేతనభట్టునకుఁ బిమ్మట ననఁగా క్రీ శ. ౧౦౪౨–౧౦౫౨ నడుమ శాసన రచనాధికారము నన్నయభట్టునకు వచ్చియుండునని తలంపవలసి యున్నది.

మండశాసనమున మండయను గ్రామమును భారద్వాజగోత్రుఁడును, నాపస్తంబసూత్రుఁడును, శివకుమార భట్టుని పౌత్త్రుఁడును, రామదేవుని తనయుఁడునగు "అంకయ్య"యను బ్రాహ్మణునకు దానమిచ్చినట్లు వ్రాయఁబడినది. ఇతఁడు సమస్తభువనాశ్రయ బ్రహ్మమహారాజ బిరుదముచేఁ బ్రసిద్ధుఁ డఁట. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారీశాసనము, నందంపూఁడి శాసనముకంటె సంగ్రహముగా నున్నందున దాని తరువాత వ్రాయఁబడినదని నిర్ధారణ మొనర్చుచు, నందంపూఁడి శాసన కాలమునకును రాజరాజు మరణకాలమునకును నడుమ సూర్యగ్రహణములు వచ్చినదినముల నీవిధముగా నిచ్చియున్నారు. రాజరాజు క్రీ. శ. ౧౦౬౧ లోనో ౧౦౬౨లోనో చనిపోయినాఁడు.

(౧)	౨౩	నవంబరు	౧౦౫౨
(౨)		,,	౧౦౫౩
(౩)	౧౦	మే	౧౦౫౪
(౪)	౨	నవంబరు	౧౦౫౪
(౫)	౨౨	అక్టోబరు	౧౦౫౫

(౬)	౧౨	సెప్టెంబరు	౧౦౫౬
(౭)	౨౨	ఆగస్టు	౧౦౫౮
(౮)	౧౫	ఫిబ్రవరి	౧౦౫౮
(౯)	౧౦	ఆగస్టు	౧౦౫౯
(౧౦)	౨౦	జూన్	౧౦౬౦

నందివెలుగు వెలివేరు శాసనముల (A. R. 1920. నె 668-671) లో రాజరాజు నామ ముదాహరింపఁబడి యుండుటచేతను, నందు రాజరాజు విజయరాజ్య సంవత్సరములు ౩౭-౪౧ అని యుదాహరింపఁబడి యుండుటవలనను, రాజరాజు క్రీ శ ౧౦౬౧ వఱకు జీవించి యున్నాఁడనునది స్పష్టవిషయము. అటు పిమ్మట నీతనిపేరు వినఁబడ లేదు. మండశాసనము, పైని గనుపఱచిన తేదీలలో నేదియో యొక సూర్యగ్రహణమునాఁడు వ్రాయించిన దని చెప్పఁదగియున్నది. ఈశాసన కావ్యకర్త నన్నయభట్టే కావున నాతఁ డప్పటివఱకును జీవించి యున్నాఁడు. ఈ మండగ్రామ మిప్పుడు తూర్పుగోదావరిమండలము లో రామచంద్రపురము తాలూకాయందు మానివాసగ్రామమగు కపిలేశ్వరపురము గ్రామమునకు త్తరమునఁ బదిమైళ్లలో మండపేట యను పేరున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

రాజరాజు గణితశాస్త్రము నాంధ్రమున రచించిన పావులూరి మల్లనకుఁ బితామహుఁడైన మల్లనకు గోదావరి మండలములోని నవ ఖండవాడ యను గ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చియుండెను.

రాజరాజునకు రేవలదేవి యను భార్యయుండినట్లామె కుమార్తె సోమలదేవి వ్రాయించిన యొక శాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౦౭) వలనఁ దెలియుచున్నదని కొందఱు పండితులు వ్రాసి యున్నారు. ఆ శాసనమును జదివిచూడఁగా నీ విషయము సంశయాస్పదముగాఁ గన్పట్టినది. ఆ సోమలదేవి రాజరాజు కుమార్తె కాదని యు నాతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుని కుమార్తె యనియు నా యభిప్రాయము. ఆచర్చ యిట నప్రస్తుతమని విడచితిని. రాజ

రాజనరేంద్రుఁడు నన్నయభట్టున కగ్రహారాదికము నిచ్చి యేల గౌర
వింప లేదని కొందఱడుగుచున్నారు. అగ్రహారముల నిచ్చెనో లేదో
మనకుఁ దెలియదు. భారతరచనము పూర్తియైన పిమ్మట నీయవచ్చు
నని తలంచినాఁడేమో! కాక యిచ్చియున్నను నా శాసనము లు
బయలుపడ లేదో చెప్పఁజాలము.

ఈ రాజరాజనరేంద్రుని పైఁ జిత్రాంగి మూలమున సారంగధరు
ని చేతులను పాదములను నరికించి పాప కార్య మొనర్చెనని యొక యప
వాద మాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారములో నున్నది. కాని యందణుమా
త్రమును సత్యము లేదు. ఇతనికి రత్నాంగి చిత్రాంగి యను భార్యలును
లేరు. సారంగధరుఁ డను కుమారుఁడును లేఁడు. ఇందును గూర్చి
చేమకూర వెంకటకవి చారిత్రమున విపులముగా వ్రాసెను. నిర్మల
వర్తనుఁ డగు నీమహారాజు యపకీర్తినుండి విముక్తి నందెడుగాత!

సప్తమవిజయాదిత్యుఁడు:—రెండవ యుద్ధమల్లునికొడుకగు బాద
వరాజను నామాంతరముగల విజయాదిత్యునిఁ గూడ లెక్కించుకొని
కొందఱు చరిత్రకారులీతనిని నెనిమిదవ విజయాదిత్యుఁ డనుచున్నారు.
ఇతఁడు రాజరాజునకు సవతిసోదరుఁడు. ఈతనిని గూర్చి కొన్ని వాక్య
ములు పైని వ్రాసియుంటిమి. రాజరాజునకు దరువాత, వేఁగిసింహాసన
మాతనికుమారుఁడైన రాజేంద్రచోళునకు (ఇతనినే మొదటి కుళోత్తుం
గచోడుఁ డందురు) గావలసియుండఁగా, నీవిజయాదిత్యుఁ డాక్రమిం
చుకొనియెను. కులోత్తుంగ చోడుఁడు చోళసింహాసనసంపాదనార్థము
దక్షిణమునకుఁ బోయి యుండుటచే నీ వేఁగిసింహాసన మీవిజయాదిత్యు
నిపాలఁ బడియెను. కులోత్తుంగున కటు చోళసింహాసనమునుగూడ
లేకుండబోయి, యెనిమిదిసంవత్సరము లుభయభ్రష్టుఁడై యున్నట్లు
కన్పట్టుచున్నది.

ఈ విజయాదిత్యుఁడు, వేఁగిరాజ్యమున విశేషకాలముండలేదు. ఆ సింహాసనమునం దనకుమారుఁ డైన ఇమ్మడిశక్తివర్మను బట్టాభిషిక్తుఁని చేసినట్లు శక్తివర్మశాసనములోని యీక్రింది శ్లోకములవలనఁ దెలియుచున్నది.

> యోరుహ్యా స్వకమాదరా దతితరా ముత్తుంగసింహాసనం
> పిత్రా నిర్జితశాత్రవేణ విజయాదిత్యేన నిత్యోజసా,
> పుత్రస్నేహ పరిప్లుతేన మనసా సామ్రాజ్యపట్టం భువో
> యస్మిన్నక్ష్యతి మాయుగం సమవత వ్యాయేన సర్వాప్రజాః.

తనతండ్రి శత్రువులను జయించి సంపాదించిన రాజ్యమును పుత్రప్రేమచేఁ దన కిచ్చె నని శక్తివర్మ చెప్పుకొనినాఁడు కాని తండ్రిచే జయింపఁబడిన శత్రువు లెవ్వరో తెలియలేదు. బహుశః రాజరాజు తనయుఁ డగు కులోత్తుంగుఁడో, కాక యాతనిపక్షము వహించిన సామంతరాజులో అయియుందురు. ఈ యిమ్మడి శక్తివర్మ యొక్క పట్టాభిషేకకాల మీక్రింది శ్లోకమువలన స్పష్టపడుచున్నది.

> గుణవసునిధి సంఖ్యాం యాతి శాకాబ్దవర్గే
> దివసకృతితులాస్థే యోధవా ద్రాజ్యలక్ష్మీం,
> స్థిరతర మనుధా శుక్లపక్ష ద్వితీయా
> యుజిసుర గురువారే కుంభలగ్నే ఽభిషిక్తః

శకాబ్దములు ౯౮౩ గతించఁగా, సూర్యుఁడు తులారాశియందుండ శుక్లపక్షవిదియా గురువారమునాఁ డనూరాధా నక్షత్ర కుంభలగ్నమున నీపట్టాభిషేకము జరిగినది. ఇమ్మడిశక్తివర్మ ఒకసంవత్సరముకంటె నెక్కువకాలము సింహాసనమునం దున్నట్లు కనఁబడదు. చేదిదేశాధిశుఁ డగుయశః కర్ణదేవుఁ డీయిమ్మడిశక్తివర్మను జంపి, దేశమును కొల్లగొట్టి పోయెనని తెలియుచున్నది పిమ్మట విజయాదిత్యుఁడే మరల రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలించెను. శక్తివర్మను జంపినవాఁడు చోడరాజగు వీరరాజేంద్ర చోడుఁ డని కొందఱి మతము.

చోళసింహాసనమున, కులోత్తుంగచోడుని మేనమామలలోఁ గడపటి యాతఁడు శా. శ ౯౯౧ వఱకును నుండెను. ఈ కాలమున వారు బలహీనులుగా నుండుటచే, వారికి శత్రువులగు పశ్చిమచాళుక్యులవలన నొత్తిడి యధికముగా నున్నందున నత్యంతపరాక్రమశాలి యగుకులోత్తుంగచోళుఁడు సర్వదా దక్షిణమున నే యుండి చోళసింహాసనము గాపాడుచుండుటకు శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరమునందు చోళసింహాసనమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెను. (ఇతని మాతామహుని వంశీయులే అప్పటివఱకు నీతని రాజ్యమును స్వాధీనము కానీయలేదని కొందఱను చున్నారు.) తత్క్షణమే వేఁగిసింహాసనమునుగూడ తనసవతిపినతండ్రి యైన సప్తమవిజయాదిత్యునినుండి తీసికొని తా నధిపతియై, పినతండ్రిపై ద్వేషము వహింపక యాతని నే, వేఁగిదేశమునఁ దనకుఁ బ్రతినిధిగా నియమించి తాను చోళదేశమునకుఁ బోయియుండెను.

దం. హిం. శా. సం ౪ సంఖ్య ౧౨౪౩ గలయొక శాసనములో "సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజుల జయరాజ్య సంవత్సరములు ౨. చక్రవర్తి శ్రీ విజయాదిత్యదేవర నిరవద్య ధరమువచ్చి వేంగి మండలమున ప్రజలకు రాజరాజ మర్యాదనిచ్చి" అని యుండుటచే పై యంశములు ధ్రువపడుచున్నవి. గుంటూరుమండలమందలి మల్లేశ్వర స్వామికి ధర్మ మొసంగి శా. శ. ౯౯౬ వ సంవత్సరమున నీ విజయాదిత్యుఁడు వ్రాయించిన శాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౫౮౬) కూడ పై యంశములను ఋజువు చేయుచున్నది. విజయాదిత్యుని ర్యాలి శాసన మీతని మొదటియేడు సంవత్సరములలోని దగుటచే నీ కులోత్తుంగుని నామ మందులేదు. తాను స్వతంత్రుఁడుగానైన నేమి, కులోత్తుంగచోడుని ప్రతినిధిగా నైననేమి, యీవిజయాదిత్యుఁడు పదునైదు సంవత్సరములు వేఁగిదేశమును పరిపాలించి శా. శ. ౯౯౮ ప్రాంతమున నిహలోకమును వీడిపోయెను.

ఈ సందర్భమున శాసనముల బరిశోధించుటలో గమనింపవలసిన విషయమును గూర్చి యొకింత చెప్పవలసియున్నది. రాజరాజు

యొక్కయు, విజయాదిత్యుని యొక్కయు, మొదటికులోత్తుంగచోడుని యొక్కయు శాసనములలో సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని విజయరాజ్య సంవత్సరములసంఖ్య యుదాహరింపఁబడుచున్నది. ఈ ముమ్మురకును గూడ సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన బిరుదమున్నది. ఈ బిరుదము వంశ పరంపరగా వచ్చుచున్నది. ఈ బిరుదమును వీరి వంశీయులు పదునే డవ శతాబ్దిమధ్యమువఱకును వేసికొనుచు వచ్చిరి.

పై ముమ్మురిశాసనములలోను, ఉదాహరింపబడిన సంఖ్యను బట్టి ఒకవత్సర మించుమించుగా శా. శ. ౯౪౨ వ సంవత్సరము రాజ్య ప్రారంభకాలముగా నేర్పడినచో నది భారతకృతిపతియైన రాజరాజు శాసనమునియు, శా. శ. ౯౭౩ వ సంవత్సరముగా నేర్పడినచో నది విజయాదిత్యుని శాసనమనియు, శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరముగా నేర్పడినచో నది మొదటికులోత్తుంగుని శాసనమనియు గ్రహింపఁదగి యున్నది. విజయాదిత్యుని శాసనములలో మాత్ర మించుక భేద మున్నది. విజయాదిత్యుఁడు శా. శ. ౯౭౩ మొదలు స్వతంత్రము గాను, ౯౯౧ మొదలు కులోత్తుంగునిపక్షమునఁ బ్రతినిధిగాను వేఁగి దేశమును బరిపాలించి యుండుటచే, నాతని శాసనములలో కొన్నిటిలో సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యసంవత్సరములని శా. శ. ౯౯౧ మొ దలుగా లెక్కించి కులోత్తుంగునిరాజ్యసంఖ్య నుదాహరించియున్నారు. అట్టిశాసనములను రెండిటిని పైని నుదాహరించి యున్నాఁడను. కొన్ని శాసనములలో నాతని ప్రతినిధిత్వమును లెక్కలోనికిఁ దీసికొనక యా తని విజయరాజ్యసంవత్సరములు ౯౭౩ మొదలు లెక్కించి, కులోత్తుంగ చోడుడు పట్టాభిషిక్తుఁడైనపిమ్మటకూడ సర్వలోకాశ్రయ విషువర్ధన మహారాజుల రాజ్యసంవత్సరములని విజయాదిత్యుని రాజ్యసంఖ్యయే యుదాహరింపఁబడినది. ఉదాహరణమున కట్టివి రెండు శాసనముల నుదాహరించెదను. (౧) ౯ జను హేంద్రవరము కుమారస్వామి శాసనము శా. శ. ౯౯౪ సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యసంవత్సరములును ౧౧ (౨) రేకిదేవి శాసనము శా. శ. ౯౯౫ స॥ వి॥ రాజ్యసం॥ ౧౩ (ద.

హిం. శా. సం॥ ౪ సంఖ్య ౧౦౧౧) సామాన్యముగా నిట్టిశాసనములు విజయాదిత్యుఁడు స్వయముగా వ్రాయించినవిగాక ఆతనిపేరు నుదాహరించి యితరులచే వ్రాయింపఁబడినవిగా నుండును.

విజయాదిత్యుఁడు శా. శ. ౯౯౮ లో కాలధర్మము నొందిన పిదప వేంగిదేశపరిపాలనమునకై కులోత్తుంగ చక్రవర్తి తనపెద్దకుమారుఁడైన రాజరాజును పంపించెను. ఆతనిపట్టాభిషేకము శా. శ. ౯౯౮ కర్కాటకమాసమున బహుళదశమీ బుధవారమునాఁడు తులాలగ్నమున (౨౭ జూలయి ౧౦౭౭ వ సం॥) జరిగినది. ఈతనిని పంపించునప్పుడు కులోత్తుంగచోడుఁడు పలికిన మాటలుగా నీక్రిందివాక్యములు చాలేరు శాసనమున (ద. హిం. శా. సం॥ ౧ సంఖ్య ౩౮) నుదాహరింపఁబడినవి.

"మయా వేంగీమహీరాజ్యం చోడరాజ్యాభిలాషిణా మత్పితృవ్యేపురాన్యస్తం విజయాదిత్యభూభుజి సచపంచదశాబ్దాని పంచాననపరాక్రమః మహీం రక్షన్మహీనాథో దివం దేవోపమో గతః"

దీనినిబట్టి శా. శ. ౯౮౨ లోనో ౯౮౩ లోనో రాజరాజు గతించియుండుననియు, తాను చోడరాజ్యాభిలాషియై వేంగీ రాజ్యమును తనపినతండ్రియైన విజయాదిత్యునిపైఁ దానే యుంచితిననియు, పదునైదుసంవత్సరము లాతఁడు వేంగీరాజ్యమును సంరక్షించి దివంగతుఁడయ్యె ననియు కులోత్తుంగుఁడే చెప్పియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కులోత్తుంగుఁడు గౌరవమునకొఱకట్లు చెప్పనేకాని, యది యంతయు సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. ఇది నిజమయ్యేనేని విజయాదిత్యుఁడు ర్యాలి శాసనాదులయందు తాను మహారాజునని ప్రకటించుకొనుటయు, తన కుమారుఁడైన శక్తివర్మను పట్టాభిషిక్తునిజేయుటయు, శక్తివర్మశాసనములలో "పరోక్షే రాజరాజస్య" "నిర్జితశాత్రవేణ" అనియుండుటయు, శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట శాసనములలో కులోత్తుంగుని రాజ్యసంవత్సరములసంఖ్య విచ్చుటయు సంభవింపదు. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కాకతీయాంధ్రరాజ యుగచరిత్రమున నీవిషయమునం దొకింత భిన్నాభిప్రాయమును గనుపఱచుచు శక్తివర్మ శాసనాంత

ము లందలి సత్యత్వమును శంకించియున్నారు. ఆ వివాదాంశములను చర్చించుట కిట తావుచాలదు. విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుల కడ సేనాధిపతిగను నొలంబవాడివిషయపరిపాలకుఁడై వారి సామంతుఁడుగను నుండియుండెనని చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. అదికూడ వివాదాంశమై యున్నది. విజయాదిత్యుఁడు తనకుమారుఁడైన శక్తివర్మ మరణానంతరము అనఁగా శా. శ. ౯౪౩ మొదలు వేఁగిదేశమునందే యుండెనుకదా! రాజరాజు జీవితకాలములోను, శక్తివర్మ మరణము వఱకును విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యులతో నుండెనని చెప్పవలసి యున్నది. ఈ విషయమై చరిత్రకారులలో భిన్నాభిప్రాయములున్నవి. వానినన్నిటిని చర్చించి సత్యాన్వేషణముచేయుట యప్రస్తుతప్రసక్తి యగునని విడచితిని. ఈ విషయములను వ్రాసి యిదివంకే యతివిస్తృతము లయిన యీ రాజుల కథలచే నన్నయచారిత్రము నింకఁ బొడిగింపఁజాలను.

రాజేంద్రచోళుఁడు:— ఇతఁడు భారత కృతిపతియైన రాజరాజు కుమారుఁడు. ఇతనికి మొదటి కులోత్తుంగచోడుఁడని నామాంతరము కలదు. ఇతఁడు శా. శ. ౯౯౧ లో పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెనని పైని వ్రాసియుంటిని. ఇతఁడు ౪౯ సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యము చేసెను. వేఁగిచోళదేశములు రెండిటికిఁ గూడ నీతఁడు పరిపాలకుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమశాలి. కళింగ, కుంతల, కేరళ, పాండ్యదేశములను గూడ జయించి యా దేశాధిపతులను సామంతులనుగాఁ జేసికొనియెను. ఇతఁడు తన మేనమామయైన రాజేంద్రదేవుని కుమార్తెయగు మధురాంతకదేవిని బరిణయమై యామెయం దేడుగురు తనయులను బడసెను. అందు మొదటివాఁడగు రాజరాజచోడగంగు వేఁగిదేశమున రాజప్రతినిధిగాఁ దండ్రిచే నియమింపఁబడి యొక సంవత్సరముండి పిదప తండ్రికడకుఁ బోయెను. గోదావరిమండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాయందలి చేకి గ్రామమున లభించిన శాసనమువలన నీ సంగతి తెలియుచున్నది.

చోడగంగునకుఁ బిమ్మట, కులోత్తుంగచోడుని మూఁడవ కుమారుఁడైన వీరచోడుఁడు వేఁగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగా శా. శ. ౧౦౦౧ సింహమాస శుక్లత్రయోదశి గురువారమున పట్టాభిషిక్తుఁడై, క్రీ. శ ౧౦౮౩ వ సంవత్సరము వఱకును పాలించెను. చేకి, కాలేరు, పిఠాపురశాసనములితనివే. ఇతని తరువాత కులోత్తుంగచోడుని నాల్గవకుమారుఁడైన విక్రమచోడుఁడు రాజప్రతినిధిగా నియమింపబడి తండ్రి చనిపోవువఱకును అనఁగా క్రీ. శ. ౧౧౧౮ వఱకును, వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను. కులోత్తుంగునినామ ముదాహరింపబడిన శాసనము లనేకములున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ బ్రఖ్యాతచారిత్రుఁడగు నీతనిఁగూర్చి యధికముగ వ్రాయఁజాలను. కులోత్తుంగునకుఁ బిమ్మట వేఁగిదేశపరిపాలకుల చరిత్రము వారితో సంబంధముగల కవుల చారిత్రముననే జెప్పఁబడును.

రాజరాజచోడగంగు యొక్కయు, వీరచోడుని యొక్కయు శాసనములలో వారి రాజధాని జననాథనగరమని యున్నది. జననాథనగరము రాజమహేంద్రవరమునకు నామాంతరమని కొందఱనుచున్నారు. స్యూయెల్ పండితుఁడు కాకినాడను జేరియున్న జగన్నాథపురమని వ్రాసియున్నాఁడు. కాని, కొన్నిశాసనములలో దాక్షారామమును జననాథనగరమని వ్రాసియున్నారు. ఈ యిరువురు రాజులును, ఆ కాలమున దాక్షారామమును రాజధానిగఁ జేసికొని యుండురని యూహింపఁదగియున్నది.

౨. నారాయణభట్టు

ఆంధ్రభాషలో, నేకవి గ్రంథించిన కావ్యము యొక్క పేరయినను మనకుఁ దెలియదో, ఆకవి చారిత్రము నీ గ్రంథమున వ్రాయుట యసత్యమని మా నిశ్చయము కాని యీప్రతిజ్ఞ కపవాదము లేకపోలేదు. గ్రంథనామములు తెలియకపోయినను, ఏవయిన గ్రంథములను రచించి యుండునవియు, రచియింప సమర్థుఁడనియు, కవులలోఁ జేర్పఁ బడఁదగినవాఁ డనియుఁ దోఁచిన వారి చారిత్రములను గూడ నిందు జేర్చుటవలన, వారి వృత్తాంతము కొంత లోకమెఱింగి వారి గ్రంథములను సంపాదింపఁ బాటుపడునని తలంచి, యట్టివారిఁ గొందఱి నిందుఁ జేర్పఁదలపెట్టితిమి. నారాయణభట్టీ తరగతికిఁ జెందినవాఁడు.

భారతరచనసాహాయ్యము.

ఇతఁడు మహాభారతనిర్మాత యగు నన్నయభట్టునకు సహాధ్యాయుఁడు భారతరచనమునం దాతనికిఁ దోడుపడినవాఁడు. సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటాది భాషలలోఁ గవిత్వము చెప్పఁగల పండితుఁడు. ఇట్టి వారిచారిత్రము లిందుఁ జేర్పకుండ నెట్లుండఁగలము?

ఈతనినిగూర్చి భారతకృత్యాదియందు నన్నయభట్టీ క్రింది పద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు దానును ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడుం సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్.

భారతయుద్ధములో, నర్జునునకు శ్రీకృష్ణునివలె భారతరచనమునం దనకు నారాయణభట్టు తోడయినట్లిందు నన్నయ చెప్పియున్నాఁడు. ఈ యుపమానమునుబట్టి నారాయణభట్టునందు నన్నయ కెంతగౌరవమున్నదియు స్పష్టమగుచున్నది. అర్జునునివలెనే యసాధ్యఘట్టము

లలో నారాయణభట్టు సాహాయ్యమువలన నన్నయ, యీ ఘనకార్యమును నిర్వహించి సఫలీకృతమనోరథుఁడై కీర్తికాయుఁ డయ్యెనని తలంపవలసియున్నది.

వంశవర్ణనము

నారాయణభట్టు గృహనామము "వానస" వారు. నన్నయ రచించిన పై పద్యములోని "వా ను ను" అనుశబ్దమునకు బదులుగా దక్షిణదేశమునుండి సంపాదింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున నుంపఁబడిన యొకప్రతిలో "మా న స" అనియున్నది. "వానస" యనుటకు బదులుగా విలేఖకుఁడు పొరబాటున "మానస" అని వ్రాసియుండును. "వానును" అను పాఠముకంటె "వా న స" పాఠమే సమంజసమని తోఁచుచున్నది.

మడికిసింగనకవికృత పద్మపురాణమును గృతినందిన కందనమంత్రి యింటిపేరుకూడ "వానస" వారే. కాని యాతఁడు కాశ్యపగోత్రుఁడు. ద్రాక్షారామయందున్న యొకశాసనములో (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౦౪౨) "ద్రాక్షారామ నివాసః కాశ్యపగోత్రో...గామచమూపః నాగనశర్మపుత్రో వానసభూదేవవంశవారిజమిత్రః అల్లనశౌరిః" అనియున్నది. కాని నారాయణభట్టు హారితసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. వానసవారిలో రెండు మూఁడు గోత్రముల వారుండి యుందురు. హైదరాబాదు గవర్నమెంటువారు ప్రకటించిన నాగాయి శాసనములలో దాతలయిన గోవిందరాజు మొదలయినవారు కూడ వానసవంశీయులే. వారు పశ్చిమచాళుక్యులకడ మంత్రులుగను దండనాయకులుగ నుండిరి. కాని వారు వసిష్ఠగోత్రులయినట్లు కన్పట్టుచున్నది నారాయణభట్టుతండ్రి శౌచాంజనేయుఁ డనునామాంతరము గల శంకనామాత్యుఁడు. తల్లి సామెకాంబ. పితామహుఁడు కంచె నార్యుఁడు. ప్రపితామహుఁడు కంచెన సోమయాజి. తండ్రి కమాత్య శబ్దము నుపయోగించుటచే నారాయణభట్టు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడని చెప్పవలసియున్నది.

నందంపూఁడి శాసనము.

మహాభారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁడీ నారాయణ భట్టునకు నందంపూఁడియను గ్రామము నగ్రహారముగా నొసంగియొక తామ్రశాసనమును వ్రాయించినాఁడు. ఆశాసనమందలి గద్యపద్యము లను రచియించినవాఁడు నన్నయభట్టు. ఆశాసనమువలన నారాయణభట్టు వృత్తాంతమును, రాజరాజ నరేంద్రుని వంశావళియుఁ దెలియుచుండు టచే గ్రంథవిస్తరభీతి యున్నను, నా శాసనము నిట వ్రాయుచు న్నాఁడను.

శ్రీ ధామ్నః పురుషోత్తమస్య మహతో నారాయణస్య ప్రభో
ర్నాభీపంకరుహా ద్బభూవ జగతస్స్రష్టా స్వయంభూ స్తతః॥
జజ్ఞే మానససూను రత్రి రితి య స్తస్మా న్మునే రత్రిత
స్సోమో వంశకర స్సుధాంశు రుదిత శ్శ్రీకంఠచూడామణిః॥
తస్మా దాసీ త్సుధాసూతే ర్బుధో బుధనుత స్తతః
జాతః పురూరవానామ చక్రవర్తీ సవిక్రమః॥
తస్మాదాయు రాయుషో నహుషః నహుషా ద్యయాతిః
చక్రవర్తీ వంశకర్తా తతః ప్రాచీశః ప్రాచీశా త్సైన్యయాతిః
సైన్యయాతే ర్హయపతిః హయపతే స్సార్వభౌమః
సార్వభౌమా జ్జయసేనః జయసేనా న్మహాభౌమః
మహాభౌమా దైశానకః ఐశానకా త్క్రోధాననః
క్రోధాననా ద్దేవకిః దేవకే ర్రిభుకః రిభుకా ద్రిక్షకః
ఋక్షకా న్మతివరః వర స్సత్రయాగయాజీ సరస్వతీ నదీనాథః
తతః కాత్యాయనః కాత్యాయనా న్నీలః నీలా ద్దుష్యంతః
తత్సుతః ఆర్యా గంగాయమునాతీరే యదవచ్ఛిన్నమ్
నిఖాయ యూపా న్క్రమశః కృత్వా తథా శ్వమేధా న్నామ
మహాకర్మ భరత ఇతి యో లభత। తతో భరతా ద్భూమన్యుః।
భూమన్యో స్సుహోత్రః సుహోత్రా ద్ధస్తీ। హస్తినో విరోచనః
విరోచనా దజమీఢః। అజమీఢా త్సంవరణః సంవరణస్య

తపనసుతా యా స్తపత్యా శ్చ సుధన్వా। సుధన్వనః పరిక్షిత్ పరిక్షితో భీమసేనః భీమసేనా త్ప్రదీపనః ప్రదీపనా చ్ఛంతను ః శంతనోర్విచిత్రవీర్యః విచిత్రవీర్యా త్పాండురాజః పుత్రా స్తస్యచ ధర్మజ భీమార్జున నకులసహదేవాః పంచేంద్రియవత్ పంచస్యు ర్విషయగ్రాహి న స్త్రం.

వృత్తం॥ యే నాదాహి విజిత్య ఖాండవమఘో గాండివినా వజ్రిణం యుద్ధే పాశుపతాస్త్ర మంధకరిపో శ్చాలాభి దైత్యాః బహూః॥ ఇంద్రార్ధాసనమధ్యరోహిజయినా యత్కాలి కేయాదికా న్హా త్వా స్వైర మకారివంశవిపినచ్ఛేదః కురూణాం విభోః॥

తతోర్జునా దభిమన్యుః। అభిమన్యోః పరిక్షిత్। పరిక్షితో జనమేజయః జనమేజయాత్ క్షేమకః। క్షేమకా న్నరవాహనః। నరవాహనాచ్ఛతానీకః। శతానీకా దుదయనః। తతః పరం తత్ప్రభృతి ష్వవచ్ఛిన్నసంతానే ష్వయోధ్యాసింహాసనాసీనే ష్వేకోన షష్టి చక్రవర్తిషు గతేషు.

తద్వంశ్యో విజయాదిత్యో నామరాజా విజిగీషయా। దక్షిణాపథం గత్వా త్రిలోచనపల్లవ మధిక్షిప్య దైవదురీహయా లోకాంతర మగమత్। తస్మిన్సంకులే పురోహితేన సార్ధమంతర్వత్నీ తస్యమహాదేవీ ముడివేమునామాగ్రహార ముపగమ్య। త ద్వాస్తవ్యేన విష్ణుభట్టసోమయాజినా। దుహితృనిర్విశేష మభిరక్షితాసతీ। విష్ణువర్ధనన్నామ ప్రసూయా। తస్యచ। కుమారకస్య। మానవ్యసగోత్ర హారీతీపుత్ర ద్విపక్షగోత్రక్రమోచితాని। కర్మాణికారయిత్వాత మవర్ధయత్. సచ మాత్రావిదితవృత్తాం తస్స న్నిర్గత్య చలుక్యగిరౌ నందాం భగవతీం గౌరీ మారాధ్య కుమారనారాయణ మాతృగణాః సంతర్ప్య శ్వేతాతపత్రైక శంఖపంచమహాశబ్ద పాలికేతన ప్రతిఢక్కావరాహలాంఛన పింఛకుంతసింహాసన మకరతోరణ కనకదండ గంగాయము

నాదీని స్వకులక్రమాగతాని ఆక్షిప్తానీవ తత్సామ్రాజ్యచిహ్నాని సమాదాయ కదంబగంగాదిభూమిపాన్నిర్జిత్య సేతునర్మదామధ్యం సార్ధసప్తలక్షం దక్షిణాపథం పాలయామాస.

శ్లోకః॥ తస్యాసీద్విజయాదిత్యో విష్ణువర్ధనభూపతేః,
పల్లవాన్వయజాతాయా మహాదేవ్యాశ్చ నందనః.

తత్సుతః పొలకేశివల్లభః తత్పుత్రః కీర్తివర్మా తస్యతనయః స్వస్తి శ్రీమతాం సకలభువనసంస్తూయమాన మానవ్యస గోత్రాణాం హారీతీపుత్రాణాం కౌశికీవరప్రసాదలబ్ధరాజ్యానాం మాతృగణ పరిపాలితానాం స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం భగవన్నారాయణ ప్రసాదసమాసాదిత వరవరాహలాంఛనేక్షణ క్షణవశీకృతారాతి మండలానా మశ్వమేధావభృథస్నాన పవిత్రీకృత వపుషాం చాలుక్యానాం కులమలంకరిష్ణో స్సత్యాశ్రయవల్లభేంద్రస్యభ్రాతా కుబ్జవిష్ణువర్ధనో ష్టాదశ వర్షాణి। వేంగీదేశ మపాలయత్. తదాత్మజో। జయసింహవల్లభ స్త్రయస్త్రింశతం తదను జేంద్రరాజ స్సప్తదినాని తత్సుతో విష్ణువర్ధనో నవ తత్సూను ర్మంగియువరాజః పంచవింశతిం। తత్పుత్రో జయసింహవల్లభ స్త్రయోదశ తదవరజః కొక్కిలి షణ్మాసాన్ తస్యజ్యేష్ఠభ్రాతా విష్ణువర్ధన స్సముచ్చాట్య సప్తత్రింశతం తత్పుత్రో విజయాదిత్యభట్టారకో ష్టాదశ తత్తనజో విష్ణువర్ధన షట్త్రింశతం తత్సూను ర్విజయాదిత్య నరేంద్ర మృగరాజ శ్చాష్టాచత్వారింశతం। తత్సుతః। కలివిష్ణువర్ధనో ద్యర్ధ వర్షం తత్సుతో గుణగవిజయాదిత్య శ్చతుశ్చత్వారింశతం తద్భ్రాతుర్విక్రమాదిత్యభూపతే స్తనయ శ్చాలుక్యభీమస్త్రింశతంతత్సుతః కొల్లభిగండవిజయాదిత్యః షణ్మాసాన్ తత్సూను రమ్మరాజ స్సప్త వర్షాణి తత్సుతం విజయాదిత్యం బాల ముచ్చాట్య తాడపోమాస మేకం తం జిత్వా యుధి చాలుక్యభీమతనయో విక్రమాదిత్య ఏకాదశ మాసాన్ తత స్తాడపరాజసుతో యుద్ధమల్లః సప్తవర్షాణి.

శ్లో॥ తం యుద్ధమల్లంపరిహృత్య దేశా త్ప్రష్ట్వేతరేషా మపి శాత్రవాణాం। తస్మైమమ్మరాజానుజరాజభీమో భీమస్సమో ద్వాదశ రక్షతిస్మ॥

తత్సూను ర్వినతారాతి రమ్మరాజో నృపాగ్రణీః
పంచవింశతివర్షాణి వేంగీభువ మపాలయత్
ద్వైమాతు రోమ్మనృపతే ర్దాననృపో రాజ భీమనృపతనయః।
విద్యాకలాపచతురః చతుర శ్చతురంతధరామశాత్సమా స్త్రిసః।
అనుదానార్ణవా దాసీ ద్దైవదుశ్చేష్టయాంతతః।
స ప్తవింశతివర్షాణి వేంగీభువి రనాయకా॥
అతాస్తంతరేదానన రేంద్రసూను శ్రీశ క్తివర్మాసురరాట్సధర్మా,
యశ్శౌర్యశక్త్యావినిహత్య శత్రూన్స ద్వాదశాబ్దాన్సమరక్షదుర్వీం॥
తత స్తదనుజో వీరో విమలాదిత్యభూపతిః,
మహీమండల సామ్రాజ్య ప్రాజ్యలక్ష్మీస్త మ్మదాదధాత్.
తేజోదయదీయమఖిలక్షితిపాలమాళి
మాలాస్వభా దమలరత్నరుచి చ్ఛలేన
పాతిస్మ స ప్తసమా స్సకలా న్ధరిత్రీం
భీమప్రతాపమహితో బిరుదాంకభీమః।
తస్మాద్విమలాదిత్యా ద్రవికులస్మై శ్వర్యశ్చకుందవా దేవ్యాః
నిజగుణవశీకృతాఖిలరాజ్యన్నో రాజరాజవిభు ర్జని॥
య స్సోమవంశతిలకః శకవత్సరేషు
వేదాంబురాశినిధి వర్తిషు సింహ గే ర్కే।
కృష్ణద్వితీయదివసో త్తరభాద్రికాయాం
వారే గురో ర్వణిజిలగ్నవ రేభిషిక్తః॥
ఇంద్రో యథా దివ ముదారయశా స్తథోర్వీం
శౌర్యేణ శశ్వ దఖిలా మభిరక్షితుం యః।
శ్రీవిష్ణువరనృపో మకుటం పదార్హం
మూర్ధ్నా దధా న్మణిమయాంఖ విభాసితాశమ్॥

సంచరతి క్షితితలం క్షపితారివర్గే
మార్గేణ యేన నయశాలినిమానవేన
ప్రీతాః ప్రజానిజపవిత్రచరిత్రతోషైః
ప్రక్షాలయంతి కలి కాలకలంకపంకమ్॥

సన్మార్గేణ కులం కలాగమపరిజ్ఞానేన కుర్వన్ దివం
దీనానాథజనార్థితార్థనివహత్యాగేన లక్ష్మీం స్థిరాం,
సంపూర్ణామలచంద్రికా విశదయా కీర్త్యా జగద్గీతయా
యో దిక్చక్రమలంకరోతి సుతరాం చాలుక్యచూడామణిః .
యస్య స్ఫారభుజాకృపాణ దళితారాతీభకుంభస్థల
ప్రోన్ముక్తామలవృత్తమౌక్తికచయ స్సంగ్రామరంగాంతరే
ధత్తే వీరరసక్రియాభి నయనప్రస్తావనాలక్షితాం
వీరశ్రీరచితాంజలి ప్రవిసర త్పుష్పోపహారశ్రియమ్.
పిత్రో ర్వంశగురూ బభూవతు రలం యస్య స్ఫురత్తేజసౌ
సూర్యాచంద్రమసౌ నిర స్తతమసౌ దేవౌ జగచ్చక్షుషీ
దంష్ట్రాకోటిసముద్ధృతాఖిల మహీచక్రం మహాక్రీడయా
విష్ణోరాతివరాహరూప మభవ ద్యచ్చాసనే లాంఛనమ్.
స సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజో రాజ
పరమేశ్వరః। పరమభట్టారకః। పరమమాహేశ్వరః। పరమ
బ్రహ్మణ్యః। శ్రీరాజరాజదేవో। రేండేఱుల నడిమివిషయని
వాసినో। రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్ కుటుంబినః। సమాహూయ
మంత్రిపురోహిత సేనాపతియువరాజదౌవారిక ప్రధానసమక్షం ।
మిత్థ మాజ్ఞాపయతి। యథా।
హారీతగోత్రే హరిమూర్తి రాప స్తంబద్విజశ్రేష్ఠ విభుర్వినీతః
సదా పురోడాశపవిత్రవక్త్రో విద్వా నభూ త్కించనసోమయాజీ.

తస్య శ్రీమాన్ హిమకరకరప్రస్ఫురత్కీర్తిరాశే
రాసీత్సూనుః సకలవిదుషా మంచితః కంచనార్యః
యం మన్యంతే యమమునిగణాః కామధేనుం కవీంద్రాః
క్రీడారామం పరమసుహృదో జీవితం బంధువర్గాః॥

తస్మాత్సూనుర్మహాత్మా సమజని కౌచాంజనేయ ఇతి విదితః
ప్రజ్ఞాజితవాచస్పతి రకలంకో శంకనామాత్యః॥

తస్య చ సుధర్మపత్న్యాం గుణశాలిన్యాశ్చ సామెకాంబాయాః
అభవ దనుష్ఠితజగదుపకరణో నారాయణ స్తనయః॥

యః సంస్కృతకార్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషాసు।
కవిరాజశేఖర ఇతి ప్రధితః సుకవిత్వవిభవేన॥

కవీ న్స్మనిషా లవదుర్విదగ్ధాన్ మనోహరాభి ర్నిజసూక్తిభిర్యః
కుర్వన్నగర్వాన్పటుభిర్బిభర్తి న్కవీభవజ్రాంకుశనామ సార్థమ్॥

తస్మై సకలజగదభి గుణశాలినే। సరస్వతీకర్ణావతంసాయ యాష్టా దశావధారణ చక్రవర్తినే। నన్నినారాయణాయ। భవద్విషయే। నందమపూణ్డినామగ్రామే। మోగ్రహారీకృత్య। సోమగ్రహణనిమిత్తే। ధారాపూర్వకం మస్మాభి। స్సర్వకరపరిహారేణ। దత్తః। ఇతి విదిత మస్తువః। అస్యసీమానః। పూర్వతః। ఇయ్యూరియుం। బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియు నెరవులయుం। బొలగరుసు। పల్లమున। కొండియగుంట నడుమసీమా ఆగ్నేయతః। ఇయ్యూరియుం। బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియు। నెరవులయుం బొలగరుసున। ముయ్యాలికుట్రుసీమా దక్షిణతః। ఇయ్యూరియు। నెరవులయుం బొలగరుసున తాడ్లకొవసీమా। నైరృత్యతః। ఇయ్యూరియు నెరవులయు ముందరమునయుం। బొలగరుసున। ముయ్యలికుట్రసీమా। పశ్చిమతః। ఇయ్యూరియు। ముందరిమునయు। దుడకుటితియుం బొలగరుసున ముయ్యాలికుట్రసీమా। వాయవ్యతః। ఇయ్యూరియు దుడకుటితియుం బిల్లె

మ పెద్దపూండ్డియుం। బొలగరుసు। మయ్యాలికట్టున గొల్లకేవసీమా। ఉ త్తరతః। ఇయ్యారియుం బిల్లెమ పెద్దపూండ్డియుం బొలగరుసున। కేయుకవగడ్డయసీమా। ఐశాన్యతః। ఇయ్యారియు బిల్లెమ। పెద్దపూండ్డియుం। బొలగరుసు। మట్టితోడితాటియోద్ద చింతయసీమా।

అస్యోపరి। న। కేనచి ద్బాధాకరణీయా। యః। కరోతి। స। పంచమహాపాతకయుక్తోభవతి॥ తథాచోక్తం। భగవతా। వ్యాసేన। స్వదత్తం పరదత్తం వా యో హరేత వసుంధరాం। షష్టింవర్ష సహ స్రాణి। విష్ఠాయాం। జాయతేక్రిమిః।

బహుభి ర్వసుధా దత్తా బహుభి శ్చానుపాలితా।
యస్య యస్య యదా భూమి స్తస్య తస్య తదా ఫలమ్।
ఇతి ఆజ్ఞప్తి రస్య కటకాధిరాజః।

కావ్యానాం కర్తా నన్నియభట్టో లేఖకో గుండాచార్యః। ద్వాత్రిం శత్తమే విజయరాజ్యవర్షే వర్ధమానే కృతమిదంశాసనం.

ఈ శాసనమునుబట్టి, నారాయణభట్టు సంస్కృత, ప్రాకృత, కర్ణాట, పైశాచికాంధ్ర భాషలయందు, చక్కని కవిత్వము చెప్పఁగల వాఁడై కవిరాజశేఖరబిరుదమును, మనోహరములైన తనవాక్యములచే సామాన్య కవుల గర్వమునడంచువాఁడై కవీభవజ్రాంకుశబిరుదమును గాంచియుండెననియు, సరస్వతి కర్ణావతంసుఁడని, అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తియని, పేరుగాంచి యుండెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు కర్ణాటభాషయందు భారతమును రచియించియుండెననియు, ఆభారతమునందలి పద్యములకును, నన్నయభారతమునందలిపద్యములకును పలుతావులఁ బోలికయున్నదనియుఁ జెప్పుచున్నారు. కాని కన్నడభారతము నాకు లభింపనందున నావిషయమును గూర్చి విశేషముగ వ్రాయఁజాలను. నన్నయ రచింపగా మిగిలిన భారతమును నారాయణభ

ట్టేలపూరింపలేదను ప్రశ్నమునకు సమాధాన మీయలేము. శ్రీకృష్ణ నిర్వాణ పర్వమునకుఁ బూర్వమైనట్లే నన్నయ కొంచుకపూర్వమే నారాయణభట్టిహలోకమును వీడిపోయెనేమో! లేదా నన్నయకుఁ గలిగిన నిరుత్సాహమే యాతనికిఁ గలిగియుండును. ఈవిషయమున నిదమిత్థమని నిర్ణయించుట కిప్పటివఱకు దొరకినయాధారములేమియుఁ దోడుపడుటలేదు. ఇతఁడాంధ్రభాషలోఁ బ్రత్యేకముగ నేమేనిగ్రంథములను రచియించెనో లేదో తెలియదు. కర్ణాటభాషలోఁ గొన్ని పుస్తకములను రచియించెనని కర్ణాటకవిచారిత్రమున వ్రాయఁబడియె నని వివియున్నాఁడను. ఆచారిత్రమును నేనుజూచుట తటస్థింపలేదు.

ఇతనికాలము

నందంపూడి శాసనమునందు రాజరాజనరేంద్రుని ౩౨ రాజ్య సంవత్సరమున నాదానమీయఁబడినట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. రాజరాజు పట్టాభిషేకకాలము శా. శ. ౯౪౪ అని యీ శాసనమునందే యుండుటచే నీశాసనము శా. శ. ౯౭౬ వ సంవత్సరమున చంద్రగ్రహణమునాఁడు క్రీ. శ. ౧౦౫౩ సం॥ నవంబరు ౩ వ తేదీని వ్రాయఁబడి నట్లు తేలుచున్నది. ఈ శాసనమునకుఁ దరువాత దాదాపు పదిసంవత్సరములు రాజరాజు జీవించియున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది. నారాయణభట్టుకాలము క్రీ. శ. ౧౦౨౦—౧౦౭౦ అని చెప్పవచ్చును. దాన మొసంగిన నందంపూఁడి గ్రామము కృష్ణామండలములోని తణుకుతాలూకా యందు సెట్టిపేటకు సమీపమున నెట్టుకాలువయొద్దనున్నదని, యాంధ్రులచరిత్రమున శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులు గారును, గోదావరిమండలమున నమలాపురముతాలూకాలో నున్నదని జయంతి రామయ్యపంతులుగారును వ్రాసియున్నారు. రామయ్యపంతులుగారి యూహయే సరియైనది.

ఇతఁడు త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియా?

గోదావరి మండలమునందలి ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరస్వామి యాలయములో స్వామికి దీపారాధనమునకై యేర్పాటును గావించి కుప్పమ యనువామె యొక శిలాశాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౧౦) వ్రాయించినది. అందు "చక్రవర్తి త్రైలోక్యమల్లదేవర ప్రధాని నారాయణభట్లుకుంతుఱుకుపమ పెట్టిన అఖన్డవర్తి లోహావుదివియ" అని వ్రాయఁబడియున్నది. దీపదానము గావించిన కుప్పమ నారాయణభట్టుని తనయ యనియు, ఆనారాయణభట్టు త్రైలోక్యమల్లుని మంత్రియనియు నీశాసనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ దీపదానకాలము శా. శ. ౯౭౭ అని శాసనమునం దుదాహరింపఁబడినది. ఆ కాలమున "త్రైలోక్యమల్లబిరుదాంచితుఁ" డగు సోమేశ్వరుఁడు, కల్యాణినగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేయుచున్నమాట నిజము. అతఁడు పశ్చిమచాళుక్యవంశజుఁడు. కుప్పమతండ్రియైన నారాయణభట్టు సోమేశ్వరునియొద్ద మంత్రిగానున్న మాటకూడ వాస్తవము కావచ్చును. కాని, యాతఁడు నన్నయభట్టునకు భారతరచనాకావ్యమునం దోడయిన నారాయణభట్టే యనుటకు నిర్బాధకమైన యాధారములు నాకు లభింపలేదు. సుప్రసిద్ధచరిత్రకారు లగు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారి యిరువురు నొక్కరే యని యభిప్రాయపడి యున్నారు. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారుకూడ నది సత్యమైయుండునని యూహించి, యా కాలమున భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు పశ్చిమ చాళుక్యరాజయిన త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వరునకు సామంతుడుఁగా నుండి యాతని సకలభువనాశ్రయ, సత్యాశ్రయకులశేఖర బిరుదములను దానుగూడ వహించెనని చెప్పుచు భారతిపత్రికలో "ఇది సంగతమేని ప్రధాని నారాయణభట్టు నిజప్రభువగు త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వర

చక్రవర్తియొక్క స్థానాపతియై యతనికగిగ్గాపైన రాజరాజనరేంద్రుని సంస్థానమునకు వచ్చెననియు, నన్నయభట్టారకునికి భారతరచనయందు దోడ్పడెననియు, దానికి ప్రతిఫలముగ రాజరాజనరేంద్రు డతనికి నందంపూడిగ్రామము నగ్రహారము జేసి యిచ్చెననియు దలంచవలసియున్నది.'' అని వ్రాసియున్నారు.

త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియైన నారాయణభట్టును, నన్నయ స్నేహితుఁడైననారాయణభట్టును, నొక్కరుగారని నాయుద్దేశము. పశ్చిమచాళుక్యుఁడైన త్రైలోక్యమల్లుఁడు వేఁగిదేశమును జయించినాఁడనియు, రాజరాజాతనిక్రింద సామంతుఁడుగా నుండెననియుఁ దలంచుటకుఁ బ్రబలములైనయాధారములు లేవు. నందంపూఁడిశాసనములో నారాయణభట్టు కవియుఁ బండితుఁడు ననియే చెప్పఁబడినది. కాని, యొకరాజుకడఁ బ్రధానిగా నుండెననుసూచనయైన లేదు. నిజముగా నీతఁడు త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియే యైనయెడల, నావిషయము మా శాసనమున సూచింపఁబడకుండ నుండదు. క్రీ. శ. ౧౦౪౮ వ సంవత్సరప్రాంతమున వేఁగిదేశమును కళ్యాణిచాళుక్యు లాక్రమించుకొనిరని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము. అది సత్యమయినచో నటులపిమ్మట నే, నారాయణభట్టునకు వేఁగిదేశముతో సంబంధము ప్రారంభమై యుండవలయును. అంతకుఁ బూర్వమీతనికి వేఁగిదేశముతో సంబంధముండవలసినపనిలేదు. కాని నన్నయభట్టీతనిగూర్చి భారతమున వ్రాసినపద్యములో నితఁడు తనకు సహాధ్యాయుఁడనియు, నిష్టుఁడనియు వ్రాసియున్నాఁడు. క్రీ. శ. ౧౦౪౮ వ సంవత్సరములోఁ దనకుఁ బరిచయుఁడైన వానిని సహాధ్యాయుఁడని చెప్పుట పొసఁగదు. నారాయణభట్టు వేఁగిదేశమువాఁడేయై నన్నయాభట్టుతో సహాధ్యాయిగానుండి పిదపఁ గళ్యాణికిఁ బోయి త్రైలోక్యమల్లునివద్ద ప్రధానియై,

తరువాత, వేఁగిదేశ పరిపాలనమున త్రైలోక్యమల్లునిచే నియుక్తుఁడై యిచ్చటకువచ్చి భారతరచనలోఁ దోడ్పడి, నందంపూఁడి నగ్రహారము గాఁ బడసెనని చెప్పవలసియుండును. ఇదియంతయు నూహయే కాని యొక యాధారముమీఁద నాధారపడినదికాదు. మంచియాధారము లభించువఱకు నీ నారాయణభట్టు లిరువురు భిన్నవ్యక్తులనియు, గుప్పమ్మ తీర్థయాత్రకై ద్రాక్షారామమునకు వచ్చి యీ శాసనము వేయించినదని తలంచుట సమంజసమనియు నా యభిప్రాయము. శాసనకాల మత్యంత సన్నిహితముగా నుండుటవలనను, నందంపూఁడి ద్రాక్షారామము లేక మండలమున నాతి దూరములో నుండుటచేతను, మన నారాయణభట్టు తండ్రి యమాత్యుఁడగుటను, బితామహుఁడగు కంచెనను "యంమన్యంతేయమరిగణాః" శత్రువులు యమునిగాఁ బరిగణింతురని చెప్పుటచే నాతఁడు కేవలముఁ బండితుఁడే కాకుండ నే రాజనొద్దనో మంత్రిగనో సేనాధిపతిగనో యున్నాఁడని తలంపవలసియుండుట వలనను జరిత్రకారు లిదివఱకట్లే తలంచియుండుటచేతను, నీ యిరువురు నారాయణభట్టులు నొక్కరేయని నిర్ణయించుట న్యాయమగునేమోయని శంకకలుగుచున్నను, పైనివ్రాసిన కారణములచే నట్లు చేయఁజాలక పోయితిని.

కర్ణాటక భాషలో రెట్టమతమును రచించిన రెట్టఁడను కవి, తన గ్రంథమునకు నారాయణభట్టు రచించిన శాస్త్ర మాధారమని చెప్పియున్నట్లు, అయ్యల భాస్కరకవి కృతమగు రెట్టమత శాస్త్రమందలి "సుదితకీర్త్యాఖ్యాచే నొనరు నారాయణభట్ట మతంబును" అను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు మన నారాయణభట్టయి యుండు నేమో! ఇది యూహయే కాని సత్యమనుట కాధారము దొరకలేదు.

౩. భోజమహారాజు

జగద్విదితయశుఁడైన యీ మహారాజు, భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రునితో సమకాలికుఁడు. మహాపండితుఁడు. కవిపండితపోషకుఁడు. ఈ యిరువురను పోల్చుచు, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగా రాంధ్రుల చారిత్రమున నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

ఇతఁడును రాజరాజవరేంద్రుఁడును సమకాలికులు.

"రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా నాంధ్రదేశమేలిన రాజరాజనరేంద్రుఁడును ధారాపురము రాజధానిగా మాళవదేశము నేలిన భోజమహారాజును సమకాలీను లగుటమాత్రమే కాక సమానలక్షణములనుగూడఁ గొన్నిటిని గలిగియుండిరని తెలిసికొనినప్పు డెంతయో యానందము కలుగుచున్నది. భోజరాజు ౧౦౧౮ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౬౦ వ సంవత్సరము వఱకును నలుబదిసంవత్సరములకుఁ పైగా రాజ్యపాలనము చేసియుండెను. భోజమహారాజు సంస్కృతపండితులను సంస్కృతకవుల నాదరించి సంస్కృతభాష నుద్ధరించెను. మన యీ రాజరాజనరేంద్రుఁడు సంస్కృతభాషాకవులను మాత్రమే కాక దేశభాషాకవుల కగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చి పోషించి, దేశభాషలనుద్ధరించెను. భోజమహారాజు సరిహద్దులనుండు రాజులతోడను గజనీమహమ్మాదు సైన్యములతోడను బోరాడవలసివచ్చి యతని మనస్స్వాస్థ్యమునకుఁ గొంత భంగము కలుగుచువచ్చెను. కాని మన యీ రాజరాజనరేంద్రున కట్లు చేయఁదగినయుద్ధములేవియు లేకమనంబు నిశ్శంకముగ నుండెను. అయిన నిరువురకును విద్యావ్యాసంగముల నభిరుచిమెండుగ నుండెను. భోజరాజు సంస్కృత పండితులచే సంస్కృతభాషలోనే బహుగ్రంథములను రచింపించియు, సంస్కృతకళాశాలలను స్థాపించినవాఁ డగుటచేత భరతఖండము నందంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచుటకుఁ

గాఁగణమన్యేను. రాజనరేంద్రుఁడు తనదేశభాష నుద్ధరించి తరింపఁ జేయుకొఱకే విశేషకృషి సల్పినవాఁడగుటచేత నొక్కయాంధ్రదేశము ననే ప్రసిద్ధి కెక్కి యాంధ్రమహాజనులకృతజ్ఞతకుమాత్రమే పాత్రుఁడ య్యెను. భోజమహారాజు వీరమరణమైనను శత్రుజన మధ్యమునఁ బ్రాణములు విడువవలసినవాఁ డయ్యెను. రాజనరేంద్రునికట్టిది సంభవింప లేదు. రాజనరేంద్రునికాలము సుఖతరంబుగ నడిచెను. రాజనరేంద్రుఁ డు భోజరాజుకంటె నదృష్టవంతుఁడని చెప్పవలయును."

ఇతఁ డాంధ్రకవియా ?

ఈ మహారాజుచారిత్రమును వ్రాయునవసరము నాకుఁ గల్గునని నే ననుకొనలేదు. కాని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు బద్దెనరచిం చిన నీతిశాస్త్రముక్తావళిపీఠికలో భోజరాజవిభూషణమను నీతిభూషణ ము పేరుదాహరించి "భోజరా జాంధ్రద్రవిడకర్ణాటములఁ గవిత్వము చెప్పఁజాలెననుట మనకు హృదయానందముగా నున్నది" అని వ్రాసి యున్నారు. దీనినిబట్టి భోజరాజీగ్రంథమును రచియించెనవి తెలియు చున్నది. అందుమూలమున నీమహారాజు నిందుఁ జేర్పుభాగ్యమలవడి నది. నీతిభూషణములోని పద్యములు మడికిసింగన సకలనీతిసమ్మతమున నుదాహరింపఁబడినవి. మడికిసింగన తనగ్రంథమున నుదాహరించిన పద్యముల నేగ్రంథములనుండి గైకొనినదియు న వ తా రి క లోఁ జెప్పి యున్నాఁడు. భో జ రా జాంధ్రకవియగునా యను విషయమును జర్చింపఁగోరువారి కనువుగా నుండునని సింగనకవి య వ తా రి క లో వ్రాసినవాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"అట్లు గావున సకలశాస్త్రంబులందును న య శా స్త్ర ం బు ముఖ్యంబని తలంచి చెప్పంబూనితి. నారద వసిష్ఠ పరాశర బాదరా యణభృగ్వాంగిరస గురు శుక్ర మతానుసారంబై దేవమానవరాక్షసం బులైన సాత్త్వికరాజసతామసప్రకారంబు లగునయశాస్త్రంబులు పరి

క్షించి యాంధ్రభాషాకోవిదుల లగుసుకవీంద్ర విరచితంబైన ముద్రా
మాత్య పంచతంత్రి బద్దెభూపాల చాణక్యధౌమ్య విదుర ధృతరాష్ట్ర
బలభద్ర కామందక గజాంకుశ నీతిసార నీతిభూషణక్షేమేంద్ర భోజ
రాజవిభూషణ పురుషార్థసారభారత రామాయణాదిమహాకావ్యంబులు
పురాణేతిహాసంబులు కందనామాత్యునీతితారావళి లోకోక్తి చాటుప్ర
బంధంబులయందును గలనీతివిశేషంబు లూహించి తత్సత్సారాంశంబు
లయ్యైవిధంబుల వర్గసంగతంబుగా సకలనీతిసమ్మతం బనుపేర నొక్క
ప్రబంధంబు రచియింపుదునని ప్రబంధసారంబునకు ననుగుణంబుగా నే
పురుషునిం బ్రార్థింతునో యని వితర్కించితి."

ఈవాక్యములను శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు ప్రచురించిన సకలనీతి
సమ్మతమునుండి గ్రహించితిని. సకల నీతిసమ్మతమున నన్నియు
నాంధ్రపద్యములే గాని, సంస్కృతశ్లోకము లుదాహరింపఁ బడలేదు.
ముద్రామాత్యము, క్షేమేంద్రకవికృతమనియు నది భోజరాజున కంకిత
మీయఁబడియెననియు శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు వ్రాయుచున్నారు.
సింగనవ్రాసిన పైవాక్యములలో ముద్రామాత్యనామ మొకచోటను
క్షేమేంద్రనామ మొకచోటను వ్రాయబడుటచే ముద్రామాత్యము
క్షేమేంద్రకృతమగునో కాదోయని యనుమానము కలుగుచున్నది.
"క్షేమేంద్రభోజరాజవిభూషణ" యని యుండుటచే భోజరాజవిభూషణ
మనుపేర క్షేమేంద్రుఁ డొక కావ్యమును రచించెనా యని సంశ
యము వొడముచున్నది. "నీతిభూషణ" శబ్దము "క్షేమేంద్ర భోజరాజ
విభూషణ" శబ్దములకు పూర్వమునందుండుటచే, నీతిభూషణము వేఱనియు
భోజరాజవిభూషణము వేఱనియు స్ఫురించుచున్నది. కాని గ్రంథము
లోపల భోజరాజవిభూషణమునుండి పద్యము లుదాహరింపఁబడలేదు.
నీతిభూషణములోని పద్యములుమాత్రమే యుదాహరింపఁబడినవి. ఈ

పద్యములలో భోజరాజును సంబోధించుపదము లేమియు లేవు. నీతిభూషణ భోజరాజవిభూషణము లొకటియే గ్రంథమగు నెడల, సింగన రెండుపేరు లును వేఱు వేఱుగా నేల చెప్పును? అవి రెండును వేఱు వేఱు గ్రంథము లగు నెడల, భోజరాజవిభూషణమునందలి పద్యముల నేల యుదాహరింప లేదు? అందలిపద్యముల నుదాహరింపనప్పుడు సింగన యాగ్రంథనామము నుదాహరింప నేల? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానములు గన్పడుటలేదు. పైవి వ్రాసిన సింగనవాక్యములలో విలేఖకులకృత్యము లేమయిన నున్నవేమో తెలియదు. సింగనకవికృత సకల నీతి సమ్మతము పూర్తిగ లభింప లేదు. భోజరాజ విభూషణమందలి పద్యము లా లభింపని భాగమునం దుదాహరింపఁబడి యుండెనేమో తెలియదు. అందలి పద్యములు ప్రత్యేకముగ నాభాగమునందే యుండునని తలంచుటకును వీలు లేదు. నీతిభూషణమును భోజరాజ విభూషణమును, ఒకటియే గ్రంథమని రామ కృష్ణకవిగారనుట కాధారమేదియో తెలియదు.

భోజరాజును సుప్రసిద్ధాంధ్రకవులు తమ గ్రంథములలోఁ బూర్వ కవివిగా స్తుతించునట్లు గన్పట్టదు. నడిమింటి వెంకటపతికవి యభిషిక్త రాఘవమునందును, మొల్ల తన రామాయణము నందును, పైఁడిపాటి వెంకటనృసింహకవి, లక్ష్మీనృసింహ విలాసము నందును, భోజు నిఁ బూర్వకవినిగా స్మరించి యున్నారు. కాని యంతమాత్రమున నాతఁ డాంధ్రమున గ్రంథములను రచియించెనని నిశ్చయింపరాదు.

సకలనీతిసమ్మతపీఠికలో శ్రీరామకృష్ణకవిగారు "నీతిభూషణమును నాంధ్రభోజుఁ డను కవి రచించినట్లొక లక్షణ గ్రంథమునఁ గలదు. కాని యతఁ డెవ్వఁడని గుర్తింప వీలుకాదు. బాలబోధలక్షణమున వీనిలోనుండి పెక్కుపద్యము లుదాహృతము లయ్యె. అందు,

మ. సకలస్థాణుశిరః ప్రవర్తి నురుపక్షద్వంద్వశుక్లాభిరం
జకుఁడన్ సర్వదిగంతగామి నసకృత్సంసేవ్యమానుండ నై

పిశునుఁడం గావున మత్సమానుఁ డగునే శీతాంశుఁ డం చెప్పుడుం
బకమింద్రుం బ్రహసించునట్లు సుజనుం బల్కుం దురాత్ముం డిలన్.

చ. వలసినవంకలం గురియు వర్షసమాగమమేఘ మేగి త
న్మలినత వాతయుం దవగుణంబును సహ్యమె వృష్టి లేక ని
ర్మలమగుచోఁ దలంపఁగ శరద్ఘన మేటికి నట్ల యీఁగి నై
నెలయనివాని వెల్లఁదనమేమి ప్రయోజన మర్థికోటికిన్,

అని మొదలగు పద్యములు గలవు. నీతిభూషణమునకు సంస్కృతమున మూలమేదో యిప్పటికిఁ దెలియరాదు."

అని వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి నీ తి భూ ష ణ ము వ్రాసినది భోజమహారాజు గాక, అభినవభోజ బిరుదాంకితుఁడగు మఱియొక కవి యని తెలియుచున్నది. బద్దెన నీతిపీఠికలో భోజమహారాజు నీతిభూషణమును రచియించెనని వ్రాయుటకు శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారి కేమి యాధారములు క్రొత్తగా లభించెనో తెలియలేదు. బలవత్తరమయి సాక్ష్యము లభించువఱకును భోజమహారా జాంధ్రమున గ్రంథములను రచియించెనని తలంచుట కవకాశము లేకున్నను, రామకృష్ణకవిగారి వాక్యములయందలి గౌరవముచే నీ మహారాజు నిందుఁ జేర్చి భావిపరిశోధకుల కనుకూలముగ నుండునని యాతని దని చెప్పఁబడిన నీతిభూషణమునందలి పద్యములను సకలనీతిసమ్మతమునం దుదాహరింపఁ బడిన వాని నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

క. జను లిది యల్పగ్రంథం
బనవలదు దీనఁ దోఁచు నన్నియుఁ బెక్కుల్
గనుపట్టఁ జేయు వాతా
యనవివరము పిన్నగాదె యారసిచూడన్.

క. భువి నధికుఁడు దెలుపని యు
క్తివిశేషము చిఱుతవాఁడు దెలుపెడు నొకచో

రవికి వఱుఁ గైనఁగొందిని
దివియ ప్రకాశింపఁ జేయదే యొక్కోకచోఁ జా.

క. సరసకవితరుచి యెఱుఁగని
పురుషులఁ బశువు లని యిక్కముఁగ నెఱుఁగుఁడు వా
రురువడిఁ దృణంబు మేయమి
పరికింపఁగ ధరణిఁ బసులభాగ్యం బెందుఁ జా.

క. తననగరిలోన నించుక
యును భాండాగార మనుచు నునికి తగదు రా
జునకుఁ బ్రజలె భండారం
బని యెఱుఁగఁ కరయవలయు ననిశము వారిఁజా.

క. న్యాయపుటరి తలపూవులు
గోయుట నట చెప్ప తగదు కువలయపతి క
న్యాయ మది బ్రమాను చాడిచినఁ
గాయలు వెసఁ గోయునట్టికరణి దలంపఁజా.

క. భూరమణుఁడు పే దైనను
ధారుణి నెచ్చోటఁ దగదు ద్రవ్యము వెదకఁజా.
వారాశి వట్టిపోయిన
నీ రొక దెస ఘటింప నేరఁగ నగు నే.

క. సమయములరంతు పరివా
రముమత్తు నియోగిజనులరాయిడి నగ్రము
చ్చిమి గ్రేణి కార యన్యా
యము లేకుండంగఁ బ్రజల నరయఁగవలయుఁజా.

క. స్థిరమతి నెప్పుడు నిజమం
దిరమున దౌవారమునను దొల్లమిగా సం

గరమునసుం గ్రమ్మన నే
నరుఁ డుండు నతండు ప్రియుఁడు నరనాథునకున్.

క. కానలు దరికొను పావకుఁ
డైన ప్రభంజనుఁడు మిత్రుఁ డల్పత దీపం
బైన శిఖి నార్పుఁ గావున
హీనుం డగువాని కెందు నెక్కడిమిత్రుల్.

క. డెందమునఁ దెలిసియును దే
యం దెంపరి గాక యుండునాతని తలపో
తం దీరునె యవకార్యము
మం దెఱిఁగినమాత్రి తెవులు మానుట గలదే.

ఉ. సుందరసర్వలక్షణ విశుద్ధకవిత్వముఁ గన్నచో రస
స్యంది నిజస్వభావుఁ డనఁ జాలినయట్ల నిజస్వభావుఁ డా
నందముఁ బొందు నట్లు కుజనప్రకరంబు లెఱుంగనేర్తునే
చందురుఁ జూచి మోదమున సాగర మబ్బిన నూతులుబ్బునే

ఉ. ఆకులవృత్తి రాఘవుశరాగ్రమునందుఁ దృణాగ్రలగ్నవీ
రాకృతి వారిఁ యుండుట దశాస్యునిఁ జంపుట మిథ్య గాదె వా
ల్మీకులు సెప్పకున్న కృతిలేనిన రేశ్వరువర్తనంబు ర
త్నాకరవేష్టితావని వినం బడ దాతఁడు మేరు వెత్తినన్.

శా. ఉత్సాహప్రభుమంత్రశక్తుల నజేయుండై పరిక్షీణసం
ధిత్స్యావ్యగ్రుఁడు గాక విగ్రహముచే దేశంబు గాలంబు సం
పత్సామగ్ర్యముఁ జూచి కార్యము దెసం బ్రారంభియై భూప్రజా
వాత్సల్యార్ద్రమనస్కుఁడైనపతి శశ్వచ్ఛ్రీసమేతుం డగున్.

క. మతి శస్త్రము ప్రకృతులు సే
నలిశయధర్మంబు ప్రాణ మతిదృఢతరసం

కృతి జోడు చరులు కన్నులు
చతురుం డగుదూత మోము జననాథునకున్.

క. స్వామియు మంత్రియు దుర్గ
స్తోమము రాష్ట్రంబు ధనము సుహృదులు బలముం
గా మహి సప్తాంగంబుల
నేమఱక యొనర్పవలయు నిందులరక్షల్.

క. ఎందును నాయాసమునకుఁ
బందయయినవాఁడు సిరికిఁ బాత్రుం డగు నే
మందరగిరి మోవఁడె గో
విందుఁడు మును లచ్చికొఱకు విబుధు లెఱుంగన్.

క. దూరమున వెరవు గదిసిన,
దారిఁ నిలుచువారి నృపతి దగు మన్నింపన్
దూరమున బిరుదు గదిసిన
దారచ్చట లేనివారిఁ దగు వర్జింపన్.

క. తక్కినయాత్మ్కుఁడు గలఁడే
యొక్కడుగా నౌ త్రిపలికి హితమెఱిఁగింపన్
జెక్కిలి మాటుల కూరిమి
తక్కటయే పాలుపోయుతఱి బాలునకున్.

క. అనురాగియు సద్వృత్తుఁడు
ఘనకీర్తియును దైవికముఁ బౌరుషమున్
ధనమును దనకబ్బిన పతి
సనునది యివి లేనియట్టి జనపాలునిపయిన్.

క. తనచేతఁగాని కాదను
పనికిం బ్రతినిధిగ నన్యుఁ బనిచినను దీ

రునె యూషధంబు మారెది
యని మూల్యం బిడిన రోగ మరుగుట గలదే.

క. ఏ జనులకాజ్ఞ సాలని
రాజును రాజేంద్రునాజ్ఞ ప్రకటింపని యా
రాజునకు గోడ వ్రాసిన
రాజునకుకా భేదమేమి ప్రాజ్ఞున కరయన్.

క. ఏనితనికి మాన్యుఁడనని
భూనాథుని కరుణ నమ్మి పొంగి భటుఁడు సే
వానియతి వదలు టొప్పదు
నానాఁటికిఁ గ్రొత్తమన్ననలు నృపతులకున్.

క. ప్రవిమలవిక్రమ పరుఁడగు
నవనీశ్వరు నంకతలమునందు రిపు శ్రీ
డవిలి కుటుంబిని పోలిక
నవిరళమై యుండు నెపుడు నంచితమహిమన్.

క. అరివధకుం దగునంతకు
ధరణీశుం డోర్వవలయుఁ దక్కువయైనన్
నరుఁడాటదయ్యు నుండఁడె
హరి గొల్లండనఁగఁబడఁడె యనువగుదాకన్.

ఇతని సంస్కృత గ్రంథములు.

ఈ మహారాజకవిచంద్రుఁడు మాలవదేశమును ధారానగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేసినట్లు శాసనములనుబట్టి తెలియవచ్చు చున్నది. ఇతఁడు చంపూరామాయణము (దీని నే భోజచంపు వందురు) పాతంజలసూత్రవృత్తి, సరస్వతీ కంఠాభరణమను గ్రంథములను రచి

యించెను. మఱియు నితఁడు సమరాంగణ సూత్రధారమను ౮౩ అధ్యాయములు గల వాస్తుశాస్త్రమును, శృంగార ప్రకాశమను నలంకార లక్షణగ్రంథమును, శబ్దానుశాసన మను వ్యాకరణశాస్త్రమును, యోగ సూత్రములకు రాజమార్తాండ మను వ్యాఖ్యానమును నింక ననేకములు సంస్కృత గ్రంథములను రచియించి యున్నవాఁడు. చారుచర్య యను వైద్యగ్రంథ మీతనిచే యనుచున్నారు. అమర మని పిలువఁబడియెడి నామలింగానుశాసనమున కీతఁడు వ్యాఖ్య రచించెను. ధనపాలుఁడను జైనపండితుఁ డీతనియాస్థానమున నుండి మహారాజు వినోదమునకొఱకు తిలకమంజరి యను గద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇఁక ననేక సంస్కృతగ్రంథములను రచియించిన పండితు లనేకులీతనిచేఁ బోషింపఁబడినవారు కలరు. ఈ మహారాజు చరిత్ర మొక గ్రంథముగా వ్రాయఁదగినది కాని నాల్గయిదు పుటలలో వ్రాయఁదగినది కాదు.

ముంజునికథ

ఈ భోజమహారాజు తాత సీయకదేవరాజను నామాంతరము గల శ్రీహర్షుఁడు. తండ్రి సింధురాజు. ముంజుఁడను నామాంతరముగల వాక్పతిరాజీతనికిఁ బెదతండ్రి. అతనికిఁ బుత్త్రసంతానము లేకపోవుటచేఁ దనరాజ్యమును భోజున కిచ్చివేసెను. ఈసందర్భమున నొకకథ యాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారములో నున్నది. వాక్పతిరాజు తాతయనియు నాతనికి సింధురాజు ముంజుఁడు నను నిరువురు తనయులనియు, భోజరాజు పిన్నవయసులో నుండఁగాఁ దండ్రియైన సింధురాజు చనిపోయె ననియు, నారాజ్యమున కుత్తరాధికారియైన భోజునిఁ జంపిన చో నది తనకే లభించునవి ముంజుఁడు తలంచి భోజునిఁ జంపఁ బంపె ననియు, నాతఁడు తనతొడను చీఱి యారక్తముతో నొకయాకుమీఁద నీక్రిందిశ్లోకమును వ్రాసి తనను జంపవచ్చినవారి కిచ్చెననియు, భోజునిఁ జంపివచ్చితిమని వారు ముంజునితోఁ జెప్పఁగా, హాత్యాసమయ

మున భోజుఁడేమనియె నవి యాతఁడడుగ వా రాశ్లోకము నాతనికిచ్చి రనియు, నాశ్లోకమును జదువుకొని తానొనర్చిన పాపకృత్యమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి, దుఃఖము నొందుచుండ మంత్రి నిజము తెలిసికొని భోజుని రప్పించి ముంజునకుఁ జూపెననియు ముంజుఁడు స్వయముగా నాతనిని రాజ్యమునఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేసి తాను దపమును జేసికొనఁ బోయె ననియుఁ జెప్పుదురు.

శ్లో॥ మాంధాతా స మహీపతిః కృతయుగాలంకారభూతో గతః
సేతు ర్యేన మహోదధౌ విరచితః క్వా సౌ దశాస్యాన్తకః
అన్యేచాపి యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యాతా దివం భూపతే
నైకే నాపి సమం గతా వసుమతీ ముంజ త్వయా యాస్యతి.

ఈదిగువ వ్రాయఁబడుచున్న భోజరాజు శాసనమును, భోజరాజు నాస్థానమున నున్న ధనపాలుఁడను కవి రచించిన శ్లోకములను జూచినచోఁ బైకథయందు సత్యము లేదని తోఁచుచున్నది.

"మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర శ్రీ సీయకదేవ పాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక...శ్రీవాక్పతి రాజదేవపాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక... శ్రీసింధురాజదేవ పాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక...మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర శ్రీభోజనరేంద్రః కుశలీ...యథా అతీతాష్టసప్త త్యధిక సాహస్రికసంవత్సరే మాఘాసిత తృతీయాం రవావుదగయనపర్వణి శ్రీమద్ధారాయా ముపస్థితై రస్మాభి స్స్నాత్వా భవానీమత మభ్యర్చ్య-ఉపరిలిఖిత గ్రామః బ్రాహ్మణధనపతిభట్టాయభక్త్యాశాసనే నోదక పూర్వకం ప్రతిపాదితః ఇతి సంవత్ ౧౦౭౮ చైత్ర సుధి ౧౪ స్వయ మాజ్ఞా మంగలం మహాశ్రీ స్వహ స్తోయం శ్రీభోజదేవస్య"

శ్లో. తత్రాభూం ద్నపతిశ్శ్రియా పరమయా శ్రీహర్ష ఇత్యాఖ్యయా
విఖ్యాత శ్చతురంబురాశిరశనాదామ్నః ప్రశస్తా భువః
భూపః ఖర్వితవైరిగర్వగరిమా శ్రీసీయక స్సోయకాః
పంచే షోరివ యస్య పౌరుషగుణాః కేషాం న లగ్నాహృది॥

శ్లో. త స్యాదగ్రయశా స్సమస్తసుభటగ్రామాగ్రగామీ సుతః
సింహాకో దుర్ధరశక్రసింధురతతే శ్శ్రీసింధురాజో భవత్
ఏకాధిజ్య ధనుర్జితాబ్ధివలయా వచ్ఛిన్నభూ ర్యస్య సః
శ్రీమ ద్వాక్పతిరాజదేవ నృపతి ర్వీరాగ్రణీ రగ్రజః.

శ్లో. ఆకీర్ణాంఘ్రితల స్సరోజకలశచ్ఛత్రాదిభి ర్లాంఛనై
స్తస్యాజాయత మాంసలాయతభుజ శ్శ్రీభోజ ఇత్యాత్మజః
ప్రీత్యా యోగ్య ఇతి ప్రతాపవసతిః ఖ్యాతేన ముంజాఖ్యయా
యస్స్వేవాక్పతిరాజభూమిపతినా రాజ్యేఽభిషిక్తస్స్వయమ్.

వల్లభుఁడను పండితుఁడు సంస్కృతమున భోజరాజచరిత్రమును వ్రాసియుండెను. అందు సుప్రసిద్ధ కవిశేఖరులైన కాళిదాసు, భవభూతి మొదలగువారీ భోజమహారాజు నాస్థానమునందుండి రని వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యందు సత్యము లేదు. రఘువంశ కుమారసంభవాది మహాకావ్యములను రచించిన కాళిదాస మహాకవి క్రీస్తునకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱును, క్రీస్తునకుఁ దరువాత నైదవ శతాబ్దివాఁడని కొందఱు ననుచున్నారు. భవభూతికూడ, భోజరాజుకంటెఁ జాలపూర్వుఁడు. ఆంధ్రమునఁగూడ భోజరాజునుగూర్చి యిట్టికథ లనేకములు ప్రచారములో నున్నవి. కాని యవియన్నియు నిజములుకావు.

భోజరాజు కవియుఁ బండితుఁడును, కవిపండిత పోషకుఁడు నే గాక మిగులఁ బరాక్రమవంతుఁడై మహమ్మదీయులు మన దేశముపైకి దండెత్తివచ్చినప్పుడు వారినోడించి వెనుకకుఁ దఱుమగొట్టి యుండెను. ధనుర్విద్యయందు మిగులఁ బరిశ్రమచేసి ప్రఖ్యాతి గాంచినవాఁడు. ఈ

మహారాజునుగూర్చి వ్రాయవలసిన యంశము లనేకములున్నను, ఇతఁడు సంస్కృత కవితరంగిణియందుఁ జేర్ప వలసినవాఁడగుటను, నాంధ్రగ్రంథ కర్త యగునో కాదో యను సంశయము గలిగియుండుటవలనను, నీతని చరిత్రము నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

"వాక్పతిరాజు" అను నామముగల యొక సంస్కృత కవి యున్నాఁడు. కానియతఁడు భోజరాజునకుఁ బినతండ్రి యైన వాక్పతి రాజు కాఁడు. అతఁడు యశోవర్మ యాస్థానమునం దున్న పండితకవి. ఏడవనిమిది శతాబ్దములయం దున్నవాఁడు.

౮ క్షేమేంద్రుఁడు

ఇతఁడు శూద్రకరాజ చరిత్రమను గ్రంథమును వ్రాసెననియు భోజమహారాజుతో సమకాలికుఁడనియు, నాంధ్రమున ముద్రామాత్య మను గ్రంథమును రచించెననియు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసి, కాశ్మీరదేశస్థుఁడగు క్షేమేంద్రుఁడును, నీతఁడు నొక్కరే యగుదు రేమో యని సంశయమును జూపిరి. ముద్రామాత్యము నాకు లభింపలేదు. అది భోజరాజున కంకితమియ్యఁబడిన దఁట. అందలి పద్యములను మడికి సింగన సకలనీతిసమ్మతమునం దుదాహరించియున్నాఁడు. ఇతని నాంధ్రకవు లెవ్వరు నుతించియుండలేదు. మడికి సింగనామాత్యుఁడును ముద్రామాత్యమని చెప్పెనేగాని దానిని రచించిన వాని పేరును జెప్పలేదు. భోజమహారాజు భారత కృతిపతియగు రాజరాజ నరేంద్రునితో సమకాలికుఁడు. కావునక్షేమేంద్రుఁడు నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడగుచున్నాఁడు భాషపరిశోధకుల కెక్కువ యుపయోగముగా నుండునను నుద్దేశముతో మడికి సింగన ముద్రామాత్యము లోనివని యుదాహరించిన పద్యములలోఁ గొన్ని యీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

క. జనపతి యాత్మాయత్తుఁడు
నొనరఁ బరాయత్తపతియు నుభయాయత్తుం
డును గలరు వీరిలోపలఁ
దనరు పరాయత్తుఁ డధమతామసుఁ డరయన్.

క. ఎవ్వని ప్రసాదమున సుఖ
మెవ్వనికిం గలిగియుండు నెల్లప్పుడుఁ దా
నవ్విభునికొఱకు మృతుఁడగు
నెవ్విధమునఁ బుణ్యలోకహితము దలంపన్.

గీ. దండనీతి లేక తక్కిన విద్యలు
గలిగెనేని లేనిగతిఁ బొందు
రాజు దండనీతిరతుఁడైనఁ దక్కిన
విద్యలెల్ల నతని వెదకిపొందు.

గీ. ఆప్తసమ్మతముగ నఖిలకార్యంబులు
సేయువారి కెప్పుడు చేటులేదు
ఆప్తుగా నెఱుంగ కాడినమంత్రభే
దనము నొంద కేల తక్కనేర్చు.

చ. కినుకను దుష్టవేదన మొగిం గొనుటెంతయు దుష్కరంబుగా
ననుపమ నీతికోవిదుల కారయ నెందు నసాధ్యమిందు నే
యినుమును నీరుగా గరుగఁజే మదకుంజర మస్తకంబునం
దొనరు మదంబు వెట్టరె సమున్నతవృత్తి నుపాయసంపదన్.

గీ. పెద్దయైన యినుపముద్దఁ దానొక లేఁత
తీవనైన యెట్లు తెంపనేర్చు
నల్పమైన నదియు నతిశితధారచేఁ
ద్రెంప నోపు నెంత పృథుమునైన.

క. సన్నపువాని విచారము
సన్నపుఁ బనులందుఁగాక చతురం బగు నే

మున్నెన్నఁడైన విందుమె
చెన్నుగఁ బలమూఁది రణము సేసినవారిన్.

చ. మునుకొని దేశకాలబలముం దగ దైవబలంబు గల్గఁగా
మొనసి విశేషమూలబలముల్ నిజబాహుబలంబు నచ్చి పై
చని రిపులన్ జయింతురని శత్రుల కిన్నియుఁ గల్గియున్నచో
జెనయక దానమానములఁ జేసి జయింతురు నీతికోవిదుల్.

మ. స్థవిరుండైనను బాలిశాత్ముఁ డయినన్ స్వర్గస్థుఁడైనన్ మహీ
ధవుఁ డాత్మోద్భవహీనుఁడైన స్మృతిమాంద్యంబొందినన్
[భూమికిన్
ధవుఁడై యుండి తనర్చినం జెడు సముద్యద్రాజ్యసంపత్తి వై
భవ మేకక్షణమాత్ర మంద సచివ ప్రాధాన్యశూన్యస్థితిన్.

క. ఏలిక చెప్పినమాటలె
పోలఁగఁ జెప్పుచును బనియుఁ బొందఁగఁ జేయం
జాలుట యుత్తమదూత్యము
పాలింపఁగవలయు నిదియుఁ బతిహితతతికిన్.

క. మతిమంతుల యంత్రంబులు
ప్రతియంత్రక్రియనె గాని పాయవు దృఢకీ
లితఘనఘటితకవాటము
ధృతిఁ దాళముచేతఁ గాక తెఱవఁగ నగునే.

క. తా నరులు వచ్చు తెరువున
మానుగఁ గల చెఱువులందు మడువులయందున్
బూని ఘనగరళతరళము
గా నొనరింపంగ వలయుఁ గడువేగమునన్.

గీ. వేఱయొకచోట వలయొగ్గి వేఁటకాఁడు
తొలగియుండి మృగంబులఁ ద్రుంచుపగిది

రూపు సూపక శతు్రివు రూపుఁ గూల్చ
టిదియె నయమార్గ మిట్లు జయింపవలయు.

క్షేమేంద్రుఁడు శతపక్షిసంవాద మనునొక గ్రంథము నాంధ్రమున రచియించినట్లు తిక్కనసోమయాజి కృతమని చెప్పెడు కవి వాగ్బంధనమను లక్షణగ్రంథమున వృద్ధియతికి లక్ష్యముగా నీయఁబడిన యీక్రింది పద్యమువలన దెలియుచున్నది. ఈ కవి వాగ్బంధనప్రతి తంజావూరునం దున్నది.

"వ. ఇందులో వృద్ధియతికి క్షేమేంద్రలు చెప్పిన శతపక్షి సంవాదములోఁ బద్యము

సీ. అమలినాక్షరరూపి యాజ్యంత సకల లో
కైక సంస్తుత్యా సురౌఘవంద్య
కమలాసనార్చిత కాంతార్థవరదేహ
కౌశికప్రియ రవికైరవాప్త."

ఈ గ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను గనుపట్టుట లేదు.

కాశ్మీరదేశీయుఁడగు క్షేమేంద్రుఁడు క్రీ.శ. ౧౦౨౦- ౧౦౭౦ సంవత్సరముల నడుమ నున్నవాఁడని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు. అతఁడు దాదాపుగ నఱువది కావ్యములు సంస్కృతమున రచియించిన ప్రతిభాశాలి. కాశ్మీరదేశపు రాజగు ననంతవర్మ యాస్థానమునందున్నవాఁడు. ఇతఁడు మాళవదేశాధిపతి యగు భోజరాజుతో సమకాలికుఁడే. కాని యాతనికిని నీతనికిని గృతికర్తృ గృతిపతి సంబంధ ముండెనని తెలుపు నాధారములు నాకు లభింపలేదు. ఆతఁ డాంధ్ర గ్రంథములను రచియించినట్లు జూపుటకుఁగూడ నాధారములు లేవు. కాని క్షేమేంద్రనామధారి యగు నాంధ్రకవి యొకడుండె ననుట నిశ్చయము. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు సకలనీతిసమ్మతి పీఠికలో "ముద్రామాత్యము క్షేమేంద్రుఁడను బిరుదము వహించిన లక్కాభట్టను కవి రచించినట్లు తోచుచున్నది. క్షేమేంద్రకవి క్రీ. శ. ౧౦౫౦,

ప్రాంతములనుండెఁ గావున దద్బిరుదవహనముచే నితఁడు తత్పూర్వుఁ
డగుటకు సాధ్యుఁడు కాఁడు. ఇతఁడు శూద్రకరాజచరిత్రమును శతపక్షి
సంవాదమును రచించినట్లు లక్షణగ్రంథోదాహృత పద్యముల వలనఁ
దెలియుచున్నది. బాలబోధమనియుఁ గవి సంజీవనియనియు సందిగ్ధ
నామములు గల యొక ఛందోగ్రంథమున ముద్రామాత్య నీతిభూషణ
పురుషార్థ సారములనుండి పద్యము లుదాహృతము లయ్యె. అందు
ముద్రామాత్యములోనివని క్రిందిపద్యము గానఁబడుచున్నది.

మ. మనుజాధీశ్వరుకంటె మంత్రికి బలపారుష్యంబు నర్థంబు రా
జ్య నియోగంబును నగ్గలం బగుచు నాజ్ఞాలంఘనోద్యుక్తుఁడై
మనుదుష్టవ్యవసాయుఁడై మఱి మదోన్మత్తాత్ముఁడై కూలుఁ గ్ర
క్కున మున్నాతనిచేఁ దదీశుఁడు నదీకూలావనీజాకృతిన్.

ముద్రామాత్యము కేవలము నీతిగ్రంథముకాక ముద్రారాక్షసము
వలె నొకరాజప్రాభవమును సంపాదించు మంత్రిశిఖామణి నీతిధౌరంధ
ర్యమును వర్ణించు కావ్యమో యను సందియము గలిగించుచున్నది.
ఇందు రాజరాజ వంశజులగు చోళభూపతుల జయించిన చాళుక్య
రాజులయో లేక చాళుక్యుల జయించిన కాకతీయులయో పరాక్రమము
ప్రశంసింపఁబడిన ట్లుదాహృత పద్యముల వలన నూహింపఁదగియున్నది.

గీ. రాజరాజవంశభూజనపతు లీల్గి
రకట మంత్రి దొలంగి యలికివాఁడు
ఏది పసువుసేయ నిట నిల్వఁబోలదు
రాజులేసి కయ్య మోజపడునె.

ఉ. కొన్నిదినంబు లిక్కడ నకుంఠితలీలఁ బథశ్రమార్తియై
యున్నబలంబు గెల్చుకొను టొప్పగు నంతియకాదు శత్రుభూ
మి న్నిజమార్గ మారయక మిన్నక యేఁగుట యేది బుద్ధి యా
యున్నెడఁ జూచి వెళ్ళుజను లున్నర(?) చెప్పఁడుగూఢచారతన్

ఇవి కథాభాగములోని పద్యములట్లుగాన్పించును గాని కేవలము
నీతివిచారములు గావు" అని వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యములను బట్టి

కాశ్మీర దేశపు క్షేమేంద్రుఁడు వేఱనియు, లక్కా-భట్టను నామాంతర ముగల యీ క్షేమేంద్రుఁడు వేఱనియు స్ఫురించుచున్నది. బద్దెన నీతిపీఠికలో, శ్రీ రామకృష్ణకవిగారే, క్షేమేంద్రుఁడు ముద్రామాత్యము ను రచించి భోజరాజున కంకితముచేసెనని వ్రాయుట కెట్టియాధారము లు వారికి లభించెనో తెలియు లేదు. పైపద్యములోని రాజరాజవంశజు లయిన భూపతులు చనిపోయిరని వాక్యములనుబట్టి యీ ముద్రా మాత్యకావ్యము రామకృష్ణకవిగా రూహించినట్లు చాళుక్యులో, కాక తీయులో యింమువర్ణింపఁబడిరని తలంచితిమేని, యీ కావ్యము భోజ రాజు కాలములో రచింపఁబడ లేదని విశ్వసించుటకుఁ దగిన కారణము లున్నవి. భోజరాజు కాలము క్రీ.శ. ౧౦౧౮-౧౦౬౦ అయి యున్నది. ఆకాలమున రెండవ పరాంతకుని కుమారుఁడైన మొదటి రాజరాజు క్రీ.శ. ౯౮౫ మొదలు ౧౦౧౩ వఱకు రాజ్యముచేసినవాఁడు. ఇతని కుమారుఁడైన రాజేంద్రచోడుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౩ మొదలు ౧౦౪౫ వఱకును, ఇతనికుమారుఁడైన రెండవ రాజేంద్రచోడుఁడు క్రీ. శ ౧౦౬౩ వఱకును, ఇతనిసోదరుఁడైన వీరరాజేంద్రచోడుఁడు ౧౦౭౦ వఱకును చోడసింహాసనము నధిష్ఠించియుండిరి. వీరందఱును బరాక్రమవంతులై చోడరాజ్యమును బరిపాలించినవారు. వీరిని రణమున నితరరాజులు జయించినట్లు గన్పట్టదు. రాజరాజవంశజులు వీరుతప్ప మఱియొకరు లేరు.

ఇఁకను భారత కృతిపతియైన రాజరాజవంశజులని తలంచితిమేని రాజరాజు క్రీ. శ. ౧౦౬౧ వఱకును సింహాసనమునం దుండెను. ఆ తరువాత భోజరాజు లేనేలేడు కావున నీ ముద్రామాత్యము భోజ రాజున కంకిత మీయఁబడ లేదని చెప్పవలసి యున్నది. అయిన నీవిషయములన్నియు నూహాలపై నాధారపడి యున్నవియే కాని వాస్తవములని చెప్పఁదగినవి కావు. ముద్రామాత్యములోనిదని చెప్పఁ

బడిన యొకపద్యము నాధారము చేసికొని చర్చను సాగించినందు వలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

ఈ క్షేమేంద్రుఁడు కాశ్మీరదేశపు క్షేమేంద్రుఁడు కాఁడను నభిప్రాయములో నాతఁడు సంస్కృతమున రచించినకవి కంఠాభరణాది కావ్యములఁ గూర్చి యిందేమియు వ్రాయలేదు.

---

౫౫ అమృతనాథుఁడు

ఈతనిఁగూర్చి శ్రీ విడదవోలు వెంకటరావు పంతులుగారు భారతి సం. ౧౩ భా ౧ పుట ౪౩ లో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. "ఈ తెలుఁగుకవి రచియించిన గ్రంథములు చిక్కుటలేదు. ఈతఁడు మైలము భీమనఁగూర్చి చెప్పినపద్య మొక్కటి కాచన బసవన తనకవి సర్ప గారుడమున నుదాహరించినాఁడు. పేరునుబట్టిచూడ నీతఁడు జైనుఁడనియు, మైలము భీమన సమకాలికుఁడగుటచే క్రీ. శ. ౧౦౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమువాఁ డనియు నూహించుట కవకాశము కలుగు చున్నది."

కవిసర్పగారుడము నాకు లభింపలేదు. అందుచే నట నుదాహరింపఁబడిన యమృతనాథుని పద్యమునిందు వ్రాయఁజాల నైతిని. దీనికి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నసంపూర్ణమైన ప్రతియొకటి యున్నది. అందీ యమృతనాథుని పద్యము గన్పడలేదు. కవిసర్పగారుడము నెల్లూరిప్రగ్గడ రచియించెనని, యానందరంగ రాట్ఛందమునఁ జెప్పఁబడినది. కాని యది సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. అప్పకవి తన గ్రంథమున కాచరాజు బసవనను, కవిసర్పగారుడమును వేఱు వేఱు తావుల స్మరించి యున్నాఁడు. కాని కవిసర్పగారుడకర్త బసవన యని చెప్పలేదు. అమృతనాథునిఁగూర్చి యింక నేమియుఁ దెలియరాలేదు.

---

౬ నన్నిచోడుఁడు

ఈ కవిరాజ శిఖామణి కుమారసంభవమను పండ్రెండాశ్వాసముల యుత్తమ ప్రబంధమును రచించి, తనగురువగు జంగమ మల్లికార్జునకుఁ గృతి యొసంగెను. ఈకవి తనను గూర్చి కృత్యాదిఁ వ్రాసికొనిన నాల్గుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

కవి వంశ వర్ణనము

సీ. కుతలంబు నడుకొనఁ గోలకొండగా నిల్పి
    శరనిధిఁ ద్రొచ్చిరి సగరసుతులు
మిన్నులపైఁ బాఱుచున్నయేఁ తెలఁదెచ్చి
    వారాశిఁ గలిపె భగీరథుండు
గోత్రాచలము లెత్తికొనివచ్చి కడచన్న
    రత్నాకరము గట్టె రాఘవుండు
జలధి మహీసతి మొలనూలుగాఁ జుట్టి
    పాలించెఁ గలికరికాలచోడు
వరుసనిట్లు సూర్యవంశాధిపతులంబు
నిధియు మేరగాఁగ నిఖిలజగము
నేలి చనినవారి కెనవచ్చు సుశ్లాఘ
ధనుఁడ నన్నెచోడ జనవిభుండ.

చ. అరినరపాలమౌళిదళితాంఘ్రియుగుం డయి పాకనాఁటియం
దిరువదియొక్కవేయిటి కధీశుఁడు నాఁ జనుచోడబల్లికిం
జిరతరకీర్తి శ్రీసతికిం బుట్టిన హైహయాన్వయాం
బరశశిరేఖ యైన గుణభాసిని శ్రీసతికిం దనూజుఁడన్.

క. కలుపొన్న విరులఁ బెరుగం
గలుకోడి రవంబు దిశలఁ గలయఁగఁ జెలఁగన్
బొలుచు నొఱయూరి కధిపతి
నలఘు పరాక్రముఁడఁ దెంకణాదిత్యుండన్.

క. పౌత్రుఁడ నసదృశ కాశ్యప
గోత్రుఁడ సచ్చరిత నుభయకుల శుద్ధుండన్
మిత్రాన్వయ శేఖరుఁడ బ
విత్రీకృత దేహుండను వివిధయజ్ఞములన్.

ఈపద్యములనుబట్టి నన్నిచోడకవి కాశ్యపగోత్రుఁడైన సూర్య వంశపు క్షత్రియుఁడనియుఁ గరికాలచోడుని వంశములోని వాఁడనియు పాకనాటిలో నిరువదియొక్క వేయిటికిఁ బ్రభువైన చోడబల్లికిని, నాతని పెద్దభార్యయైన హైహయాన్వయసంజాత యగు శ్రీసతికిని, దనూజుఁడనియు నొఱయూరి కధిపతి యనియుఁ దెంకణాదిత్యుఁ డనియు దెలియుచున్నది. ఇందు జెప్పబడిన యిరువదియొక్క వేయి యనునది నన్నయభట్టు చేత్రమున వ్రాసినట్లే గ్రామసంఖ్యకాదని యు బహుశః జనసంఖ్యయేయైయుండుననియు నూహింపదగియున్నది. ఈపాకనాఁడనునది ప్రస్తుతము నెల్లూరు మండలమును గడపమండల ము లోని కొంతభాగము నై యున్నదని చరిత్రకారులు నిర్ధారణ మొనర్చియున్నారు. ఈకవితనకు రాజధానియని చెప్పుకొనిన ఒఱ యూరు పాకనాఁటిలోనిదికాదు. కావేరీ నదీతీరమునఁ దిరుచునాపల్లికి సమీపముననున్నది.

నన్నెచోడుఁ డొఱయూరున కధిపతియా ?

నన్నెచోడుఁడు "ఒఱయూరున" కధిపతి ననియు, టెంకణా దిత్యుఁడ ననియు వ్రాసికొనియున్నాఁడు. కాని యివి వంశపరంపరగా వచ్చు బిరుదులవంటివిగాని, వాస్తవములు కావని చరిత్రకారు లభి ప్రాయ పడియున్నారు. కుమారసంభవ ప్రకాశకులగు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, ఈతఁ డొఱయూరున కధిపతియనియు, టెంకణా దిత్యుఁడనగా దక్షిణదేశపు సూర్యుఁడనియు వ్రాసియున్నారు. ఒఱ యూ రనునది చోడులకు రాజధాని. "కాంచీపురమునకు కోటియను

నామాంతరము గలదు. చోడరాజులలోఁ బూర్వుఁడొకఁడు గజారూఢుఁడై సేనలతోఁ బోవుచుండఁగా నొకచోటఁ గోళ్లు పోరాడుచుఁ దప్పుకొనలేదు. రాజారోహణముగను వానిపైఁకి ద్రోలఁగా నవి గజము నెదిరించి గోళ్లతోను ముక్కుతోను చీల్చి పొడిచి యాగజమును బడఁ గొట్టినవి. ఆ వింత చూచి యాకోళ్ల కట్టిశక్తి గలుగుటకుఁగారణ మా స్థలమహత్త్వమే యని యారాజు నిర్ణయించి యచటఁదాను పురమును నిర్మించెను. ఆపురమునకు నివసింపఁదగిన యూరను భావము గలుగునట్లు తమిళమున "ఉఱైయూరు" అను పేరు పెట్టెనని కొందఱందురు. కోడి యసాధారణబలము చూపిన ప్రదేశము గాన నాపురమునకుఁ గోఱి అనియుఁ బేరు పెట్టెనని కొందఱు, కోడియాకారము గలుగునట్లు పురము నిర్మించెఁ గావున గోఱియనుపేరా యూరికిఁ బ్రసిద్ధమయ్యె ననియు మఱికొందఱుఁ జెప్పుదురు"

కుమారసంభవ విమర్శనము

"ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర" యనునది యొక బిరుదముగాఁ జోళవంశీయులలో ననేకులు వాడుచు వచ్చిరి. ఈ యొఱయూరు క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది మొదలు ఏడవశతాబ్దివఱకు చోడులకు రాజధాని గా నుండెననియు నటుపిమ్మట వారిరాజధాని కుంభకోణమునకు మారి పోయె ననియు, డాక్టరు బర్నెలు పండితుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర బిరుదమును వేసికొనిన రాజులశాసనములు పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి. కాని వారెవ్వరును ఒఱయూరి పాల కులు కారు. నన్నెచోడుని తండ్రియైన చోడబల్లిచేఁ బరిపాలింపఁ బడిన పాకనాఁటికివి, నొఱయూరునకును విశేషదూర మున్నది. పాకనాఁటినుండి తానొఱయూరునకుఁ బోయి యారాజును జయించి యొఱయూరును స్వాధీనము చేసికొంటినని కవి యెచ్చటను జెప్పి యుండలేదు. ఒఱయూర కధిపతి నని వ్రాసికొనిన యొకమాట దక్షి

విచే డొఱయూరును బరిపాలించెనని చెప్పుట కాధారములు లేవు. కావున "ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర" యను బిరుదమునే "ఒఱయూరి కధిపతి" నని తనను గూర్చి చెప్పుకొనిన పద్యములో వేసికొని నాఁడని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. రెంకణాదిత్యుఁడనుట కూడ నట్టి బిరుదములలో నొకటియే. తండ్రియైన చోడబల్లికిఁ బిమ్మట పాక నాఁటిలోనే యిరువదియొక వేయింటి కధీశుఁడుగా నీ కవిరాజశిఖా మణి యుండినట్లు నిశ్చయముగాను నుడువవచ్చును. పదియవ పదునొ కొండవ శతాబ్దములలోఁ దంజావూరు తిరుచునాపల్లి ప్రాంతములు ప్రాచీన ప్రధాన చోడవంశమునకుఁ జెందిన రాజుల పరిపాలనములో నున్నట్లు శాసనములు పెక్కులు వరుసగాఁ గాన్పించుచున్నవి. అందు నన్నెచోడుని శాసన మొక్కటియును లేదు. దీనినిబట్టి నన్నెచోడు నకు నొఱయూరునకు సంబంధమేమియు లేదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ కవి, తాను కరికాలచోడుని వంశములోనివాఁడనని చెప్పు కొని యున్నాఁడు. దక్షిణదేశమును బాలించిన చోడులలో నన్నె చోడుఁడు లేఁడు. ఈ విషయ నిర్ధారణమునకై ద్రావిడచోళవంశమును బరిశీలింతము. కరికాలచోడుని వంశమున చరిత్రకందిన ప్రథమపురు షుఁడు విజయాలయుఁడు. నన్నెచోడునికి విజయాలయుని వంశము తో సంబంధము లేకపోయినను శుద్ధ ద్రావిడ మండలములోని యొఱయూరున కధిపతినని కవి చెప్పుకొని యుండుటచే, నన్నెచోడ నామధారుఁ డెవ్వఁడు నీ చోడరాజ సంతతిలో లేఁడని చూపుటకై విజయాలయుఁడు మొదలు చోళరాజ్యమును బరిపాలించిన రాజుల నామములును వారికాలము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

పేరు	కాలము, మొదలు.	క్రీస్తుశకము. వఱకు.
౧. విజయాలయుఁడు	౮౫౦	—
౨. మొదటియాదిత్యుఁడు	—	౯౦౭

౩. మొదటి పరాంతకుఁడు	౯౦౯	౯౫౩
౪. రాజాదిత్యుఁడు	౯౫౩	—
౫. గండరాదిత్యుఁడు	౯౫౭	—
౬. రెండవపరాంతకుఁడు	౯౪౫	౯౭౦
౭. మధురాంతక యుత్తమచోళుఁడు	౯౬౯	౯౮౬
౮. రెండవ యాదిత్యుఁడు	౯౭౦	౯౮౦
౯. మొదటి రాజరాజు	౯౮౫	౧౦౧౩
౧౦. మొదటి రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౧౧	౧౦౪౩
౧౧. మొదటి రాజాధిరాజు	౧౦౧౮	౧౦౫౨
౧౨. రెండవ రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౫౦	౧౦౬౩
౧౩. వీరరాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౬౨	౧౦౭౦
౧౪. మొదటి కులోత్తుంగచోళుఁడు	౧౦౭౦	౧౧౨౨
౧౫. విక్రమచోళుఁడు	౧౧౧౮	౧౧౩౩
౧౬. రెండవ కులోత్తుంగచోళుఁడు	౧౧౨౩	౧౧౪౬
౧౭. రెండవ రాజరాజు	౧౧౮౬	౧౧౮౮
౧౮. రెండవ రాజాధిరాజు	౧౧౭౧	౧౧౮౬
౧౯. మూఁడవ కులోత్తుంగుఁడు	౧౧౭౮	౧౨౧౬
౨౦. మూఁడవ రాజరాజు	౧౨౧౬	౧౨౪౮
౨౧. మూఁడవ రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౨౪౫	౧౨౬౭
౨౨. త్రిభువన వీరచోడుఁడు	—	—

ఈ పట్టిక ౨ వ సంఖ్యగా చూపఁబడిన మొదటి యాదిత్యుఁడే నన్నెచోడుఁడనియు, నతనికి టెంకణాదిత్యుఁడను బిరుద మున్నది కావున నాతఁడీతఁడేయనియుఁ గొందఱనుచున్నారు. తన తండ్రి పాకనాఁటి ప్రభువైన చోడబల్లియని యతఁడు చెప్పుకొని యున్నందున, నారెండులక్షణములను జూపినఁగాని వీరివాదము నంగీకరింప వీలులేదు. దీనినిబట్టి, టెంకణాదిత్య, ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర బిరుదములు వంశానుగతములు గాని, వాస్తవములు గావని నిశ్చయింపవచ్చును.

పూర్వకవిస్తుతి

ఇతడు తన గ్రంథమున నాంధ్రకవుల నెవ్వరిని స్మరించియుండ లేదు. వ్యాస వాల్మీకులకుఁ బిమ్మటఁ గాళిదాసుని భారవిని, ఉద్భటుని, బాణుని నుతించెను. ఇందులోఁ గాళిదాసును ఉద్భటుఁడును సంస్కృతమునఁ గుమారసంభవ కావ్యములను రచియించినవారు. నన్నెచోడుఁడు రచించిన కుమారసంభవము కాళిదాసుని కుమారసంభవమున కాంధ్రీకరణము కాదు. ఉద్భటుని కావ్యమునకును భాషాంతరీకరణము కాదని గ్రంథప్రకాశకులగు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఈ రెండుకావ్యములను జూచి కవి స్వతంత్రముగా నీగ్రంథమును రచియించియుండునని బ్ర. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిపండితులు తమ కుమారసంభవ విమర్శనమునఁ జెప్పియున్నారు.

ఇతఁ డాంధ్రకవులను పేరుపెట్టి స్తుతింపకపోయినను, నీక్రింది రెండు పద్యములలో నాంధ్రకవితను, నాంధ్రకవులను దలపెట్టియుండెను

క. మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ, దేశకవితఁ బుట్టించి తెనుం
గున నిలిపి రంధ్రవిషయం
బున జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలగు పలువుర్.*

చ. సురవరులం గ్రమంబున వచోమణిసంహతిఁ బూజచేసి మ
ద్గురు చరణారవిందములకుం దగ సమ్మతిఁ జేసి కొల్చి వి
స్తరమతుల బురాణకవిసంఘము నుత్తమమార్గ సత్కవీ
శ్వరులను దేశిసత్కవుల సంస్తుతి చేసి మనోముదంబునన్.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన మార్గకవిత యనఁగా సంస్కృతకవిత. దేశికవిత యనఁగా నాంధ్రకవిత. ఈ రెండవపద్యములో సురవరులను, గురువును, పురాణకవిసంఘమును, నుత్తమమార్గ సత్కవీశ్వరులను,

---

*. సత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్. పాఠాంతరము

దేశి సత్కవులను సంస్తుతిచేసినట్లున్నది. గ్రంథములో దేవతాస్తుతి యును, గురునుతియును, పురాణకవులగు వాల్మీకి వ్యాసులను, నుత్తమసంస్కృత కవులగు కాళిదాసాదులును స్తుతించిన పద్యములును కలవు. కాని దేశిసత్కవులను సంస్తుతిచేసిన పద్యములేదు. పై రెండు పద్యములకు నడుమ దేశికవులను స్మరించిన పద్యమొకటి యుండి యుండవలయుననియు, నది మాతృకను లిఖించిన వాని లోపమువల ననో, మాతృకనుజూచి పుత్రికను వ్రాసినలేఖకుని ప్రమాదమువలననో విడిచిపెట్టఁబడి యుండుననియు, నాపద్యమే యున్నచోఁ గవికాలనిర్ణ యమునకుఁ దోడుపడియుండు ననియు, బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగ ము పంతులుగారాంధ్రకవుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈ పద్య మునకు ముందున్న కందపద్యమే దేశికవుల సంస్తుతిగా భావింపవలయు నని కొందఱు సూచించినారు. అం దాంధ్రకవితను బోషించిన ప్రభు వులు స్మరింపఁబడిరే కాని సత్కవులు స్తుతింపఁబడలేదు. అయినను లభింపనిపద్యమునుగూర్చి యాలోచించినఁ బ్రయోజనము లేదు. అట్టి పద్యమొకటి యుండితీరవలయునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుటకుఁ దగిన యాధారములు లేవు.

కవిత్వరీతి

కుకవినిందయు సత్కావ్యలక్షణవర్ణనమును గవి యిరువది పద్యము లలోఁ జేసియున్నాఁడు. అందు రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

చ. సరళముగాఁగ భావములు జానుఁదెనుంగున నింపు పెంపుతో
బిరిగొన వర్ణనల్ ఫణితి పేర్కొన నర్థము లొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధుమృదుత్వరసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూక్తులార్యులకుఁ గర్ణరసాయనలీలఁ గ్రాలఁగాఁ,

సీ. మృదురీతి సూక్తు లింపొదవింప మేలిట్లు
భావమ్ము నెలవై క్రీడావహాముగ
మెఱుగులఁగన్నులు మిఱుమిట్లు వోవంగఁ
గాంతి సుధాసూతికాంతిఁ జెనయ
వర్ణనలెల్లచో వర్ణన కెక్కంగ
రసములు దలుకొత్త రాలుపాఱ
దేశిమార్గంబుల దేశీయులుగా న
లంకారములఁ దా నలంకరింప
నాదరించి విని సదర్థాతిశయముల
బుధులు నెమ్మనమున నిధులు నిలుప
వలవదే రచింప వరకవీశ్వరునకు
నూత్నరుచిరకావ్య రత్నవీథి.

ఈ లక్షణములను మనసునం దుంచుకొని కవి కుమారసంభవమును రచించినాఁడు. ఇతని కవిత్వమునందు మొత్తముమీఁద మూఁడు వంతులు తెలుఁగు పదములును, నొకవంతు సంస్కృతపదములు నుండును. వ్యర్థపదప్రయోగములు లేవు. ఈతఁడిందుఁ బ్రయోగించిన పదములలోఁ గొన్ని యిప్పుడు ప్రచారములో లేక, ద్రావిడ కర్ణాటక సంప్రదాయమును గలిగి యున్నవి. ఇతని పదములకూర్పును భావప్రకటనమును, వస్తువర్ణనమును మనోహరములై సహృదయులకు హృదయానంద మొనరించుచుండును.

ఇతని గురువే కృతిపతి.

ఈ కవి యీకావ్యమును దనకుఁ బరమార్థ గురువైన మల్లికార్జున దేవరకుఁ గృతియిచ్చి గురువునకును, నీశ్వరునకు నభేదమును సూచించుచు ననేక పద్యములలో స్తుతిచేయు చున్నాఁడు. ఈ మల్లికార్జునుఁడు కాలాముఖము మతమునకుఁ జెందిన శైవుఁడు. బ్రహ్మచారి. గొప్ప విద్వాంసుడు. ఆకాలమున శైవమతము లీదేశమున

బయలువెడలి జనులకు మతబోధ చేయుచుండెడివి. ఈ మఠముల కిట్టి యోగపురుషులే యధికారులుగ నుండెడివారు. నన్నెచోడుని గురువుకూడ నొక మఠాధికారివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. కొందఱీత విని, సుప్రసిద్ధుఁడైన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడని గుర్తించిరి. కాని యనేక కారణములచే నాతఁ డీతఁడు కాఁడని చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యున్నారు.

ఈ కవి రచించిన కృత్యాదియందలి గురుస్తుతి పద్యము నీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

మ అమలజ్ఞానసుదీపవర్తిఁ గొని వృద్ధాచారుఁడై వేదశా
స్త్రములందున్న సదర్థమెల్లఁ గొని విద్వత్ప్రీతి గావించు వా
ని మహాత్మ్యండనఁ బొల్చుపుణ్యనిధి వాణీముఖ్యు సర్వజ్ఞు జం
గమ లింగంబగు మల్లికార్జును సదా కల్యాణుఁ గీర్తించెదన్.

జంగమ మల్లికార్జునుఁడని చెప్పఁబడినను, ఇతఁ డిప్పుడు జంగము లని పిలువఁబడుచున్న జంగమ జాతివాఁడు కాఁడనియు, వేదశాస్త్ర ముల నభ్యసించిన బ్రాహ్మణుఁ డనియు, నాశ్వాసాంత పద్యముల లోని "భూసురవంశాద్య" "భూసురకులాగ్రణి" యను వాక్యములవలన దెలియుచున్నది. ఈమల్లికార్జునుఁడు కేవలము పరమార్థగురువే కాకుండ తనకుఁ గవిత్వము ననుగ్రహించిన వాఁడని యీక్రింది సీస పద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. శరధిసీరులు పయోధరములు కొనివచ్చి
కురిసి వారిధియందుఁ గూర్చునట్లు,
చేనఁ బండినవిత్తు చేనికి ఫలకాంక్షఁ
బేర్మిఁ గ్రమ్మఱ వెద వెట్టునట్లు,
రోహణాచలపతి రూహించి నవరత్న
సంచయంబున విభూషించినట్లు,

తీర్థాలి కర్ధిఁ ద తీర్థోదకంబుల
నెసకంబుగా నర్ఘ్యమిచ్చినట్లు,
నింగి ముట్టియున్న జంగము మల్లయ
వరమునందుఁ గలినవస్తుకవిత
దగిలి వారియంద నెగడెఁతు రవికి దీ
పమున నర్ఘ్య లిచ్చుపగిది వోలె.

కుమారసంభవ కథ

ఇతఁడు వైష్ణవద్వేషము కలవాఁడు కాకపోయినను, శివుని యందెక్కువ భక్తి కలవాఁడు. దక్షప్రజాపతి తనయయైన సతి నీశ్వరుఁడు పెండ్లియాడుటయు, దక్షునియెడ నీశ్వరుఁడు నిర్లక్ష్యభావము చూపుటయు నందుపై దక్షుఁ డీర్ష్యవహించి కుమార్తెను నల్లునిఁ బిలువకుండ యజ్ఞముచేయుచుండ, సతీదేవి పిలువకపోయినను తండ్రిచేయుచున్న జన్నమునకుఁబోయి యటతండ్రిచే నవమానింపఁబడి తనయొడల జనించిన కోపాగ్నిచే దగ్ధమైపోవుటయు, శివగణములచే దక్షాధ్వరము ధ్వంసమగుటయు, సతీదేవి హిమవంతునకుఁ జన్మించుటయు, మన్మథ దహనంబును, పార్వతీపరమేశ్వరుల కల్యాణమును, కుమారసంభవమును దారకాసుర వధయును గల కథను సందర్భోచితముగాఁ బ్రబంధమున కుండవలసిన పదునెనిమిది వర్ణనములను చేసి చక్కని ప్రబంధముగాఁ నీతఁడు నిర్మించినాఁడు. విఘ్నేశ్వరుఁడు పార్వతిచేఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేయఁబడిన నలుగుఁబిండి బొమ్మగా నీతఁడు చెప్పలేదు. పార్వతీపరమేశ్వరులు వినోదార్థమై గజరూపములను దాల్చి క్రీడింపగా గజాననుఁ డుదయించెనని చెప్పియున్నాఁడు.

ఈతని కవిత్వ గుణము

ఈతని కవిత్వ మత్యుత్తమ మయినది. ఇతఁడు తిక్కన సోమయాజి వలెనే చిన్నమాటలలో నర్థగాంభీర్యమును గనపరుచుఁ బద్య రచనముఁ గావించినాఁడు. ప్రబంధమున కుండవలసిన పదునెనిమిది

వర్ణనములను సమయోచితముగా నిందుఁ జొప్పించియున్నాఁడు. ఇతఁడు కృత్యాదియందుఁ దనది వస్తుకవిత యనియుఁ, గవితలో వస్తుకవితయే శ్రేష్ఠమైనదనియుఁ జెప్పి యందుల కనుగుణముగఁ బదునెనిమిది వర్ణనములను మనోహరముగఁ జిత్రించియుండెను. ప్రకృతిరామణీయకమును పాఠకునకుఁ గన్నులకుఁ గట్టినట్లు చూపుటలో నీతని నైపుణ్యమపారము. ఈతని కావ్యమును జదువుటలో నిప్పటి పాఠకునకుఁ గొంత కష్టము కలదు. ఈ కవి యుపయోగించినపదములలో గొన్ని యిప్పుడు వాడుకలో లేకపోవుటవలనను, సంస్కృత మిళితముగాక కేవల దేశీయపదప్రయోగమే యధికముగా నుండుటచేతను, ఆచిన్న పదములయందున్నగాంభీర్యమును గ్రహించుటలో క్లిష్టముండుట మూలమునను వర్ణనములు బహువిధాలంకార సంయుక్తములై యున్న కారణముననను, నీతని కవిత్వ మిప్పటివారికి సులభగ్రాహ్యము కానిదిగాఁ దోఁపవచ్చును. కాని కొంచెమోర్పు వహించి యీతని పదప్రయోగ ధోరణిఁ దెలిసికొని చదివిరేని, యందున్న మాధుర్యరసము లభించి మహానందమున నోలలాడఁ గలరు. పూర్వకాల పదప్రయోగవిజ్ఞానమే పరమార్థమనినచో నీగ్రంథము మనకక్కరలేదు. కాని యిందు భావగాంభీర్య మున్నది. మాధుర్య మున్నది. హృదయాహ్లాదకరమగు కవితాపద్ధతి యున్నది. జీవకళ యున్నది. అందుచే నిది సర్వాదరణీయ మగుచున్నది. ఈ గ్రంథమునఁగల చమత్కార విశేషములను బండితులు గ్రంథరూపమునను టీకల మూలమునను, వ్యాసరూపమునను లోకమునకు వెల్లడించి యున్నారు. వెల్లడించుచున్నారు. కవులనుగూర్చియు వారి గ్రంథములను గూర్చియు దిఙ్మాత్రప్రదర్శనము చేయఁబూనుకొనిన నేనింతకంటె నీగ్రంథమునుగూర్చి యధికముగఁ బ్రాయఁజాలను. కవితాశైలి చూపుటకై కుమారసంభవమునుండి యాశ్వాసమున కొకపద్యము నిట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

చ. ఈశుగని నీరిలోనఁ బడియుండఁగ నోపక భానుబాగ్ని వె
ల్వడి వనతీరభూరుహకులంబులపై మొగిఁ గప్పెనట్లు దం
దడి నరుణప్రవాళరుచితోఁ దరుసంహతిమీఁదఁ బర్వఁజె
ల్వడరి తటాటవుల్ దనరు సంధ్యభిహింగ రత్నదీప్తులన్.

ఉ. చీంకటి ఖలుండు దక్షుఁడన చీఁకటి పాఱుఁడు వీఁడు సర్వ వ
ధ్యుం డెడ సేయకుండు శివదూతకు నాలుక గోసి యున్నవిం
పుండఁ ద్రపుద్రవమ్ము నెలఁ బోయుఁడు లోహముగాఁగ నోఁ గో
యుండుడు రాత్మచర్మపట మొల్వఁడు గన్నులు మీటుఁడుక్కునన్

చ. తరుణులు చిల్కబొమ్మలును దంతపుబొమ్మలు మేలిగాజు బ
న్నరులును మ్రానిచొప్పెలు నగ్గుల నోలిన పేర్చి లీల బో
కుర బొమరిండ్ల జేరునగుగూళ్ళను వండుచు బొమ్మపెండ్లి మా
పగముగఁ జేసి యాడ నగజాత శివార్చన సేయు నర్మిలన్.

ఉ. పొన్నలుపూచె బొన్నలొగిఁ బూవకముందఱఁ బూచె గోగులా
పొన్నలుఁ గొండగోగులును బూవకముందటఁ బూచె బూరువుల్
పొన్నలుఁ గొండగోఁగులును బూరువులున్నొగి బూవకుండఁగా
మున్న వనంబు వంకలను మోదుగులొప్పుగఁ బూచె నామనిన్

మ. తగదే పోలదె చాలదే యమరదే త్రైలోక్యపూజ్యంబు నే
తగులం బీశ్వరు మీఁద నట్టిది యెఱవ్యాత్రమే కన్యకా
సుగుణం బెవ్వరు దూషితం బగునె సంశుద్ధాత్మసర్వాత్మ ప
ర్వగతుం జిత్తమునందుఁ గోరుఁ బిది సద్వాంఛ్యం బనింద్యంబిలన్

శా. శీతాత్యంతనిపీడనం బడి జగజ్జీవాదు లత్యార్తులై
పాతాళంబులు సొచ్చిన ట్లిరవు లొప్పన్ భూగృహావాసులై
భీతి న్వెల్వడకుండ వహ్ని మొఱఁ గంపింపం బ్రచండాగ్నికిం
జేతుల్ గ్రొవ్వార వోవుచుండ శిశిరోచ్ఛేదంబువర్ణింప నహో

చ. సురసతు లద్ధిఁ దత్పురము సూడ మనంబునఁ గోరి కోటపై
వరుస విమానముల్ నిలిపి వచ్చిరొ నా మణిహేమభాతి న
ట్టిరవులు వొల్చు నింద్రుపురి కిప్పురి మేలని యాసురాంగనల్
మరిగి రమించుచున్నటులు మానిను లొప్పుదు రప్పురంబునన్.

ఉ. భావజుకేళి నచ్చుపడి పైఁబడి తద్విటు నిచ్చఁ గూడి రాఁ
గా వివిధోపచారములఁ గామసుఖంబులు సల్పి పుచ్చి తా
రోవెలనీగి హేలతోఁ జని రోయఁదగన్ వెఱయాలి కూటముం
బూవుల మేలికంపుఁ దమ పొందున కా కలిమిఁ గని నిల్చు నే.

చ. చెలువలు మాట్రిమ్రాసి పయిఁ జేఁకలు మూవిరమింప వాని ము
కకలు గని మాట్రిపండులని కోరఁగఁ బోయిన వానిహస్తముల్
దలిరులు పోవి కీరములు దండడి మట్టిన మగ్గలండఱన్
గలకొనఁ బాఱిరో యిదియ గాటుల మ్రానను చున్ భయంబునన్

శా. సారాచారవిచార దక్షు లపరజ్ఞాన క్షణోద్దీక్షణ
ప్రారంభాత్మకు లాత్మ నిన్ను నెనయన్ భావించి దుర్వారసం
సారాంభోనిధి పీఁది మొద్దియి సువహాత్సౌఖ్యాత్ములై మర్త్యలా
ధారాధేయులివ ముక్తియుక్తులగుదుర్ దారిద్ర్యవిద్రావణా.

క. ముక్తాముక్తాయుధములు
ముక్తాముక్తాయ ఘోషములుఁ దగు సుభటు
ల్ముక్తాముక్తాసులుఁ బర
ముక్తాముక్తా నుబంధములు నగుచునవిన్.

మ. ధర గంపింపఁ బయోనిధుల్ గలఁగ దిగ్దంతుల్ భయంబందభూ
ధరముల్ డొల్ల వియత్తలం బద్రువ దైత్యశ్రేణి భీతిల్లి భా
స్కర రథ్యంబులు మ్రొగ్గి సగ్గఁబడ నాశాచక్రముల్ మ్రోయఁ భీ
కరమై దారుణమై గుణధ్వని మహోగ్రంబై చెలంగెన్ వడిన్.

ఇతని యితర రచనములు

ఈ మహాకవి కళావిలాస మను నింకొక కావ్యమును రచియించి యున్నట్లును నందలి పద్యములు లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁ బడెననియు వ్రాయుచు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు కుమార సంభవ పీఠి లో నీక్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. కళా విలాస మిప్పు డెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు.

సీ. పృథుల విశ్వంభరారథమున కెదురుగాఁ
 బూన్పించె నెవ్వాఁడు పువ్వుఁదేరు
కాంచనాచల కార్ముకమునకు సాటిగాఁ
 జేపట్టె నెవ్వాఁడు చెఱకువిల్లు
నవిరళపాశుపతాస్త్రమ్మునకు వాఁడి
 మిగిలించె నెవ్వాఁడు చిగురుఁదూపు
నతులితామర దానవాదిబలముల
 గెలిపించె నెవ్వఁడయ్యళిబలంబు
నట్టినగజెట్టి మన్మథుం డఖిలలోక
ములకు వెఱఁగొంగ శివుఁ మూలకండ
యాతని యలుఁ జొచ్చి వెడలవియతఁడు గలఁడె
యాతని యమ్ములఁ బడకున్నయది యుఁ గలదె.

క. తలపోయఁగ రుచులాఱును
గలుగును వాతంబుఁ గ్రిమి యుఁ గఫముం జెడు నో
కలిపుట్టు దగయుఁ జెడుఁ ద
మ్మలము పదార్థంబు రాగమూలము ధరణీశా.

చ. తొడవులు వెట్టి సంభ్రమముతోఁ దిలకించు మడుంగుగట్టువేఁ
బడఁదడవోపదిం పెఱిఁగి పట్టుచు నెప్పులు గట్టిపెట్టుఁ బ

లెక్కడు నెడఁ దొట్రుపాటొదవఁ గింకకుఁ బేగిలు మాఱ సమర్పఁగా
బిడుముడిఁ బొందుఁ గాంత పతిఁ జేరినఁ గూరిమి గగ్గెనేనియున్.

చ. లలనలు కొంద ఱాత్మపతులం దగఁ గూడిన చెయ్వు లన్నియుం
దలఁచి సఖీజనంబులకుఁ దప్పక జెప్పెడువారు పుణ్యజీ
వులు చెలియామినీశుని కవుంగిలి డాయుటె కాక తాల్మికిన్
ద్రోలఁగినతీరు గీరు నటదోషపు నాకు రతిప్రయోగముల్.

క్షేమేంద్రుఁడు కళావిలాస మను పదిసర్గల కావ్యమును సంస్కృతమున రచించియున్నాఁడు. కాని యిది యాగ్రంథమున కాంధ్రీకరణమైనట్లు గన్పట్టదు. క్షేమేంద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౫౧-౧౦౬౦ కాలము వాఁడు

షణ్ముఖుఁ డీకవి యాస్థానకవియా?

ఇతని యాస్థానమున షణ్ముఖుఁడను పండితకవి యొకఁడుండె నని చెప్పుదురు. యశోధర చరితాది కావ్యములను సంస్కృతమున రచించిన షణ్ముఖుఁడీతఁ డగునో కాదో తెలియదు. నన్నెచోడుని కాలమున "తారుఁ"డను నొకకవియు షణ్ముఖుఁ డను నొక కవియు నుండిరనియు, వీరిరువురు నన్యోన్యము స్పర్థతోఁ జరియించెడి వారనియు నన్నెచోడుఁడు షణ్ముఖుని శిష్యుఁడగుటయే గాక నాతనియం దెక్కువ గౌరవము గలవాఁడనియు, తారకవిని తారకాసురునితోను, షణ్ముఖుని కుమారస్వామితోడను బోల్చుచు శ్లేషగాఁ గొన్ని పద్యములను నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవమున రచియించెననియు నొకకథ ప్రచారములో నున్నది. అందులకీ దిగువపద్యముల నుదాహరణముగాఁ జూపుచున్నారు.

క. తనజనకుఁ డురుస్థాణువు
జనని యపర్ణాఖ్యదా విశాఖుం డనగాఁ

దనరియు: నభీష్టఫలములు
జనులకు దయ నొసఁగుచుండు షణ్ముఖుఁ గొలుతున్.

గీ. అన్యతార కవిగతుల నాదరించి
వెలయ సత్కవి బుధగురుబలము వడసి
యొనర దైవజ్ఞ నల్లశుభోదయమున
దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠించుఁ దిరము గాఁగ

క. తారకవి రచితకృతియుం
దారక విరచిత సుకృతియుఁ దానడఁగు సదా
చారక విబుధాలికి సుఖి
చారక విబుధ ధినాథు షణ్ముఖుఁ గనినన్.

క. ఇనుఁ డుదయింపక ముందఱ
ఘనముగ వర్తించుఁ దారక ప్రభ మాక
యినునఁ 'డుదయించినపిమ్మటఁ
గనఁగాన లోకమునఁ దారకప్రభ గలదే?

ఈపద్యములనుబట్టి పైకథయందు సత్యమున్న దనియే తోఁచు చున్నది.

రా మే శ్వ ర క వి

కుమారసంభవ దశమాశ్వాసమునందలి దారిద్ర్య విద్రావణ దశకము లోని

శా. శ్రీరామేశకవీశ్వరాదు లెద నీ శ్రీపాదముల్ భక్తితో
నారాధించి సమస్తలోకసముదాయాధీశులై రన్న సం
సారుల్ దుఃఖనివారణార్థమభవుఁ సర్వేశు లోకత్రయా
ధారుఁ నిన్ మదిఁ గొల్వకుండ్రె యుఱవే దారిద్ర్యవిద్రావణా

అను పద్యమునం దుదాహరింపఁబడిన రామేశ్వరకవి "కవి కాలము నాఁటికిఁ బ్రసిద్ధుఁడైయుండి శివభక్తుడైన యాంధ్రకవియై యుండును"

అని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులు గారు వ్రాసియున్నారు. ఇతఁ డాంధ్రకవి యనుటకాధారములు లేవు. ఏ భాషాకవియో చెప్పఁజాలము. కుమార సంభవ కావ్యమునకు విమర్శనము వ్రాసిన శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రులుగారీపద్యమున రామేశ్వరకవి ప్రశంసయే లేదని యభిప్రాయపడి యున్నారు. శ్రీ మట్టూరు వెంకటరామయ్యగారు భారతి (వృష-శ్రావణము) లో కాకతీయ రెండవ బేతరాజునకును నాతని కుమారుఁడును దారిద్ర్య విద్రావణ బిరుదాంకితుఁడునైన త్రిభువనమల్ల దుర్గరాజునకును గురువై వారిచే నగ్రహారములను గైకొని, కాలాముఖశైవపరంపరకు సంబంధించిన శ్రీశైల మల్లికార్జున మహాచార్యుఁడుగ నుండిన రామేశ్వర పండితుఁడే, పైపద్యములోఁ జెప్పిన రామేశ్వరకవియై యుండుననియు, నన్నెచోడకవి దారిద్ర్యవిద్రావణమకుటముతో రచించిన దశకమునకును త్రిభువనమల్లుని దారిద్ర్యవిద్రావణ బిరుదమునకును నేదియో సంబంధముండియుండు ననియు వ్రాసియున్నారు. రెండవ బేతరాజువలన రామేశ్వరపండితుఁడు దానము పరిగ్రహించిన కాలము చాళుక్య విక్రమశకము 23 (శా. శ. ౧౦౧౯ క్రీ. శ. ౧౦౯౭-౯౮)

ఈ రామేశ్వరపండితుఁడు పండితుఁడే కాని కవియైన ట్లాధారములు లేవు. పైపద్యములో నీరామేశ్వరుఁడే చెప్పఁబడె ననుటకును నాధారములు గనబడవు. ఈయూహలనుబట్టియే విషయమును నిర్బాధకముగా నిర్ణయింప వలనుపడదు.

నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయము

ఈకవికాలమును గూర్చి పండితులును జరిత్రకారులును, భిన్నాభిప్రాయులై, యందుమగూర్చి వాదోపవాదములు పెక్కులు చేసియుండిరి. కుమారసంభవ గ్రంథప్రకాశకులగు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, నన్నెచోడుఁడు క్రి. శ. ౯౪౦ ప్రాంతమువాఁడని వ్రాసియుండిరి. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు

రామకృష్ణకవిగారితో నేకీభవించిరి. కవిచరిత్రకారులగు బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారు "ఇతఁడు ౧౧౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునుండి దాదాపుగా ౧౧౬౦-౧౧౭౦ సంవత్సర ప్రాంతములవఱకు నుండి యుండును" అని నిర్ధారణ మొనర్చినారు. శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులుగారు వీరేశలింగము పంతులుగారితో నేకీభవించిరి. బ్ర. శ్రీ. జయంతి రామయ్యపంతులుగారును వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రులుగారును నన్నెచోడుఁడు క్రీ. శ. ౧౧౩౦ ప్రాంతమువాఁడని నిర్ణయించిరి. ఆంధ్రుల చరిత్రమును రచించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులుగారు "అయిన ననేక హేతువులచేత నితఁడు క్రీ. శ. ౧౧౨౦-౪౦ సంవత్సరముల మధ్యనున్న వాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈ కుమారసంభవ కావ్యమును బఠించితిమేని, తప్పక యిది నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వమున రచింపఁబడిన కావ్యమని బోధపడఁగలదు. ఇతరములైన ప్రమాణములు గాన్పించువఱకు నన్నెచోడకవి నన్నయభట్టునకు నఱువది డెబ్బది సంవత్సరములకుఁ దరువాత నున్నవాఁడననిదే నిశ్చయింతము అని వ్రాసియున్నారు. ఈ వాదోపవాదములలోఁ బాల్గొన్న పండితులలో యథార్థనిర్ణయమునే మనసునం దుంచుకొని కొందఱును; నన్నెచోడు డెట్లయినను నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వపువానినిగా జేయవలయునని కొందఱును; నన్నయకు కొంచెము కాలము తర్వాత వానినిగాఁ జేయవలయునని కొందఱును తమ వాదోపవాదములను సాగించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. బ్ర. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రులుగారు తమ కుమారసంభవ పీఠికలోఁ నన్నెచోడుఁడు "తిక్కన కనంతర మఱువది డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ జోడరాజుల శాసనములు గన్పట్టుచున్నవి గానఁ దత్ప్రాంతకాలమున నన్నెచోడ కవి వెలసియుండును. చతుర్దశశతాబ్ది ప్రథమపాదమో త్రయోదశశతాబ్ది చతుర్థపాదమో నన్నెచోడునిచే వెలసి

యుండును" అని వ్రాసియున్నారు. ఈకవికాల నిర్ణయమునకు గ్రంథమున మనకు లభించిన యాధారములు నాలుగు.

౧. ఇతఁడు కరికాలచోడుని వంశము లోనివాఁడనుట.

౨. తండ్రి పాకనాఁటిలోని ఇరువదియొక్క వేయింటి కధీశుఁడైన చోడబల్లి యని చెప్పుట.

౩. తల్లి హైహయాన్వయసంజాత యైన శ్రీదేవి యనివ్రాయుట

౪ జంగమ మల్లికార్జున దేవుని శిష్యుఁడ నని చెప్పుకొని గ్రంథము నాతనికే కృతియిచ్చుట.

చోడవంశములు

కవి చోడవంశములోని వాఁడనని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. కాని వాఙ్మయమునందును, శాసనములలోను చోడవంశములు పెక్కులు చెప్పఁబడి యున్నవి. అం దీకవి యేవంశములోనివాఁడో తెలిసికొనినఁ గాని యాతనికాలమును నిర్ణయింపలేము. బల్లిచోడ నన్నిచోడ నామధారులు పెక్కురు గానవచ్చు చుండుటచేఁ గవి నన్నెచోడు నానవాలుపట్టుట సులభసాధ్యము కాదు.

ప్రస్తుతపుఁ దంజావూరుమండలమును తత్ప్రాంత ప్రదేశమును బూర్వము చోళదేశమని పిలువఁబడుచుండెడివి. చోళదేశమును బరిపాలించెడివారు చోళులు. ఈచోళులు కొంతకాలమునకు ద్రావిడ చోళులుఁ దెలుఁగుచోళులు, నని రెండుతెగలుగా విడిపోయిరి. అరవము దేశభాషగాఁగల తంజావూరు, తిరుచునాపల్లి, ఉత్తరార్కాడు, దక్షిణార్కాడు, చెంగల్పట్టు మండలములలో నివసించి యాదేశములను బరిపాలించుచు వచ్చినచోడులు ద్రావిడచోడులనియు, నాంధ్రము దేశభాషగాఁ గల కడపమండలము మొదలు ఉత్తర మండలములను బరిపాలించు చోడు లాంధ్రచోడులనియు పిలువఁబడుచు వచ్చిరి.

ఈ రెండు తెగల చోడులునుగూడ, తాము సూర్యవంశమువార మనియు
నందు మిగులఁ బ్రఖ్యాతి వహించిన కరికాలచోడుఁడు తమకువంశకర్త
యనియుఁ జెప్పుకొనుచుందురు. ఈకరికాలచోడుఁ డొనర్చిన మహా
త్కార్యములు రెండు. కావేరీనదిపొంగి గ్రామములపైఁ బడకుండ
నెత్తైనకట్టలు వోయించుట, పల్లవులను జయించి చోళరాజ్యమును
వర్ధిల్లఁజేయుట. తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తర రామాయణమునం
దీకరికాలచోళుని గూర్చి యిట్లు నుడివి యున్నాఁడు.

క. పిదపఁ గరికాలచోళుం
డుదయించె జలధిపరిమితోర్వీవలయం
బు దనకు బంట పొలముగ
నెదు రెందును లేక పేర్మి నొసకం బెసఁగన్.

శా. చేసేఁతం బృథివీశు లందుకొనఁ గాళీసింధుతోయంబులం
జేసెన్ మజ్జన ముంగుటుంబున; హరించెం బల్లవోర్వీశు ను
ల్లాసం బొందఁగ ఫాలలోచనము; లీలం గట్టెఁ గావేరి; హే
లాసాధ్యాఖిల దిఙ్ముఖుండు కరికాలక్ష్మావిభుం డల్పుఁడే.

ఈ కరికాలచోడుఁడు క్రీస్తుశకమున నాలవ శతాబ్దివాఁడని
కొందఱు చరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. ఇదిసరియైనదని చెప్పుట
కుఁ దగినయాధారములు నాకు లంభింపలేదు. ఇతఁడు త్రిలోచనపల్లవు
ని జయించినట్లు పైపద్యములో నున్నది. కాని త్రిలోచనపల్లవులు
పెక్కురున్నారు. చాళుక్యవంశీయుఁడగు విజయాదిత్యునితో యుద్ధ
మొనర్చినవాఁడొక త్రిలోచనపల్లవుఁడు కలఁడు. ఆయుద్ధములో
విజయాదిత్యుఁడు చనిపోయె ననియు, నంతర్వత్ని యగు నాతనిభార్య
ను విష్ణుభట్టసోమయాజి కాపాడెననియు, నన్నయభట్టు చారిత్రమున
వ్రాసియుంటిమి. ఆత్రిలోచనపల్లవుని కాల మాఱవశతాబ్ది యని
యచ్చటఁ జెప్పఁబడినది. ఆ త్రిలోచనుఁడును, కరికాలచోడునిచే

జయింపఁబడిన త్రిలోచనుడును ఒక్కఁడేయైనయెడల, కరికాలచోడుని కాల మాఱవ శతాబ్ది యనుమాట సత్యమగును. అయినను ప్రమాణాంతరము లభించినఁగాని యిది సత్యమని చెప్పజాలము. కొందఱు చరిత్రకారు లీత్రిలోచన పల్లవుని యునికిని గూర్చియే సంశయము చూపుచున్నారు.

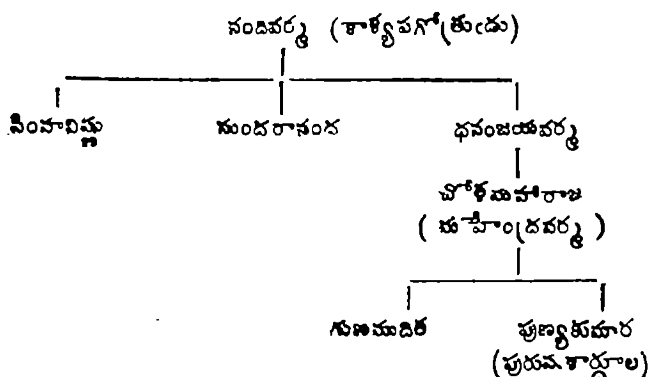
ద్రావిడచోళుల పట్టికను పై నిచ్చియున్నాఁడను. ఆపట్టికలో చోడబల్లి గాని నన్నెచోడుఁడు గాని లేఁడు. పైని జెప్పిన పట్టికలో నున్న మొదటి పరాంతకునకు 'మధిరకొండై' యను బిరుదుకలదు. మధురను జయించిన వాఁడని దానియర్థము. కొన్ని శాసనములలో నీబిరుదము "మధురాంతక" యని యుపయోగింపఁ బడినది. అతని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవారు మధురను తమయేలుబడిలో నుంచు కొనఁ గలిగినను లేకున్నను నీచోళ ప్రభువు లందఱును తమబిరుదములలో నీ మధురాంతక బిరుదమును తఱచుగాఁ జేర్చుకొనుచు వచ్చిరి. పైనిజూపిన పట్టికలోఁ జెప్పఁబడిన ద్రావిడచోళుల వంశములో నుండి యొకశాఖ చీలిపోయి, కడపమండలము నందున్న "పొత్తపి" యను పట్టణమును రాజధానిగాఁ జేసికొని తత్పరిసర ప్రాంతమునకు, ప్రభువులై రాజ్యము చేయుచు వచ్చిరి. వీరు తమ పూర్వవృత్తాంతమును దెలుపు మధురాంతక శబ్దమును జేర్చికొని మధురాంతకపొత్తపి చోళులని వ్యవహరించుకొనుచు వచ్చిరి. వీరిశాసనములు శాలివాహన శకము ౧౧౦౦ మొదలు ౧౩౫౦ వఱకును గనఁబడుచున్నవి. ఈ శాసనములు కడప నెల్లూరు మండలములలోఁ గానవచ్చుటచే వీరా ప్రాంతములను బరిపాలించిన ట్లూహింపఁ దగియున్నది. లభించినంత వఱకు వీరి వంశావళిని తిక్కనసోమయాజి చారిత్రమున నిచ్చుచున్నాఁడను. ఆవంశములో చోడబల్లి, నన్నెచోడ నామధారు లెవ

రును లేరు. కావున నన్నెచోడకవికి "ఆ మధురాంతకపౌత్రపిచోడ" వంశముతో సంబంధము లేదు.

ఇదిగాక వెలనాటి చోడులను మఱియొక శాఖ కలదు. వీరాంధ్రచోళ శాఖకుఁ జెందినవారు. ద్రావిడచోళ శాఖకును, వెలనాటి చోడ శాఖకును సంబంధము లేదు. ఈ వెలనాటి చోడులు మొదటినుండియు రాజ్యముగల ప్రభువులైనట్లు కన్పట్టదు. ఈ వంశమునకు మూలపురుషుఁడైన గొంకయ తూర్పుచాళుక్యులలోని సర్వలోకాశ్రియ విష్ణువర్ధన మహారాజులకడ సేనాధిపతియైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈ వెలనాటిచోళుల వంశ వృక్షమును మంచెనకవి చరిత్రమున నిచ్చుచున్నాఁడను. అందుఁ జోడబల్లిగాని నన్నెచోడుఁడుగాని లేఁడు. ఆ వంశముతో వీరికి సంబంధము లేదు.

రేనాటిచోడులను మఱియొక శాఖ కలదు. రేనాఁడనఁగా నిప్పటి కడపమండల మని చెప్పవచ్చును. ఈ ప్రదేశమును బరిపాలించినవారు రేనాటి చోడులు. వీరు కరికాలచోడునిఁ దమకు వంశకర్తనుగాఁ జెప్పుకొనిరి. కాని యది వాస్తవమయినట్లు కన్పట్టదని కొందఱు చరిత్రకారు లభిప్రాయ పడియున్నారు. చీనా దేశము నుండి "హౌనుత్సాంగు" అను నొక యాత్రికుఁడు క్రీ. శ. ౬౪౦ సంవత్సరప్రాంతమున హిందూదేశమును జూచుటకు వచ్చి యాంధ్ర దేశమునఁగూడఁ బర్యటన మొనర్చినాఁడు. అతఁడు వేంగిపురమును జూచి తరువాత ధాన్య కటకమును దర్శించి పిదప దానికి నైరుతిమూల నున్న (కడప మండలము) ప్రదేశమునకుఁ బోయి దానిని చుళియ దేశ మని పిలిచియున్నాఁడు. చుళియ దేశమనఁగా చోళదేశము. అచ్చట నాకాలమున నీచోడులు నివసించి యున్నా రని దీనినిబట్టి చెప్ప వచ్చును. ఈ రేనాటి చోడుల శాసనములు ఏడెనిమిది శతాబ్దులలో

గన్పడుచున్నవి. దొరకినంతవఱకు వారి వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

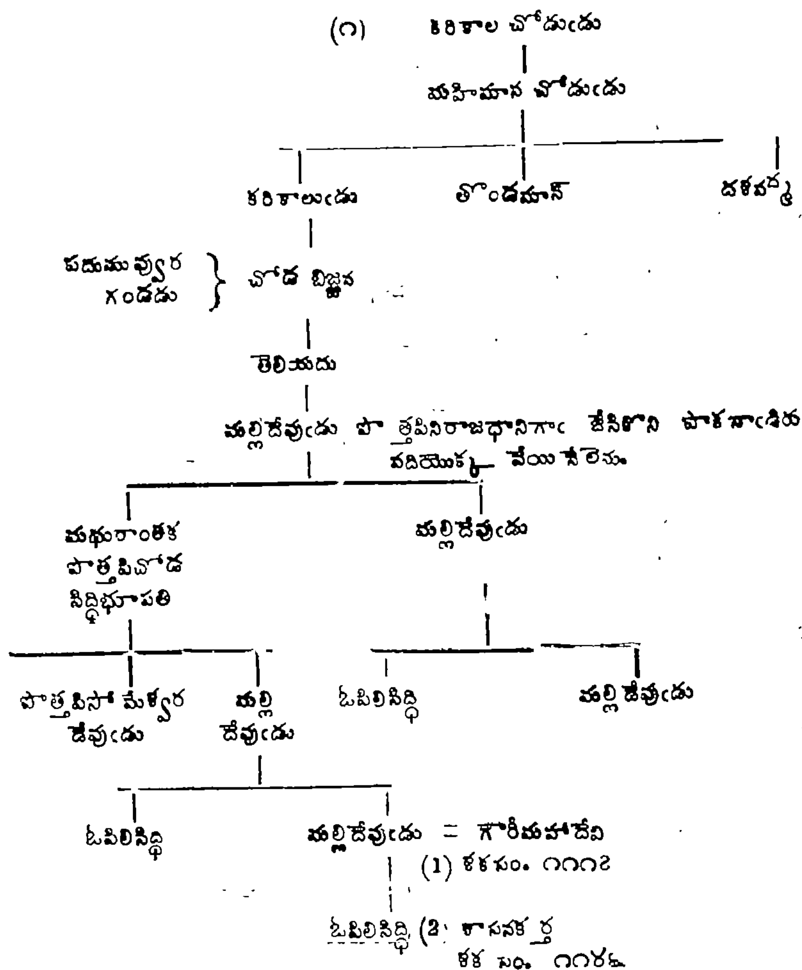
ఈ రేనాటి చోడులు తరువాత పొత్తపిచోడులలోఁ గలిసిపోయి నట్లు కన్పట్టుచున్నది.

వీరిశాసనము లన్నియుఁ గడపమండలములోనే లభించుటచేత వీరాప్రాంతమును బరిపాలించిరని నిశ్చయింపవచ్చును. పదునొకండవ శతాబ్దినుండియు గడపమండలమున మధురాంతక పొత్తపిచోళుల శాసనములు తఱచుగాఁ గాన్పించుచుండుటచే నీ రేనాటి చోడ వంశమువారి కప్పటినుండియుఁ బరిపాలనలో ప్రసక్తిలేకపోయి యుండును. పైనిజూపిన వంశవృక్షములో మహేంద్రవర్మకు నామాంతరముగా, 'చోళమహారాజు' అనియుండుటచేతను, వీరు శాసనములలో దాము కరికాలచోడుని వంశమువారమని చెప్పుకొని యుండుటచేతను వీరిని చోళు లనుకొనవలసి వచ్చినది. లేనిచో వీ రేపల్లవులలోనో చేరిపోయి యుందురు. ఈ రేనాటి చోడులలోఁగూడ చోడబల్లినన్నిచోడ నామధారు లెవ్వరును గన్పట్టలేదు.

కొణిదెన చోడశాఖ.

ఇంతవఱకు వ్రాసినదానినిబట్టి ద్రావిడచోళులలోగాని యాంధ్రచోడులలో వెలనాంటి, రేనాంటి పొత్తపినాంటి చోళశాఖలలోఁగాని సన్నెచోడుఁడులేఁడని తేలినది. ఇఁకమనకుమిగిలినది కొణిదెనచోడశాఖ. ఈశాఖవారు ప్రస్తుతము గుంటూరు మండలములో నరసారావుపేటకు సమీపముగా నున్న కొణిదెనను రాజధానిగా చేసికొనిపాకనాటిలోని కొంతప్రదేశమును కమ్మనాంటిని బరిపాలించుచు వచ్చిరి. అందుచే వీరిని, కొణిదెన చోడులని పిలచుచున్నారు. ఈకొణిదెనపూర్వము కొట్యదొనయని పిలుచుచుండెడివారు. ఈశాఖ ద్రావిడచోడులనుండి విడిపోయివచ్చినదో కాదో విడిపోయినచో నెప్పటినుండి విడిపోయెనో చెప్పఁజాలము. కాని వీరుతమశాసనములలోఁ కరికాలచోడుని సంతతివారమని చెప్పుకొనుచువచ్చిరి. ఈశాఖ ఆంధ్రచోళుల తెగకు చెందినదేకాని, వెలనాంటి రేనాంటి శాఖలకంటె భిన్నమయినశాఖ. వీరికి ప్రత్యేక ప్రశస్తికలదు. వీరిలో కొందఱు శాసనములలోఁ దమకు పొత్తపిచోళశబ్దమునుగూడ జేర్చుకొనుచు వచ్చిరి. అందుచే వీరిని పొత్తపిచోళులలోనుండిచీలిన యొక శాఖయని చెప్పవలసియున్నది. ఈ కొట్యదొనచోడుల ప్రశస్తి, యిది:- 'స్వస్తిచరణ సరోరుహ విహిత విలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల పృధ్వీశ్వర కారిత కావేరీతీరకరికాల కులరత్న ప్రదీపాహితకుమారాంకుశ" ఇత్యాది.

ఈకొణిదెనచోడులలో నాలుగైదంతశ్శాఖలున్నవి. నాకు లభ్యమైనంతవఱకాశాఖల వంశవృక్షముల నీదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఈ యోపిలిసిద్ధి మహారాజు కమ్మనాఁటిలోని కొట్యదోన యందలి దేవునకుఁ గాకతీయ గణపతి దేవునకు పుణ్యమునకుగాను

(1) దక్షిణ హిందూదేశ శాసనములు సం. 6 సంఖ్య 587

(2) డిటో ,, 6 ,, 628

ధర్మమును నొసంగి శాసనము వ్రాయించినాఁడు. ఈవంశములో చోడ బల్లిగాని నన్నెచోడుఁడు గాని లేఁడు. ఇందు మూలపురుషుఁడుగా చూపఁబడిన వల్లిదేవుఁడు దాదాపు శా. శ. ౧౦౭౫ ప్రాంతమువాఁడై యుండును. అనఁగా నీవంశ మించుమించు ౧౭౫ సంవత్సరము పరిమితిగల కాలములో నున్నదని తెలుచున్నది.

(౨) చోడబల్లయ మహారాజు
(1)
కామచోడ మహారాజు = శ్రీయాదేవి
(2)
త్రిభువనమల్ల దేవిచోడ మహారాజు — (3) = ౧ మాచలదేవి ౨ కామిదేవి. (4)
(5) నన్నెచోడుఁడు (శక 1078)

ఈ వంశ మించుమించు శా. శ. ౯౮౦ కును ౧౦౭౫ కును మధ్యకాలమునం దున్నట్లు కన్నట్టుచున్నది ఇందు చోడఁబల్లియు, నన్నెచోడుఁడును, శ్రీయాదేవియుఁగూడఁగలరు. కాని కుమార సంభవములోఁ జెప్పఁబడిన సంబంధము వీరికి లేదు. కవి నన్నెచోడుని తండ్రి చోడబల్లి, తల్లి శ్రీయాదేవి. ఇందున్న నన్నెచోడునితల్లి మాచలదేవి. తండ్రి త్రిభువనమల్లదేవ చోడమహారాజు. బ్ర. శ్రీ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు కవులచారిత్రమున నీ త్రిభువనమల్లదేవచోడుఁడే, బల్లిచోడుఁడనియు, మాచలదేవియే శ్రీయాదేవియనియుఁ ద్రిప్పి త్రిప్పి యర్థములను జెప్పి దాని నాధారముచేసి

(1) దక్షిణహిందూదేశ శాసనములు 6 సం॥ న 606 వ.
(2) ,, ,, 607, 609.
(3) ,, ,, 181, 163, 613, 624, 608, 610, 630, 637,
(4) ,, ,, 647.
(5) ,, ,, 645, 646

కాని నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయమును జేసిరి కాని యందు సత్యములేదు. త్రిభువనమల్లదేవచోడమహారాజనియు, మాచలదేవి యనియు ననేక శాసనములలో స్పష్టముగా నుండగా నాతనిని బల్లిచోడుఁడనియు నామములలో నట్టి స్వల్పపుమార్పు లుండుట స్వాభావిక మనియు నట్టి మహాకవి మాచలశబ్దమును బద్యమున నిముడ్పలేక సౌకర్యముకొఱకై శ్రీయాదేవి యని వ్రాసెననియుఁ దలంచుట సమంజసము కాదు. ఈ వంశమునందుఁ గనఁబడుచున్న నన్నెచోడుఁడు తన శాసనములలో స్పష్టముగాఁ దనతండ్రిని తల్లిని త్రిభువనమల్లదేవ చోడమహారాజని యు, మాచలదేవి యనియు వ్రాయించి యున్నాఁడు. కావుననిందు చూపఁబడిన నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నిచోడుఁడు కాఁడనుట స్పష్టము.

నెల్లూరు శాసన సంపుటములలో బల్లిచోడ మహారాజులపేరున శాసనములు మఱిరెండున్నవి. (పుటలు ౩౫౪ - ౩౫౬) ఇందలి వంశవృక్షమిది.

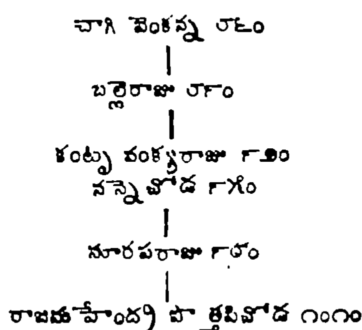
(3) పొత్తపి నన్నచోడ
|
కింక
|
కామ
|
బల్లిచోడ

ఈ శాసనములు దరిశికాలూరుకా మన్నెపల్లి గ్రామములోనివి. ఇవి శా. శ. ౧౦౬౭,౧౦౮౮ సంవత్సరములలోనివి. ఇవిగాక శివ రామపురమున (పుట ౩౮౬) నీబల్లిచోడునిదే యింకనొక శాసన మున్నది.

ఈ వంశవృక్షమునందు నన్నెచోడబల్లిచోడు లున్నను, వారికి పుత్రపితృ సంబంధము లేకపోవుటచే మన కుపయోగము లేదు. ప్రత్యే

కముగా బల్లిచోడుని పేరనో నన్నిచోడుని పేరనో గల శాసనము లింకను గొన్నియున్నవి. కాని వానివలనను ప్రయోజనములేదు. "ఇతనికుమారుఁడు నన్నెచోడుఁడై యుండును. అతనితండ్రి బల్లిచోడుఁడై యుండును." అని యూహించినంతమాత్రమున కవి కాలనిర్ణయము సరిగాఁగాఁజాలదు. అందుచే నా శాసనములనుగూర్చి యేమియు నిట వ్రాయలేదు. ఉదాహరణమున కొకటిరెండు శాసనముల విషయమిట వ్రాసెదను. కన్నరదేవమహారాజునకు చోడబల్లియను తమ్ముఁడున్నట్లు ద. హిం. శా. సం. ౬ నెం౧౩౫౮ వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యితఁడు నన్నెచోడుని తండ్రియనుట కాధారములు లేవు. చోడబల్లి మహారాజుభార్యయైన పొన్నమదేవుల శాసనమొకటి (ద హిం.శా.సం॥ ౬ నెం ౧౭౦) కలదు. ఈ చోడబల్లినికూడ నన్నెచోడుని తండ్రియని చెప్పఁజాలము. ఇట్టివింకను గొన్ని కలవు గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను, వానివలన నయ్యెడుప్రయోజనము లేకయు, వానినిట నుదాహరింపలేదు.

(౪) నన్నూరు చోడవంశము

ఇతఁడు శా. శ. ౧౦౧౦ వ సంవత్సరములో నన్నూరు వాలుంకారదేవికి, ధర్మ మొసంగుచు వ్రాయించిన శాసనములో నీవంశ వృత్త ముదాహరింపఁబడియున్నది. ఇందు నన్నెచోడుఁ డుండుటచేతను, ఈ క్రింద నీయఁబోవు పెదచెఱుకూరు శాసనమునందలి వంశవృత్త మునకును దీనికిని గొంతపోలిక యుండుటచేతను, ఈవంశ ముదాహరింపఁబడి యున్న శాసనము నీక్రిందవ్రాయుచున్నాఁడను. (నె.శా.సం పుట ౧౦౭౨)

"స్వస్తి శ్రీసూర్యవంశంబు నేంటి చాగివెంకన కొడుకు బల్లెరాజు వీరి పుత్రుండు కంట్రువంక్యరాజు వీరి కొడుక నన్నెచోడ వీరి పుత్రుండు. రాజమహేంద్రిపాత్తపిచోడు నన్నూరి వాలోంకారి దేవికి సర్వకరహారముగా నిచ్చిరి వీరయిచ్చిన కాలసంఖ్యలు శకవర్షంబులు ౧౦౦౦ యగునేంటి మేషమాసమున వుత్తమ దివసమునాండు యిచ్చిరి. చోడేశ్వర లింగానకుం అమృత పడ్కందది వెంపడిముం... పగహారితుప...పు...యిచ్చిరికాలము."

ఈవంశము శా. శ. ౯౫౦–౧౦౧౦ నడుమ నున్నది. ఈ నన్నూరువాలుంకారదేవికి దాన మొసంగిన శాసనములు మఱి రెండు గలవు.

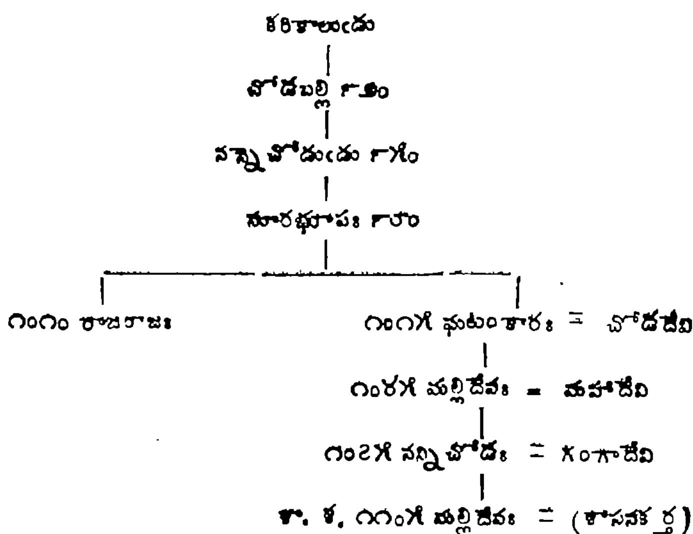
౧. నెల్లూరు శాసనసంపుటములు పుట ౧౦౩౦. శం. ౧౧౯౦. కామనచోడ మహారాజులు.

౨ పుట ౧౨౭౧. ఉజ్జ్వలచోడ బల్లయచోడ మహారాజులు. శాసనకాలము లేదు.

ఈశాసనములు మనకేమియు నుపయోగింపవు.

పెదచెఱుకూరు శాసనము

(అ) నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయమున కాధారముగాఁ గొని పండితులు చర్చించిన పెదచెఱుకూరు శాసనము నందలి వంశవృక్షము నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను. (ద. హిం. శా. సం. ౬. సంఖ్య ౨౦౬.)

ఈశాసనము నందలి వంశవృక్షమునకును పైని గనుపఱిచిన నన్నూరు శాసనమునందలి వంశవృక్షమునకును గొంతపోలిక యున్నది. నన్నచోడ, సూరభూప, రాజరాజు లందును నిందును నొక్కరీతిగనే యొక్కకాలమునందే యున్నారు. నన్నెచోడునకును, చోడబల్లికిని నడుమ నాశాసనమున వెంట్రువంక్కరాజు గనఁబడుచున్నాఁడు. ఆతనిని దొలగించిచో, నీరెండు శాసనములందలి వంశవృక్షము లొకటియే యని చెప్పవచ్చును. వెంకనకొడుకు వంక్కరాజనియు నాతనికొడుకు బల్లరాజనియు వ్రాయవలసియుండగా శాసనలేఖకుఁడు పొరబడి యెం

నేమో యని తోఁచుచున్నది. ఇంతకు నిది యూహయే కాని యా
ధారమున్నది కాదు. ఈ పెదచెఱువూరుశాసనముపైఁ బండితులు విశే
షచర్చ జరిపియుండుటచే పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు దానినిబూర్తిగ
నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

"స్వస్తి శ్రీస్తనలిప్త శ్రీశ స్తదియ్యావాభ్యాజ్జాతో
జగతి లతికాబీజం బ్రహ్మ బ్రాహ్మీపతి స్స్వభూత్
దానశౌర్యగుణౌకస్వం నిరూపయి న్నివాత్మనః
తస్య తాంద్రిగ్విధా దంగా ద్దోర్ద్వయాత్క్షత్రియాన్వయః
తత్ర సూర్యాన్వయే స్తస్మాదిక్ష్వాకు స్తత్కులేన్రిపః
ఆదేవీత్కరికాలాఖ్యచోడ స్తస్యాన్వయేఽని
చోడబల్లి న్రిప స్తస్మాన్నన్నిచోడ స్తదాత్మజః
సూరభూప స్సుత స్తస్య రాజరాజమహీపతిః
తస్యానుజో ఘటంకార న్రిపోహంకార శంకరః
తస్య చోడమహాదేవీ ప్రియాత స్తలియో నయా
మల్లిదేవ న్రిపో యత్రి ఖ్యాత్రిధర్మా న్యలియ్యతా
తస్యకాంతా మహాదేవీ నన్నిచోడ స్తయోస్సుతః
న్యగ్రహీ దుగ్రవీరారీ న్యగ్రహీ ద్విజయాశ్రియం
గంగాదేవీ ప్రియాతస్య యాదేశమతిచక్రిషే
తాభ్యాం భూచక్ర శక్రో భూ న్మల్లిదేవమహేశ్వరః
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ గాంగేయః కలియుగే పునః

స్వస్తి చరణసరోరుహ విహితవిలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల
ప్రిథివీశ్వర కారిత కావేరీతీర కరికాలకులరత్న ప్రదీపాహిత కుమార
గజాంకుశ కండ్రూరి పురవరేశ్వర కాశ్యపగోత్ర పాకనాంటి విషయ

ఏకవింశతి సహస్రగ్రామావనీవల్లభ భయలోభ దుర్లభ సత్యరత్నాకర నామాది సమస్తప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మల్లిదేవచోడ మహారాజ్ఞా పురాణ న్యాయ మీమాంసాగమమిశ్రిత వేదధర్మశాస్త్రా యుర్వేదాద్యష్టాదశ విద్యాస్థాన సప్తశతోత్తర సహస్రభాగ పరిపూర్ణ సప్తశతాగ్నిహోత్రాలంకారైవమాది గుణగణశోభితేభ్యః గ్రామాగ్రహార శ్రీవర్ధమానాయ శ్రీభీమేశ్వర దేవాయ అంగభోగార్థం దగ్గాంబికానందనేన మారాయనేన పూర్వదత్త పరిదపూండి నామగ్రామోష్ట దిక్సీమాసహిత స్సర్వకర పరిహార మాచంద్రార్కం దత్తః తత్కాలీన రాష్ట్రకూట ప్రముఖాన్ కుటుంబిన స్సమాహూయేత్థ మాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు వః శ్రీమద్గణపతిలక్ష్మీశః పరిదపూండిమిమం పునఃభీమేశ్వరాయ దేవాయ ప్రాదా దాచంద్రతారకం బహుభి ర్వసుధా దత్తా బహుభిశ్చానుపాలితా యస్యయస్య యదాభూమి స్తస్య తస్య తదాఫలం ఇతి సంచిత్య మల్లిదేవచోడ మహారాజ్ఞా సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర వీర రాజేంద్ర కాకతియ్యగణపతి మహాక్షోణీశస్య ధర్మార్థం క్రీతం॥ స్వదత్తా ద్ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్॥ స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హరేత వసుంధరాం షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమిః."

ఇంతవఱకు లభించిన శాసనములన్నిటిలోను బల్లిచోడ నన్నెచోడులను దండ్రికొడుకులుగాఁ జెప్పిన దీ శాసన మొక్కటియే. శాసనములను బట్టి కవికాలనిర్ణయము చేయఁదలపెట్టినచో నందుల కుపయోగించునది యీ శాసనము దక్క మఱియొక్కటి యింతవఱకు లభ్యముకాలేదు. కావున మనకవి కాలనిర్ణయము చేయుటకీ శాసనముదక్క గత్యంతరము లేదు. దీనిని విడచి వేఱుమార్గముఁ గవి కాలనిర్ణయము చేసితిమేని యీ శాసనమునకు సమాధాన మొసంగు

మని పండితు లడుగకపోరు. ఈ శాసనకర్త పాకనాఁ డిఱువదియొక్క వేయిని బరిపాలించిన వాఁ డని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. కవినన్నిచోడుఁడు గూడఁ దన తండ్రి పాకనాఁ డిరువదియొక్క వేయిని బరిపాలించనవాఁ డని చెప్పియున్నాఁడు. కావున నీశాసనమందలి నన్నెచోడుఁడే కవి నన్నెచోడుఁ డని చెప్పఁదగియున్నది. ఈ శాసన కర్తయగు మల్లిదేవుఁడు పాకనాఁటిని బరిపాలించినట్లు శాసనమునం దున్నది. కాని, బల్లిచోడుఁడు పరిపాలించినట్లు చెప్పఁబడి యుండ లేదు. ఆ కారణమునుబట్టి యీ నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నెచోడుఁ డని చెప్పవలనుపడదని శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రులుగారు వ్రాసియున్నారు. పాకనాఁటి పరిపాలకత్వ మొక బిరుదువంటిదే గాని యీబిరుదు వహించిన వారందఱును పాకనాఁటినంతను దప్పక పరిపాలించి యుండి రని తలంపరాదు. ఈ బిరుదమునుబట్టి బల్లిచోడుఁడును మల్లిదేవుఁడును ఒకవంశములోని వా రని యూహింపఁదగియున్నది. కావున నిందలి నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నెచోడుఁ డనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది. శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారును నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారును గూడ నట్లే యభిప్రాయపడియుండిరి.

ఈ శాసనమునఁ గాలమీయఁబడ లేదు. కాని కాకతి గణపతిదేవుని పేరిం దుదాహరింపఁబడియుండుటచే శా. శ ౧౧౪౦ ప్రాంతమున నీ శాసనము పుట్టియుండునని యూహించి తరమునకు ౨౫ సంవత్సరములువంతున లెక్కించి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౧౦౪౦ ప్రాంత మని రామయ్యపంతులుగారు నిర్ణయించిరి. వీరరాజు పంతులుగారును మల్లిదేవుని శాసనకాలమును ౧౧౪౦ యని యంగీకరించి, తరమునకు ౪౦ సంవత్సరములని లెక్కించి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౯౦౦ సంవత్సరప్రాంతమని నిర్ణయించియున్నారు. వీరిరువురు

నవలంభించిన తఃమయొక్క యవధి యత్యధికాత్యల్ప సంఖ్యాబోధక మని నా యభిప్రాయము. ఈ గ్రంథమును వ్రాయుసందర్భమున నాకు గలిగిన యనుభవజ్ఞానమునుబట్టి తరమునకు ముప్పది సంవత్సరముల వంతున లెక్కించుట న్యాయముగా నుండునని నే నభిప్రాయపడు చున్నాఁడను. నాయభిప్రాయమునకుఁ దోడుపడుచున్న పాశ్చాత్య పండితుల యభిప్రాయముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"In reckoning historically by generations the word is taken to mean the interval or time between the birth of the parents and that of their children, usually computed at thirty years or three generations to a century"

James A. H. Murray.

"Thus the word is also used of the age or person of a generation usually taken as about thirty years or three generations to a century."

Encyclopedia Britanica.

మల్లిదేవుని శాసన మాతని ముప్పదియైదేండ్ల వయసున శా. శ. ౧౧౪౦ వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినట్లెంచి యాతని జననకాలమును దేల్చితరమునకు ముప్పది సంవత్సరముల వంతున నాయాపురుషుల జనన సంవత్సరములను శా. శ. సంవత్సరములలో పైవంశమునం దిచ్చి యున్నాఁడను. ఈ ప్రకారము చూచినచో నన్నిచోడుఁడు. శా. శ. ౯౫౦ ప్రాంతమున జన్మించి ౯౯౦ ప్రాంతమున కుమారసంభవమును రచించి యుండునని తేలినది. అనఁగా నీతఁడు నన్నయభట్టునకుఁ వయసున గొంచెము చిన్నవాఁడును, నీతనికావ్యము మహాభారతము కంటె నాలుగైదేండ్లు తక్కువ వయసుకలదియు నగుచున్నది. శతాబ్దికి మూఁడుతరముల వంతున లెక్కించితిమేని నన్నెచోడుని జననము

శా.శ. ౯౩౦ ప్రాంతమయి యించుమించుగా నన్నయభట్టుతో సమ కాలికుఁడగును. ఈతని కావ్యకన్య భారతముతో సమవయస్కురా లగును.

గణపతిదేవుఁడు వెలనాఁటి నాక్రమించినది శా. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమనియు, నాతక్షణమే యీశాసనము వ్రాయఁబడెనని తలంచుట సమంజసము కాదనియుఁ గొంద ఱనుచున్నారు. కాని యిది యొక లెక్కింపఁదగిన యభ్యంతరము కాదు. గణపతిదేవుని పేరుదాహరింపఁ బడిన శాసనములు వెలనాఁటిలోను గమ్మరాష్ట్రములోను శా. శ. ౧౧౪౦ మొదలుకొని కానవచ్చుచున్నవి. అదిగాక యీశాసనము గణపతి వెలనాఁటియాక్రమణమునకుఁ బిమ్మట ౧౦-౧౫ సంవత్సర ముల కని తలంచినచో మల్లిదేవునివయసు ఆ కాలమునకు ౫౦ ఏండ్లుం డునని తలంపవచ్చును. ఇవియన్నియు నూహలు యుక్తులునే కాని యాధార సహితములయినవి కావు.

పండితుల యభిప్రాయములు

బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీసందర్భమున శా. శ. ౧౨౨౧ సంవత్సరపు శాసన మొకదాని నుదాహరించి (ఓరియంటల్ లైబ్రరిలోని శాసనముల వాల్యుం ౧ పుట ౭౯౨) యిది పెదచేబ కూరి గ్రామములోనే ఆ గ్రామకరణం నోరి కృష్ణయ్యగారి యింట్లో నున్న తామ్రశాసనమనియు, నాశాసనకర్త మల్లిదేవుఁడనియు, గణ పతిదేవుఁడు చనిపోయిన తరువాత వ్రాయఁబడిన దగుటచే నిం దాతని పేరుదాహరింపఁబడ లేదనియు, గణపతి చనిపోయిన తరువాత నా మల్లిదేవుఁడు స్వతంత్రుఁడై తల యెత్తియుండుననియు, పైనివ్రాసిన

పెదచెఱుకూరునందే యీ రెండుశాసనములును లభించి యుండుట చేతను అందులోను ఇందులోను "న్యగ్రహీ" త్యాది పదములుండుట చేతను నీ రెండుశాసనముల కర్తయు నొక్కఁడే యనియు గుర్తించి, యీతని పెదచెఱుకూరి శాసనము శా. శ. ౧౧౭౦-౧౧౮౦ ప్రాంత మని వ్రాసియున్నారు. (ఆ. సా. ప. సం. ౧౪ సంచిక ౧) దీనికి ఫలితము నన్నెచోడుని కాలము మఱి ముప్పది సంవత్సరములు క్రిందకు దిగుట. ఈ తామ్రశాసనమునందు మల్లిదేవుని తండ్రిపే రుదాహరింపఁబడలేదు. శ్రీ శాస్త్రులుగారి యూహప్రకారము పెదచెఱుకూరు శాసనము ౧౧౭౦ ప్రాంతమయ్యెనేని అప్పటికి పైనివ్రాసినప్రకారము మల్లిదేవునకు ౩౫ సంవత్సరములవయసు కలదని యనుకొంటిమేని యీతని జననము ౧౧౩౫ ప్రాంతమై తామ్రశాసనకాలము నాటికిరు౬ సంవత్సరములు వయసు కలవాఁడగును. ఇతఁడింతకాలము జీవించి యీవయసున నీ శాసనమును వ్రాయించినాఁడనుటకంటె నీతనికి మల్లిదేవుఁడను మనుమఁ డుండెననియు వాఁడీశాసనమును వ్రాయించి తాతగారి శాసనమునందలి న్యగ్రహీత్యాదిశ్లోకము నించుకమార్పుతోఁ దనశాసనమున వేయించుకొని యుండెననియుఁ దలంచుట సమంజస ముగ నుండుననియు ననుకొనుచున్నాఁడను. శాస్త్రులుగారియూహ సత్యమయ్యేనేని నన్నిచోడుఁడు భారతరచనాకాలమున జన్మించిన వాఁడగును. ఆతని కావ్యము భారతముకంటె ఇరువది ఇరువదియైదేండ్లు చిన్నదియగును.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చోడబల్లి పేరుగల మఱి రెండు శాసనముల నుదాహరించి అందొకదానియందు మల్లికార్జుని పేరుదాహరింపఁబడియున్నదనియు, వతఁడే నన్నెచోడకవి గురువనియు, నాబల్లిచోడఁడే కవినన్నెచోడుని తండ్రియనియు, నీశాసనములనుబట్టి చూచి

నను నన్నెచోడుని కాలము రామయ్యపంతులుగారు చేసిన కాలనిర్ణయమునకు సరిపోవుచున్నదనియు వ్రాసియున్నారు. ఈశాసనములు రెండును చోడబల్లియొక్కయు కన్నరదేవ చోడునియొక్కయు దానములను తెలుపుచున్నవి. ఇందొకటి కొప్పరవు శాసనము (౧౯౧౫ వ సంవత్సరము గవర్నమెంటు శాసన సంచయమున నున్నది.) ఇందే పాలూర్పురసముత్పన్నం ధ్రుతకాలాముఖ వ్రతమ్। మల్లికార్జున మధ్యర్థే తస్మై తత్ప్రార్థభావినే సోమేశ్వరవరం స్థానం ప్రాదాదా చంద్రతారకమ్" అని మల్లికార్జున గురువు ప్రశంసయున్నది. ఇది ౧౦౮౯ సంవత్సరము నాఁటిది. ఇది చోడబల్లిదికావున దీని తరువాత నున్న నన్నెచోడుఁడు ౧౧౦౦ ప్రాంతమువాఁడగును. ఇది రామయ్యపంతులుగారు చెప్పిన కాలమునకు సరిపోవుటలేదు. దీనినిబట్టి మన నన్నిచోడుఁడు మఱి ౬౦ సంవత్సరములు క్రిందకు దిగుచున్నాఁడు. రెండవ శాసనము (ద. హిం. శా. సం ౪౦ పుట ౪౬౭] శా. శ. ౧౦౪౩ వ సంవత్సరమునాఁటిది.

ఈ రెండు శాసనములందును గూడ నన్నెచోడుని పేరులేదు. నన్నెచోడ సంబంధము చెప్పఁబడని బల్లెచోడులు పెక్కురున్నారు. దానివి బట్టి కవి నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయము సేయఁజాలము.

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ౧౯౪౫ ఫిబ్రవరి భారతిలో నన్నెచోడకవిరాజు తన కుమారసంభవ పీఠికయందు:

"అరినరపాలమౌళి దళితాంఘ్రియుగుండయి పాకనాఁటి యం
దిరువదియొక్కవేయిఁటి కధీశుఁడు నాఁ జనుచోడబల్లికిం
జిరతరకీర్తి కగ్రమహిషీతిలకం బన హైహయాన్వయాం
బరశశిరేఖయైన గుణభాసిని శ్రీసతికిం దనూజుఁడన్.

అని వ్రాసి యున్నాఁడు. కాని నన్నెచోడుఁడుగాని యాతని తండ్రియగు చోడబల్లిగాని పాకనాఁటియందు రాజ్యముచేసినట్లు ఋజువు చేయఁగల శాసనములెవ్వియు నింకనులభ్యపడలేదు క్రీ శ. 830-840 ప్రాంతమున పాకనాఁటిసీమలోని పొత్తపియందు బల్లియచోడనామాంకితుడగు తెలుఁగుచోళరాజొకఁడు రాజ్యము చేయుచుండె నట్లొక ప్రాచీనతామ్రశాసనము వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. (C.P. No. 6 of 1935-36) (గుండ్లకమ్మకు దక్షిణమున వెలిగొండలు మొదలు సముద్రతీరమువఱకుఁ గల దేశమునకు బూర్వము పాకనాఁడను పేరు చెల్లుచుండెను. కొంచె మించుమించుగ నిప్పటి నెల్లూరుమండలము కడపమండలములోని తూర్పుభాగమును గలసిన నప్పటి పాకనాఁటికి సరిపోవును.) ఈ యూహ సరియైనదైనప్పటికిని వెలిగొండలకు తూర్పున నతని యధికారము చెల్లుచుండె ననుట కవకాశము లేదు. మఱియు నితనికి నెల్లూరు శాఖవారితో సంబంధమున్నట్లు తోఁచదు" అని వ్రాసియున్నారు. ఈశాసనమింకను బూర్తిగాఁ బ్రకటింపఁబడ లేదు, ఈ శాసనమందలి బల్లిచోడుఁడు నన్నెచోడుని తండ్రి యగునో కాదో యిప్పుడు చెప్పఁజాలము. ఇతఁడు నన్నెచోడుని తండ్రి యగుట నిశ్చయమైనచోఁ గవికాలము పైనిజెప్పిన దానికంటె ముందునకుఁ బోయి, యాతఁడు నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడో యించుక పూర్వుఁడో యగును. ఆ కాలమునందొక మల్లికార్జునుఁడు గూడఁ గలఁడు. ఆతఁడు కాలాముఖుఁడే సూర్యరాశి తపోరాశి పండితుల శిష్యుఁడు. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారీతనిని గుఱించియే కుమారసంభవపీఠికలో వ్రాసియున్నారు శ్రీ శాస్త్రిగారి మల్లికార్జునుని కంటె శ్రీరామకృష్ణకవిగారి మల్లికార్జునుఁడే నన్నెచోడుని గురువనఁదగినవాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. పెదచెఱుకూరు శాసనము దొరకుచున్నచో, మల్లికార్జునునిబట్టి శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి బల్లిచోడుఁడే కవిన్నెచోడునితండ్రి యని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

నన్నెచోడుని గురువైన మల్లికార్జునినిబట్టి కాలనిర్ణయము చేయుట సాధ్యమైనపని కాదు. మల్లికార్జునులు పెక్కురున్నారు, నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయముఁ జేయఁ బ్రయత్నించిన పండితులకు దలకొక మల్లికార్జునుఁడును లభించి వారివారి యూహల కాధారపడుచు వచ్చినారు. నేను నిర్ణయించినకాలమున మల్లికార్జునయోగి యుండవలదా? యని కొందఱడుగవచ్చును. ప్రపంచములోని మల్లికార్జును లందఱును, శాసన వాఙ్మయ ప్రపంచములఁ జేర్పఁబడిరని సిద్ధాంతమగువఱకు నా ప్రశ్న కవకాశము లేదు. ఆకాలమున మల్లికార్జునయోగి లేఁడని యెవరు చెప్పఁగలరు?

కుమారసంభవ పీఠికయందు శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రిలుగారు, తిక్కనసోమయాజి భారతప్రయోగములవంటి ప్రయోగములు కొన్ని యిందుఁ గన్పట్టుచుండుటచే నీతఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడని చెప్పిరి. కానియందు సత్యము లేదని నాయభిప్రాయము. కుమారసంభవ కృత్యాదియందు—

చ. రవికులశేఖరుండు కవిరాజశిఖామణి గావ్యకర్త స
త్కవి భువి నన్నెచోడుఁడ టె కావ్యము దివ్యకథం గుమారసం
భవ మటె పత్కథాధిపతి భవ్యుఁడు జంగమమల్లికార్జునుం
డవిచలితార్థయోగధరుఁడట్టె వినం గొనియాడఁజాలదే!

అని చెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యము బమ్మెర పోతనార్యుని

క. పలికెడిది భాగవతమఁట
పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట నేఁ
బలికిన భవహరమగునఁట
పలికెద వేఱొండుగాథ పలుకఁగ నేలా?

అను పద్యమును బోలియున్న దనియు నందుచే నీతఁడు పోతన కుఁ దరువాతివాఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చునా? వెదకిచూచినచోఁ బోతన పద్యములవంటి పద్యము లిందును గొన్ని గానరావచ్చును. అనుకరణ సూత్రము ననుసరించి కాలనిర్ణయము సేయుట సరియైన మార్గము కాఁజాలదు.

అథర్వణాచార్యుఁడు, తనఛందస్సులో

క. మగణమ్మునఁ గదియ రగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమండ్రు మడియఁడె
యగు నని యాది తొల్లి వెంకణాదిత్యుఁడనిన్.

అని కృతిప్రారంభమున మగణమునకుఁ బిమ్మట రగణమునుంచి పద్యమును రచించినవాఁడు తప్పక మరణము నొందుననియు, వెంకణాదిత్యుఁడట్లొనర్చుట వలననే యుద్ధములో నిహతుఁడయ్యెననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ వెంకణాదిత్యుఁడు నన్నెచోడుఁడే యని యనుచున్నారు. ఇతఁడు కుమారసంభవమున' మొదటి పద్యమును స్రగ్ధరా వృత్తములో రచియించియున్నాఁడు. ఆవృత్తమునకు మొదట మగణమును తరువాతరగణమునువచ్చును. 'శ్రీవాణీంద్రామరేంద్రార్చిత...' అనునది ప్రథమపద్యము దీనినిబట్టి నన్నెచోడుఁడు యుద్ధములో మరణమొందెనని స్పష్టమగుచున్నది. అథర్వణాచార్యుఁడు పండ్రెండవ శతాబ్ది చివరభాగమునను బదుమూఁడవ శతాబ్ది మొదటిభాగమునను నున్నవాఁడు. నన్నెచోడుఁడు యుద్ధములో మరణించెనని యీ పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యెవరితో నెచ్చటజరిగిన రణమున నిహతుఁడయ్యెనో యిందువలనఁ దెలియుటలేదు. నేను జూచినంతవఱకు చరిత్రములలో నన్నెచోడునిఁ జంపినవాని నామము

నాఁడు గన్పడలేదు. క్రీ. శ. ౯౪౦ లో పాశ్చాత్యరాజులచే నొక నన్నెచోడుఁడు చంపఁబడెనని శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యందుల కాధారము నీయలేదు.

అథర్వణాచార్యునికంటె నన్నెచోడుఁడు పూర్వుఁడని చెప్పఁబడుటచే నీతఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడని చెప్పెడియుక్తి పూర్వపక్షమగుచున్నది.

కమ్మవారి చరిత్రమును రచించిన కొత్తభావయ్య చౌదరిగారు, ఆచరిత్ర ద్వితీయభాగమున ౧౩౫ వ పేజీలో "చోడబల్లి" ని గూర్చి వ్రాయుచు, "ఈమహారాజునకు పొన్నమదేవి, శ్రీసతి యను నిర్వురు భార్యలు గన్పడుచున్నారు. శ్రీసతివలన నన్నెచోడుఁడను కుమారుఁడు జనించెను." అనియు, ౧౪౦ వ పేజీలో "చోడబల్లికిని శ్రీసతికిని జనించిన నన్నెచోడమహారాజు వంశ మీక్రిందివిధమున నొకశాసనమున వ్రాయఁబడినది" అనియును వ్రాసియున్నారు. చోడబల్లికి శ్రీసతియనుభార్య యున్నట్లును ఆమెవలన నన్నెచోడుఁడు కలిగినట్లును వ్రాయుటకు వీరికి కుమారసంభవము దక్క వేఱు ఆధారము లున్నట్లు గన్పింపదు. వీరివ్రాతలకు పైవ్రాసిన పెదచెఱుకూరు శాసనమే యాధారమైనట్లు గన్పట్టుచున్నది. కాని యాశాసనమున చోడబల్లి భార్యలనుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. చోడబల్లినామ మూదాహరింపఁబడిన యితర శాసనములకును, మల్లిదేవుని శాసనమునకును, కుమారసంభవమందలి పద్యమునకును సంబంధము గల్పించి శ్రీ భావయ్యచౌదరిగారట్లు వ్రాసియుందురు, సరియైన సాక్ష్యము లభించినఁగాని యాసంబంధము సత్యమైనదిగా భావింపనవకాశముండదు

నన్నెచోడకవి, తనగ్రంథరచనాకాలమును గుమారసంభవము నందే గూఢముగాఁ జెప్పియున్నాఁడని భారతిలో దేవరపల్లి వెంకట

కృష్ణారెడ్డిగారు విక్రమసంవత్సర వైశాఖమాసమున నొకవ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. పైనివ్రాసిన "అవ్యతార" అను కృత్యాది ౩౮ వ పద్యములో "దైవజ్ఞునట్లు శుభోదయమున దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠింతు" అని చెప్పియున్నాఁడు. కావున దైవజ్ఞునివలెనే దివ్యసుకృతి ప్రతిష్ఠా కాలమును, కవి,

క. క్రమమున నుద్భటుఁడుగవి
త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము సాలంకా
రము గూఢవస్తుమయకా
వ్యముగా మారులీల చెప్పి హరు మెచ్చించెన్. ౧౮౨౯

అను పద్యములో సూచించినట్లు "గూఢవస్తుమయముగా" ద్వాదశాస్త్రాశమందలి ౯౯౩ వ సంఖ్యగానున్న,

గీ. ద్వాదశార్థార్థానయ ను వాద్వాదశార్థ
వదనుఁడోగిఁ బుట్టి నిజభుజద్వాదశమున
నుదయుదశ శతకిరణ కిరణుఁ డయ్యుదయవగముఁ
గిట్టి దళశతకర ము:ల బుట్టినట్లు

అను పద్యములో శకసంవత్సరములను, (దశ + శత + దళశత = ౧౦ + ౧౦౦ + ౧౦౦౦ = ౧౧౧౦) చెప్పినాఁడనియు నిది విక్రమార్క శకసంఖ్యయనియు, నాయాశ్వాసమునందే ౯౬౧ వ సంఖ్యగానున్న

చ. కరిశిరమాడ షణ్ముఖుఁడు గైపున వ్రేయుఁడు గుంభహాత్కకో
త్కర మసిధారఁబోల్పనఁగెఁదాఁకుఖంగము సూచినప్పు సం
గరజయకాంత కాంతరదకాంతియొ కాదని నాఁటుదీటె వి
స్ఫురదవదాతఖడ్గలత పూచెనా నాజయచైత్రసంపదన్.

అను పద్యమునందు,

వి + జయ = విజయసంవత్సరము
చైత్రి = చైత్రమాసము
అవదాత = శుద్ధపక్షము
జయ = జయతిధి
జయ = మంగళవారము — అని కవి చెప్పియున్నాఁడనియు పివి

"శాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె" నని ఇట్లప్రతిహతశౌర్యుండును, నని వార్యవీర్యుండును, నఖిలభువన భవనాధీశ్వరుండును, సకల జగద్భయదానియు. నామరణాంతాపరిత్యక్తాభిదానియు నగు తారకాసురు నామాక్షరంబులు సకలదిక్తటశిలాపట్టంబుల శక్తిధరుముఖ విజయప్రశస్తశాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె నంత."

అను వచనములోఁ గవి చెప్పియుండెననియు వ్రాసి, వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు కుమారసంభవ కావ్యము విక్రమార్క శక ౧౧౧౦ విజయ సం॥ చైత్రశు ౭ జయవారమునకు సరియైన క్రీ శ. ౧౦౫౩ సం. మార్చి ౩౦ వ తేదీనాఁడు ముగింపఁబడియెనని తేల్చినారు. పెదచెఱూరు శాసనము దీనిని బలపరచుచున్నదని వారియభిప్రాయము. నన్నెచోడమహాకవి తన కాలమును జెప్పఁదలఁచుకొన్నచో నిన్ని పద్యములలో నింతడొంకతిరుగుడుగాఁ జెప్పియుండఁడనియు, గూఢముగనో, శ్లేషగనో, గ్రంథాంతముననో గ్రంథాదినో, ఒక్కపద్యములోనో, ఒక్కమాటలోనో, చెప్పియుండుననియు నాయభిప్రాయము.

ఈ భాగమును నేను వ్రాయుచుండగాఁ జూచిన నామిత్రులొకరు గ్రంథాంతమందలి,

క. అమితసుగుణమణి రచితా
ద్యమల విభూషణ విభూషితావయవుడు జం
గమ మల్లికార్జునుఁడు వా
గ్రమణీరమణుండు మునిశిఖామణి పేర్మిన్.

అనవద్యములోని 'మునిశిఖామణి' అనువాక్యమును గవి తన కాలమును దెలుపుట కుద్దేశించియుండె ననియు, ముని ౭ శిఖా (శిఖావంతుడు = అగ్ని) ౩; మణి = ౯. "అంకానాం వామతో గతిః అను సూత్రముచే నది ౯౩౭ అయినదనియు దీనినిబట్టి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౯౩౭ అనగా క్రీ. శ. ౧౦౧౫ అయినదనియు నన్నారు పెద చెఱుకూరు శాసనమునుబట్టి చూచినను, దాదాపుగా నీకాలము సరిపోవుచున్నదనియు నొక యూహను కలుగఁజేసెను.

ఇట్టి యూహలనుబట్టి కాలనిర్ణయము సేయఁబూనుట వృథాయాసము. దీనివలన సత్యము బయఁటబడదు.

నన్నిచోడుని తల్లి హైహయవంశసంజాత యని చెప్పఁబడినది. హైహయచారిత్రమును దెలుపు గ్రంథములను జదివి చూచితినిగాని నన్నిచోడుని సంబంధమును జెప్పెడి విషయములందుఁ గానరాలేదు.

భాషాపరిశోధనము వలన బలవత్తరమయిన యాధారములభించు వఱకు నన్నిచోడుని కాలము శా. శ. ౯౫౦-౧౦౦౦ అయి యుండు నని భావింపఁదగునని నాయభిప్రాయము.

కుమారసంభవమందలి పదజాలమును బట్టియు, భావార్థక్రియాపద ప్రయోగమునుబట్టియు, నన్నయకంటె నన్నిచోడునిఁ బూర్వునిగా భావింపవలయునని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము. నన్నయకంటె నన్నిచోడుఁడు పూర్వుఁడైనఁ గావచ్చును. నేను కాదనుటలేదు. కాని పూర్వుఁడని నిర్ణయించుటకు వీరు చూపిన కారణములు బలవత్తరములని యంగీకరింపఁజాలకున్నాఁడను. పండితుల యభిప్రాయము ననుసరించి నన్నిచోడుఁడు, నన్నయకంటె నూఱువత్సరముల పూర్వముననో నూఱువర్షముల పరముననో ఉన్నవాఁడు. అంతకంటె వెనుకకును బోవఁడు. ఇవ్వలకును రాఁడు. ఈ మధ్యకాలమున భాషలో విపరీత

మైన మార్పు వచ్చియుండదు. రెండువిధములైన ప్రయోగములును వా కాలమునఁ బ్రచారములో నుండియుండుననియు, పద, ప్రయోగాది భేదము లనుసరింపఁబడిన కాలమును గిటుపెట్టి నిర్ణయించుట సాధ్యము కానిపనియనియు, నందుచే దానినిబట్టి కాలనిర్ణయము చేయుటలోఁ బ్రమాదము వచ్చుననియు నాయభిప్రాయము. ఇంతే కాదు—

నన్నయ నన్నిచోడులు భిన్నమార్గముల ననుసరించిపోయిన కవులు, నన్నయ భవకవి, నన్నెచోడుఁడు శివకవి. సంస్కృతపద బాహుళ్యముతో దేశీయపదములను సాధ్యమైనంతవఱకు తగ్గించియు సంస్కరించియు నాంధ్రమున భాషాసాంకర్యము లేకుండఁ దెనుఁగునకొక క్రొత్తందనమును దెచ్చిపెట్టుచు రచనముఁ జేయ సంకల్పించు కొనిని వాఁడు నన్నయ. కన్నడమునఁ నైననేమి, యాంధ్రమున నైననేమి, యప్పటికి వాడుకలోనున్న పదములను విశేషముగాఁ జేర్చి జానుతెనుఁ గునఁ గవిత్వమును జెప్పఁ గోర్కెకలవాఁడు నన్నిచోడుఁడు. వీరిరు వురు నెవరి మనోరథములను వారీడేర్చుకొనిరి. నన్నయకంటె నన్ని చోడుఁడు పూర్వుఁడేయనుకొందము. నన్నెచోడుని నాఁటి శబ్దజాల మును బ్రయోగసరణులును నన్నయకాలమునాఁటి కంతరించిపోయె ననియు, నన్నయపోకడలు క్రొత్తవియనియుఁ జెప్పజాలము. నన్ని చోడుని గ్రంథమును చదివినకవి నన్నయకు జాలకాలము తరువాత నున్నవాఁడుకూడ నట్టి ప్రయోగములు సాధువులని తలంచి తన గ్రంథ మునఁ బ్రయోగింపవచ్చును. తిక్కనసోమయాజి, భారతమును చిన్న చిన్న దేశీయపదములతో నింపివేసినాఁడు. ఆతనికవిత్వములోఁ జాల భాగము జానుతెనుఁగనియే చెప్పవచ్చును. నన్నయ కాలమునను, నంతకుఁ బూర్వమును దరువాతఁ గొంతకాలము వఱకును నాంధ్రదేశ మునకును నాంధ్రభాషకును గన్నడదేశ, భాషలసంపర్కముతగ్గిపోలేదు. కుమారసంభవమందలి పదప్రయోగాదులనుబట్టి, నన్నిచోడుఁడు ప్రాచీ నుఁడనియు, నతనిది ప్రాచీన కవిత్వమనియు మాత్రమే చెప్పఁగలము. కాని వానినిబట్టి యతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడో పరుఁడో నిర్ణయింపఁజాలము.

౭. పావులూరి మల్లన

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; గార్గ్యగోత్రుఁడు; మల్లనామాత్యుని పౌత్రుఁడు; శివ్వనకును గౌరమకును బుత్త్రుఁడు.

ఇతని నివాసము

సంస్కృతభాషలో వీరాచార్యులు రచియించిన గణితసారసంగ్రహము నీకవి తెలిఁగించెను. ఈ గ్రంథమునకుఁ బావులూరిగణితమని పేరు. అందితఁడు కమ్మనాఁటిలోని పావులూరి విభుఁడనని యీక్రింది పద్యములలోఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు.

క. కావున గణితము తెనుఁగున
గావింపఁగఁగితిని సుకవిమల్లుఁడ గౌ
రీవల్లభ చరణ సరో
జావాసితచిత్తమధుకరాత్ముఁడ జగతిన్

క. ఇలఁ గమ్మనాఁటిలోపల
వెలసిల్లిన పావులూరి విభుఁడను సూత్రా
కలితాపస్తంబద్విజ
కులతిలకుఁడ వినుతగార్గ్య గోత్రోద్భవుఁడన్.

గ్రామకరణములను సామాన్యముగా నధిపతి యనియు విభుఁడనియు, ప్రభుఁడనియుఁ బరిపాలకుఁడనియు గ్రంథములలో వ్రాకొనుచుందురు. ఇపుడుకూడ కరణములను గొన్నితావులలో గ్రామాధిపతి యనియు, గ్రామాధికారియనియుఁ బిలుచుచుండుట కలదు. పైపద్యములోని పావులూరి విభుఁడను వాక్యమునకుఁ బావులూరికరణమని యే

యార్థము. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు, ఈ కవి గోదావరీ మండలములోని పావులూరి గ్రామమునకు కరణము" అని వ్రాసి యున్నారు. గోదావరీ మండలములోని బావులూరు లేదు. కమ్మ నాఁటిలోని పావులూరని గ్రంథకర్త చెప్పియున్నాఁడు. గోదావరీ మండలమునకుఁ గమ్మనాఁడను పేరు లేదు, గుంటూరుమండలము బాపట్ల తాలూకాలోఁ బావులూరున్నది. అదియే మల్లన నుడివిన పావులూరని నా యభిప్రాయము.

కృతివివరము

నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజులవలెనే గ్రంథాది నీతఁడును క్రిందిశ్లోకమును వ్రాసియున్నాఁడు.

శ్లో. శ్రీకంఠం సగుణం సమస్తజగతాం కర్తార మీశం గురుమ్
భూతో యానలచంద్రసూర్యపవనవ్యోమాత్మమూర్తింవిభుమ్
నిత్యానందమయోప యోగిరిజయాసార్థం ప్రజావృద్ధయే
మాయా యోగ ముపైతి తం శివకరం వందే శివం శ్రేయసే.

క. ప్రణమిల్లి శివుని కీర్తియ
నణిమాదిగుణాస్పదునకు నభినవసంఖ్యా
మణిదీప్తి సారసంగ్రహ
గణిత సముద్రంబుఁ దఱియఁగడఁగితిఁ బ్రీతిన్.

తాను రచింపఁబూనిన గణితశాస్త్ర ప్రాశస్త్యము నీ క్రిందిరీతిగా కవి వ్యక్తీకరించి యున్నాఁడు.

శా. అర్కాదిగ్రహపంచకగ్రహణ కాలాన్వేషణోపాయమున్
దర్కవ్యాకరణాగమాది బహుశాస్త్ర ప్రోక్తనానార్థ సం
పర్కాది వ్యవహారమున్ భువన రూపద్వీప విస్తారముల్
దర్కింపన్ గణితప్రవృత్తి వెలిగాఁ దక్కొండెఱింగించునే.

వంశవర్ణనము – నవఖండవాడ అగ్రహారము

ఈ కవి తనవంశము నీక్రింది మూఁడు పద్యములలో వర్ణించి యున్నాఁడు.

ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డంధ్ర నృపశేఖరుఁడై చను రాజరాజ భూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురపార్శ్వమున న్నవఖండవాడ యను
గ్రోలు విభూతితోఁ బడసె భూరిజనస్తుతుఁడైన సత్కళా
శీలుఁడు రాజపూజితుఁడు శివ్వనపుత్త్రుఁడు మల్లఁడున్నతిన్.

ఉ. శ్రీనిలయుండు శివ్వనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యదేవుఁడున్
ధీనిధి ప్రోలనార్యుఁడును దేశమున న్నవితుల్యులైన యీ
సూనుల నల్వురంబడసె భూరిజనస్తుతులైన సత్య వి
జ్ఞానులు పద్మగర్భువదనంబులు నాలుగుఁ బోలువారిలోన్

క. గోత్రపవిత్రుఁడు సద్గుణ
పాత్రుఁడు శివ్వనకు మిగులఁ బతిహితశుభ చా
రిత్రారుంధతి గౌరమ
ధాత్రీపతి యిద్దఱికిని దనయుఁడ జగతిన్.

ఈ పద్యములనుబట్టి శివ్వనపుత్రుఁడు మల్లనయనియు, నామల్లన రాజరాజనరేంద్రునిచేతఁ బిఠాపురప్రాంతమందున్న నవఖండవాడయను గ్రామమును బడసెననియు, నామల్లనకు శివ్వన, చిమ్మన, సూర్య దేవుఁడు, ప్రోలన, యనునలుగురు కుమాళ్ళనియు నందుఁ బెద్దవాఁడైన శివ్వన కీకవి పుత్రుఁడనియు, స్పష్టమగుచున్నది. కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలో "శ్రీనిలయుఁడు" అను పద్యము లేదఁట. ఆపద్యమును దీసివేసినచో రాజరాజనరేంద్రునిచే గ్రామమును బడసినవాఁడు మొదటి

మల్లన గాక కవిమల్లనయే యని యర్థమగును. కాని చాలప్రతులలో మధ్యపద్యముకూడ వ్రాసియుండుటచేతను, అప్పకవి తద్భవ వ్యాజవిశ్రమమున కీ పద్యములను లక్ష్యముగా గైకొని యుండుటచేతను, పైని వ్రాసిన మూఁడు పద్యములనుగూడ మల్లనకవి రచితములేయనియుఁ గొన్నిప్రతులలో నాపద్యము లేకపోవుటకుఁ గారణము లేఖక ప్రమాదమనియుఁ దలంపవలసియున్నది. బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారీ విషయమున సంశయమునుఁ జూపుచు, "గణితశాస్త్రవేత్తయులాక్షణికకవియు నైనమల్లనకే రాజరాజనరేంద్రుఁ డగ్రహారమునిచ్చియుండును. గాని ప్రసిద్ధుఁడుగాని మల్లనకూరక యిచ్చియుండడు. అని తమ యభిప్రాయమును వ్యక్తీకరించియున్నారు. కవికిఁ దాతయైన మల్లనను బ్రసిద్ధుఁడు గానివానినిగాఁ దలంచుట కాధారము లేదు. (పైపద్యములోనె యామల్లనను "భూరిజనస్తుతుఁడు, సత్కళాశీలుఁడు, రాజపూజితుఁడు" నని వ్రాసియున్నాఁడు. అగ్రహారమును బడయుటకీ మూఁడు విశేషణములును జాలియున్నవి. కావున తాతమల్లనయే యగ్రహారపరిగ్రహీత యని యంగీకరింతము.

కవిమల్లన తన గృహనామమును గ్రంథమునం దెచ్చటను చెప్పినట్లగపడదు. పావులూరి విభుఁడనని పైనిజెప్పిన పద్యమునుబట్టి తరువాతివారీతనిని పావులూరిమల్లన యని వాడియుందురా? లేక యీతనితండ్రి తాతలనుండియుఁ బావులూరే నివాసగ్రామమై యుండుటచే వారి గృహనామము పావులూరయియుండునా? యనిసంశయము కలుగుచున్నది. మొదటినుండియు పీఠికది పావులూరునివాసమై యది పైనిజెప్పినట్లు గుంటూరుమండలములోని దైనయెడల, రాజమహేంద్రవరముతని నివాసమునకు సమీపమునఁగాక పిఠాపుర ప్రాంతి

మన నగ్రహార మిచ్చెనేల? అని సందేహము వొడముచున్నది. పావులూరునుండి మొదటి మల్లన, రాజమహేంద్రవరము వచ్చి తన సామర్థ్యముంజూపి రాజువలన నగ్రహారమును గైకొని, గోదావరీ మండలమునఁ గొంతకాలము కాపురముండెననియుఁ బిమ్మట నతని కుమారుఁడో మనుమఁడో యాయగ్రహారమువలన జీవితము గడువక పోగా మరల తమస్వగ్రామ మగు పావులూరునకుఁ బోయి యుందు రనియుఁ దలఁపవలసియున్నది. పూర్వులమాట యెట్లున్నను గణిత మును రచించునాటికిఁ గవి పావులూరు నివాసుఁడనుట స్పష్టము. ఈ యగ్రహారము నిచ్చిన రాజరాజు, నన్నయమహాకవిచే శ్రీమహా భారతముఁ గృతినందిన రాజరాజనరేంద్రుఁడే కాని యన్యుఁడుకాఁడు. ఈతఁడు క్రీ శ. ౧౦౨౨ సంవత్సరము మొదలు ౧౦౬౧ సంవత్సరము వఱకు రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా వేఁగిదేశమును బరిపాలించి యుండెనని, నన్నయభట్టు చారిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడను. ఈ యగ్రహార మాకాలముననే దానమిచ్చియుండె ననుట స్పష్టము. వెలనాఁటి చోడవంశజుఁడైన పృథ్వీశరాజుభార్య జయాంబిక క్రీ. శ. ౧౧౮౬ వ సంవత్సరమున నీ నవఖండవాడ నే పిఠాపురము నందున్న కుక్కుటేశ్వరస్వామికి దానమిచ్చినట్లు శాసనము కనఁబడుచున్నది. అప్పటికీ నవఖండవాడ పావులూరివారికిుంద నున్నయెడల, నీదాన శాసనము పుట్టియుండదు. ఆకాలములో భూములపై నాదాయము తక్కువగ వచ్చుచుండుటచేఁ బావులూరివా రాయగ్రహారము నంతకు బూర్వమే విడిచిపెట్టి యుందురు. అది మరల రాజస్వాధీనమై యుండును. మొదటిదానమునకును రెండవదానమునకు నడుమ నించు మించుగ నూఱుసంవత్సరములున్నది. ఇందు కొంతకాలము మాత్రమే యనఁగా నేఁబది సంవత్సరములు పావులూరి వారికింద నీగ్రామ

ముండెనని తలంచినచో మల్లనకాలములో నాతఁడీయూరువిడచి, పావులూరు వెళ్ళియుండునని యూహింపదగియున్నది. లేదా పరిగ్రహీతయైన మల్లన యచ్చటనున్నను, వాతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన శివ్వనయు. వాతని తనయుఁడైన కవిమల్లనయుఁ బావులూరునందే యుండి, కరణికము చేసుకొను చుండిరని యూహింపవచ్చును.

కవికాలము

నవఖండవాడ యిప్పుడును కుక్కుటేశ్వరస్వామికి జరుగుచున్నట్లు వినుచున్నాము. ఈకవి తాత రాజరాజనరేంద్రుని కాలములో నున్నవాఁడగుటచేఁ గవి యాతవితరువాత నలువది యేబదియేండ్లలో నున్నవాఁడనుట స్పష్టము. కావున పదునొకండవ శతాబ్దాంత్య భాగమున నున్నవాఁడని నిశ్చయింతము.

గ్రంథవిషయము

శాస్త్రవిషయములను ఛందోబద్ధముచేయుట సుకరముగాదు. గణితశాస్త్రమును బద్యములుగా రచించినను, నీతనిపద్యములు క్లిష్టముగా లేక సుబోధకములై మృదుపదలలితములై యనర్గళమయినధార గలిగియున్నవి. మచ్చున కాతని పుస్తకమునుండి కొన్నిపద్యముల నిట వ్రాయుచున్నాఁడను

చ. చెలికి షడంశమున్ బ్రియుకు శేషములోపలఁ బంచమాంశమున్
బొలుపుగ దానిశేషమున బోదకు నాల్గవపాలు నిచ్చియం
దులఁ దనపాలు దాఁగొనియెఁ దొమ్మిదివేనలు రాజహంస మా
నలినమృణాల మెంత సుజనస్తుత మాకెఱుఁగంగఁ జెప్పుమా!

చ. పారునివర ప్రసాదమున నశ్వము మూఁడవయేడునిండినన్
ధర నొకపిల్లవైచు మఱిదానికిఁ బుట్టిన పిల్లపిల్లలున్
తరతర మట్లు వైచునఁట తల్లికి ముప్పదియేండ్లు నిండినన్
నిరవుగ నీను గోడిగలు నీవిఁకగోడిగ లెన్ని చెప్పుమా!

ఈ పావులూరిగణితము నాధునిక గణితసూత్రములతోఁ గూడఁ జేర్చి ప్రచురించు టావశ్యకమై యున్నది.

మహావీరాచార్యుఁడను జైనపండితుఁడు సంస్కృతములో దశవిధ గణితములను జేర్చి గణితసారసంగ్రహ మను గ్రంథమును రచించియుండె ననియు దాని నీమల్లనకవి యాంధ్రీకరించె ననియు నెల్లుట్ల పెద్దనకవి తన భిన్నప్రకీర్ణగణితమున నీ క్రింది పద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ వీరాచార్యుఁడు తొమ్మిదవ శతాబ్దివాఁడందురు.

క. ఘనుఁడై వీరాచార్యులు
తనమహిమను వెలయఁజేసె దసవిధగణితా
లను పద్ధతులు ధరిత్రిని
మునుపే యష్టాధికారములు మొదలనియున్.

శా. వీరాచార్యులు సంస్కృతాన గణితాల్ విఖ్యాతిగాఁజేసెఁదా
నారూఢిం బది పావులూరికవిమల్లుం డద్ది తెల్గించె వా
లేరేగాని గుణింపలేరు గణకుల్ భిన్నప్రకీర్ణంబు లీ
తీరైన న్నెలుగంటిపెద్దన యతం డెల్పెన్ గుణింపన్ ధరన్.

ఈ గ్రంథమునుగూర్చి వేమూరి విశ్వనాథశర్మ యమ్. ఏ. గారొక వ్యాసమును భారతిలో వ్రాసియున్నారు. మల్లన రచించిన పదిగణితములను గలిగియున్న గ్రంథమునకు సారసంగ్రహ గణితమని పేరు.

అందు మొదటి గణితమును పావులూరి గణితమందురు. ఇందుఁ బావులూరు గ్రామ ప్రాంతములయం దానాఁడు వాడుకలో నున్నమానములు కొలఁతలు తెలుపఁబడినవి. తక్కిన గణితముల పేర్లివి. (౨) భాగహార గణితము (౩) సువర్ణ గణితము (౪) మిశ్రగణితము (౫) భిన్న గణితము (౬) క్షేత్రగణితము (౭) ఖాతగణితము (౮) ఛాయాగణితము (౯) సూత్రగణితము (౧౦) ప్రకీర్ణగణితము.

వీరాచార్యుల గణితసారసంగ్రహము కర్ణాటక భాషలోనికిఁ గూడ ననువదింపఁబడియెనఁట. పావులూరిగణిత మాంగ్లేయ భాషలోనికిఁ బరివర్తనము సేయఁబడియె నని విశ్వనాథశర్మగారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"నూటయిరువది సంవత్సరముల క్రితము "బెంజమిన్ హైన్" అనునతఁడు సామర్లకోటలో కంపెనీయేజంటుగా నుండెను. అతఁడు పావులూరి మల్లన్న గణితములోని క్షేత్రగణితము నింగ్లీషులోనికి తర్జుమా చేసెను. అప్పటికే యీగణితశాస్త్రములో ప్రవీణత నొందిన కరణాలరుదుగ నుండిరనియు, ఒకసంవత్సరము ప్రయత్నింప గాబందరు సమీపమున నొక వర్ధబ్రాహ్మణుఁడు లభించెననియు, ఆయనవలన పావులూరి గణితము విషయమై సర్వమును నేర్చుకొని క్షేత్రగణితము నింగ్లీషులోనికి మార్చెననియు హైను దొరగారు వ్రాసిరి "

ఐరోపీయపండితులకు హైందవశాస్త్రములయం దెంత గౌరవమున్నదియు, వారివిషయమున నెంతశ్రద్ధ వహించినదియు దీనివలన దెలియుచున్నది. ఇది రచియింపఁబడి తొమ్మిదివందల సంవత్సరములయినది. ఆంధ్రులు దీనివంకఁ జూడకుండుట విచారకరమైనవిషయము.

*

* *

౮. వేములవాడ భీమకవి

ఇతవి జన్మకథ

ఈ కవి చరిత్రాంశము లన్నియు ననుమానాస్పదములై వివాదాంశములతోఁ గూడియున్నవి. ఇంత యగమ్యగోచరమయిన కవి చరిత్రమింకొకటి లేదు. ఈతని జన్మకథయే యద్భుతమయినది. వేములవాడ యను గ్రామమున సోమన యనునొక నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డుండెను. ఆతని యేకపుత్రికకుఁ బసితనముననే వివాహము చేసిరి. రజస్వల కాకపూర్వమే యామెవితంతువయ్యెను. సోమనభార్య యదివఱకే కాలధర్మమునొందియుండుటచే నాతఁడీకుమార్తెను దనయొద్ద నుంచుకొని దుఃఖపూరితమగు నా సంసారము నీడ్చుచుఁ, దనకుమార్తెకు విద్యచెప్పి యామెచే భారత భాగవత రామాయణములు చదివించి కొని వినుచు నామెకర్థముఁ జెప్పుచు జీవయాత్ర గడుపుచుండెను. వారియాదాయముకూడ స్వల్పమగుటచే నామెయాయూరి ధనికులయిండ్ల కడ కేఁగి వారికిఁ బనులు చేసిపెట్టుచు వారిపిల్లలకుఁ బాటలు పద్యములు చెప్పుచు వారిచ్చినది దెచ్చుకొనుచుఁ దండ్రిసేవయు భగవద్ధ్యానమును జేయుచుఁ దనజీవితమును బరమపవిత్రముగా గడుపుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నాయూరివారు కొంద ఱొకనాఁడు, భీమేశ్వరస్వామి యుత్సవమును జూచుటకై దక్షారామమున కేఁగుచు, నీవితంతువును గూడ రమ్మనిపిలచిరి. మొదట యామెతండ్రిని విడచి వెళ్ళుట కంగీకరింప లేదు. కాని యొకటి రెండు దినముల కేమియని వారు బలవంతము చేయుటచేఁ దండ్రి నొప్పించి వారితోఁగూడ భీమేశ్వరదర్శనార్థము దక్షారామమునకుఁ బోయెను. వారిలో సంతానములేనియువ

తులు కొందఱు స్వామికడ సాష్టాంగపడి తమకుఁ గుమారుఁడు కలిగిన చోఁ బుట్టెడు నేయి దీపము వెలిగింతు మని మ్రొక్కుకొనుచుండుటను జూచి, యా వెఱ్ఱిముద్దరాలు తనకుఁగూడఁ గుమారుఁడు కలిగినచో నట్లేచేయుదునని భక్తిపూర్వకముగా మ్రొక్కుకొనియెను. సంతానము లేనిస్త్రీ సంఘములో నీచముగాఁ జూడఁబడు నను విషయమే యా విషయమునందామె మనసులోనుండెను. కాని తనకు సంతానముకలుగునవకాశ ముండెనా లేదా యను ప్రశ్న యప్పుడామెకుఁ దట్టలేదు. ఆమెకు గర్భము కలిగినది. మాసములు గడచినకొలఁది నూరువారిలో గుసగుస లారంభమైనవి. తండ్రికుమార్తెను బిలిచి యిదేమి! ఆకార్యమెవనిచేతవని యడిగెను. ఆమె తండ్రికి నమస్కరించి జరిగినవృత్తాంతమును జెప్పి తనశీలమునందు దోషము లేదని చెప్పెను. తనకుమార్తె శీలమునుగూర్చి యాతనికి సంశయము కలుగలేదు. క్రమముగా నీవార్త గ్రామమున వ్యాపించెను. స్వల్ప సంఖ్యాకులు "ఏమో! భగవంతుఁడఘటనాఘటనసమర్థుఁడు. ఏమిచేయలేడు? అయినను మనకెందుల" కనిరి. బహుసంఖ్యాకులు వేళాకోళము చేయమొదలిడిరి. తుదకా తండ్రియుఁ దనయయు వెలివేయఁబడిరి. పిమ్మట నామెకొక కుమారుఁడు కలిగెను. వానికి భీమేశ్వరుఁడని పేరు పెట్టి యామె పెంచుకొనుచుఁ దనచేనైనంతవఱకు విద్యాబుద్ధులను గఱపుచుండెను. కొంత వయసు వచ్చినపిమ్మట నాతఁడు వీధిలో నాడుకొనఁబోయినప్పుడు తోడి పిల్లలు కొందఱతనిని "విధవకొడుకని"కని 'ముండకొడుకు"కనియననారంభించిరి. వారు తననుదిట్టుటకై యామాటలు నుపయోగించుటలేదనియు వాస్తవమునే వక్కాణించుచున్నారనియు నాతఁడు గ్రహించెను. దీనికిఁదోడు ఊరివారిలో నే శుభాశుభములు జరిగినను దనను గాని తనతల్లినిఁ గాని పిలుచుటలేదు. ఈవిషయమునుగూర్చి యొకనాఁడు తల్లితోఁ బ్రస్తావింపఁగా నామె జరిగిన యావదుదంతమును

గుమారున కెఱింగించెను. వాస్తవమును దెలుపుటకా భీమేశ్వరుఁడు దక్షారులు సమర్థులు గారని తలంచి యతఁడు భీమేశ్వరాలయమున కేఁగి యచ్చట స్వామి నారాధించుచు నిరశనవ్రతముం బూనియుండ స్వామి యాతనికిఁ గన్పడి, "వత్సా! నిక్కముగా నాతనయుండవు. నీతల్లి నిర్దోషి. నీవు నాయనుగ్రహమునఁ బండితుఁడవై, త్రికాలవేదివై, నీకుఁగల కళంకముంబాసి పండితమాన్యుఁడ వయ్యెదవు పొమ్ము! ఎల్లెడల నీవాక్కమోఘమై వర్ధిల్లునని యనుగ్రహించెనఁట! భీముఁడింటికిఁబోయి తల్లితో భీమేశ్వరుఁడు తన కొసంగిన వరములఁ దెల్పి యామెను సంతోషమునందేల్చి, విద్యాభివృద్ధి సేసికొనుచు, సమయమునకై యెదురుచూచుచుండెనఁట! ఇంతలో నాయూర నొక బ్రాహ్మణునియింట శుభకార్య మొకటి రాఁగా నాతఁడాయూరివారి నందఱిని భోజనమునకుంబిలిచి, విస్తరులలో పదార్థములను వడ్డించెను. ఈ భీమునిఁ బిలువలేదు. ఇతఁ డాతనియింటికిఁ బోయి తలుపుసందున నుండి చూచి, 'మీయన్నము సున్నముగాను, మీపప్పులు కప్పలుగాను' అని యనెనఁట. అమోఘవచస్కుఁడగు నాతఁడనిన రీతిగనే యన్నము సున్నమై పప్పులు కప్పలై దుముకులాడ నారంభించెనట! అదిగని యాబ్రాహ్మణు లాశ్చర్యమనస్కులై చేయునది లేక వీధిలోనికి వచ్చి యాతనిం గాంచి నీ మహిమ యద్భుతమైనది. నీవు మరల సున్నము నన్నముగాను గప్పలను బప్పలుగాను జేయుము. అట్లొనర్చినచో నిన్ను మాలోఁ గలుపుకొందుమని వేఁడుకొనఁగా నాతఁడట్లే యొనర్చి వారితోఁగలసి విందారగించెనఁట! అంతటనుండి యాతని వెలి పోయినది. పండితులాతనిని గౌరవింపఁజొచ్చిరి.

ఇది యాతని జన్మకథనము. ఈకథ నిప్పు డెవ్వరు నమ్మెదరు? ఆయిన నీకథ నిన్న నేఁడు వచ్చినది కాదు. భీమకవియే తనతండ్రి

భీమేశ్వరుఁడని చెప్పుకొనునట్లీ క్రిందిచాటుధారవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ; దక్షారామ భీమేశ నం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకట నానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా!

ఈ వేములవాడ భీమకవి సంస్కృతమున నొక జ్యోతిశ్శాస్త్రమును రచియించె ననియుఁ దాను దాని నాంధ్రీకరింపఁబూనినట్లునుఁ జెప్పి యొకానొకకవి తన గ్రంథాదియందు భీమకవి జననకథ పైనివ్రాసినదాని కించుక మార్పుతో గ్రంథస్థముఁ జేయుచు నీక్రింది సీసమాలికను రచియించియున్నాఁడు. ఈకవి యెవ్వఁడో తెలియదు.

సీ. శ్రీకరంబై ధరఁ జెలువుగాంచినయట్టి
భీమపురంబునఁ బ్రేమమీఱ
భీమేశ్వరుండను బ్రియముతో భక్తుల
కోర్కెలొసంగు నా కొమరు మిగుల
నొకనాఁడు తత్పురియువతులు కొందఱు
భక్తి భీమేశ్వరు భవనమునకుఁ
బోయి పుత్రులవేఁడ ముగత్వమున నొక్క
విధవకుమారుని వేడ్కఁ గోర
నా రేమ ముగ్ధత కపహసించుచు నల
భీమేశ్వరుఁడు పుత్రుఁ బ్రీతి నొసఁగ
నా కాంత గర్భిణియై కాంచెఁ దనయునిఁ
గలియుగాదిని బ్రేమ కడలుకొనఁగఁ

ప్రభవవర్షంబున శ్రావణమాసంబు
శుక్లపక్షంబున శోభనంబు
మాఱుఁ బంచమి శుక్రవారంబునను హస్త
యందుఁ గన్యాలగ్నమందు వెలయ,
వెలిపెట్టిరకాంత విధవపుత్త్రినిఁ గాంచె
నని నింద మెడఁ గట్టి దుష్టజనులు
వంతఁ దత్తనయుండు నైదేండ్లబాలుఁడై
పురి బాలకులతోడఁ బోఁగ నాడ
జనులెల్ల గోళకుండని నిందఁ జేసిన
రోషించి యాతండు దూషితి యని
ఱాగొత్తి తల్లిపై నేయఁబోయిన నది
భీమేశ్వరుఁడు తండ్రి వేయుమనిన
వెసఁ జని యాతని ప్రేమనుంకించిన
భీమేశ్వరుఁడు దయ పెద్దగలిగి
ప్రత్యక్షమయి, వత్స! రమ్మని తగఁ జేఱి
పశుపక్షిమృగములఁ బ్రాణికోట్ల
కల్పించు కడునున్న మదియును నడచును
చెప్పిన కవనము యుర్విలోనఁ
గలిగించు శక్తియుఁ గర మొప్పు జనులకు
బిడ్డలనాయువుఁ బెంపుదవర
సంపదలొసఁగెడి సామర్థ్యమును మఱి
కానిది యౌనని యైనదెల్ల
గాదని యట్టుల కావించుబలమును
మును రాఁగలుగునదియును దెలుపఁగఁ

ప్రావీణ్యమును నిచ్చి ప్రబలుము నీవని
వరమిచ్చెఁ బదియాఱు వర్షములకు
నాతనికి సహాయుఁడై సరస్వతియును
నతఁడెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయుచునుండె
సరి లేని కీర్తిచే జగతి వెలసి

గీ. యతఁడు చెప్పినశాస్త్ర మంశధికభక్తి
కలిగి నిజమని తలఁచినఁ గల్గుశుభము
కోర్కెలెల్లను ఫలియించు గురుతరముగ
సకల జనులకుఁ దప్పదు జగతిలోన.

నమ్మినను నమ్మకపోయినను నీతని జన్మకథనమిది. మహాపురుషు లొనర్చిన ఘనకార్యముల నే మనము గమనింపవలయును. కాని వారి జన్మరహస్యములతో మనకుఁబని లేదు. శుకమహర్షి శుకగర్భమునుండి జన్మించెను. ప్రతివ్రతయైన మరియమ్మకు భర్తసంపర్కము కలుగక ముందు కన్యకగానుండగా యేసుక్రీస్తుజన్మించెను. అతఁడు పరిశుద్ధాత్మ స్వరూపుఁడనియు, నాతని తల్లిని ద్వేషింపవలదనియు దేవుఁడు యేసు క్రీస్తుతండ్రికి స్వప్నములోఁ గన్పడి చెప్పెను. ఈ సీసమాలికలోఁ జెప్పఁబడిన జన్మకాలమునుబట్టి కవికాలనిర్ణయమును జేయయత్నించి తినిగాని యది కుదురలేదు. క్రీ. శ. ౧౦౪౭ మొదలు ౧౩౨౭ నడుమ తొమ్మిదిసారులు ప్రభవాబ్దములు వచ్చినవి. ఇందేసంవత్సరమునను శ్రావణశుక్లపంచమి శుక్రవారము కాలేదు. ఒక్క ౧౩౨౭ లో మాత్రము శుక్రవారమయినది. కాని యానాఁడు చిత్తానక్షత్రమైనది కావున నీకాలము సత్యమగుట కనువుగాదు.

*
* *

నివాసము

భీమకవి చరిత్రాంశము లన్నిఁటివలెనే యాతని నివాసము వివాదగ్రస్తమేయైనది. నిజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడ యని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మొదలగువారును గోదావరి మండల మందలి వేములవాడయని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగంపంతులుగారు మొదలగు వారును నభిప్రాయములను వెలిబుచ్చియున్నారు. ఇందునుగురించి విపులముగా చర్చలు జరిగియున్నవి. ఆచర్చల సారాంశము వ్రాసి నను, నెంతయో గ్రంథమగును. గ్రంథవిస్తర భయమున నాచర్చల నిట వ్రాయలేదు.

భీమకవి నివాసము గోదావరిమండలములోని వేములవాడ యని యే నాయభిప్రాయము. దీనితో సంబంధించిన వాదోపవాదములను జదివి చూచిన పిమ్మట కూడ నాయభిప్రాయము మారలేదు. ఇందలి యుక్తిప్రయుక్తులన్నియు పోతనామాత్యుని యొంటిమిట్ట, వరంగల్లు వాదములను బోలియున్నవి. "దక్షారామ భీమేశనందనుఁడ" అను పద్యమును భీమకవి చెప్పెనని యంగీకరించితిమేని, గోదావరిమండల వాదమునకు బలమెక్కువగలదని యొప్పుకొనక తప్పదు. నిజాము రాష్ట్రమందలి పూర్వపు వెలిగందల మండలమందు (ఇప్పటి కరీం నగరమండలము) నున్న వేములవాడ యందలి రాజేశ్వరుఁడే భీమేశ్వ రుఁడనియు, భవిష్యోత్తర పురాణములో దానికి దక్షవాటియనియు నందలిదేవునకు భీమేశ్వరుఁడనియు సంజ్ఞలీయఁబడినవనియుఁ దెలిపెడి వాదము నందంత బలములేదు. భీమకవి యాపద్యమును జెప్పి నపుడు, తనకాలమున వాడుకలోనున్న నామములనే యుదాహరించు నుకాని ఎక్కడనో మారుమూల భవిష్యోత్తర పురాణములలోనున్న గ్రామనామమును చెప్పునని తలంచుట సమంజసము కాఁజాలదు. ఈ విషయమున నిఁకఁబెంచి వ్రాయుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

ఇతవి గ్రంథములు : జ్యోతిషగ్రంథము.

ఇతఁడు భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములయందలి కొందఱు వ్యక్తులజాతకముల నొక గ్రంథముగా వ్రాసియుంచెననియు జాతకభాగమునం దీతఁడు గొప్పపండితుఁడనియుఁ జెప్పెదరు. దక్షిణదేశమున భృగునాడి, బృహస్పతినాడి మొదలగు నాడీగ్రంథములనుగూర్చి మనము వినుచున్నాము భీమనాడి యనుపేర నట్టినాడీగ్రంథమొకటి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందున్నది. కాని యందట్టివిశేషములేమియు లేవు. భీమకవి జ్యోతిసామృతసారమని యొకగ్రంథము ముద్రితమైనది. ఇది భీమకవి కృతిమనని నిశ్చయముగా జెప్పఁజాలము.

రాఘవ పాండవీయము.

ఇతఁడాంధ్రమున రాఘవపాండవీయమను నొక ద్వ్యర్థి కావ్యమును రచియించెననియు, దానిని బరిశీలించుటకై నన్నయభట్టునకీయఁగా నదిబైటకు వచ్చినచోఁ దనభారతమునకు గౌరవముండదని నన్నయ దాని నణఁచివేసెననియు నొకకథ వాడుకలో నున్నది. దీనిని గ్రంథస్థముచేసినవాఁ డప్పకవి.

గీ. భారతముఁ దెనిఁగించుచుఁ దా రచించి
నట్టి రాఘవపాండవీయంబు నడఁచె
ఛందము నడంప నీపక్కి సంగ్రహించె
ననుచు భీమున యెంతయు నడఁచె దాని

గీ. ఆదిని భీమకవీంద్రుఁడు
గోదావరిలోనఁ గలిపెఁ గుత్సితమున, నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర
క్ష్మోదయితువిపట్టి దాని మహి వెలయించెన్,— అప్పకవీయము

రాఘవపాండవీయమును నన్నయభట్టు నశింపజేయగా, నందులకుఁ బ్రతీకారముగ భీమన నన్నయ రచించిన యాంధ్రశబ్దచింతామణిని నశింపజేసెనని పైపద్యములలో నప్పకవి జెప్పియున్నాఁడు. ఇది కేవలము కల్పితకథ. నన్నయవంటి యుత్తమపురుషుఁడు, మహాకవి శ్రీమహాభారతరచనమునకుఁ బూనుకొనిన యుభయభాషాపండితుఁడొక చిన్నకావ్యమును బాడుచేసెనని చెప్పుటకంటె హాస్యాస్పదమైన విషయమింకొకటి యుండదు. రెండర్థములుగల రాఘవపాండవీయము వలన తన భారతమునకు గౌరవము తగ్గిపోవునని తలంచునంతటి యవివేకికాఁడు నన్నయ. పింగళి సూరన రచించిన రాఘవపాండవీయమువలన నన్నయ భారతమున కేమైన ప్రతిష్ఠతగ్గినదా. భీమకవి తిట్టుకవియనియు శాపానుగ్రహ సమర్థుడనియుఁ బ్రసిద్ధి కలదుకదా! తన రాఘవపాండవీయమును బాడుచేసిన నన్నయను దిట్టకుండ, శపింపకుండ, నూరకుండునా? రాజరాజనరేంద్రుని తోడఁ జెప్పి తగిన ప్రతీకారము సేయఁదలపెట్టునుగాని దొంగవలె నాతని గ్రంథమును నాశనము చేయునంతటి నీచకార్యమునకు గడంగునా? ప్రతీకారమావిధముగాఁ జేయఁదలపెట్టినాఁ డన్నను, ఏకాంతమునో నశింపఁ జేయఁ దలపెట్టినాఁ డనిన విశేషముండునుగాని యేనుబదియెనిమిది శ్లోకములు గల యొక చిన్నపత్త్రమును జింపివేసినాఁడనిన నేమిలాభము? నన్నయ తాను రచించిన యేనుబదియెనిమిది శ్లోకములను మఱల రెండుమూఁడు దినములలో రచింపఁగలఁడని భీమన యనుకొనలేదందురా? తనకుఁ దొందరవనియుండి దర్శనమీయలేదన్న స్వల్పకారణము మీఁదఁ గళింగగంగును రాజ్యభ్రష్టునిగాఁ దిట్టిన భీమన తనగారాబు పుత్త్రికయైన రాఘవపాండవీయ కావ్యమును భూమిపై లేకుండఁజేసిన నన్నయభట్టు నొక్కమాటయైన ననకుండ నూరకుండునా? భీమకవి చాటుధార లిప్పుడుగూడ నెన్నియో ప్రచారములోనున్నవి. కాని

నన్నయభట్టును దిట్టినట్లు తెలిపెడి యొక్క పద్యమునుగూడ లేదు. ఈ విషయముల నన్నిటిని బరిశీలించి చూచినచో నప్పకవి వ్రాఁతయందు సత్యములేదని తెలియఁ దగలదు. నన్నయయు, భీమకవియుఁ గూడ దమ కారోపింపఁబడిన యపవాదములనుండి విముక్తు లయ్యెదరు గాత! భీమకవి రాఘవపాండవీయమును రచింపనే లేదని యనరాదు. పింగళి సూరనార్యుఁడు తనరాఘవ పాండవీయమునందుఁ జెప్పిన యీ క్రింది పద్యములవలన భీమకవి రాఘవపాండవీయమును రచించెనను ప్రతీతి యానాఁటి కున్నదనియు, గ్రంథమప్పటికే నామమాత్రావశేషమయ్యె ననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈ పద్యములు కృతిపతి యైన వేంకటాద్రిప్రభువు కవినిగూర్చి పలికినవి.

"రెండర్థంబుల పద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండుం దద్గతి కావ్యమెల్ల నగునే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబిఁక నందునుం దెనుఁగు కబ్బంబచ్చుతం బంద్రుఁడ
త్తుం డెవ్వాఁడిల రామభారతకథ ల్జోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పెనను పెద్దలమాటయె కాని యందు నొం
డేమియు నేయెడన్నిలుచు టెవ్వరుఁ గావరటుండనిమ్ము నా
నాసహితప్రబంధ రచనాఘనవిశ్రుతి నిక్కఁగల్గుటన్
నామదిఁ దద్వయార్థకృతి నైపుణియుం గలదంచు నెంచెదన్.

అధర్వణ భారతాదుల కెట్టిగతి పట్టియుండెనో, అట్టి గతియే భీమకవి రాఘవపాండవీయమునకును బట్టియుండును. ఒక్క రాఘవపాండవీయమునకే కాదు. ఈభీమకవి కృతములని చెప్పఁబడు గ్రంథముల కన్నిటికిగూడ నిట్టి గతిపట్టుట విచారకరమైన విషయము.

నృసింహపురాణము

ఈభీమకవి నృసింహపురాణము రచియించెనని యొకవాడుక కలదు. భీమన నృసింహపురాణములోనివిగా నీక్రిందిపద్యములు లక్షణ గ్రంథములయం దుదాహరింపబడినవని బ్ర. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారు తమ చాటుపద్యమణిమంజరిలో వ్రాసియున్నారు.

క. ఈ క్షితికి వచ్చి ముందుగ
దాక్షారామమున వారతరుణుల నృత్యం
బీక్షించి యంతకంటెను
దక్షిణమున నేర్చి రంభ గతచేర్పడఁగన్.

క. కెంజిగురుకనకుం గశివత
వంజకుఁ బాల్ పిచ్చుగుంటువానికిఁ బసువుకా
నంజుడుకుఁ గమ్మదావియు
లంజెకు మేలెందులేదు రా విటరాయా!

అట్లే యీక్రిందిపద్యమును బ్ర. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రుదాహ రించియున్నారు.

ఉ. వాండిమి నల్లసిద్ధి జనవల్లభుఁ డోర్చినరాజు భీతుఁడై
యాంధ్రను గానకుండ వృషభాంకము బెట్టికొనంగ జూచితో
నేండిది యేమి నీవనుచు నెచ్చెలు లెల్ల హసింప నంతలో
మూండవ కంటితో డిదొర మూర్తివహించిన బ్రొక్కిరంగనన్

కస్తూరిరంగకవి తన రంగరాట్ఛందములో నీక్రిందిపద్యము భీమకవి నృసింహపురాణములోనిదని యుదాహరించియున్నాఁడు.

క. మానవనాథుఁడు గంగా
స్నానానంతరము సకలదానములు మహా
దీను లగు విప్రకోటికి
సేనాదయతోడ నిచ్చి శివు సేవించెన్.

నృసింహాపురాణ మెచ్చటను లభించుటలేదు.

శతకంధర రామాయణము

ఇతఁడు శతకంధర రామాయణమును రచించెనని చెప్పుదురు. ఆ గ్రంథములోని వని లక్షణగ్రంథములలో నీక్రిందిపద్యము లుదాహరింపఁబడెనని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారాంధ్రకవుల చరిత్ర మునందిచ్చియున్నారు.

క. భువిఁబుట్టి పేఁచ మడఁచెను.
దివిజారీతుల దినేశదీప్తు లదర రా
ఘవుఁ డనుచు మునులు పొగడిరి
దివిని దివౌకసులు మిగుల దీవించి రొగిన్.

ఉ. కలగకుఁడీ నభశ్చరులు కంపముఁ జెందకుఁ డెప్డుఁ గిన్నరుల్
తలఁకకుఁడచ్చరల్ మునులు తత్తరమొందకుఁడేను వచ్చి మా
యాలజడు లెల్లఁబాపిమిము నందఱఁగాచెద నంతవట్టు మా
గలిబిలి మానియుండుఁడని కైటభమర్దనుఁడోలిఁ బల్కెనన్.

నృసింహాపురాణమును, శతకంధర రామాయణమును భీమ కవికృతము లని సంతోషించిత మనుకొన్నను బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు తమ యాంధ్రకవుల చరిత్రమున "ఇందఱు కవుల పొగడ్త కర్హమైన భీమనచే రచియింపఁబడిన యుద్గ్రంథమేదియో నాకింతవఱకుఁ దెలియ

రాకున్నది. నృసింహపురాణమని యొకరును శతకంధరరామాయణ మని యొకరును భీమకవి కృతములని చెప్పిరి. కాని యట్టి వైష్ణవ గ్రంథములను వీరశైవుఁడును శివపుత్రుఁడునైన భీమకవి రచియించి యుండునని గ్రంథములను జూచి తృప్తినొందువఱకును నేను విశ్వసింపఁ జాలను." అనివ్రాసి యీగ్రంథకర్తృత్వము వనుమానించినారు. నేను మొదట చెప్పి నట్లీకవి చరిత్రాంశములలోఁ బ్రతివిషయమును సంశ యాస్పదముగనే యున్నది.

కన్నడ బసవపురాణము

పాలకురికి సోమనారాధ్యుఁడు రచియించిన యాంధ్ర ద్విపదబస వపురాణము నీభీమకవి కన్నడీకరించెనని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు గారు సిద్ధాంతీకరించుచు నాంధ్రకవుల చారిత్రమునఁ గొన్ని వాక్యము లను వ్రాసియున్నారు. నావాక్యములలో వానిని మరల వ్రాయుట నాయనమాటలనే వ్రాయుటమంచిదనియెంచి యనుబంధించుచున్నాఁడను.

"నేను చూచినంతవఱకు భీమకవి విరచితకృతినిగూర్చి నాకొక్క యాధారము కనఁబడుచున్నది. కృష్ణదేవరాయనికిఁ గొంచెము ముందున్నవాఁడయి ౧౫౧౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు బసవపురాణ మును బద్యకావ్యమునుగా రచియించిన పిడుపర్తి సోమనాథకవి భీమ కవి బసవపురాణమును రచియించెనని తన గ్రంథముయొక్క ప్రథమా శ్వాసములో నీక్రిందిపద్యమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. విరచించె జైమినివేదపాదస్తవం
బాకపాదమునను వేదోక్తినిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత

పరవి. శ్రీనాథుఁడాచరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్విపదలు తఱచు నిలిపి
యాతండు పద్యకావ్యము చేసె నైషధ
మంచితహర్ష వాక్యములఁ బెట్టి
సోమగురువాక్యములఁ బెట్టి భీమసుకవి
గరిమ బసవపురాణంబు గణనఁజేసెఁ
గానఁ బూర్వకావ్యము వేఱుగతి రచించు
వారి కాదికావ్యోక్తులు వచ్చి నెగడు.

ఈ కవి శ్రీనాథునికిఁ దరువాత నేఁబది యాఱువది సంవత్సరములకే యున్నవాఁడగుటచేత నాకాలపుసంగతులను జక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుఁడు తెలుఁగున రచించిన ద్విపదకావ్యములు రెంటిలో పండితారాధ్యచరితము నక్కడక్కడ ద్విపదలుంచుచు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యమునుగాఁ జేసెననియు, బసవపురాణమును భీమకవి పద్యమునుగాఁ జేసెననియు కవి చెప్పుచున్నాఁడు, తనకుఁబూర్వము నందే భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యమునుగాఁ జేసియుండిన యెడలఁ దాను మరలఁ బసవపురాణమునే పద్యకావ్యమునుగా రచింప వలసిన యావశ్యక మేమి వచ్చినది? ఏమియు రాలేదు. మహాకవి యైన భీమనకంటెఁ దానెక్కువ ప్రౌఢముగాను మనోహరముగాను రచియింపఁగలుగుదు నన్న నమ్మకముచేతనా? కాదు. అందుచేత భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా రచించినది తెలుఁగు భాషలోఁ గాదనియు, వేఱొకభాషలోననియు నిందువలనఁ దేలుచున్నది. కవి శ్రీనాథుఁ డారాధ్యచరిత్రమును బద్యకావ్యమునుగాఁ జేసె నని చెప్పి దానిక్రింద నేసంబర్భమంతగాకనఁబడని నైషధభాషాంతరీ

కరణకథనము నుగ్గడించుట * భీమకవిది భాషాంతరమనియు, నైషధము
నందువలెనే ప్రతి భాషాంతరీకృత గ్రంథమునందును మూలగ్రంథ వాక్య
ములు కొన్నిపడుట యనివార్యమనియు, చూపుటకొఱకై యున్నది.
ఆకాలమునందు భీమకవి తన భాషాంతరమునందు మూలగ్రంథవాక్యము
లనే కొన్నిటిని బెట్టెనని జనులు నిందించుటవలన నిట్లు వ్రాయవలసి
వచ్చియుండును. భీమకవిది భాషాంతరమైనచో నది యేభాష! వైష్ణ
వ మతగ్రంథములు సాధారణముగా నఱవములో నుండునట్లే శైవమత
గ్రంథములు కన్నడములోనుండునుగాన కర్ణాటకభాషయని వేఱుగఁ
జెప్పవలసినపని లేదు. ఆకాలమునందలి తెలుగుపండితుల కండఱికిని
సంస్కృత కర్ణాటకభాషలు సాధారణముగా వచ్చుచుండెడివి. అందు
చేతఁ దెనుఁగును సహితము కర్ణాటకమనుచుండుట యప్పుడప్పుడు
కలదు. శ్రీనాథుఁడు తన భీమఖండములో నేమనెనో చూడుఁడు.

తే. ప్రౌఢిఁ బరికింప సంస్కృతభాష యండ్రు
పలుకు నుడికారమున నాంధ్రభాష యండ్రు
రెవ్వ రేమన్న నండ్రు గాకేల కొఱఁత
నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష.

భీమకవి పాల్కురికి సోమనాథకవికృతమైన ద్విపద తెలుఁగు బసవ
పురాణమును కర్ణాటకభాషలో భామినీషట్పది పద్యములతో నెనిమి
దాశ్వాసముల మహాకావ్యమునుగాఁ జేసెను. ఈకవి యారాధ్య
బ్రాహ్మణుఁడనియు, బసవపురాణము భీమకవీశ్వర రగడ యను

* పై పద్యమును, పిడుపర్తి సోమనాథకవి, భీమకవి భాషాంతరీకరణ
మును సమర్థించుటకై వ్రాసినాఁ డనుటకంటె తన గ్రంథమునందు పాల్కురికి సోమ
నాథుని మూలకావ్యమునందలి వాక్యములు వచ్చిపడినను చదువరులు తనయందు గ్రంథ
చౌర్యము నారోపింపకుండుటకై వ్రాసియుండెనని భావించుటసమంజసమని నా
యభిప్రాయము.

పుస్తకములను రచించెననియు, ఈతనిని సుమారు ౧౩౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమునందున్న పద్మణాంకుఁడు ౧౫౮౫ వ సంవత్సరప్రాంతమునందున్న విరూపాక్ష పండితుఁడు మొదలైన వీరశైవ కవులు నుతించి యుండిరనియు, కర్ణాటక కవిచరితము చెప్పుచున్నది. ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు లాంధ్రులలో తప్ప నితరులలో లేరు. భీమకవి తాను శివకవిదేవపుత్రుఁడ ననియు, ఉభయ కవిత్వసమర్థుఁడననియు బసవపురాణములో నీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు.

విమల సద్గురుసేవె యలి జం
గమభుజసె యలి లింగనిష్ఠా
సమతె యలి తనుమనధనంగళని త్తభవభక్తి ॥
సమయవార్ధివివర్ధనోశ్వజ
హిమగు శివకవిదేవ నాత్మజ
సుమతి భీమ నుభయకవిత్వసమర్థను సుకవడె.

భీమకవి తనబసవపురాణమును శాలివాహనశకము ౧౨౭౧ కి సరియైన సౌమ్యసంవత్సర శ్రావణబహుళ దశమీ గురువారము ముగించితినని పుస్తకాంతమున నీక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పికొనెను.

కోవిదరు కేళొల్పి తెనలుతు
దేవనిధినయ నేందు సంఖాగ
ళొ విశకవరుషం గళాగలుసౌమ్యవత్సరద ॥
శ్రావణబహుళపక్ష దశమీ
జీవవార దొళాది వృషభేం
ద్రావతారద బసచరితె సమాప్తి యాయితు.

దీనినిబట్టి భీమకవి శకసంవత్సరము ౧౨౭౧ కి సరియైన క్రీస్తుశకము ౧౩౪౯ వ సంవత్సరమున బసవపురాణమును రచించి ముగించెనని

తెలియవచ్చుచున్నది. గాన నితఁడు ౧౩౮౦-౧౩౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమున నుండియున్నవాఁడని నిస్సందేహముగా సిద్ధాంత మగుచున్నది. బసవపురాణమునందుఁ గవియే శివలెంకమంచన పండితుఁడును గురుమల్లికార్జున పండితుఁడును ప్రసాదించిన "యుద్దండమతి"తో కృతిచేసెనని చెప్పఁబడి యుండుటచేతను, ఈతనిది యుద్దండలలిత ధారాళకవిత్వ మని యితరులు పొగడియుండుటచేతను,

" వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి
నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు"

అని శ్రీనాథుఁ డీతనికవిత్వమును శ్లాఘించుట వింత కాదు. భీమకవి కవిత్వముయొక్క యుద్దండలీల కొంత తెలియుటకును, అతఁడు పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమును భాషాంతరీకరించెనని తేటపడుటకును బయిపద్యము క్రింద రెండుపద్యములను గూడ నిం దుదాహరించుచున్నాను.

శిక్షితప్రతి పక్షసజ్జన
పక్షపాతో దక్షరాజస
దృక్షదక్షమఖక్షయా మహ క్షితక్ష్వేడ॥
త్ర్యక్షగణపసమక్ష కరుణా
వీక్షణ జగద్రక్షణ గుణవి
చక్షణ బసవసూక్తి అక్షయ రక్షిసెంముసను ॥౧॥
ఇదు సకలమహేశ్వరామళ
పదపయోజపరాగమదష
ట్పది యెని పాల్కురికె సోమేశ్వరన కారుణ్య॥
ఒదవి దభిళాప్రపూరిత
హృదతాభీమకవి ప్రణీతా
భ్యుదయ బసపురాణ కథెయొళు అష్టమాశ్వాస॥"

శ్రీపంతులుగా రింతదూరము వ్రాసినను, ఈకన్నడ బసవపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పుటకు వీలులేదని యే తోఁచుచున్నది. గ్రంథాదిని గ్రంథాంతమునను భీమకవి యని మాత్రమే చెప్పఁబడినది. వేములవాడ భీమకవి యని యెచ్చటను జెప్పియుండ లేదు. ఈకవి తండ్రి శివకవిదేవుఁడు. వేములవాడ భీమకవి తండ్రిని గూర్చినకథ పైని జెప్పబడి యున్నదికదా! కన్నడ బసవపురాణకర్త తండ్రి శివదేవుఁడని చెప్పినచో, నీకథకుఁ గొంత సరిపోయి యుండును. మధ్య 'కవి' శబ్దము నుపయోగించి యుండుటచే, నీభీమకవి తండ్రి కవిత్వమును జెప్పఁగల వాఁడయి యుండినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈభీమకవియే వేములవాడ భీమకవియని మనము నమ్మితిమేని, వేములవాడ భీమకవి జన్మముతో సంబంధించినకథను త్రోసివేయవలసి యుండును, కన్నడబసవపురాణము నందెచ్చటనైన వేములవాడ శబ్దముపయోగించి యున్నచో నాతనిని వేములవాడ భీమకవిగా మన మంగీకరించి యాతని జన్మకథను బుక్కటపురాణముగాఁ దీసివేయ వచ్చును. పిడపర్తి సోమనాథకవియైనను "భీమసుకవియని చెప్పెనే కాని వేములవాడ భీమకవియని చెప్పలేదు. కన్నడ బసవపురాణకర్త యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడని కన్నడకవి చారిత్రకారులు వ్రాసియుండుట వలనను, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులలోతప్ప నారాధ్యబ్రాహ్మణు లింకొక తెగలో లేరు కావునను నీపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని తలంపుఁడని పంతులుగా రనుచున్నారు ఆంధ్రారాధ్య బ్రాహ్మణులలో వేములవాడ భీమకవితప్ప నింకొక భీమకవి లేఁడని ధ్రువపడువఱకును నీతనిని వేములవాడ భీమకవియని తలంచుటెట్లు? శివకవి కుమారుఁడైన భీమకవి యింకొకఁడుండెనని యేల యనుకొనరాదు? వేములవాడ భీమకవి తాను దక్షారామ భీమేశనందనుఁడ" నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. వీరశైవులు తండ్రిపేరు చెప్పరు కావున వేములవాడ

భీమకవి భ్రీమేశ్వరపుత్త్రుఁడనని చెప్పుకొనియున్నాఁడని కొందఱనవచ్చు
ను. అట్లయినచో బసవపురాణమునందును నట్లే చెప్పుకొనునుగాని
శివకవితనూజాతుఁడనని చెప్పుకొనియుండఁడు. వేములవాడ భీమకవి
తండ్రిపేరు చెప్పుకొనని వీరశైవుఁడని భావించితిమేని, బసవపురాణ
కర్తయు నాతఁడు నొక్కరు గారనియే చెప్పవలసివచ్చును. వేముల
వాడ భీమకవి వీరశైవుఁడు కాఁడనియు నృసింహపురాణమును, శత
కంధర రామాయణమును రచియించెనని లక్షణగ్రంథములలోని పద్యము
లు చెప్పుచుండుటచేత నాతఁడు శివకేశవులయందు సమాన గౌరవము
గలవాఁడనియుఁ దలంచుట సమంజసముగా నుండును. కన్నడబసవ
పురాణకర్త వీరశైవుఁడని పైకన్నడ పద్యములలోని "విమలసద్గురుసేవె
యలి జంగమ భజనె యలి లింగనిష్ఠాసమతె యలి" యను పదముల
వలనఁ దెలియుచున్నది. వేములవాడ భీమకవి నృసింహపురాణము
ను జేసియుండునని మనము నమ్మితిమేని యీ బసవపురాణకర్త వేముల
వాడ భీమకవికంటె భిన్నుఁడని నిశ్చయింపవలసియుండును. పైకన్నడ
పద్యములోఁ జెప్పఁబడిన యుభయకవితా సమర్థత, కర్ణాటాంధ్రముల
యందని యనుటకంటెఁ గర్ణాటసంస్కృతములయందని యనుట సమంజ
సముగా నుండును. ఆపక్షములో నీభీమకవి యాంధ్రకావ్యరచనము
గాంచినట్లు గన్పట్టదు.

కర్ణాటక బసవపురాణమునఁ దత్కర్తయగు భీమకవి "శివలెంక
మంచన పండితుఁడను గురుమల్లికార్జున పండితుఁడును బ్రసాదించిన
'యుద్దండమతి'తోఁ గృతిచేసెదనని చెప్పుకొని యుండుటచేతను, ఈత
నిది యుద్దండ లలితధారాళకవిత్వ మని యితరులు పొగడియుండుటచేత
ను, "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్క
మాట" అని శ్రీనాథుఁడు పొగడియుండుట మూలమునను, కర్ణాటబస

వపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని పంతులుగారు నిశ్చయించి యున్నారు. కేవలము 'ఉద్దండ' శబ్దము నాధారముగా చేసికొని యట్లు నిర్ణయించుట "బాదరాయణ" సంబంధ మగునేమో యని భయపడుచున్నాఁడను. మంచెన మల్లికార్జున పండితుల శిష్యుఁడైన భీమన మఱియొకఁ డని భావించుటయే సమంజసమని తోఁచుచున్నది. వేములవాడ భీమకవి యాపండితుల శిష్యుఁ డను ప్రతీతి లోకమున లేదు. మల్లికార్జున పండితుఁడు పండ్రెండవ శతాబ్దివాఁడు.

కన్నడ బసవపురాణము క్రీ. శ. ౧౩౬౯ సంవత్సరమునఁ బూర్తి యయ్యెననుట స్పష్టముగదా! అప్పటికా భీమకవికి నలువది సంవత్సరముల వయసుండెనని తలంచితిమేని, శ్రీనాథుఁడు ౧౩౬౦ సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించినవాఁడు కావున తనకంటె దాదాపు ముప్పది యేండ్లుమాత్రమే వయసునఁ బెద్దవాఁడైన భీమకవిని బూర్వకవినిగా నన్నయాదులతోపాటు నుతించునా యని సంశయము కలుగుచున్నది. కాని కన్నడ బసవపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని యితర కారణములచే ధృవపడి నప్పుడీ సంశయము నిలువఁజాలదు. శ్రీనాథుఁడు వేములవాడభీమకవిని నుతించిన గ్రంథము కాశీఖండము. శ్రీనాథుఁడు దానిని క్రీ.శ. ౧౪౩౫ ప్రాంతమున రచియించియుండెను. అప్పటికి బసవపురాణకర్త దాదాపు నూటేండ్లక్రిందటివాఁడై యుండును. కావున నాతనిని శ్రీనాథుఁడు నుతించినాఁ డనుటలో విరుద్ధమేమియు నుండదు. కాని శ్రీనాథుఁడు కన్నడబసవపురాణమును జూచి, యా భీమకవిని, వేములవాడ భీమకవినిగా భావించి, యాతని నుతించినాఁ డనుటకంటె, నాతడు యేనృసింహపురాణమునో చదివి యందలి నృసింహావతార వర్ణనాదులను జూచి, యందలి కవికత్వమునకు మెచ్చుకొనియు నాతఁడు తిట్టుకవియు నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడునై చెప్పిన పిడుగులవంటి చాటుధారలను వినియు నాతని కవిత్వలీల యుద్దండ

మైనదిగాఁదలంచి "యుద్దండలీల" యని నుడివినాఁడని చెప్పుట సమంజసముగా నుండును.

సుమతీశతకము

ఈ భీమకవి సుమతీశతకమును రచియించె నని కొన్ని లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములను బట్టి తెలియుచున్నది. అందొక పద్యమిది.

క. కాదన్నవాఁడె కరణము
వాదడచినవాఁడె వేడి వసుధేశుకడన్
లేదన్నవాఁడె చనవరి
గాథలు పెక్కాడువాఁడు కావ్యుఁడుసుమతీ!

సుమతీశతక కర్త బద్దెన యని కొందఱనుచున్నారు వేములవాడ భీమకవి సుమతీశతకమును రచియించెనని చెప్పుటకుఁ బ్రబలములైన యాధారములు లేవు.

కవిజనాశ్రయము

ఇఁక నీతఁడు రచియించె ననెడు కవిజనాశ్రయమును గూర్చి యాలోచింతము. భీమకవి ఛందశ్శాస్త్రము నొకదానిని రచియించి యుండెనని యెల్ల రంగీకరించియున్నారు. లక్షణవేత్తలు తమతమ లక్షణగ్రంథములలో భీమనఛందస్సునుండి పద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. ఆ ఛందోగ్రంథముపేరు కవిజనాశ్రయము. ఈతని గ్రంథము లన్నిటివలెనే యీ కవిజనాశ్రయ కర్తృత్వముకూడ వివాదాంశమే యైనది. అనేక తాళపత్త్రప్రతులను విమర్శించి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు క్రీ శ. ౧౯౧౭ సంవత్సరములో నొక కవిజనాశ్రయ ముద్రితప్రతిని ప్రకటించినారు. అందు గ్రంథాంతగద్యమున "ఇది వాదీంద్రచూడామణి చరణసరసీరుహ మధుకరాయమాన కవిజనాశ్రయ

శ్రావకాభరణాంక విరచితంబైన కవిజనాశ్రయఛందంబునందు దోషా
ధికారము" అని యున్నది. (ఇందుసంజ్ఞాధికారము, వృత్తాధికారము
జాత్యధికారము, షట్ప్రత్యయాధికారము, దోషాధికారము అని యైదధి
కారము లున్నవి) ఈగద్యయందు కవిబిరుదములేకాని కవినామము
లేదు. కాని గద్యకు పైనున్న,

క. జయదేవాదిచ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపునం జెలువుగ మ
ల్లియరేచన సుకవిజనా
శ్రయుఁ డీఛందంబుఁ జెప్పె జనులకుఁ దెలియన్.

అను పద్యమునుబట్టి కవి జనాశ్రయకర్త మల్లియకుమారుడైన రేచన
యని తెలుచున్నది. అతఁడు సుకవి జనాశ్రయుఁడగుటచే గ్రంథము
నకుఁ గవిజనాశ్రయమని పేరువచ్చెనని మనమూహింపవచ్చును. గ్రంథ
మునం దచ్చటచ్చట 'మల్లియరేచా' యని సంబోధనము లుండుటచే,
రేచనయే యాత్మసంబోధనము సేయుచు నీగ్రంథమును రచించెనేమో
యని తోఁచును. కాని, వేములవాడ భీమకవియే యీ కవిజనాశ్రి
యమును రచించి, ద్రవ్యలోభముచే జైనవైశ్యుఁడైన రేచనపేరు పెట్టె
నని పండితులభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇప్పుడు ముద్రితమైన ప్రతిలో
భీమకవి పేరు లేనేలేదు. కృత్యాది 8 వ పద్యములో

క. అనవద్యకావ్యలక్షణ
మొనరంగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు మల్లియరే
చన సుకవి కవిజనాశ్రయ
మను ఛందముఁ దెనుఁగుభాస నరుదుగఁ జెప్పెన్.

అని రేచనపేరే యున్నది. కాని భీమకవిపే రందునులేదు. ఇది భీమనకవి కృతమని చెప్పుట కాధారమేమున్నది? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానముగా ముద్రితప్రతియం దీక్రింది యేడుపద్యములుగల యవతారిక యొకటి చేర్పఁబడినది. ఈపద్యములు పరిషత్తువారికి లభించిన పది ప్రతులలోను ఒకప్రతిలో నున్నవఁట!

క. శ్రీవల్లభు యతిగణ సం
సేవితపాదారవిందుఁ జింతితఫలదున్,
భావజగురు వలభుచ్ఛం
దోవినుతు మురారి భక్తితో వినుతింతున్. ౧

క. శ్రీకరముగ రేచనపై
లోకంబున సుకవివరులు లోలతంబొగడన్
ప్రాకటముగ నీఛందము
లోకంబా ననఁగఁ దెలుగులో నొనరింతున్. ౨

క. వేమనవాడ[1] ను వెలసిన
భీమేశ్వరుకరుణ గల్గు భీమసుకవి నేఁ
గోమటి రేచనమీఁదను
నీ మహిఁ గవులెన్న ఛంద మొలమి రచింతున్. ౩

క. లచ్చన మెఱుఁగనికవులను
జిచ్ఛీయని సుకవివరులు చేపట్టరు గా
మెచ్చరు వివేకి నృపతులు
మెచ్చిన యవివేకి నృపులు మిడుకరె రేచా! ౪

(1) 'వేములవాడ' అని సవరణ.

క. ఆ చంద్రతారకంబుగ
భూచక్రములోన సుకవి పూజిత మగుచున్
ఏ ఛంద మమరుచుండును
నా ఛందము నీదుపేర నమరును రేచా! ౫

క. రేచన సంతోషిల్లఁగ[2]
భూచక్రములోన భీమపురహరుకృపచే
[3] ఏఛందము సుకవులు బ్రది
కేఛందము తెరువు దాని నేరచియింతుణ. ౬

క. నినునీవె పొగడువైఖరి
నొనరించెదఁ దెనుఁగుబాస నొప్పగ ఛందం
బున గవక కవిత చెప్పిన
వినలచ్చనము వాఁడు వెంగలి రేచా! ౭

ఇవిగాక యాప్రతిలోనే మఱి రెండు పద్యము లున్నవఁట! అవి యనన్వయములుగా నుండుటచేత నందుఁ బేర్కొనఁబడిన భీమనకును గ్రంథమునకును గల సంబంధ మిట్టిదని నిర్ణయింప వలనుగాక యవి పై యవతారికలోఁ జేర్చి ముద్రింపక పీఠికలో మరియొకచోట ముద్రించివారు. ఆ పద్యము లివి.

క. పరగిన విమలయశోభా
సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిల కళా
పరిణతుఁ డయ్యెను భూసుర
వరుఁడు ప్రసాదోదితధ్రువశ్రీయుతుఁడై. ౧

(2) సంతోషింపఁగ యని సకరణ

(3) ఏఛందము సుకవులు బ్రతుకేఛందము తెరువు దాని నే రచియింతుణ.

క. అసమాన దానరవితన
యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా
ణసమాన మిత్రుఁ డీకృతి
కి సహాయుఁడుగా నుదాత్తకీర్తిప్రీతిక. ౨

ఈ పద్యము లన్నిప్రతులలోను లేక యొక ప్రతిలోమాత్రముండుటచే నివి యెవ్వరో లేఖకులు రచించి యాప్రతిలోఁ జేర్చి యుందురని సంశయము కలుగుచున్నది. ఇంకలి మొదటిపద్యమించుక మార్పుతో ననంతుని ఛందమునం దున్నది. నాల్గవపాదములో తుదను "ననంత శయనుఁ దోయజనాభున్" అని యనంతుని ఛందమునందున్నదానిని మార్పుచేసి "మురారి భక్తితో వినుతింతున్" అని యీ యవతారికలోఁ జేర్చినాఁడు. దీనినిబట్టి యీ యవతారిక కవిజనాశ్రయకర్త గాక మఱి యెవ్వరో రచియించినట్టు గన్పట్టుచున్నది. అనన్వయము లని చెప్పఁబడిన పద్యములలో, భీమనగాక భీమన యగ్రసుతుఁడు సహాయుఁడుగా నీకృతి రచియింపఁబడినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఇది యంతయుఁ జూడఁగా మనకుఁ దెలియని రహస్య మిందిమిడియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. చూడఁగాఁజూడగా బ్ర. వీరేశలింగముపంతులుగా రనిన ట్లికవి జనాశ్రయము వేములవాడ భీమకవికృతము కాదని దృఢపడుచున్నది. కవిజనాశ్రయ తాళపత్రి ప్రతులపై భీమనఛందస్సుఅని యుండవచ్చును. రేచనపేరుతో భీమకవియో భీమనాగ్రసుతుఁడో కవిజనాశ్రయమును రచియించి యుండవచ్చును కాని యతఁడు వేములవాడ భీమకవి యని యనుటకు ప్రక్షిప్తము లని యెంచఁదగిన పై యవతారికలోని "వేమనవాడ" యను పద్యముదక్క యితరాధారము లులేవు. వేములవాడ భీమకవిని వర్ణించిన శ్రీనాథాదికవు లెవ్వరు నాతనిని లక్షణవేత్తయని చెప్పలేదు. అప్పకవి, కవిజనాశ్రయములోని

పద్యములను లక్ష్యములనుగా గైకొనెనేగాని కవిజనాశ్రయకర్త యెవ్వఁ
డో చెప్పలేదు. ఒకవేళ అప్పకవ్యాదిలాక్షణికులు కవిజనాశ్రయకర్త
వేములవాడ భీమకవి యని చెప్పినను, వారి భీమునపద్యము నొకరుగా
భ్రమించి యుండవచ్చును. అయిన నివి యూహలేగాని సత్యములని
చెప్ప వీలు లేదు.

కవిజనాశ్రయతాళపత్ర ప్రతులను బరిశీలించినచో నవి విశేష
పాఠభేదములతోఁగూడి యున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. జాత్యధికారమున
కందపద్యలక్షణము, ౩, ౪, ౫ పద్యములలోఁ జెప్పియు, పునరుక్తిగా
౬ వ పద్యమును జేర్చినారు. ఇదియించుక మార్పుతో తిమ్మకవికృత
సులక్షణసారమునం దున్నది. దీనిని బట్టి ప్రతివిలేఖకులు తమయిచ్చ
వచ్చిన మార్పులను గావించిరనుట స్పష్టము. "ఎక్కటివడిని"గూర్చి
వ్రాసిన పద్యములో "కమలాధీశా!" యనియు, 'జననుతభీమతనూజా!'
యని సంజ్ఞాధికారమున ౧౦ వ పద్యమునను సంబోధనము లున్నవి.
ఇవి మల్లియరేచని కన్వయింపవు. "శ్రీదేవీపతిరేచఁడు" అని యీ
గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటచే నీ రేచనిభార్య శ్రీదేవియై యుండు
నని తోఁచుచున్నది. ఆపక్షములో 'కమలాధీశా' యనుశబ్దమీ రేచ
నయందు వర్తించిన వర్తింపవచ్చును. అప్పకవి రేఫశకటరేఫముల
భేదమునుగూర్చి వ్రాయుచు,

తే. గొల్లునని ముందు భీమన చెప్పెననుచుఁ
గలుపుదురు రేఫములును రకారములును.
దుష్టకవు లవి యొకటైనఁ దొంటిపెద్ద
లందఱును నేల విభజింతురని తెలియరు.

క. వలసిన రేఫఱకారము
లంచవడుఁ దా మొకటి కొక్కటని భీమనయే

పలుకుట గలిగిన వాతఁడు
గలిపినలత్యు మొకఁడైనఁ గనఁబడకున్నే.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ భీమన యెవ్వఁడు? కవిజనాశ్రయ కర్తయా? కవిజనాశ్రయమున రేఫఱకార విషయము గన్పట్టదు. వేములవాడ భీమకవి చెప్పినను లోకోక్తిపై నాధారపడి వ్రాసిన పద్యములివి.

కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి కాఁడని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారును, మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారును, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును నభిప్రాయపడి యున్నారు. అదియే సత్యమని నాయభిప్రాయము.

హ ర వి లా స ము

కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్ఛందమున భీమన హరవిలాసములోని వని యీక్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు.

క. భువిలో మిత్రుం డగువాఁ
డవిరతిమును వేఱులేక యాత్మీయమహో
త్సవము ఱకృత్యంబుల న
ధ్యవసాయం బెఱుకపఱుపఁ డను సంప్రీతిన్.

క. ఎంతయును దుస్తరంబు దు
రంతరసంసారవారిరాశి చూడఁ బెనన్
గంతుగొను మానవుండొక
యింత శివస్మరణ చేసి యేచినసూక్తిన్.

ఈభీమన యెవ్వరో తెలియదు. వేములవాడ భీమకవి హరవిలాసము రచించెనని యిదివఱకెవ్వరును జెప్పలేదు. వినలేదు. శ్రీనాథుఁ

డు రచించిన హరవిలాసమునం దీపద్యము లుండియుండునని వెదకితిని గాని యందీపద్యములు కన్పట్టలేదు.

ఈ రంగరాట్ఛందమునం దే యీక్రిందిపద్యములు భీమనఛందము లోని వని యుదాహరింపఁబడినవి.

క. వినఁబడు దీర్ఘము విషమును
నని యొడివర్ణమ్ము సంయుతాక్షర మైనఁ
మునుపటిగుణములు విడివడి
తనరఁ వేతొక్కగుణముఁ దాల్చును బేర్మిన్.

క. అకచటతప లీయాఱును
ప్రకటితముగ ఋతులఁ గిరులఁ బదునొక్కంటన్
వికటముగఁ బూని చెప్పిన
నకటా మఱి మడియకుండ నజుఁడో హరుఁడో.

ఈ రెండును గవిజనాశ్రయమున లేవు.

భీమకవిని నుతించిన యితర కవులు.

వేములవాడ భీమకవిని స్తుతించినవారిలో మొట్టమొదటివాఁడు శ్రీనాథుఁడే. అతఁడు తన కాశీఖండమున

సీ. వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి
నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
భాషింతు నన్నయభట్టు మార్గంబున
నుభయవాక్ప్రౌఢి నొక్కొక్కమాటు
వాక్రుత్తు తిక్కయజ్వప్రకారము రసా
భ్యుచితబంధమున నొక్కొక్కమాటు

పరిభవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరుని రీవ
సూక్తివైచిత్రి నాక్కా-క్కమాటు

నైషధాది మహాప్రబంధములు పెక్కు-
చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ
యిపుడు చెప్పఁదొడంగిన యీప్రబంధ
మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర !

అని నుతించియున్నాఁడు. ఈ పద్యమునందలివరుస కాలక్రమము నుబట్టి యుండెనని భావించితిమేని, భీమకవి నన్నయభట్టునకుఁబూర్వుఁడని చెప్పవలసి యుండును. కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్ఛందమున ఆద్యమసుకవి భీమనకు దండము పెట్టి నన్నయభట్టును నర్థి మ్రొక్కి- యని చెప్పుచు నన్నయభట్టునకు పూర్వమున నుతించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమున నెచ్చట నీతని పేరు చెప్పవలసివచ్చినను, "ఆదిమకవి భీమన" యని వ్రాయుచు వచ్చినాఁడు.

ఈ భీమకవి నాదిమకవి యని వ్రాయుటకు కస్తూరి రంగకవికి శ్రీనాథుని పైపద్యమే యాధారమో, మఱియొక యాధారమేమయిన కలదో తెలియరాదు. పైనిజెప్పిన పద్యములకుఁదోడు గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు భీమకవి నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని చెప్పుటయందులకు నిదర్శనము కొఱకు మైలము భీమనపైని వేములవాడ భీమకవి చెప్పెనని చెప్పఁబడు "గరళపుముద్ద" చాటుధార నుదాహరించి మైలము భీమన శా. శ. 1034 సంవత్సరమునాఁటి వాఁడనియు నందుచే, భీమకవి నన్నయకుఁబూర్వుఁడనియు నిర్ధారణ మొనర్చియున్నారు. నన్నయకుఁబూర్వుడు కాకపోయినను, నాతనితో సమకాలికుఁడని చెప్పుటకు సత్యాసత్యములు నిర్ణయింపఁజాలని రాఘవపాండవీయకథ యొకటి యున్నది. వీనినన్నిటినిఁ గలిపి చూచితిమేని భీమకవి నన్న

యభట్టునకుఁ బూర్వపువాఁడేమో యని దృఢమైన యనుమానమేర్పడక
మానదు. కాని, శ్రీనాథునకు బూర్వమునందున్న కవులెవ్వరు నీతని
స్తుతింపకపోవుటచేత నీతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని యనుట కవ
కాశము లేకున్నది. నిజముగా నీతఁడు నన్నయకు బూర్వుఁడే యైన
చోఁ దిక్కన, కేతన, పెద్దన మొదలగువారెవ్వరు నీతని నుతింపకుండు
టకుఁ గారణమగుపడదు. శ్రీనాథునకుఁ దరువాతివార లనేకు లీతనిని
దమతమ గ్రంథములలో స్తుతించి యుండుటయు శ్రీనాథునకుఁ బూర్వ
పువా రీతనిని దలపెట్టకపోవుటయుఁ జూడ నీతఁడు శ్రీనాథున కించు
క పూర్వుఁడో, శ్రీనాథునితో సమకాలికుఁడో యై యుండునని తోఁచు
ను. కాని, కవులు నుతింపని కారణమున నీతని నర్వాచీనుఁడని సిద్ధాం
తీకరించరాదు. కవులు తలపెట్టకపోవుట కనేక కారణము లుండును.
నన్నెచోడుని నుతించినకవులే కన్పడరు. అట్లనియాతనిని నవీనుఁడని
తలంపరాదు కదా! ఈభీమకవిని స్తుతించిన కవులపద్యములను గొన్నిఁ
టి నీ క్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

క. భీమేశ్వరుఁ డీతఁడు మా
నామమువాఁడనుచు వ్రాసె నాలుకతుద వా
గ్భామిని బీజాక్షర మా
భీమనఁ దలఁచినను గల వభీష్టఫలంబుల్

పట్టమట్ట సరస్వతీ సోమయాజీ - పృథుచరిత్రము

క. వేములవాడకసుకవియై
వేములవాడం జరించి వేములవాడన్
దా మెఱసిన భీమకవి నుత
భీముఁ బలభీము వినుతభీముఁ దలంతున్.

కొఱవిగోపరాజు - విక్రమార్కచరిత్ర

"రమణీయ పాకాభిరామ భీము"

కట్టమూరి కామేశ్వరకవి 'కర్మవిపాకము'

"భీమునిఫణిబంధ పేశలంబు"

ప్రాస్తపి వెంకటరణకవి 'లక్షణశిరోమణి'

"వ్రథుకుకవిస్వాంతభీముభీము"

పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి— 'లంకావిజయము'

"వాక్ప్రతోషితదక్షవాటీమహాస్థానభీము, వేములవాడభీము"

పెదపాటి సోమనాథుఁడు 'అరుణాచలపురాణము'

"ఛందో నిబంధనచాతురీథా రేయు వాగ్ధామ వేములవాడభీము"

ఆంధ్రకవి రామయ్య - విష్ణుకాంచీమహాత్మ్యము"

ఇతని చాటుధారలు: కాలము

దురదృష్టవశమున నీతనిగ్రంథము లేవియు లభింపక పోవుటనల వను, లభించిన గ్రంథములీతని వగునో కాదో యని యనుమానాస్ప దములుగ నుండుటచేతను భీమకవిని గూర్చిన సత్యాంశము లేవియు మనకుఁ దెలియలేదు. ఇఁక నీతఁడు రచించినవని చెప్పడు చాటు ధారలున్నవి. వానివలన నీతఁడు తిట్టుకవి యనియు. నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడనియుఁ దెలియునే కాని యీతని కవిత్వగుణము గాని యీతని కులగోత్రాది విషయములు గాని తెలియవు. ఆచాటుధారలనుబట్టి యీతని కాలమును నిర్ణయింపఁగలమేమో చూడవలసియున్నది. ఆ చాటుధారలయొక్క కర్తృత్వముకూడ వివాదాంశమే.

ఆచాటుధారలివి :—

౧. మైలము భీమనపైఁ జెప్పినది.

౩. చొక్కనృపాలునిపైఁ జెప్పినవి.

౪. కళింగ గంగుపైఁ జెప్పినవి.

౧. నల్లసిద్ధిపైఁ జెప్పినది.

౧. తెలుంగాధీశునిపైఁ జెప్పినది.

౧. త్యాగిపోతరాజుపైఁ జెప్పినది.

వీనినిట క్రమముగా విమర్శించి చూతము.

౧. మైలము భీమనపైఁ జెప్పినది.

అప్పకవ్యాదులు భీమనచాటుధారయని

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢ మహాశనికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటికరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణ గుణాభిరాముఁడగు మైలము భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్.

లక్షణవేత్తలు తమగ్రంథములయందు వ్రాసిన వ్రాఁతలుదక్క నీపద్య
ము వేములవాడ భీమకవి రచించెననుట కాధారములు లేవు మైలము
భీమన విజయనగర సంస్థానాధీశు లగు పూసపాటివారి మూలపురుషుఁ
డైన మాధవవర్మ సంతతిలోనివాఁడని, ఓరుగంటి సోమశేఖరకవి తన
రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయ కృత్యాదియందు చెప్పియున్నాఁడు.

"ఈ మైలము భీమనశాసనము అమరావతిలోని అమరేశ్వరుని
దేవళముపై నున్నట్లును, అది శాలివాహనశకము ౯౨౫ సంవత్సర
మైనట్లును "Elliot Morbles" అను పుస్తకమువలనఁ గాన్పించును."
అని గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు తమ కవిజీవితములలో
వ్రాసియున్నారు.

ఈపద్యమునే ద్వాత్రింశన్మంత్రి చరిత్రములో ఖడ్గతిక్కన[1] చారి
త్రమున నుదాహరించుచు, నీపద్యమందలి "భీమన"యను పేరునకు
బదులుగా తిక్కనయని యుంచి, యీపద్యమును వేములవాడ భీమకవి

1 ఖడ్గతిక్కనను గూర్చి తెలిసికొనవలసియున్నచో నీగ్రంథమున తిక్కన సోమ
యాజికవి చరిత్రమునఁ జూడుఁడు.

ఖడ్గతిక్కనపై రచియించె ననియు, ఖడ్గతిక్కన తల్లి ప్రోలాంబ యని
యు, పెంపుడు తల్లి మైలాంబ యనియు, వ్రాసియున్నారు. కాని
యీకథ విశ్వాసార్హమైనది కాదు. ఈఖడ్గతిక్కనకే రణతిక్కనయని
నామాంతరము. ఇతఁడు రణములో నిహతుఁడైనప్పుడాతని భార్య
భీమకవికి నమస్కరింపఁగా నాతఁడామెను "దీర్ఘసుమంగలీభవ" యని
యాశీర్వదించి,

క. గుణముల విధాన వాగునన
రణతిక్కఁడు తాఁగళేబరంబును శిరముఁగా
గణకమెయిఁగలయఁ బ్రతుకును
ప్రణుతాఖిల వైరిమకుట భాసితపదుఁడై.

అను పద్యమును జెప్పి శిరమును మొండెమును నేకముగాఁ జేర్చి యా
తనిని బ్రదికించెననియు నొకకథ చెప్పెదరు. కాని యిదియు విశ్వా
సార్హమైనది కాదు. రణతిక్కన శిరసును దన పాతివ్రత్య ప్రభావముచే
దెలిసికొని దానితో నాతనిభార్య సహగమనముచేసెనని ప్రతీతికలదు.
కాని యాతిక్కన మరలఁ బ్రతికెనని యెవ్వరును జెప్పలేదు. వినను
లేదు. కావున నీ "గరళపుముద్ద" వేములవాడ భీమకవి రచించినది
కాదని చెప్పవచ్చును.

౨. చోక్కనృపాలునిపైఁ జెప్పినవి—౩.

ఈ భీమకవి చాటుధారలు, చోక్కనృపాలునితో సంబంధించి
నవి మూఁడుకలవు. చోక్కరాజునాతఁడొకనాఁడుద్యానవనములో
మల్లెసాల స్తంభమునీఁదఁ గాలు చాచుకొని కూరుచుండి యచ్చట
నున్న భీమకవిని జూచి యీ స్తంభమును మరల వృక్షమునుగాఁ జేయఁ
గలవా యని యడుగఁగా నతఁడీక్రిందిపద్యమును జెప్పెనట!

శా. ఆ నీతాభ్యుపదాన శృంఖల పదాభ్యాలంబిత స్తంభమా!
నేనే వేములవాడ భీమకవి నేనిం జిత్రకూటంబులో
భూనవ్యాపిత పల్లవోద్భవమహాపుష్పప్రప గుచ్ఛంబులన్
నానాపక్వఫల ప్రదాయి వగుమా నాకల్పవృక్షాకృతిన్.

అంతట నా పందిరిగుంజ కొమ్మలతోను బత్రములతోను చిగుళ్ళతోను పుష్పములతోను ఫలములతోను పూర్వ మరణ్యములో నున్నట్లు మహావృక్షమై యా రాజు కాలు దానిలోపల చిక్కువడి పోయెనట అక్కడ నున్నవారందఱు నాకవిశక్తి కత్యాశ్చర్యమగ్నమానసులయిరట. అప్పుడు రాజు తనకాలూడఁదీసికొనలేక మరల నావృక్షమును పందిరి కంబమునుగా జేయవలయునని భీమకవిని ప్రార్థింపఁగా నతఁడు

ఉ. శంభువరప్రసాదకవి సంభు వరేణ్యుఁడ నైననావచో
గుంభన చేయు నెంతో యనుకూలత నొంది తనూన భావవన్
గుంభినిఁజొక్క నామనృపకుంజరు పందిటిమల్లె సాలకున్
స్తంభము రీతి నీతనువుఁ దాలిచి యెప్పటియట్లయుండుమా!

అనుపద్యమును జెప్పి మరలయథాపూర్వకముగా పందిరి స్తంభమునుగా మార్చివేసెనఁట"

ఈ చొక్కనృపాలుఁ డెవ్వరో తెలియలేదు. గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు "పైపద్యములోని "శృంఖల పదాభ్యాలంబిత" యను వాక్యమును దీసికొని "శృంఖలుఁ"డని మొదటిపద్యములోను, చొక్కనృపాలుఁ''డని రెండవపద్యములోను చెప్పిన వారిద్దరు నొకేపురుషుఁడనియు, నీరెండునుగూడఁ గళింగదేశాధిపుని పేర్లనియు, కళింగ పట్టణమునకు 'శృంఖలా'దీవి యని పేరున్నదనియు జెప్పుచు నందుల కుదాహరణముగా భీమకవి రచించినదియే యని యీక్రింది సీసపద్యము నిచ్చియున్నారు.

సీ. యోజనద్వయ విశాలోన్నతిఁ జెలువొంది
పట్టణం బగు శోభావిభూతి
హాటకరత్న కవాటానుమోదమై
సూటి మించును గంచుకోట మహిమ
నూటొక్కగుళ్ల చెన్నుగ శివానందమై
నిత్యోత్సవక్రీడ నెమ్మిఁ దనరు
వంశధారానదీవారాశిసంయుత
సాగరగంభీరసంభ్రమ మమరఁ

తే. గడిఁది రాజకళింగ భూకాంతునకును
దనరు నవలక్షకాళింగ మనఁగ నొప్పు
శృంఖళద్వీప మనఁగఁ బ్రసిద్ధిమించు
గణన కెక్కఁ గళింగపట్టణము ధాత్రి.

శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారే యొకచోట, 'ఇతఁడు చళుక్యవంశపు రాజగు చొక్కనృపాలుసభ నున్నట్లు కొన్నికొన్ని పద్యంబులచేఁ గాన్పించుచున్నది. ఆ చొక్కనృపాలుఁడు రాజరాజ నరేంద్రుని వంశజుఁడు.'' అని వ్రాసియున్నారు. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు ''రాజనరేంద్రుని యనంతరమునఁ జోళులు వేఁగిదేశము నాక్రమించు కొన్న తరువాత పంద్రెండవ శతాబ్ది మధ్యమునఁ దెనుఁగు దేశములోఁ గొంతభాగమున రాజ్యము చేయుచుండిన చళుక్య వంశజుఁడగు చొక్కరాజు కాలమునందు భీమకవి యున్నట్లు కొందఱు చెప్పుచున్నారు." అని వ్రాసి యున్నారు.

అప్పకవి, యీక్రిందిపద్యము భీమకవి చాటుధార యని అప్పకవీయములో నుదాహరించియున్నాఁడు.

ఉ. చక్కదనంబు తీవియగు సాహిణిమాఱఁడు మారు కైవడిన్
చొక్కపడంగలందు చలము న్బలముంగల యాచళుక్యభూం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలఁగాచి
నన్
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవునే.

ఈ పద్యము వేములవాడ భీమకవి రచించెనని యనుట కవ్వకవి వ్రాఁతతప్ప మఱియొక యాధారము లేదు. ఇది భీమకవి కృతమని మనము నమ్మితిమేని, భీమకవి కాలములోనే, ఇరువురు చొక్కనృపాలురుండుట యసంభవము. కావున, నీపద్యములోఁ జెప్పఁబడిన చొక్కనృపాలుఁడును, పైపద్యములకు సంబంధించిన చొక్కనృపాలుఁడును, ఒక్కఁడే యనుటకు సంశయింప నక్కఱలేదు "చళుక్యవుం జొక్కనృపాలుఁ"డని చెప్పుటచే నాతఁడు చాళుక్య వంశములోని వాఁడని యొప్పుకొనక తప్పదు. పశ్చిమ చాళుక్యులలోఁ గాని, తూర్పుచాళుక్యులలోఁగాని, నేనెఱిఁగియున్నంతవఱకు చొక్కనృపాల నామధారులెవ్వరును లేరు. కాని నెల్లూరు మండలములోని గూడూరుతాలూకాలో రెడ్డిపాలెమునకు 'శివారు' గానున్న పాండురంగమునందలి పాండురంగాలయములోనున్న శాసనములలో నొకదానియందు "చొక్కనాయనారని నామాంతరముగల కులోత్తుంగ చోళుని" పేరుతో నొకశాసనమున్నది. (నె. శా. సం. ౪౪౬ వ పుట సంఖ్య ౯౬) ఈ శాసనము పూర్తిగాఁ బ్రకటింపఁబడక పోవుటచే, నీకులోత్తుంగ చోళుఁ డెవ్వఁడో, ఈతని కాలమెద్దియో, తెలిసికొనుట కవకాశము లేకపోయినది. కులోత్తుంగచోళులు మువ్వురున్నారు. మొదటి యాతఁడు శా.శ ౯౯౧-౧౦౩౭ మధ్యను రెండవయాతఁడు ౧౦౫౪-౧౦౭౮ వ నడుమను, మూఁడవవాఁడు ౧౧౦౦-౧౧౪౫ మధ్యను

రాజ్యము చేసినవారు. చొక్కనృపాలునకు వైరియని పై పద్యములోఁ జెప్పఁబడిన సాహిణిమారఁడు ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతియని చెప్పఁ బడినట్టి సాహిణిమారఁడని యెంచితిమేని, యాతఁడు పైని జెప్పిన ముగ్గురు కులోత్తుంగ రాజుల కాలములోను లేక వారిలో మూఁడవ యాతనికిఁ బిమ్మట దాదాపు ఎనుబది సంవత్సరములలో నున్నవాఁడు. కావున నీపద్య మర్థములేని దగుచున్నది. ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాఁటికి చాళుక్యవంశ మంతరించిపోయినది. చాళుక్యవంశములోని చొక్కనృపాలుని తీసికొనినచోఁ బ్రతాపరుద్రుని సాహిణిమారయను వదలివేసి యంతకుఁ బూర్వమున మఱియొక సాహిణి యున్నాఁడని తలంపవలసియున్నది. ఆపక్షములోఁ బైనిజెప్పిన ముగ్గురు కులోత్తుంగ చోళులలోను, మొదటియాతఁడు భారతకృతిపతియు, చళుక్యవంశపు రాజచంద్రుఁడు నగు రాజరాజు యొక్క కుమారుఁడగుటచే నాతఁడే చళుక్యపు చొక్కనృపాలుఁడనియుఁ, దక్కినయిరువురు చోడులుగాఁ బరిగణింపఁబడిరనియు, మొదటియాతనికే చొక్కనాయనా రను నామాంతర మున్నదనియు నూహింపవచ్చును. ఈ యూహాలు సత్యము లయ్యేనేని, యాతనిపైఁ బద్యములను జెప్పినభీమకవి శా. శ. ౯౯౭-౧౦౩౭ (క్రీ. శ. ౧౦౭౫-౧౧౧౮) మధ్యనున్న వాఁడని చెప్ప వచ్చును. కాని దీనికొక యాభ్యంతరము గన్పట్టుచున్నది.

భీమకవి మొట్టమొదట నీచొక్కనృపాలుని దర్శనమునకు వెళ్ళి నప్పుడు నీపే రేమియని ప్రశ్నింపఁగా

"సీ. గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియఁగాఁ
దిట్టినమేధావిభట్టు కంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండి ముండ్లన్నియు
డుల్లఁదిట్టిన కవిమల్లు కంటె

మూఁడుగడియలకు మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
నరజాములోపలఁ జెఱువు నీళ్లింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్ని భట్టుకంటె
నుగ్రకోపి నేనునోపుదు శపియింపఁ
గ్రమ్మఱింప శక్తిగలదు నాకు
పట్టిగ్రామనఁ జిగురుపుట్టింప గిట్టింప
బిరుదవేములాడ భీమకవిని."

అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెననియు, నందుమీఁదట పందిరిస్తంభమును వృక్షమును గావింపుమని యాతఁడడిగె ననియు నొకకథ కలదు కాని యది నమ్మఁదగినది కాదు. ఈపద్యము భీమకవికృతము కాదు. మహాకవియయిన భీమకవి "వేములవాడ" యని ప్రయోగించి యుండఁడు. శ్రీనాథుఁడు వేములవాడ భీమకవిని బొగడియుండుటచే భీమకవి శ్రీనాథునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయముకదా! పైసీసపద్యములోని మేధావి భట్టును బ్రౌఢకవి మల్లనయు శ్రీనాథునకుఁదరువాతివారు. మేధావిభట్టు తాటిచెట్టును భూమిపైఁబడుమని తిట్టినపద్యమిది:—

క. సాళువపెదతిమ్మమహీ
పాలవరుఁడు పేఁడె వచ్చెఁబద్యమువ్రాయున్
గేలను లే దాకొక్కటి
తాళమ మత్తునియలగుచు ధరపైఁబడుమా!

ఈపెదతిమ్మభూలుఁడు పదునైదవశతాబ్దియందలివాఁడు. ప్రౌఢకవి మల్లన బ్రహ్మదండిచెట్టున ముళ్లు డుల్లునట్లు రచించిన పద్యమిది:—

క. గుడియన్న నృపతిఁ బొడఁగన
నడువంగాఁ గొండవల్లి నగరిపడమటన్

గుడియొడమపుడమఁ గాడిన
చెడుమురుడులు బ్రహ్మదండి చెట్టున దుల్లున్.

ఈమల్లన క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దిప్రాంతమువాఁడని యాతనిచరిత్ర మునఁ జెప్పియున్నాఁడను. భీమకవి వీరికంటెఁ బూర్వుఁడని నిశ్చయమైనప్పుడు వీరేశలింగముపంతులుగా రనినట్లు 'అప్పకవీయములో' నుదాహరింపఁబడిన పైపద్యముల నన్నిటిని జదివి నడుమను గొంత తనకవిత్వముపెట్టి వ్యాకరణజ్ఞానముచాలని యిటీవల మహాకవి యెవ్వఁడో భీమకవిపేరుపెట్టి యీపద్యము నల్లియుండు"నని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ పద్యము భీమకవిది కాదనుట నిశ్చయము. ఇట్టిపద్యమువలన సత్యమును గనిపెట్టుటలో చరిత్రకారులకు మఱింతకష్టము కలుగుచుండును. ఈ పద్యములను దీసివేసినచోఁ బైని జెప్పినకాలము నిర్బాధకముగ నుండును.

(3) కళింగగంగుపైఁ జెప్పినవి—ర

ఈ భీమకవివని చెప్పెడు కళింగ గంగరాజుతో సంబంధించిన పద్యములు నాలుగున్నవి. భీమకవి కళింగగంగు దర్శనార్థమై పోయి "కవీశ్వరుఁడు వచ్చె"నని చెప్పుమని ప్రతీహారితోఁ జెప్పి పంపఁగా నచట నున్నవారిలో నొకరు, ఆకవిపేరెవరో తెలిసికొని రమ్మని యాతనిని మరలఁ బంపవందుపై భీమకవి యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసి యిచ్చెనఁట!

క. శాపానుగ్రహపటువును
బాపాడెదికవుల నెత్తిఱంపంబనఁగా
భూపాలసభలఁ బూజ్యుఁడ
నాపేరే భీముఁడంద్రు నరవరవినుమా!

ఈపద్యమును జూచి కార్యాంతర నిమగ్నుఁడైయున్నరాజు "యిప్పుడు సందడిగానున్నది. సందడితీఱినతరువాత రమ్మ" ని చెప్పు. పొమ్మ్మనియెనఁట! భీమకవి యామాటలను విని కోపించి,

ఉ. వేములవాడ భీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీఱినరమ్ము పొమ్మనెన్
మోమునుజూడ దోషమిఁక ముప్పదిరెండు దినంబులావలన్
జామునకర్థమం దతనిసంపద శత్రులఁ జేరుగావుతన్.

అనుపద్యమును జెప్పెనఁట! ఆవాక్యము శాపమయి తగులఁగా శత్రురాజు లాతని రాజ్యమాక్రమించుకొని యాతనిని వెడలఁగొట్టిరఁట; తరువాత నతఁడు శత్రుభీతిచేత మాఱువేషముతో నూరూరఁ దిరుగుచు నొకనాఁటిరాత్రి చీకటిలో భీమకవి యింటిముందఱి పాఁతరగోతిలో గాలుజాఱిపడి, అంతబ్రతుకు బ్రతికిన మహారాజున కిప్పు డొక్క కాలిదివ్వటియైన లేకపోయెనే యని ఖేదపడెను. అప్పుడు పాదప్రక్షాళనమునకయి వెలుపలికి వచ్చిన భీమకవి యామాటలు విని నీవెవ్వడవని యడుగఁగా నేను వేములవాడ భీమకవి చేసినజోగినని యతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అందుమీఁద భీమకవి

చ. బిసరుహగర్భువ్రాఁతయును, విష్ణునిచక్రము వజ్రివజ్రమున్
దెసలను రామబాణము యుధిష్ఠిరుకోపము మానిశాపమున్
మసకఁవుఁబాముకాటును గుమారునిశక్తియుఁ గాలుదండమున్
బశుపతికంటిమంటలును బండితవాక్యము రిత్తవోవునే.

అని పలికి యాతనిపైఁ గరుణించి,

ఉ. వేయి గజంబులుండఁ బదివేలతురంగములుండ నాజిలో
రాయలఁ గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము కట్టుకోవడిన్

రాయకళింగగంగ కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁ దోఁ
చోయిన మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

ఆనుపద్యమును మరలఁజెప్పి యాశీర్వదించెను. ఈ యాశీర్వచన ప్రభావముచేత నాతఁడు భాగవతులలోఁ గలసి సజ్జనగరమునకుఁబోయి, అక్కడిరాజు తనశత్రువు నవమానించుటకయి రాజకళింగగంగు వేషము వేసెదరా యని భాగవతులనడుగఁగా వారినొప్పుకొండని చెప్పి రాత్రి వేళ తానావేషమువేసికొని, వేషమునిమిత్తమని తనఖడ్గమును గుఱ్ఱమును రాజువలనఁ బడసి యశ్వారోహణముచేసి యాటనెపమున నిజముగా రాజకళింగగంగే వచ్చెనని జనులాశ్చర్యపడ రాజును సమీపించి తనచేతి ఖడ్గధారతో నాతనిశిరస్సు ఖండించి తాను సింహాసనమెక్కి కూరుచుండెను.

ఈపద్యములు నాలుగు నొకరాజునకు సంబంధించినవగుటచే నిందెంతవఱకు సత్యమున్నదని యోచించిచూతము. ఇందుకొఱకు మనకు 'కళింగగంగు' అనురాజును, అతనిని జయించిన రాయలును, సజ్జనగరమును గావలయును. ఈవిషయమునఁ గవినాశ్రయముద్రితప్రతి పీఠికలో శ్రీ జయంతిరామయ్యపంతులుగారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"ఈ పద్యములును చాటువులే కాఁబట్టి ప్రబలప్రమాణములు కావని తోఁపవచ్చును చాటువులేయైనను భీమకవికృతములని యన్ని మతములవారు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించి యుండుటచేతను, మొదటి పద్యములో భీమనపేరుండుటవలనను నీపద్యముల ప్రామాణ్యమును బాధించుహేతువులు లేకుండుటనుబట్టియు వానినాధారముగా గ్రహించుట కాక్షేపముండఁగూడదని నాయభిప్రాయము ఈపద్యములలోఁ గళింగ గంగు రాయకళింగగంగునని పేర్కొనఁబడిన రాజెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలయును. ౧౧౧ వ శతాబ్దము మొదలు రమారమి యఱువదిసంవత్స

రములు కళింగదేశము ననంతవర్మ యనునామాంతరము గల చోళ కళింగ గంగదేవుఁడు పాలించినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ రాజు కాలమునఁబుట్టిన మూఁడు తామ్రశాసనములు "ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ" అను పత్రిక ౧౮ వ సంపుటములోఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. వానిలో నీతని పట్టాభిషేక కాల మిట్లు వివరింపఁబడినది.

శకాబ్దే నందరంధ్రగ్రహగణగణితే (౯౯౯) కుంభసంస్థే దినేశే
శుచేపక్షే తృతీయా యుజిరవిజదినే రేవతీభే నృయుగ్మే
లగ్నే గంగాన్వయాయాంబుజవనదివకృ ద్విశ్వవిశ్వంభరాయా
శ్చక్రం సంరక్షితుం సద్గుణనిధి రధిపశ్చోడగంగో భిషిక్తః

ఈ కాలమునందే, రాజరాజచోడగంగను రాజు వేంగీదేశమును పాలించుచుండెను. ఇతఁడు రాజరాజనరేంద్రుని పౌత్రుఁడు. కాంచీపురము రాజధానిగా వేంగీచోళదేశముల నేకచ్ఛత్రముగా నేలిన కులోత్తుంగ చోళుని యగ్రపుత్రుఁడు. తండ్రి యాజ్ఞానుసారముగ వేంగీదేశమును బాలించెను. ఇతఁడు ౧౦౦౬ వ శకాబ్దమునం దభిషిక్తుఁడైనట్లు ఎపిగ్రాఫియాఇండికా యనుపత్రిక ౬ వ సంపుటమునఁ బ్రకటింపఁబడిన టేకిశాసనమునందిట్లు చెప్పఁబడి యున్నది.

"శాకాబ్దేరసఖాంబరేందుగణితే (౧౦౦౬) జ్యేష్ఠేఘమా సేసితే
పక్షే పూర్ణతిథౌ దినే సురగురో జ్యేష్ఠాం శశాంకే గతే
సింహే లగ్నవరే సమస్తజగతీరాజ్యాభిషిక్తో ముదే
లోకస్యా ద్యహాతిస్మ పట్ట మనఘః శ్రీరాజరాజో విభుః

ప్రస్తుత విచారమునకు భీమన కాశ్రయుఁడైనరాజు వీరిరువురిలో నెవ్వఁడైన నొక్కటియే. కాని కళింగగంగనుసంజ్ఞ యనంతవర్మ చోడగంగదేవునకే సార్థమగును. ఇతఁడు ౯౯౯ వ శకసంవత్సర మాదిగా నించుమించు ౭౦ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను.

భీమకవి యీతని రాజ్యకాలము పూర్వభాగములో నుండెననిన ౯౪౪ శకాబ్దమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైన రాజరాజునాస్థానకవియగు నన్నయభట్టునకు రమారమి ౧౦౦ సంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. భీమకవి యనంతవర్మ రాజ్యావసానదశయందుండెనని కొన్నచో మఱి ముప్పది నలువది సంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. కాని, శ్రీరామమూర్తిగారనుకొనునట్లు నన్నయభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁడు కాఁడు. వీరేశలింగము పంతులుగారెంచినట్లు ౧౪ వ శతాబ్దమువాఁడును గాఁడు. ౧౨ వ శతాబ్దారంభము వాఁడగును."

వీరేశలింగము పంతులుగారి కాలము నంగీకరింపక, సాహిణి మారనియొక్కయు, చోక్కనృపతి యొక్కయు కాలమే భీమకవి కాలమని నిర్ణయించి, భీమకవిపైనిజెప్పిన కళింగగంగుకాలమువాఁడు కాఁడనియు తరువాతనున్న వేఱొకకళింగగంగు కాలములో నుండియుండునినియు, ఎంచవలసి యున్నదని వ్రాసియున్నారు శ్రీరామయ్యపంతులుగారు చూపిన యాధారములు నాకును దృష్టికలిగింపలేదు. ఇంక నేమయిన శాసనాధారములు లభించునేమో యని శాసనసంపుటములను బరికింపగా నీకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ దోడుపడునట్లుగాఁగనుపట్టిన రెండుశాసనములు నాకంటఁబడినవి. ఇవి రెండును గోదావరీమండలములోని ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరాలయము నందున్న శిలాశాసనములు (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య. ౧౩౬౩-౧౧౪౩) వివాదాంశమగుటచే పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు వానిని బూర్తిగా నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

No. 1363

"...... శ్రీమతి సంధివిగ్రహిపదః శ్రీ చోడగంగప్రభోశ్శ కాయస్థాన్వయ వార్ధివర్ధనవిధో రాసీత్కలానాన్ని ధేర్మా.........

రేచ్ఛమనామ యస్య విదితః శ్రీఖణ్డునామా పితా శాకాబ్దే గణితే గణీశశకరవ్యోమేందుభిః పుణ్యకృ ద్దాక్షారామనివాసినే భగవతే దీపం ప్రదీపద్యుతిః భీమేశాయ సదక్షిణాయనదినే ప్రాదా దఖణ్డజ్వలం శ్రీమాన్ రేచననామధేయ విదితః ప్రత్యక్షకల్పద్రుమః॥ శకవర్ష ౧౦౩౦ స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధనమహారాజుల ప్రవర్ధమాన విజయ రాజ్య సంవత్సర ౩౯ శ్రావణ. దక్షిణాయన సంక్రాంతిం ద్రికలింగేశ్వరుని సన్నిధిగ్రహి రేచన అఖండవర్తి దివియ ౧ దీనికి నాచంద్రార్కము నెయ సరియించువారు గాంగిలరమున వెద్దియబోయు నాయవయుం గాటియబోయు నావియము దొడ్డియబోయు బదియయు తల రాసిగా నావియ పెరసిన బోలు నల్వురుం బూణ్టగాం బ్రోలబోలవావియవసమున......"

No. 1153

"జయతి వినయవర్తిత్యాగసత్య ప్రసూతస్థిరతరగుణ లక్ష్మీర్దక్ష నిర్మాణదక్షః నిజవిశదయశః శ్రీ........మకేస్మి న్నిజవంశ వారిధిలసచ్చ్ఈంశు రంసస్థలభ్రాజి ద్విరరమా రిరంసు రనఘః శ్రీబుద్ధవర్మానృపః జి........భుజాసిఖణ్డిత రిపుస్తోమ........నీ దానసముద్ర ఇత్యతులిత ప్రఖ్యాత నామోన్నతః (౨) తద్వంశజేష్వథగుణ వ్రజసంయుతేషు గచ్ఛత్స్వనేక ధరణిజన వల్లభేషు శ్రీకొణ్డ్యదేపటి రభూ ద్విపులేషు శ్రీదుర్జయాన్వయ లసద్గ్రహ రత్నదీపః (౩) కణ్డ్రివాడివిషయంచ్చ సకొణ్డః కోనరాష్ట్ర మలబద్ధలితాఽఽః రాజలాంచ్ఛనసమున్నత ముద్యద్రాజభీమ ధరణీశ్వరతన్మాత్ (౪) తస్మాత్ ఖ్యాతవిచార శ్చజాతః పోతస్సుతోత్తమః తస్యానుజో మహాతేజా భీమో భీమపరాక్రమః ॥౫॥ రాయః కొణ్డోసఖో గణ్డః కేతః పోత సుతోత్తమః బాదః పశుపతి ర్గుణ్డ ఇత్యాసు స్తనయా స్తతః ॥౬॥ తత్రాసీ న్మరానీయకీర్తి లతికాకన్దాల

వాలోలోల్ల సత్సౌజన్యాది మహాగుణైకవసతిః శ్రీకోనపోతః కృతీ జిత్వాయ స్త్రీకలింగ్గ వల్లభమహో రాజేంద్రచోడాయ వై ప్రాదా ద్దుర్ణయ వంశరాజ తిలకః కాలింగ గణ్డద్విపాః ॥౭॥ యః కులోత్తుంగ చోడస్య కామణ్యే వాలభద్విభుః వెంగ్గీంద్రనామదేయంచ వేంగీగ్రామ సహస్రకం ॥౮॥ తస్య జ్యేష్ఠో మహాతేజా రాజరాజన్యపోత్తమః తత్పుత్రః పోతభూపాల శ్శత్రుహంతా భవద్భువి॥౯॥ పుత్రో తస్యయశోధవస్య సుమతేః పోతస్య చూడామణే ర్భూప.......వదుర్గయాన్వయవతాం శ్రీరాజరాజాధిపః తొణ్డ....రిలో....యే ష్వవధిః క్రూరారినిర్ధారణ ప్రాణశ్చణ్డపరాక్రమో వితనుతే కీర్త్యానమో ఘోర్వీ మ్మదా ॥౧౦॥ లక్ష్మీరివప్రియతమా........వశశ్వదుగగాధిప భూషణస్య పెద్దాంబికాస్య ధరిణేశ్వ........నిజకులాంబుధి చంద్రలేఖా జాతః ప్రతాప........దమ ధ్వస్తః శశ్వద్భీమేశ్వరో హరః కైలాస........ప్రతిపిణ్ణ మలంజహౌ॥౧౧॥ శాకాబ్దే చంద్రశైలాంబర శశిగణితే మేషసంక్రాన్తికాలే....ప్రయాతస్య భీమముక్తత్ర్థమ్ స్వానుజస్య త్రిభువనగురవే దీప మాచంద్రతారం దాక్షారామాధిపాయ స్థిరతర మదిశద్భీమనాథాయ భక్త్యాశకవర్ష ౧౦౭౧ శ్రీకులోత్తుంగ్గ చోడదేవర విజయరాజ్య సంవత్స ౧౭ క్రాహి విష్ణువు సంక్రాన్తినిమిత్తమున శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కోనకణ్ణ్రివాడి భీమయ తనతమ్ముణ్డు పోతయకు ధర్మార్థముగా శ్రీభీమేశ్వర మహాదేవరకుం బెట్టిన అఖణ్డవర్తి లోహదణ్డుది ౧ ట్టికి బోలు నలువరుం బూట్టుగా రెణ్డవు నడవున ముదువన నావని వసమునం బెట్టిన ఇనుప ఎడ్లు ౫౦ ట్టికి నిత్యపడి గొలవంగల త్రిభువనాంకుశనేతిమాన ౧. లికితసూరాచార్యాణాం॥

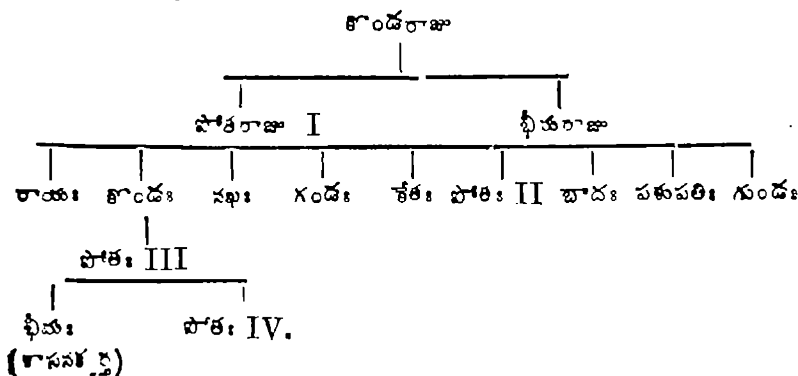
౧౩౬౩ సంఖ్య గల శాసనములో, త్రికళింగాధిపతయైన చోడగంగు నొద్ద మంత్రిగా నుండిన కాయస్థుండగు రేచన ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరున కఖండదీపము నేర్పాటుచేసినట్లు చెప్పఁబడి యున్నది.

భీమకవి యీగంగునుద్దేశించి "రాయకళింగగంగు" అను పద్యమును రచించియుండెనా యని యోచింపవలసియున్నది. కవిజనాశ్రయ పీఠికలో నిరువురు గంగులను గూర్చి చెప్పఁబడినది. ఒకఁడు మహాభారత కృతిపతి యైన రాజరాజునకుఁ బౌత్రుఁడు. రాజేంద్రచోళుఁడని నామాంతరము గల కుల్లోత్తుంగ చోళునకుఁ బుత్త్రుఁడు. ఇతఁడు ఒక్క సంవత్సరము మాత్రమే వేఁగి సింహాసనమునందుండి, పిమ్మట వల్లితండ్రులను వదలియుండుట కిష్టములేక చోళదేశమున నున్న తండ్రికడకుఁ బోయెను. ఆతఁడిచటకు మరల రాలేదు. అందుచే నీచోడగంగు పైనిజెప్పిన ౧౩౬౩ వ సంఖ్యగల శాసనములోని గంగుగాఁడు.

కవిజనాశ్రయ పీఠికలోని రెండవగంగు అనంతవర్మయనునామాంతరము గలిగిన చోడగంగు ఇతఁడు శా.శ.౯౯౯ వ సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై దాదాపు డెబ్బది సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యముచేసిన మహాపరాక్రమశాలి. ఈతని శాసనములు పెక్కులున్నవి. ఈతని శాసనము లన్నిటియందును శ్రీమదనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరముల సంఖ్య యుదాహరింపఁబడియున్నది. కొన్నిటియందు శాలివాహన శకాబ్దము లీయఁబడినవి. ఈతఁడు శా. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమున నభిషిక్తుఁడైనట్లొక శాసనమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నను శాసనములయం దీయఁబడిన విజయరాజ్య సంవత్సరముల లెక్క శా. శ. ౯౯౬ నకు సరిపోవుచున్నది. ఈ భేదవిచారణ మిట ననావశ్యకము. కొన్నిశాసనములయం దీతనిని త్రికళింగాధిపతి యని కూడాఁ జెప్పబడి యున్నది. చోడగంగునామము కూడ నీతనికి కొన్ని శాసనములయం దీయఁబడినది. స్థూలదృష్టిచేఁ జూచినప్పు డితఁడును పైని వ్రాయఁబడిన రేచనశాసనమునం దుదాహరింపఁబడిన గంగును, ఒక్కఁడే యని తోఁచును కాని విమర్శించి చూచినచో వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులని స్థిరపడును. అనంతవర్మ చోడగంగు శాసనములలో, అనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరములే యుదాహరింపఁబడినవి.

కాని ఒక్కదానియందైనను విష్ణువర్ధనరాజుల విజయసంవత్సరము లుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. అనంతవర్మ, వేఁగిరాజుల యాధిపత్యము నంగీకరించునట్లు గన్పట్టదు. చాళుక్యరాజులలో విమలాదిత్యుఁడు (రాజరాజుతండ్రి) వేంగి సింహాసన మధిష్ఠించిన కాలమువఱకు మాత్రమే కళింగదేశాధిపతులు వేంగిదేశాధిపతులకుఁ గప్పములు గట్టుచున్నట్లును, రాజరాజు కాలములో వేఁగి ప్రభుత్వమును ధిక్కరించి కప్పములను గట్టుట మానివేసినట్లును జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది. రేచనశాసనము శా శ. ౧౦౩౦ సంవత్సరము నాఁటిది. అందు సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజుల విజయరాజ్య సంవత్సరములు ౩౬ అని యుదాహరింపఁబడినది. ఆకాలముననే పుట్టబడిన యనంతవర్మ శాసనములలో ననంతవర్మ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరములని యున్నదికాని విష్ణువర్ధనరాజ విజయసంవత్సరముల పేరు లేదు. అందుచే నీయుభయులు నొక్కరుగారని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇప్పటి గోదావరిమండలమున కీశాన్యముగ నున్న బస్తరు రాజ్యమును జయపురము సంస్థానములోని కొంతభాగమును పూర్వము త్రికళింగమని పిలువఁబడుచుండెడి దనియు దానికి, చక్రకూటము రాజధానియనియు చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.

పైని వ్రాసిన రెండవశాసనమును గూర్చి విచారింతము. దుర్జయ రాజవంశజుఁడైన కొండరాజనునాతఁడు భీమరాజువలన కణ్డ్రివాడి విషయము కోనరాష్ట్రమును పొందెను. అతని వంశవృక్షమిది:—

ఈశాసనము నాల్గవ పోతరాయనికొడుకు కాతనియన్నయైన భీమ రాజు, వ్రాయించినది. శాసనకాలము శా. శ. ౧౦౭౧ సంవత్సరము. పైవంశవృక్షము నందలి భీమరాజు కుమారుఁడైన రెండవ పోతరాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించి, కళింగ దేశపు మదపుటేనుగులను దెచ్చి రాజేంద్రచోడున కిచ్చినట్లును, అందులకా కులోత్తుంగచోడుఁడు సంతసించి యా కోనపోతరాజునకు వేఁగీంద్రుఁడను పేరును, వేఁగిదేశమందలి వేయి గ్రామములను ఇచ్చినట్లును చెప్పఁబడినది. శాసనకర్తకు కోనపోతరాజు పినతాత శాసనకాలము నుండి యేఁబది సంవత్సరములను దీసివేసినచో శా.శ. ౧౦౨౦ ప్రాంతమున పోతరాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించినాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈ రెండు శాసనములను గలిపి చదివినచో, నీపోతరాజు రేచనశాసనమునందలి చోడగంగును జయించి, భారతకృతిపతియైన రాజరాజు కుమారుఁడగు రాజేంద్రచోళుఁడని నామాంతరము గల కులోత్తుంగచోడునకు సామంతునిగాఁజేసి తాను వేఁగిదేశము నందలి కొంతభాగముపై నధికారమును సంపాదించెనని తేలుచున్నది. ఈకులోత్తుంగ చోడునకు సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజని బిరుదునామమున్నది. ఈ బిరుదునామము నుదాహరించిన యీకులోత్తుంగచోడుని శాసనము లనేకములున్నవి. ఈతని రాజ్యారంభకాలము శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరము. అప్పటినుండి లెక్కచూచినచో రేచనశాసనకాలము ౩౯కి సరిపోవుచున్నది. ఈ త్రిలింగాధిపతియైన చోడగంగు అంతకుపూర్వము కళింగరాజులక్రిందనో, చేదిదేశాధిపతుల క్రిందనో సామంతుఁడుగా నుండియుండును. రాజరాజు జీవితకాలములో యువరాజుగానున్న రాజేంద్రచోళుఁడొకసారి త్రికళింగ, చేదిదేశములపై దండువెడలి వారినిజయించి విశేషధనమును అసంఖ్యాక గజములను దెచ్చియుండెను. రెండవసారి యీకోనపోత

రాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించి యాతనిని కులోత్తుంగచోళునకు సామంతునిగాఁ జేసెను. ఈ చోడగంగుయొక్క పూర్వోత్తర విషయములతోడను, పోతరాజు యొక్క వంశావళితోను మన కిపుడు ప్రసక్తిలేదు. ఈ త్రికళింగగంగునే భీమకవి చూడఁబోయి యవమానితుఁడై "గాయకళింగగంగ" అను పద్యమును జెప్పియుండును. ఆశాపోక్తిచేనైనను గాకపోయినను కోనపోతరాజుచే గొంత కాలమాతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడైయుండును. భీమకవిచెప్పిన "వేయిగజంబులుండ" అను పద్యములో "రాయలఁ గెల్చి" అనువాక్యములోని 'రాయలు' కోనపోతరాజున కగ్రజుఁడై రాజ్యభారమువహించిన రాయలై యుండును. (పైవంశవృక్షమును జూడుఁడు) ఈపద్యములోని సజ్జనగరము, త్రికళింగదేశములోని యేదైన పట్టణమైయుండును. లేదా చక్రకూటమునకు నామాంతరమై యుండును. లేదా పద్యములోని సజ్జనగరము 'చక్రనగరమునకు' బదులుగా పాఠకుల నోళ్ళలంబడి సజ్జనగరమై యుండును. ఈ శాసనములనుబట్టి భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ అని చెప్పవచ్చును. విమర్శావధాన బిరుదాంకితులగు నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు భారతి సం॥ ౧౧ భా ౧. పుట ౩౫౫ లో, కళింగదేశప్రభువగు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుఁడే భీమకవిచే శపింపఁబడి యనుగ్రహింపఁబడినవాఁడనియు. నాతఁడు శా శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైయుండె ననియు, శా. శ. ౧౦౧౩ సం॥ మీన మాసమున బహుళపంచమీ దివసంబున ౩౦౦ మంది బ్రాహ్మణులకు ఖోన్న (కోర్ని) గ్రామమును దానము చేసి నట్లొక శాసనము కలదనియు, భీమకవి రాజునను గ్రహించి చెప్పిన "వేయిగజంబులుండ" అను పద్యములోని "మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాటికి" అను వాక్యములయందలి తిథియును, శాసనమునందలి తిథియును, సరిపోయినవనియు కవియనుగ్రహముచేఁ బున:

రాజ్యము తనకు సంప్రాప్తమయిన సంతోషముకొరకే యారాజు బ్రాహ్మణులను సన్మానించి యగ్రహారము నొసంగెననియు వ్రాసి యున్నారు. కాని యీ యనంతవర్మ "రాజ్యభ్రష్టుఁ"డయ్యెననుటకు నిదర్శనములు లేవు. ఈతని శత్రువు రాయరామభూపుఁడును గన్పట్టుట లేదు. కాకతాళీయముగ మీన బహుళ పంచమినాఁడు బ్రాహ్మణుల కొక యగ్రహారము నిచ్చుటయు, భీమకవి చెప్పిన పద్యములో "మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠి" యని యుండుటయు సంభవించినంతమాత్రమున ననంతవర్మ చోడగంగు భీమకవిచే శపింపఁబడిన వాఁడని నిర్ధారణముచేయుటకుఁ దగినబలము చాలదు.

ఈ యనంతవర్మ చోడగంగు కాలచుర్య రాజగు 'రత్నదేవుని వలన నోడింపఁబడెనని చరిత్రకారు లనుచున్నారు. అతఁడు రత్నదేవుఁడు కాని రాయలుకాఁడు. అనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా నీయఁబడుటచే నాతఁడు కొంతకాలము రాజ్యభ్రష్టుఁడయినట్లును గన్పట్టదు. కాలచుర్యుఁడగు రత్నదేవునితో జరిగిన యుద్ధము, పైని జెప్పిన శా. శ. ౧౦౦౩ నకు తరువాత చాలకాలము నకు. అందుచే శ్రీవీరరాజు పంతులుగారి యూహ నిరాధారమైనది.

(౮) నల్లసిద్ధిపైఁ జెప్పినది ౧.

భీమకవి నృసింహపురాణములోనిదని లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములో "వాండిమినల్లసిద్ధి జనవల్లభుఁడోర్చిన రాజు భీతుఁడై" యనినపద్యము. (ఈపద్యము పైని వ్రాయఁబడినది.) నందలి నల్లసిద్ధినిబట్టి భీమకవి కాలమును నిర్ణయింపవచ్చునేమో చూతము. ఇతఁడు నృసింహపురాణ కృతిపతియై యుండును. కృతిపతి వంశములోని పూర్వుఁడై యుండుననుటకు కూడ నవకాశము

కలదు. కాని ప్రస్తుతము కృతిపతియే యనుకొందము. మధురాంతక పొత్తపిచోళులలో, నల్లసిద్ధియను నాతఁడున్నాఁడు. ఈ పొత్తపి చోళులనుగూర్చి నన్నెచోడుని చారిత్రమున వ్రాసిన వాక్యములనుజూడ నగును. ఈనల్లసిద్ధి మహారాజు శాసనములు నెల్లూరు మండలములో గన్పట్టుచున్నవి. (నె. శా. సం. పుటలు 219, 406 432, 836, 853) ఇతఁడు భారతకృతిపతియైన రాజరాజకుమారుఁడగు కులోత్తుంగచోడ దేవుని సామంతుఁడై నట్లు శాసనములలోఁ గులోత్తుంగుని పేరుదాహ రింపఁబడి యుండుటనుబట్టి తెలిసికొనఁదగియున్నది. కొందఱీతనిని మూఁడవకులోత్తుంగుఁడని యందురుకాని యాశాసనములయందుఁ జెప్పఁ బడిన బిరుదములనుబట్టి మొదటి కులోత్తుంగచోడుఁడని నేనూహించు చున్నాఁడను. శా. స. ౧౧౨౮ నాటి యొకశాసనమునం దింకొక నల్లసిద్ధి యున్నాఁడు. కాని, యందు కులోత్తుంగుని నామము లేదు. ఈనల్లసిద్ధికి మధురాంతక పొత్తపిచోళ బిరుదము లేదు. పైనల్లసిద్ధి శాసనములు శా. శ. ౧౦౭౦-౧౦౩౫ నడుమనున్నవి. నృసింహ పురాణము భీమకవికృతమై, యాగ్రంథము నల్లసిద్ధికో యాతని మంత్రు లకో కృతి యీయఁబడిన ట్లూహించితిమేని భీమకవి యాకాలమునం దున్నమాట నిశ్చయమేకదా? పైనిజెప్పిన కళింగగంగుకాల మీకాల ముతో సరిపోవుచున్నది. ఈ యూహలు సత్యములయ్యె నేని భీమకవి కాలము క్రీ శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ అగును.

గోదావరీమండలమువాఁడైన భీమకవి ఇటు తూర్పునకు త్రికళిం గమునకుఁ బోయి కళింగగంగును దిట్టుటయు, నటు పశ్చిమమునకు మూఁడు నదులను దాఁటి నెల్లూరునకుఁ బోయి నల్లసిద్ధికిఁ గృతి యి చ్చుటయు చేయఁగలిగెనా? యని సంశయము కలుగవచ్చును. కాని

యిది యొక యాక్షేపణము కాఁజాలదు. పాకనాఁటివాఁడైన శ్రీనాథుఁడు, కర్ణాటకమునఁ గనకాభిషేకమంది, నిజాము రాష్ట్రమునందలి రాచకొండలో సత్కారమును బడసి మూఁడునదులను దాఁటి రాజమహేంద్రవరము వచ్చి కృతులనీయలేదా?

(౫) తెలుంగాధీశునిపైఁ జెప్పినది ౧.

వేములవాడ భీమకవి మఱియొక చాటుధార యిది:—

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ దాక్షారామ భీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృత ప్రకటనానా కావ్యధుర్యుఁడ భీ
మన నాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధ వస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా!

శ్రీనాథకవి కూడ నిట్టిదే యొక చాటుధారను రచించి యున్నాఁడు ఆపద్యమిది :—

శా. ఆకర్ణ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానము చేయురా సుకవిరాట్బృందారక శ్రేణికిన్
దాక్షారామ పురీవిహారవర గంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

కాకతాళీయముగ నీ కస్తూరిదాత రెండుపద్యములలోను, తెలుంగాధీశుఁడే యయినాఁడుగాని శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశుఁడు సాంపరాయని కుమారుఁడు, భీమకవిదాత యెవ్వరి తనయుఁడో చెప్పలేదు. శ్రీనాథుఁడొక్క కస్తూరినే యాచించినవాఁడు. భీమకవి ఒక్కకస్తూరినే యడుగలేదు. కస్తూరి, మంచిగంధము మొదగుల సుగంధ ద్రవ్యములను శీఘ్రముగాఁ దెచ్చి లాలింపుమని యాదేశించినాఁడు. ఇచ్చిన

కస్తూరియొక్క వినియోగమును శ్రీనాథుఁడు తెల్పినాఁడు. వానిచేఁ దనను బూజింపుమని మాత్రమే చెప్పినాఁడు. ఈతెలుంగాధీసులిద్దరును ఒక్కరేయని తలంచుటకుఁ దగిన యాధారములులేవు. తెలుఁగురాయ నామధారులు పెక్కురున్నారు. శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశునిఁ గూర్చి యాతని చరిత్రమున వ్రాయుచున్నాఁడను. శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశుఁడు కవులకుఁ గస్తూరికాదానము సేయుటలోఁ బ్రఖ్యాతివహించినవాఁడయినట్లు ధ్వని వినవచ్చుచున్నది. భీమకవి తెలుంగాధీశున కట్టి ప్రఖ్యాతి యున్నట్లులేదు. తెలుఁగురాయ నామధారులు పెద్దాపురం సంస్థానాధిపతులగు వత్సవాయివారి పూర్వులలోనే యిరువురున్నట్టు ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి రచించిన రామవిలాసములోని యీక్రింది రెండుపద్యములను బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగా రుదాహరించియున్నారు.

క. ఆ మాచనృపతిసుతుఁడు మ
హామహుఁ డెఱపోతన క్షమాధీశ్వరుఁ డా
శ్రీమంతు సుతులు జగదభి
రాములు శ్రీ తెలుఁగురాయ రామనరేంద్రుల్.

మ. అచలాధీశ్వర ధీరు రేకపలి దుర్గాధ్యక్షు విద్వేషిరా
ట్ప్రచయోద్వేల బలావలేప తిమిరప్రద్యోతనున్ విక్రమా
ర్క చరిత్రోత్తమ కావ్యనాయకుని వేడ్కం బ్రస్తుతింపందగున్
సుచరిత్రాఢ్యుని వత్సవాయ తెలుగుక్షోణీశ చూడామణిన్.

ఇందులో మొదటితెలుఁగురాయలు గుడిమెట్ట త్యాగి పోతరాజునకు మనుమని మనుమఁడు. రెండవ తెలుఁగురాయలు మొదటితెలుఁగురాయల కగ్రజుని కుమారుఁడు. కీరుషదిలో నెవరికాలమునందు భీమకవి యున్నాఁడన్నను త్యాగి పోతరాజునకును భీమకవికిని సంబంధముండదు. వీరిరువురును గాక యింకను మఱికొందఱు తెలుఁగురాయ

లున్నారు. మడికిసింగన కవి కాశ్రయుఁడైన ముప్పడినాయకునితండ్రి కూడ తెలుఁగురాయఁడే. ఇతఁడు క్రీ. శ. పదునాలుగవ శతాబ్దియం దుత్తరార్థమున నున్నవాఁడు. నెల్లూరు శాసన సంపుటములలో ౧౧౮౪-౧౨౦౫ పేజీలలోని శాసనములయందలి తెలుఁగురాయఁ డొకఁడుకలఁడు. ఇతఁడు సాంబువరాయల కొడుకు. శా.శ. ౧౩౪౮-౧౩౬౦ ప్రాంతములయం దున్నవాఁడు. ఇంకను వాఙ్మయమును, శాసనములను బరికించినచో మఱికొందఱు తెలుఁగురాయ నామధారులు లభింపవచ్చును. భీమకవి యేం దేతెలుఁగురాయలను సంబోధించెనో తెలిసికొనుట కవకాశము లేదు. ఇంతకు నీపద్యములోని 'తెలుంగాధీశ' యను పదమునకు 'కళింగాధీశ' యను పాఠాంతర మున్నదని కొందరు చెప్పుచున్నారు. అది సత్యమయ్యె నేని, తెలుఁగురాయ నామధారులను వెదకినలాభము లేదు. రాయకళింగ గంగున కీ పద్యము ననువర్తింపఁజేసి ఆతని దర్శనమునకుఁ బ్రథమమున వెళ్లినప్పుడో, ఆతనిని తిరిగి యనుగ్రహించిన పిమ్మటనో భీమకవి యాతనిని సంబోధించుచు నీ పద్యమును జెప్పియుండునని యూహించితిమేని, యాకళింగగంగు కాలమే భీమకవికాల మని నిర్ణయించి యూరకొనవచ్చును. తెలుంగాధీశ "పదమునకు వెలంగాధీశ" "తెలంగాధీశ" యను పాఠాంతరములు కలవని చెప్పుచుఁ గొంద ఱాశబ్దముల నాధారముగాఁ జేసి కాలనిర్ణయము చేయఁ దొడఁగిరి. కాని యవి తృప్తికరములుగాఁ గన్పడ లేదు. కళింగాధీశుఁడు పైని జెప్పిన త్రికళింగాధిపతియేయని యనుకొంటిమేని క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ నడుమ భీమకవి యున్నాఁడని తేలుచున్నది.

(౬) త్యాగిపోతరాజుపైఁ జెప్పినది ౧.

వీరేశలింగము పంతులుగా రాంధ్రకవుల చరిత్రమున "భీమన దేశసంచారము వెడలినప్పుడు తనగుఱ్ఱము గుడిమెట్టులోని పోతరాజు

పొలములోఁ బడఁగా రాజుదానిని కట్టిపెట్టించి విడువకున్న మీఁదట భీమన యాతనిని తిట్టినపద్యమని యొకటి చదువుదురు. ఆపద్యము వెల్లూరి తిరుమలయ్య చెప్పిన ట్లప్పకవి చెప్పుచున్నాఁడు. కాని ఈ ప్రాంతములయందది భీమకవిదిగానే చిరకాలమునుండి పరంపరగా వచ్చుచున్నది. గుడిమెట్ట పాలించినది చాగి (సాగి) పోతరాజుగాని శ్రీపతిరాజు పోతరాజుకాఁడు ఈపోతరాజు పెద్దాపురం సంస్థానాధిపతు లగు వత్సవాయవారికి మూలపురుషుఁడు. గుడిమెట్ట యనుగ్రామము కృష్ణామండలములోని నందిగామకు నైఋతిమూలను నాలుగు క్రోశముల దూరమున నున్నది. ఇది పూర్వము చోళవంశపురాజులలో నొకతెగవారికి రాజధానిగా నుండెను. ఆకాలమునందు గుడిమెట్టకు రాజుగానుండిన త్యాగిపోతరాజు బ్రాహ్మణులకును దేవాలయములకును బహుమాన్యము లిచ్చెను. త్యాగి పోతరాజు శా. శ. ౧౧౨౧ అనఁగా కలియుగ ౧౧౮౯ వ సంవత్సరమున (విజయవాడ) బెజవాడలోని మల్లేశ్వరస్వామికి భూమి యిచ్చినట్లు కనకదుర్గగుడి స్తంభములలో నొకదానిమీఁద వ్రాయఁబడియున్నది. ఆకాలమునం దీయనపేరుగల శిలాశాసనము లనేకములు కానవచ్చుచున్నవి. అందు ౧౨౧౨ సంవత్సరములో నొకటి యనుమంచిపల్లెలోను, ఇంకొకటి వడికూడిలోను, ౧౨ ౩ లో నొకటి బెజవాడలోను, మఱియొకటి గుడిమెట్టలోను, ౧౨౩౦ లో మూఁడు నవాబుపేటలోను బహుశాసనము లున్నవి. గుడిమెట్టలోని యొకదానిలో పోతరాజు రాజేంద్రచోడుని కొడుకై నట్టున్నది. పోతరాజు త్యాగశీలుఁడని విని భీమకవి యక్కడికిపోయి నప్పుడు రాజాతనిగుఱ్ఱమును కట్టిపెట్టించి విడువక పోఁగా,

చ. హయము సీత; పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు; ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ; సహ్యజ వారిధి; మారుఁడంజనా

ప్రియతనయుండు లచ్చన విభీషణుఁ; డాగుడిమెట్టలంక; నా
జయమును బోతరక్కసుని చావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ

అను పద్యమును జెప్పి రాజును శిక్షించెనని పెద్దలు చెప్పెదరు." అని యింతదూరమువ్రాసి, పిదపఁ దామేర్పరచుకొనిన కాలమున కిది సరిపోవదను కారణముచే "అప్పకవి చెప్పిన ట్రీపద్యము రెల్లూరి తిరుమలయ్య చేసినదే యయి యుండవచ్చు" నని వ్రాసి యీకథను తీసివైచిరి. కాని భీమకవి కాల మితర కారణములచే నిర్ధారితమై యీ కథ దానికి తోడుపడునట్లు కన్పట్టెనేని. ఈకథ భీమకవితో సంబంధించినది కాదని త్రోసివేయ నక్కరలేదని నా యభిప్రాయము.

చాగి పోతరాజులు ముప్వురున్నారు. వీరేశలింగము పంతులుగారు పైనుదాహరించిన శాసనములు రెండవ పోతరాజువి. రెండవ పోతరాజునకు మొదటి పోతరాజు పితామహుఁడు. మొదటి పోతరాజు కుమార్తెయైన పోలమ దేవియొక్కయు, మంత్రియైన కనలియ సింగన ప్రెగ్గడయొక్క తమ్ముఁడైన కల్లయనాయకుని యొక్కయు శాసనములు శా. శ. ౧౦౭౯- ౧౦౮౨ లో (ద. హిం. శా. సం ౬ సంఖ్య ౨౧౮; ౨౮౭) గన్పట్టుచున్నవి. వీనినిబట్టి మొదటి పోతరాజు కాలము శా. శ. ౧౦౪౦-౧౦౫౦ ప్రాంతమై యుండును. భీమకవి తిట్టిన దీపోతరాజునే యని యూహించితిమేని భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౦౮౦- ౧౧౫౦ అని పైనిజెప్పిన కాలముతో సరిపోవుచున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీచాగి పోతరాజు వంశవృత్తమిట నీయలేను.

కాలనిర్ణయసారాంశములు

ఈ కవి కాలనిర్ణయమునగూర్చి యింతవఱకుఁ జేసిన విమర్శనములోఁ దేలినసారాంశములివి.

౧. ఇతఁడురచియించినవని చెప్పెడు నృసింహపురాణ శతకంధర రామాయణములు కనపడుటలేదు. కన్నడ బసవపురాణములు కనపడుట లేదు. కన్నడబసవపురాణ కవి జనాశ్రయము లీతనివి కావు.

౨. ఇతఁడు శ్రీనాథునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయము.

౩. "గరళపుముద్ద" "గడియలోపలఁ దాడి" యను పద్యము లీతనివి కావు.

౪. కన్నడ బసవపురాణము నాధారముగాఁజేసికొని, యాంధ్ర కవుల చరిత్రనిర్ణయించిన యీతనికాలము (క్రీ. శ. ౧౩౪౦-౫౦ ప్రాంతము) సరియైనదికాదు.

౫. కవిజనాశ్రయ పీఠికలోఁ జెప్పఁబడిన చోడగంగు లిరువురులో నెవ్వఁడును భీమకవి చెప్పిన రాయకళింగగంగు కాఁడు.

౬. త్రికళింగాధిపతియని శాసనములలోఁ జెప్పఁబడిన గంగు భీమకవి జెప్పిన రాయకళింగగంగు అగునెడల, ఆశాసనములనుబట్టి భీమకవి క్రీ. శ ౧౦౯౮- ౧౧౦౮ లో నున్నవాఁడగును.

౭. చాళుక్యచోళరాజు మొదటి కులోత్తుంగుఁడని, యొంటి సాహిణిమారఁడు రెండవప్రతాపరుద్రుని సేనాపతి గాక, మఱియొకఁ డని యంగీకరించితిమేని, యప్పుడు భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ ప్రాంతమగును.

౮. "హాయనుదిసీత" యను పద్యములోని గుడిమెట్ట చాగి పోతరాజు మొదటి పోతరాజైనచో భీమకవికాలము క్రీ. శ. ౧౧౧౦- ౧౧౨౦ అగును.

౯. నృసింహపురాణములోని పద్యమందలి నల్లసిద్ధి శాసనముల లోని కులోత్తుంగుఁడు మొదటికులోత్తుంగుఁడని యొంచితిమేని, ఆశాసనములనుబట్టి భీమకవి క్రీ. శ. ౧౦౭౮-౧౧౧౩ మధ్యనున్నవాఁడగును.